

OPINTOLAINALLA ONNEEN JA SIVISTYKSEEN

ARJA JÄMSÉN • TUIJA NUMMELA (toim.)

OPINTOLAINALLA ONNEEN
JA SIVISTYKSEEN

Arja Jämsén ja Tuija Nummela (toim.)

OPINTOLAINALLA ONNEEN JA SIVISTYKSEEN

© TUP & tekijät, 2014

Kustantaja

Tampere University Press

Kansi

Mikko Reinikka

Graafinen suunnittelu ja taitto

Sirpa Randell

Myynti:

kirjamyynti@juvenes.fi

<http://granum.uta.fi>

ISBN 978-951-44-9526-7

ISBN 978-951-44-9527-4 (pdf)

Painopaikka Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, Tampere 2014

ESIPUHE

Tämä kirja on ajatuksellisesti elänyt pitkään entisten Tampereen nuorten kohtaamisissa työssä ja vapaa-ajalla. Konkreettisesti kirja käynnistyi tam-mikuussa 2012. Sosiaali- ja terveysministeriön apulaisosastopäällikkö Reijo Väärälä piti aikuissosiaalityön päivillä 24.1.2012 Rovaniemellä puheenvuo-ron ”Sosiaalisen tulkinnat ja sosiaalityön asema uudistuvassa sosiaalihuolto-laissa”. Hän kuvasi hyvinvointivaltion kehitystä ja mainitsi, että ellei valtion takaamaa opintolainaa olisi ollut, hänellä ei olisi ollut mahdollisuutta lähteä pieneltä paikkakunnalta Lapista opiskelemaan Tampereelle. Samoihin ai-koihin tuli kuluneeksi 40 vuotta siitä, kun me, tämän julkaisun toimittajat, aloitimme sosiaalipolitiikan opintomme Tampereen yliopistossa. Neljäkym-mentä vuotta! Se viritti meissä tarpeen ja innostuksen palata tuohon aikaan.

Lähipiirit ovat saaneet kuulla nuoruusmuistojamme. Lapset tuumaa-vat, että meillä oli ihana nuoruus. Oliko niin? Kellä oli, kellä ehkä ei. Meille 1970-luku oli huikeaa nuoruuden aikaa, kasvua aikuisuuteen, itsenäistymis-tä, hakemista ja löytämistä, pettymistä ja onnistumista. Silloin tehtiin isoja ratkaisuja niin ammatillisen uran kuin henkilökohtaisen elämänkin suhteen.

Opiskeluaikoja muistellessamme olemme havainneet tärkeän asian, jota silloin pidimme itsestäänselvyyttenä: ilman opintolainaa ja ennen kaikkea valtiontakausta opintolainalle, olisimme todennäköisesti jääneet vaille aka-teemista koulutusta. Harvalla meistä kaveruksista olisi ollut mahdollisuuksia hankkia opintojen aikainen toimeentulo jollain muulla tavalla. Tämä sai meidät muistelemaan ja pohtimaan sosiaalipolitiikan opiskelua ja nuoruuden aikaa Tampereella uudesta näkökulmasta. Suomalaisessa hyvinvointivaltiossa 70-luku oli ainutkertaista ja hienoa aikaa, ja saimme olla siinä mukana. Se oli aikakausi, jolloin tavoiteltiin opillista ja sivistyksellistä tasa-arvoa ja hahmoteltiin tulevien vuosikymmenten sosiaalipolitiikan ja sosiaalihuollon suuntaviivoja.

Kirjan tekeminen ensimmäisestä hullusta ideasta lopputuotokseen oli pitkä tie. Se on vaatinut innon ja sitkeyden lisäksi savolaista rypyrieskaa ja avocadopastaa, shampanskojee ja punaviiniä. Tamperetta ja sosiaalipolitiikkaa on muisteltu ja kansiin koottu Joensuussa ja Lappeenrannassa, Valamon luostarissa ja Viipurissa sekä tietysti myös aidoilla tapahtumapaikoilla Tam-pereella. Haastateltavien kodeissa on muisteltu opiskeluaikojen iloja ja suruja,

ihmisiä ja suhteita. Samalla päivitettiin elämänkulkua ja päiviteltiin, mitä meistä ja kavereista sitten lopulta tulikaan.

Maalaiskylän Osuuspankin ikkunassa oli pankin historiaa käsittelevä näyttely. Keskellä komeili iso mainosjuliste 1970-luvulta. Siinä oli teksti ”Sinä olet pääosassa, kysy opintolainaa Osuuspankista.”

Kiitokset teille kaikille, te olette nyt pääosassa. Te, jotka osallistuitte kirjaan kirjoittamalla, suostumalla haastatteluun, luovuttamalla valokuvia ja lehtiä sekä kannustamalla ja innostamalla. Kiitokset hyvinvointivaltiolle, joka antoi meille mahdollisuuden akateemisiin opintoihin ja mielekkääseen työhöön. Saimme osallistua suomalaisen hyvinvointivaltion rakentamiseen. Elämälle kiitos!

Joensuussa ja Lappeenrannassa 18.6.2014

Arja Jämsén

Tuija Nummela

SISÄLTÖ

Esipuhe	5
<i>Arja Jämsén ja Tuija Nummela</i>	

I TAMPEREELTA SE KAIKKI ALKOI

Johdanto	13
<i>Arja Jämsén ja Tuija Nummela</i>	

II OPINTOLAINALLA LUOKKARETKELLE

Kun valtio opintolainan takasi	21
<i>Tuija Nummela</i>	
Akateemiseen maailmaan suunnistamassa	33
<i>Arja Jämsén ja Tuija Nummela</i>	
Akateemista ja ammatillista sosiaalipolitiikkaa oppimassa	43
<i>Tuija Nummela ja Arja Jämsén</i>	
Opiskelijan arkea ja juhlaa	55
<i>Arja Jämsén</i>	

III YLIOPISTOSTA MAAILMAA PARANTAMAAN

Tampereen valo	75
<i>Seppo Kovero</i>	
Tapahtumia, episodeja, muistelmia	89
<i>Petri Kinnunen</i>	

Tieteen sillalta toiminnan maailmaan <i>Leena Byckling</i>	99
---	----

Minusta tuli sosiaalialan korkeakoulutettujen edunvalvoja <i>Mervi Tolonen</i>	109
---	-----

Henkilökohtainen on sosiaalipoliittista – sosiaalipoliittinen on henkilökohtaista <i>Reijo Väärälä</i>	119
--	-----

IV

SOSIAALIPOLITIIKKAA OPETTAMASSA JA TUTKIMASSA

Monitahoinen 1970-luku ja yliopisto <i>Briitta Koskiaho</i>	157
--	-----

Sosiaalipolitiikan opettajana ja tutkijana <i>Simo Koskinen</i>	163
--	-----

Minusta tuli tutkija <i>Ritva Nätkin</i>	187
---	-----

V

VERSTAALTA HYVINVOINTIVALTIOTA RAKENTAMAAN

Verstaalta hyvinvointivaltiota rakentamaan <i>Arja Jämsén ja Tuija Nummela</i>	205
---	-----

Liitteet	221
----------	-----

KIRJOITTAJAT

Byckling, Leena, YTL, lehtori, Saimaan ammattikorkeakoulu

Jämsén, Arja, YTM, yksikön johtaja, Itä-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Kinnunen, Petri, YTT, professori, Lapin yliopisto, johtaja, Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Koskiaho, Briitta, YTT, professori emerita, Tampereen yliopisto

Koskinen, Simo, YTT, professori emeritus, Lapin yliopisto

Kovero, Seppo, YTT, lehtori emeritus, Itä-Suomen yliopisto

Nummela, Tuija, YTT, yliopettaja, Saimaan ammattikorkeakoulu

Nätkin, Ritva, YTT, yliopistonlehtori, Tampereen yliopisto

Tolonen, Mervi, YTM, kehittämisspäällikkö, Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry.

Väärälä, Reijo, YTT, dosentti, apulaisosastopäällikkö emeritus, Sosiaali- ja terveysministeriö

I

TAMPEREELTA SE KAIKKI ALKOI

JOHDANTO

Arja Jämsén ja Tuija Nummela

Katriina Järvinen ja Laura Kolbe (2008) ovat nostaneet esille lapsuuden kokemusten sekä perhe- ja luokkataustan merkitystä ja vaikutusta yleisen keskiluokkaistumisen taustalla. He käyvät kirjassaan ”Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa” (Järvinen & Kolbe 2008) dialogia, johon Järvinen tulee työväenluokkaisesta lapsuustaustasta ja Kolbe keskiluokkaisesta sivistyneistöstä. Kirjasta käy ilmi, miten yleisestä keskiluokkaistumisesta huolimatta ihminen kantaa luokkaeroja, lapsuuden taustojaan ja kokemuksiaan mukanaan. Ruotsissa asuva kirjailija Susanna Alakoski on kirjassaan *Sikalat* (2007) kuvannut omaa ”luokkaretketään” hyvin samantapaisin sävyin.

Toinen tämän kirjan toimittajista (TN) väitteli Itä-Suomen yliopistossa Kuopiossa talvella 2011. Hän oli valinnut karonkkansa teemaksi luokkaretken. Vieraat olivat väittelijän lapsuudenystäviä, koulukavereita, opiskeluaikojen ystäviä ja työtovereita. Väittelijän toivomuksen mukaisesti vieraat esittivät onnittelunsa kuvaamalla kukin omaa luokkaretketään ja keskinäisiä kohtaamisiaan luokkaretken poluilla. Tarinamme olivat yllättävän samansuuntaisia. Kaukaa on lähdetty ja tähän on tultu. Osa suomalaisen hyvinvointivaltion menestystarinaa on tämäkin: kirvesmiehen tyttärestä tulee tohtori.

Karonkassa hätkähdimme, kun huomasimme, että kohta on kulunut 40 vuotta siitä, kun nuorina ylioppilaina aloitimme sosiaalipolitiikan opiskelun Tampereen yliopistossa. Seuraavana kesänä tapasimme Tampereen Teatterikesässä konkreettisesti muistojen maisemissa. Tutustuimme muuttuneeseen Tampereen kaupunkiin ja yliopistoon, ”verstaaseen” ja muihin meille merkityksellisiin paikkoihin. Menimme vääriin busseihin, mutta siitä huolimatta löysimme Hämeenkadun ja Pispalan, Tillikan ja pyttipannun, Salhojankadun Pubin kulmapöydän.

Puheet kiertyivät siihen, mitä meistä oli tullut ja miten hyvinvointivaltio nyt voi. Olimmehan sen innokkaita rakentajia itse kukin omalla sarallam-

me. Oma henkilökohtaista kehitystä ja henkilöhistoriaa ei voinut irrottaa hyvinvointivaltion kehityksestä ja historiasta. Tästä lähti ajatus kirjoittaa 1970-luvun sukupolven matkasta yliopisto-opintoihin ja sivistykselliseen tasa-arvoon, mitä valtion takaama opintolaina mahdollisti ja vauhditti. Taivoitteena on nostaa esille yhden sukupolven ja ryhmän, 1970-luvulla sosiaalipolitiikkaa Tampereen yliopistossa opiskelleiden, näkemyksiä koulutuksen tasa-arvosta ja opintotukilain merkityksestä opintososiaalisena uudistuksena ja sivistyksellisen tasa-arvon takaajana. Samalla hahmottuu pieni aikalaistuheenvuoro suomalaisen hyvinvointivaltion historiasta.

Kirja kuvaa suomalaisen hyvinvointivaltion yhtä rakentajasukupolvea. Tämä 1970-luvulla opiskelunsa aloittanut sukupolvi on nyt eläköitymässä, mikä elämänvaihe usein herättää halun katsoa omaa elämäänsä taaksepäin. Yleismaailmallinen taloudellinen ja poliittinen kehitys herättää pohdintoja suomalaisen hyvinvointivaltion nykytilasta ja tulevaisuudesta. Aika ja yhteiskunnallinen tilanne ovat otollisia tällaiselle henkilökohtaiselle ja yhteiskunnalliselle reflektoinnille.

Asiantuntija-artikkeleita ja haastatteluita

Kirja koostuu asiantuntija-artikkeleista ja haastatteluaineistosta. Kaikki kirjoittajat ovat opiskelleet sosiaalipolitiikkaa Tampereen yliopistossa 1970-luvulla ja/tai opettaneet ja tutkineet sosiaalipolitiikkaa siellä. Myös kirjan toimittajat ovat opiskelleet Tampereen yliopistossa 1970-luvulla, ja heidän omat kokemuksensa ovat kirjassa läsnä. Kirjassa on myös haastateltavien suoria sitaatteja. Ne kirjattiin niin, ettei haastateltavien henkilöllisyys paljastu.

Lähetimme kirjoittajakutsut kesäkuussa 2012. Istuimme Valamon luostarin sinisen majatalon pienessä huoneessa ja kaivelimme ihmisten kasvoja ja nimiä muistoistamme. Muistatko sen? Kuka se olikaan? Etsimme ihmisiä Internetin, Facebookin ja lumipallomenetelmän kautta. Lähetimme noin 30 kirjoittajakutsua.

Kirjoittajakutsussa (Liitteet 1–2) pyydettiin Tampereen yliopistossa sosiaalipolitiikkaa 1970-luvulla opiskelleita kirjoittamaan oman tarinansa, millaisena he muistavat opiskeluaajan Tampereen yliopistossa ja miten opiskelut ovat kantaneet ammattiuraan ja omaan kehittymiseen. Opiskelijoiden lisäksi kutsuimme kaksi opettajaamme: professori emerita Briitta Koskiahon ja

professori emeritus Simo Koskisen kirjoittamaan opetuksen ja tutkimuksen näkökulmista. Iloksemme molemmat suostuivat, ja heidän artikkelinsa olennaisella tavalla valottavat sosiaalipolitiikan opintoja 1970-luvulla.

Kirjoittajakutsumme herätti kolmenlaisia reaktioita. Osa vastasi heti ja kertoi pitävänsä kirjaideaa 1970-luvun sosiaalipolitiikan opiskelusta loistavana ja haluavansa ”totta kai” olla mukana. He etsivät kellarikomeroistaan 1970-luvun muistoja, lehtiä ja valokuvia. He halusivat joko kirjoittaa tai osallistua haastatteluun. Muutama taas vastasi aikakauden herättävän ahdistusta. Vuosikymmen toi mieleen muistoja, joihin ei halunnut palata. Se tuntui Pandoran lippaalta, jota ei tehnyt mieli avata. Ja kolmansista ei taas kuulunut juuta ei jaata, vaikka tiesimme kutsun heidät tavoittaneen. Neljäs ryhmä on sitten se, jota emme alun perinkään tavoittaneet emmekä löytäneet, syystä tai toisesta.

Entisten opiskelijoiden haastattelut

Haastatteluihin perustuvissa artikkeleissa kuvataan tamperelaista opiskelijaelämää 1970-luvulla. Kirjaan varten haastateltiin 70-luvulla Tampereen yliopistossa sosiaalipolitiikkaa opiskelleita. Haastattelut (15) toteutettiin haastateltavien kotona yksilö- tai parihaastatteluna. Haastattelut etenivät vapaamuotoisessa keskustelussa haastattelurungon teemojen mukaisesti (Liite 3). Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin. Lisäksi tehtiin yksi ryhmähaastattelu (13 haastateltavaa) jo eläkkeellä oleville sosiaalialan ammattilaisille. He tuottivat tietoa siitä, miten opinnot rahoitettiin ennen valtion takaamia opintolainoja. Tämän päivän sosiaalipolitiikan opiskelijoille (5) lähetettiin sähköpostikysely, jossa tiedusteltiin opintojen rahoittamista tänä päivänä.

Haastattelumateriaali analysoitiin sisällönanalyysillä teemoitellen. Teemoittelussa on kyse laadullisen aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelemisestä erilaisten aihepiirien mukaan. Aineisto pelkistetään etsimällä tekstin olennaisimmat asiat ja ne luokitellaan yleisemmälle tasolle. (Alasuutari 1999, 180; Eskola 2008; Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.) Haastatteluista saadusta aineistosta rakennettiin kuvaa sosiaalipolitiikan opiskelijoiden kokemuksista. Varsinaisia elämäkertakirjoittamisen tai muistelutytön menetelmiä ei käytetty.

Kirjan artikkelit sisältävät omakohtaisia havaintoja ja muistoja. Professori emerita Briitta Koskiahon pohtii artikkelinsa alussa muistojen ja muistelmien

luotettavuutta: ”... Ne kuvaavat muistelijansa käsitystä asioista ja niiden kulusta vuosikymmenten jälkeen.” Artikkeleissa kuuluu kirjoittajan ääni. Näkökulmat ja painotukset ovat erilaisia ja vaihtelevat henkilökohtaisista, sisäisistä tunnoista tai anekdootinomaisista muistoista hyvinvointivaltion kehityksen analyysiin. Joissain artikkeleissa eri näkökulmat yhdistyvät. Yhteistä kaikille artikkeleille on se, että Tampere, Tampereen yliopisto ja sosiaalipoliittikka ovat jättäneet meihin vahvan jälkensä. Toinen artikkeleita yhdistävä asia on se, että henkilökohtaiset tarinat ja suomalaisen hyvinvointivaltion kehitysvaiheet kytkeytyvät toisiinsa. Reijo Väärälän sanoin: ”Henkilökohtainen on sosiaalipoliittista ja sosiaalipoliittinen on henkilökohtaista”.

Kirjan rakenne

Aluksi kuvataan, miten sosiaalipoliitiikan opiskelijat lähtivät opintolainan turvin luokkaretkelle. Tuija Nummela kokoaa opintotuen lainsäädännöllisen taustan nykypäivään saakka. Seuraavissa artikkeleissa Arja Jämsén ja Tuija Nummela kuvaavat haastattelujen pohjalta opiskelijoiden akateemiseen maailmaan suunnistamista sekä opiskelijaelämän arkea ja juhlaa.

Yliopistosta maailmaa parantamaan -osio koostuu asiantuntija-artikkeleista. Kirjoittajat kuvaavat sosiaalipoliitiikan opiskelua Tampereen yliopistossa eri näkökulmista. Seppo Kovero kuvaa lapsuuden lähtökohtiaan ja ammatillista kehitystään. Petri Kinnusen artikkeli sisältää tapahtumia, episodeja ja muistelmia opiskeluajalta. Leena Bycklingin artikkelissa polku etenee yliopistosta käytännön sosiaalipoliitiikan toteuttajaksi. Mervi Tolosen tie vie sosiaalityöstä alan edunvalvojaksi. Lopuksi Reijo Väärälä piirtää suomalaisen sosiaalipoliitiikan kehityskaaren, jolla on vahva yhteys henkilökohtaiseen ja ammatilliseen kehitykseen ja historiaan.

Seuraavat asiantuntija-artikkelit liittyvät sosiaalipoliitiikan opetukseen ja tutkimukseen Tampereen yliopistossa. Briitta Koskiaho kuvaa monitahoista 1970-lukua opetuksen ja tutkimuksen näkökulmasta. Simo Koskinen luo laajan katsauksen sosiaalityön ja sosiaalihuollon historiaan sekä koulutuksen vaiheisiin opetusjaostossa ja tiedekunnassa. Ritva Nätkin kuvaa artikkelissaan, miten hänestä tuli sosiaalipoliitiikan tutkija.

Lopuksi Arja Jämsén ja Tuija Nummela esittävät kokoavasti, miten haastatellut sosiaalipolitiikan opiskelijat näin jälkeenpäin arvioivat työelämän polkuaan.

Kirjallisuus

Alakoski, S. 2007. Sikalat. Helsinki: Schildt.

Alasuutari, P. 1999. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Järvinen, K. & Kolbe, L. 2008. Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa. Nykysukupolven kokemuksia tasa-arvosta. Hämeenlinna: Kirjapaja.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

II

OPINTOLAINALLA LUOKKARETKELLE

KUN VALTIO OPINTOLAINAN TAKASI

Tuija Nummela

Suomalaisen hyvinvointivaltion tavoitteena on ollut sosioekonomisten luokkaerojen tasoittaminen ja sellaisen yhteiskunnan luominen, jossa kaikille väestöryhmille pyritään luomaan tasapuoliset ja mahdollisimman hyvät elämän olosuhteet. Julkisella vallalla on keskeinen rooli sosiaalipolitiikassa ja turvan takaamisessa kaikille kansalaisille. (Ferge ym. 1997.) Hyvinvointivaltion lähtökohtana on, että kansalaisten yhdenvertainen kohtelu tuottaa tasa-arvoisen lopputuloksen. Opintotuen maksamista samansuuruisena kaikille tietyn koulutusasteen opiskelijoille voidaan pitää tällaisena universaalieläytteenä. (Anttonen & Sipilä 2000.)

Opintotukijärjestelmän kehitys on osa tasa-arvoisen ja oikeudenmukaisen yhteiskunnan tavoitetta. Opintotukijärjestelmää kehittämällä on kaikille halukkaille pyritty takaamaan mahdollisuus opiskeluun sosioekonomisesta taustasta riippumatta. Opiskelun halutaan olevan nuorille taloudellisesti muita sosiaalietuuksia houkuttelevampi vaihtoehto. Samalla nuorille tarjotaan mahdollisuus edistää työmarkkina-asemaansa, parantaa ansiokehitystään ja tarjota osaamisensa yhteiskunnan käyttöön. Opintotuki nähdään investointina sekä yksilön että koko yhteiskunnan kannalta. Se viestii myös koulutuksen arvostamisesta. Yhteiskunta määrittelee koulutuksen arvoa päättämällä koulutustarjonnan laajuudesta, opintotuen tasosta ja rakenteesta. (Raivola ym. 2000.)

Opiskelijoille myönnettävät taloudelliset avustukset ja opintotukijärjestelmä liittyvät kiinteästi koulutus-, talous- ja sosiaalipolitiikkaan. Opintotukipolitiikan perustehtävät ovat tukea opiskeluprosessin sujuvuutta kannustamalla opiskelijoita tutkinnon suorittamiseen määräajassa, turvata toimeentulo kokopäiväisen opiskelun aikana ja tasata nuorempien, usein vanhempien luona asuvien perhekustannuksia lapsilisän tapaan. (Kurri 2003.)

Kuvaan tässä artikkelissa opintotukijärjestelmän kehitystä Suomessa. Opintotuki on nimensä mukaisesti opintoihin tarkoitettu etuus, joka mahdollistaa päätoimisen opiskelun ja turvaa opintojen aikaisen toimeentulon sekä pyrkii kannustamaan kansalaisia kouluttautumaan ja suorittamaan opinnot määrääjassa. Opintotuella tarkoitetaan opintorahaa, asumislisää ja opintolainaa.

Suomalaisen opintotukijärjestelmän historia voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen opintotuen myöntämiskriteerien perusteella. Sodanjälkeisestä ajasta 1960-luvulle valtio tuki stipendeillä ja korkotuettomilla opintolainoilla vain ”ahkeria, lahjakkaita ja vähävaraisia” opiskelijoita. 1970-luvulle tultaessa opintolainan valtion takauksen ja korkotuen saaminen ei edellyttänyt vähävaraisuutta ja ahkeruutta, vaan ainoastaan ”normaalialue opintomenestystä”. Tämän päivän opiskelija on sidottu tiukkaan opiskelutahtiin ja valmistusaikaan. Opintotuen nykyinen vaihe voidaan tiivistää: ”riittävät opinnot opintorahalla ja markkinakorkoisella lainalla”.

Ahkeria, lahjakas ja vähävarainen

Opintotuen kehittäminen alkoi 1940-luvun puolivälissä, jolloin elinkeinoelämä tarvitsi sodan jälkeen ammattitaitoista työvoimaa. Opintotuki nähtiin keinona saada vähävaraisten kotien nuoret opiskelemaan oppivelvollisuuden jälkeen. (Kurri 2003.) Valtion varoista maksettiin stipendejä opiskelijoille ja tieteen harjoittajille opintojen ja tutkimuksen tukemiseksi. Stipendin saamisen yleisenä edellytyksenä olivat lahjakkuus, ahkeruus ja vähävaraisuus. Vähävarainen oli opiskelija, jolla ei ollut opiskelunsa rahoittamiseen tarvittavaa omaisuutta eikä tuloja ja joka ei voinut saada siihen tarvittavia varoja vanhemmiltaan.

Valtion takaamia korkotuettomia opintolainoja myönnettiin vuodesta 1952 alkaen. Valtion varoista myönnettiin ensimmäisenä opiskeluvuonna opiskelustipendi erityisen lahjakkaille ylioppilaille, joilla katsottiin olevan hyvät edellytykset tieteelliseen työskentelyyn ja erityiset taipumukset menestykselliseen toimintaan yhteiskunnan ja valtion palveluksessa. Varsinainen opiskelustipendi myönnettiin sellaiselle opiskelijalle, joka harjoitti opintoja korkeakoulussa virkatutkinnon suorittamista tai oppiarvon saavuttamista varten tai harjoitti jatko-opintoja tutkinnon suorittamisen jälkeen. (Asetus

korkeakoulustipendeistä 298/53; Laki korkeakoulustipendeistä 253/53; Toivola 1957, 73–74.) Valtaosa opiskelijoista rahoitti opintonsa ansiotuloilla, vanhempien avustuksella tai yksityisten henkilöiden takaamilla lainoilla.

Opintotukijärjestelmän tehostamisen välttämättömyyttä korostettiin 1950-luvulta lähtien (HE 96/1968). Koulutuspolitiikkaa ei vielä 1950-luvun sosiaalipolitiikan määrittelyssä nähty sosiaalipolitiikan osana. Armas Nieminen (1955) tosin mainitsee, että opiskelukustannukset vaikuttavat kansalaisten menoja tasaavasti ja että niitä voidaan pitää sosiaalipoliittisina toimenpiteinä. Osmo Toivola kuvaa sosiaalisia tukitoimenpiteitä, joista yksi on korkeakouluopintojen avustaminen (Toivola 1957). Heikki Waris mainitsee koulunkäyntiavustukset perheiden tukena kuvatessaan sosiaaliavustusten kokonaisuutta (Waris 1968, 221–222).

Elinkeinorakenteen murroksen ja hyvinvointivaltion kehittymisen myötä opiskelusta tuli Suomessa yhä laajempien väestöryhmien oikeus. Koulutus nähtiin investointina kansakunnan hyvinvointiin ja tulevaisuuteen. Kun lakia opintolainojen valtiontakauksesta ja korkotuesta 1960-luvulla valmisteltiin, keskusteluun nousi opiskelijoiden laaja työssäkäynti. Lain perusteluissa todettiin, että korkeakouluopintojen rahoitusmahdollisuudet ovat kehittyneet epäedulliseen suuntaan. Jos opiskelunsa aloittanut ylioppilas joutuu heti pohtimaan työssäkäynnin välttämättömyyttä, saattaa asenne opiskeluun muodostua epätarkoituksenmukaiseksi ja opinnot joko viivästyä tai keskeytyä. (HE 96/1968, 1.)

Tuolloin 1960-luvulla asetettiin tavoitteeksi, että mahdollisimman monet opiskelijat voisivat opiskella täyspäiväisesti. Näin voitaisiin lyhentää keskimääräistä opiskeluaikaa ja ehkäistä opintojen keskeyttämistä. Korkeakouluopintojen tehokas järjestäminen edellytti, että opiskelijoiden taloudelliset olosuhteet järjestetään niin, että he voivat omistautua päätoimisesti opiskeluun. Tämä vaatii mahdollisimman tehokkaan opintotukijärjestelmän luomista ja korkeakouluopiskelijoiden aseman parantamista. Kokemukset olivat osoittaneet, että säännöllinen apuraha tai opintolaina kannustaa opiskelijaa järjestelmälliseen opiskeluun. (HE 96/1968, 1.) Silloinen korkeakouluopiskelijoiden opintolainan valtiontakausjärjestelmä oli osoittautunut opiskelijoiden kannalta riittämättömäksi opintotuen muodoksi. Opintotukilain mukaista opintolainojen valtiontakausta käytti vain vajaa 10 prosenttia kaikista korkeakouluopiskelijoista. Opintolainan ottamisen alttiutta vähensivät lainojen

opiskelijoiden kannalta raskaat korko- ja kuoletusehdot. Valtiontakauksen saamisen ehdot olivat myös liian tiukat. (HE 96/1968, 2.)

Opinnoissaan normaalisesti edistyvää

Riitta Auvisen (1971) mukaan koulutuspolitiikka on osa sosiaalipolitiikkaa. Hän korostaa koulutuspolitiikan erityisluonnetta, koska sillä on kiinteä yhteys sekä talouspolitiikkaan että kulttuuripolitiikkaan. Auvinen toteaa, että 1970-luvulle siirryttäessä sosiaalipolitiikka voidaan määritellä toiminnaksi, joka lisää ja ylläpitää sosiaalista tasa-arvoa kansalaisten kesken. Hän jakaa sosiaaliturvapolitiikan sosiaalivakuutukseen, sosiaaliavustukseen, sosiaalipalveluihin ja sosiaalihuoltoon. Sosiaaliavustuksiin kuuluvat sekä opintoavustukset että opintolainan valtiontakaus ja korkotuki. (Auvinen 1971, 12–13, 92–94.)

Opintotukijärjestelmän uudistamisen lähtökohta oli, että valtio takaa opiskelijoiden opintolainan ja suorittaa osan opintolainan korosta. Korkotuen riittävyttä korostettiin. Opiskelijoiden kannalta on tärkeää, ettei opintolainan kokonaiskorko muodostu liian korkeaksi. (HE 96/1968, 2.) Valtiontakaus tuli kattamaan korkeakouluopiskelijat laajasti. Opintolainojen valtiontakaus ja korkotuki myönnettiin kaikille ensimmäisen vuoden opiskelijoille. Seuraavien opiskeluvuosien valtiontakauksen ja korkotuen myöntämisen edellytyksenä oli normaali opintomenestys. Vanhempien varallisuuden huomioimisesta luovuttiin kokonaan. (HE 96/1968, 3.)

Opintotukijärjestelmästä tuli ajan myötä hallinnollisesti hajanainen, ja opintotuen sisältö ja laajuus vaihtelivat oppilaitoksittain. Vuonna 1969 hajanaiset opintososiaaliset avustukset koottiin opintolainaan perustuvaksi opintotukijärjestelmäksi. (Laki korkeakouluissa ja eräissä muissa oppilaitoksissa opiskelevien henkilöiden opintolainojen valtiontakauksesta ja korkotuesta 69/1969.) Opiskelumahdollisuuksien parantamiseksi myönnettiin valtiontakaus akateemista loppututkintoa varten. Valtiontakaus ja korkotuki myönnettiin kerrallaan enintään yhden lukuvuoden lainalle. Valtion opintolainalle maksama korkotuki oli enintään 4 prosenttia. Lukuvuonna 1970–1971 lainan enimmäismäärä oli korkeakouluopiskelijoille 4 000 markkaa. Korkotuki loppui puolentoista vuoden kuluttua ensimmäisen tutkinnon suorittamisesta.

ta. (Laki korkeakouluissa ja eräissä muissa oppilaitoksissa opiskelevien henkilöiden opintolainojen valtioneuvoston päätöksen ja kirkotuesta 69/1969).

Opintotukijärjestelmästä kehittyi 1970-luvun alkuun mennessä opiskelijoiden yleinen perusturva. Opintotukijärjestelmää oli sen laaja-alaisuuden vuoksi kehitetty asteittain. 1970-luvun alussa oli tavoitteena, paitsi yhtenäistää lainsäädäntöä, luoda samalla perusta opintoavustusten eli opintorahan asteittaiselle lisäämiselle. Koulutuspalvelut olivat muutenkin 1970-luvulla kehittämisen kohteena. Siirryttiin peruskouluun ja lisättiin korkea-asteen koulutuspaikkoja.

Koulutuspolitiikan tavoitteena oli, että kaikilla on mahdollisuus sosiaalisista, taloudellisista ja alueellisista eroista huolimatta kouluttautua sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla. Näihin tavoitteisiin pääseminen edellytti selkeän lainsäädännöllisen perustan luomista kokonaisvaltaisen opintotukijärjestelmän sisällölliselle kehittämiselle niin, että opintotuki antaa yksilölle mahdollisuuksia ammatinvalintaan eikä edellytä ammattitaidottomana ansiotyöhön menoa. Koulutuskustannuksista entistä suurempi osuus siirrettiin koulutettavilta ja heidän vanhemmiltaan yhteiskunnalle. (HE 121/1971, 1.)

Opintotukilain piiriin kuuluivat lähes kaikki oppivelvollisuuskoulun jälkeen suoritettavat opinnot. Näin ollen kyseessä oli erittäin laaja sosiaalipoliittinen uudistus. Akateemiset perusopinnot kuuluivat opintotuen piiriin,

Kuva 1. Meissä on tulevaisuus. Meillä on tulevaisuus.
Outokumpulaiset abiturientit penkkariajelulla talvella 1973.

mutta jatko-opintoja tuettiin muun rahoituksen kautta. Opintotuen tarkoituksena oli turvata opintojen rahoitus koko koulutusajalle. Lähtökohtana oli huomioida aika, jonka kuluessa opiskelija todennäköisesti suorittaa tutkinnon. Jos tämä venyi, niin opintotukea ei enää myönnetty. Opintotukea myönnettiin opinnoissaan normaalisesti edistyneille. (HE 121/1971, 4–7.)

Opintotuen myöntämisen edellytyksenä oli ollut opinnoissa edistymisen ohella opiskelijan vähävaraisuus. Valtiontakausta ja korkotakausta myönnettäessä ei otettu huomioon opintotuen hakijan vanhempien taloudellista asemaa. Sen sijaan opintorahan myöntämisessä huomioitiin vanhempien tulot. Lainan takaisinmaksuaika oli kaksi kertaa se aika, jona henkilö oli saanut lainaa, ja takaisinmaksu alkoi 1,5 vuoden kuluttua opintojen päättymisestä. Opintotuen piirissä oli vuonna 1975 noin 65 000 opiskelijaa. (HE 121/1971, 4–7.)

Opintotukilaki tuli voimaan 1972. Opintotuki sisälsi opintolainan valtiontakauksen, korkotuen ja opintorahan. Opintoraha oli uusi etuus ja tarjoitti valtion varoista maksettavaa etuutta, jota opiskelijan ei tarvinnut maksaa takaisin. Opintotuen myöntämisen yleisinä edellytyksinä olivat opintotuen hakijan opintomenestys ja vähävaraisuus. Opintotuen saamisen kriteerit olivat aikaisempia lakeja väljemmät. (Opintotukilaki 28/1972.) Vuonna 1997 opintotuki jaettiin opintorahaan ja asumislisään. Tuki muuttui luonteeltaan sosiaalipoliittisemmaksi: sillä tavoiteltiin vähimmäistoimeentulon takaamista opiskelijoille. Elinkustannusten kattamista lainalla on pidetty ristiriitaisena toimeentulokäsitteen kanssa. Opintotuen ei katsottu olevan sosiaalietuus, vaan koulutuspolitiikan väline, joka on sosiaalietuuden luontoinen. (Raivola ym. 2000, 25.)

Riittävät opinnot ja markkinakorkoinen laina

Opintotuen uudistaminen tuli uudelleen ajankohtaiseksi 1990-luvulla. Tavoitteena oli opintotuen uudistaminen koskemaan korkeakoulujen lisäksi myös muita oppilaitoksia. Opintotukiuudistus oli osa laajempaa kokonaisuutta, jolla omaehtoisen koulutuksen piirissä annettavaa tukea parannetaan. Tavoitteena oli saada aikaan tasavertaisempi yhteiskunnan tuki työttömyys-turvaa saaville ja opintotuen varassa opiskeleville. Nuorten opintotukea oli

tarkoitus kehittää korkeakouluopiskelijoiden opintotuen suuntaan. (HE 226/1993.)

Opintotukijärjestelmän tavoitteena on turvata opiskelijan toimeentulo opiskeluaikana. Koulutuspoliittisena lähtökohtana on koulutuspaikkojen tehokas käyttö ja se, että eri koulutusasteille valikoitumisen tiellä olevat esteet minimoidaan. Tuen tavoitteena on kattaa opiskelun aiheuttama tulomenetys. Pääosa opintolainasta on edelleen valtion takaamaa korkotukilainaa. Opintotuen lainapainotteisuus nähtiin ongelmaksi. Se on johtanut opiskelijoiden velkaantumiseen. (HE 226/1993.)

Opintotukijärjestelmää on kehitetty niin, että opintorahan osuutta on lisätty. Tavoitteena oli nopeuttaa tutkinnon suorittamista ja vähentää opiskelijoiden velkataakkaa valmistumisen jälkeen. Opiskelu nähtiin investointina tulevaisuuteen. Opintotukilaki tuli voimaan 1994. Osa opintotuesta oli edelleen omavastuun periaatteelle perustuvaa opintolainaa. Opintolainan korkotuki poistettiin, ja lainoista tuli markkinaehtoisia. Samaan aikaan opintorahasta tuli veronalaista tuloa. Opintotuen myöntämisaikaa rajoittamalla tavoiteltiin opintoaikojen lyhentämistä. Opintotukiuudistus laajeni myös muuhun peruskoulun jälkeiseen koulutukseen ja yhdisti erilaiset opintotukijärjestelmät. (HE 226/1993; Opintotukilaki 65/1994.)

Opintotuki muodostui opintorahasta, asumislisästä sekä opintolainan valtiontakauksesta. Lisäksi pienituloinen opintolainansaaja oli oikeutettu korkoavustukseen. Opintotukea voi saada korkeakouluissa tutkinnon, teollisen jatkotutkinnon tai erillisen ammatillisen täydennyskoulutuksen suorittamiseen. Opintotukea voi saada myös ammatillisen peruskoulutuksen ja lukion oppimäärän suorittamiseen. Lähtökohtana oli, että opinnot olivat päätoimisia. Opiskelijan opinnot tulkittiin opintotukeen riittäviksi, jos opiskeluaika ei olennaisesti ylittänyt kyseisiä opintoja varten määriteltyä tukiaikaa. Korkeakouluopiskelua varten opintotukea voi saada enintään 70 tukikuukautta. Opintotukea voi saada myös jatkotutkintoihin enintään yhdeksän kuukautta. (Opintotukilaki 65/1994.)

Vuonna 2008 opintotuen jälkeenjääneisyyttä korjattiin korottamalla opintorahaa ja opintolainan valtiontakauksen määrää. Opintolaina opintotuen osana korostaa tuen investointiluonnetta. Valtiontakaus mahdollistaa lainan saamisen ilman muita vakuuksia. Opiskelijoiden velkaantuminen alkoi vähentyä 1990-luvulla. Vuonna 2012 yliopistoissa korkeakoulututkinnon suorittaneista opintolainaa oli ottanut 39 prosenttia. Keskimääräinen

laina oli 8 400 euroa. Keskeisin syy olla nostamatta opintolainaa oli haluttomuus elää lainarahalla. Toiseksi yleisin syy oli opintotuella ja palkkatuloilla toimeen tuleminen. Lisäksi kokemus epävarmasta työmarkkina-asemasta ja lainanmaksukyvyistä tutkinnon suorittamisen jälkeen vähentää lainahalukkuutta. (HE 166/2013.)

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen hallitusohjelman (2011) mukaan opintotuki sidotaan indeksiin ja opintotukijärjestelmää uudistetaan tukemaan päätoimista opiskelua ja nopeampaa valmistumista. Tavoitteena on parantaa opintotuen käyttöastetta ja mahdollistaa tavoitteellinen ja täysipainoinen opiskelu ja valmistuminen tavoiteajassa. Opintotuen perusrakenne on edelleen käyttökelpoinen. Järjestelmän keskeisin ongelma on tuen riittämättömyys. Korkea-asteen opintotukea uudistetaan tukemaan erityisesti nopeampaa valmistumista ottamalla käyttöön opintolainahyvitys, joka kannustaisi tutkinnon suorittamiseen ja olisi samalla lainan takaisinmaksua turvaava etuus. (HE 166/2013.)

Lopuksi

Opintotuesta on kehittynyt laaja sosiaali- ja koulutuspoliittinen tukijärjestelmä, jolla on ollut ja on edelleen merkittävä rooli koulutuksellisen ja sivistyksellisen tasa-arvon mahdollistajana. Opintotukijärjestelmän tarkoituksena oli alussa tukea lahjakkaita, vähävaraisia ja ahkeria opiskelijoita varmistamalla nopea pääsy työelämään. Varsinkin hyvinvointivaltion rakentamiseen ja sosiaali- ja terveydenhuollon laajeneviin tehtäviin tarvittiin työvoimaa.

1970-luvun opiskelijoille valtio takasi opintolainan ja myönsi korkotuen. Myös opintorahan kehittäminen alkoi. Kun tämä sukupolvi siirtyi työelämään, työllisyystilanne oli hyvä. Monella vastavalmistuneella oli suuri opintolaina, jonka takaisinmaksua helpotti hyvä työllisyystilanne.

Opintotuesta tuli 1990-luvulla koko koulutuksen kattava tukijärjestelmä, jonka piiriin sisältyivät myös jatkotutkinnot. Valtio myönsi edelleen takauksen lainoille, mutta lainat olivat markkinakorkoisia. Tästä seurasi, että opiskelijat joutuivat käymään samaan aikaan työssä, mikä usein viivästytti opintoja. Valmistumisen jälkeinen työllisyystilanne ei myöskään ole ollut kaikilla aloilla hyvä.

2010-luvulla opintotuen painopisteenä on parantaa opintotuen käyttöasetta ja mahdollistaa tavoitteellinen ja täysipainoinen opiskelu ja tavoiteajassa valmistuminen. Opintotukea siirretään kohti opintojen alkuvuosia ja opintotuen myöntämisen kriteereitä on opiskelumenestyksen suhteen tiukennettu. Ympyrä on sulkeutunut. Tavoitteena on taas saada opiskelijat mahdollisimman nopeasti työelämään.

Opintotukijärjestelmien pohjoismaisessa vertailussa suomalaisen korkeakouluopiskelijan opintososiaalinen asema on varsin hyvä niin tuen kuin sen rakenteenkin osalta. Suomalainen opintotuki on universaalietuus. Opintorahapainotteinen järjestelmä takaa tasa-arvoiset opiskelumahdollisuudet riippumatta sosioekonomisesta asemasta. Suomalaiset opiskelijat rahoittavat opintoja vähemmän lainalla verrattuna muiden Pohjoismaiden opiskelijoihin. Opintoja rahoitetaan mieluummin työssäkäynnillä, mikä saattaa vähentää koulutukseen käytettävissä olevaa aikaa ja hidastaa opintoja. (Miettinen 2008.)

Tutkimusten mukaan lapset hakeutuvat sitä useammin korkeakoulutukseen, mitä korkeammin koulutettu isä tai äiti on. Korkeasti koulutettujen vanhempien lapset jatkavat perheen koulutusperinteitä. Sosiaalisiin lähtökohtiin perustuvaa eriarvoisuutta ei ole Suomessa tukitoimenpiteistä huolimatta kokonaan voitettu, vaikka erot eri sosiaaliryhmien väliset erot ovat kaventuneet ja akateemisten kotien lasten yliedustus on korkeakouluissa vähentynyt. (Kivinen 2006; Eurostudent III 2008; Kivinen ym. 2012.) Työntekijäasemassa olevien jälkeläiset ovat edelleen aliedustettuina yliopisto-opinnoissa. (Mikkonen 2010.)

Koulutuspolitiikan, kattavan korkeakoulujärjestelmän ja riittävän opintotuen avulla voidaan kaventaa sosioekonomisesta taustasta johtuvia eroja korkeakoulutukseen hakeutumisessa. Opintotukijärjestelmän tärkeä tehtävä on taata kaikille opiskelijoille yhdenvertaiset taloudelliset mahdollisuudet opintielle.

Kirjallisuus

- Anttonen, A. & Sipilä, J. 2000. Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Tampere: Vastapaino.
- Asetus korkeakoulustipendeistä 298/53.

- Auvinen, R. 1971. Tämän päivän sosiaalipolitiikka. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Eurostudent III. 2008. http://iceland.his.de/eurostudent/report/details.jsp?top_oid=3&sub_id=19&cnt_oid=13 (käytetty 3.6.2014).
- Ferge, Zsuzsa, Hellsten K., Kalimo, E. ja Purola, T. 1997. Sosiaalipolitiikan kilpailevien ideologioiden vertailua. Hyvinvointivaltion eurooppalainen malli ja uusliberalismi vaihtoehtoisina esikuvina. Kansaneläkelaitos, Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 19. Helsinki: Kansaneläkelaitos.
- Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi korkeakouluissa ja eräissä muissa oppilaitoksissa opiskelevien henkilöiden opintolainojen valtiontakauksesta ja korkotuesta. HE 96/1968.
- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi opintotukilain sekä lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden koulumatkatuesta annetun lain 28:n muuttamisesta. HE 116/2013.
- Hallituksen esitys eduskunnalle opintotukea koskevan lainsäädännön uudistamisesta. HE 121/1971.
- Hallituksen esitys eduskunnalle opintotukea koskevan lainsäädännön uudistamisesta HE 226/1993.
- Hallitusohjelma 2011. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma 22.6.2011. <http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/fi.jsp.print> (käytetty 7.6.2014).
- Kivinen, O. 2006. Koulutuspolitiikka. Teoksessa Saari, J. (toim.) Murroksesta menestykseen? Helsinki: Yliopistopaino.
- Kivinen, O. & Hedman, J. & Kaipainen, P. 2012. Koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuus Suomessa, Eriarvoisuuden uudet ja vanhat muodot. Yhteiskuntapolitiikka 77 (2012): 5, 559–566.
- Kurri, E. Opintotukea ja opiskelijoiden opintososiaalista asemaa koskeva toimenpideohjelma. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2003:28. http://www.minedu.fi/export/sites/OPM/Julkaisut/2003/liitteet/opm_147_tr28.pdf (käytetty 1.6.2014).
- Laki korkeakouluissa ja eräissä muissa oppilaitoksissa opiskelevien henkilöiden opintolainojen valtiontakauksesta ja korkotuesta 69/1969.
- Laki korkeakouluopiskelijoiden opintotuesta 111/1992.
- Laki korkeakoulustipendeistä 252/53.
- Miettinen, S. 2008. Korkeakouluopiskelijoiden opintotuki ja tuloihin perustuva takaisinperintä Pohjoismaissa – vertaileva pohjoismainen tutkimus. Pro gradu -tutkielma, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/38239> (käytetty 3.6.2014).

- Mikkonen, H. 2010. Yliopisto-opiskelijoiden sosioekonominen tausta Suomessa vuonna 2010 ja taustassa tapahtuneet muutokset verrattuna 1990-lukuun. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitos, Talous- ja sosiaalhistoria. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/40987>.
- Nieminen, A. 1955. Mitä on sosiaalipolitiikka. Porvoo: WSOY.
- Opintotukiasetus 287/1972.
- Opintotukilaki 28/1972.
- Opintotukilaki 65/1994.
- Raivola, R., Zechner, M. & Vehviläinen, J. 2000. Opintotuki – koulutuspalkka vai investointi. Tampereen yliopisto.
- Toivola, O. 1957. Sosiaalihuollon tietokirja. Huoltaja-säätiön julkaisuja N:o 2. Pieksämäki: Sosiaalihuollon Keskusliitto ry.
- Waris, H. 1968. Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka. Johdatus sosiaalipolitiikkaan. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 5. Porvoo: WSOY.

AKATEEMISEEN MAAILMAAN SUUNNISTAMASSA

Arja Jämsén ja Tuija Nummela

Lapsuuden tausta ja opintielle lähtö

Tämän kirjan haastateltavat ovat syntyneet 1950-luvun alkupuolella, heti suurten ikäluokkien jälkeen. Sodan jälkeisiä suuria ikäluokkia olivat vuosina 1945–1949 syntyneet. Laajemman määritelmän mukaan kaikki 1945–1954 syntyneet voidaan lukea suuriin ikäluokkiin. (Juntto 2002; Karisto 2005.) Yhtä kaikki, nämä ikäpolvet ovat eläneet suuren yhteiskunnallisen murroksen. Heidän lapsuutensa ja aikuisuutensa poikkeavat elintasoltaan ja elämäntavoiltaan suuresti toisistaan.

Osa suurista ikäluokista alkoi radikaalisti uudistaa yhteiskuntaa, sen rakenteita, kulttuuria ja ajattelumalleja. Nämä 60-lukulaiset perustivat useita ”yhden asian” liikkeitä, muun muassa Marraskuun liikkeen, Sadankomitean ja Yhdistys 9:n. Yhteiskunnan sosiaalisia ja taloudellisia epäkohtia nostettiin esille ja vaadittiin uudistuksia. Yhteiskunnallista epäoikeudenmukaisuutta ja syrjäytymistä vastaan haluttiin taistella uusilla keinoilla. Nuoret alkoivat toimia esimerkiksi alkoholistien, psyykkisesti sairaiden ja naisten aseman parantamiseksi. Vietnamin sota herätti monia aktiiviseen sodanvastaiseen toimintaan. Hippiliikkeen kautta levisi uutta, silloisen yhteiskunnan ajattelumalleja ravistelevia aatteita. (Eriksson 1967; Taipale 1982; Sumuvuori 2013; Sadankomitean historia 2014.)

Kulutuskeskeisyys ja mainonta olivat 1960-luvulla suomalaisten arkipäivää, kun edellisen vuosikymmenen alkupuoliskoa olivat leimanneet sodanjälkeinen jälleenrakennus ja suhteellinen niukkuus. Kokonaiskulutus kaksinkertaistui Suomessa 1950-luvun alusta 1970-luvun puoliväliin men-

nessä. Joukkotiedotus, media ja populaarikulttuuri kilpailivat ihmisten mielenkiinnosta opiskelevan nuorison nostamien teemojen, esimerkiksi valistusoptimismin, tasa-arvon, kansallisoikeuksien tiedostamisen, pasifismin, seksuaalisen vapautumisen, kolmannen maailman riiston ja esteettisen radikalismien kanssa. (Peltonen ym. 2003, 9–10.)

Meille tuli televisio heti, kun se alkoi näkymään, joskus 60-luvun alussa. Kyllä TV-ruudusta aukesi iso maailma. Vietnamin sota, amerikkalaiset elokuvat, intiaanit, ohukaiset ja paksukaiset, kuukävely, Hannu Karpo. Mutta myös TV-teatterin Kustaa III ja Trio Lehtelän konsertit. Isällä oli aina kiire saunasta konserttia kuuntelemaan. No, jälkeenpäin ajattelin, että taisi olla enemmänkin kiinnostunut kauniista viulistista. Kyllä 60-luvun telkkariohjelmat toivat maailman ja kulttuurin kirkonkyliinkin. Kulttuuritekoja. (Haastateltava 4)

Maasta ja maataloudesta hankittu leipä on ollut elämän perusta ja vaatinut kokoaikaista työtä. Elämässä selviytymisen taistelu helpottui vasta 1970-luvulla ja sen jälkeen syntyneen ikäpolven elämässä. (Häkkinen 2013, 55.) Sukupolven lapsuudessa ja nuoruudessa oli paljon sellaista, mikä liitetään vanhaan, agraariin ja maalaisen elämäntapaan. Aikuisuudessa he kuitenkin elivät eri tavalla, rikkaasti, modernisti ja urbaanisesti. Heillä oli Ismo Alangon laulun sanoin ”toinen käsi utareella, toinen kaukosäätimellä”, toinen jalka maalla ja toinen kaupungissa. (Karisto 2005; Häkkinen 2013; Alanko 2014.)

Monen 1970-luvun opiskelijan lapsuudenkoti oli maalla tai pikkukaupungissa. Lapsuuden kotien toimeentulo oli usein tiukassa. Tavallisia vanhempien ammatteja olivat esimerkiksi pienviljelijä, postinkantaja, siivooja, kotiäiti tai myymäläapulainen. Kotien olosuhteet eivät olleet poikkeukselliset, sillä lähes kaikilla oli sama tilanne. 1950-luvulla rakennettiin sodanjälkeistä Suomea.

Taloudellisesti tiukkaa, kun rakennettiin talo 1959. Muutettiin jouluna 1959. Muistan miten tiukkaa oli, pulaa kaikesta. Joka huoneeseen otettiin vuokralaisia, seminaarilaisia. Itse nukuttiin milloin missäkin. Mulla ei ollut edes sänkyä, illalla laitettiin kaksi nojatuolia vastakkain ja päälle laitettiin vanerilevy ja siihen patja, jossa nukuin. (Haastateltava 14)

Omakotitalo valmistui 1957. Äitin kotipaikan viereen rakennettiin. Rahaa oli vähän taloudessa, ei ole kuitenkaan köyhyyden muistikuvaa. Rahaa oli vain, mitä isän pienestä postiauton kuljettajan palkasta sai.

Kun maalla asuttiin, niin saatiin potut, marjat ja porkkanat omasta takaa. Kaupasta ostettiin vähän. Ruokaa oli aina, äiti oli taitava nyhjäämään tyhjästä ruokapuolen. Äitillä oli aina mielessä niukkuus ja puute. Hän näki koulutuksen merkityksen, kun ei itse saanut käydä koulua. Neljä luokkaa vaan ja sitten piti jäädä kotiin maalle kotitöitä tekemään. Hän sanoi, että olisi menestynyt koulussa. Nuorin äitin sisaruksista pääsi keskikouluun 1953 ja kauppaopistoon, suvun pisimmälle koulutettu. Äiti oli sitä mieltä, että nyt koulua pitää käydä niin pitkälle kuin mahdollista. Äiti tunsii olevansa ansassa, kun ei ollut päässyt kouluun. (Haastateltava 1)

Akateemiseen maailmaan paikantuminen

Akateemista sivistystä arvostetaan Suomessa. Koulutus on kautta aikain nähty väyläksi sosiaaliseen nousuun. Peruskoulutuksen jälkeinen opiskelu yleistyi kuitenkin vasta suurilla ikäluokilla, jotka syntyivät sodan jälkeen ja kasvoivat nuoriksi 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa. (Aapola & Kaarninen 2003, 21–22.) Tätä vanhempien ikäpolvien koulutustaso oli Suomessa alhaisempi kuin muissa Pohjoismaissa. Vasta 1950-luvulla ja sen jälkeen syntyneet saavuttivat pohjoismaisten naapurimaiden koulutustason. Moni köyhän sukupolven lapsi oli aikoinaan katkera, kun ei voinut jatkaa koulunkäyntiä, vaan oli lähdettävä ansaitsemaan heti kansakoulun jälkeen. (Rahikainen 2003, 181.)

Tämän julkaisun haastateltuja yhdistää ensimmäisen polven akateemisuus. 1970-luvulla opiskelleista useimmat olivat suvun ensimmäisiä ylioppilaita ja maistereita. Yhteistä oli se, että vanhemmat arvostivat koulutusta. He eivät kuitenkaan välttämättä osanneet haaveilla lapselleen akateemista uraa. Akateeminen maailma oli kaukana omasta arkitodellisuudesta.

Meidän naapurissa asui kunnansihtööri, joka oli myös yksityisen oppikoulun perustajajäsen. Hän sanoi isälle, että kyllä teijänkin tytön pitää pyrkiä oppikouluun. Isä oli sitä mieltä, että ei sitä työläisen pentu sinne. Mutta minä ite sanoin, että mie balluun kouluun. En tiää, mistä ajatus ja halu oli tullut. Joka tapauksessa minä pyrin ja taisin olla neljänneksi paras pääsykokeissa. (Haastateltava 4)

Mummo sanoi aina, että sitten kun minä oon vanha, minä tuon ylioppilasuut sinulle. Oli alusta lähtien selvää, että suvun ensimmäistä ylioppilasta tässä kasvatettiin. (Haastateltava 14)

Oon suvun ensimmäinen ylioppilas ja ensimmäinen yliopistossa. Vanhemmat ei niinkään pitäneet sitä erikoisena, pitivät tytön heitukkana, mutta sukulaiset näkivät hienona, että sinähän se oot yliopistossa. Silloin kuunteli, että mikähän tää on. Itselle yliopisto-opiskelu näyttäytyi käytännönläheisenä. Ei sitä tuntenut olevansa missään akateemisuu-den keskiössä. (Haastateltava 1)

Vanhempien tavoitteena oli, että omat lapset pääsisivät helpommalla elämässä kuin he itse olivat päässeet. Tavoitteena oli kasvattaa nuorista ahkeria, työtä pelkäämättömiä ja rehellisiä ihmisiä. Kasvatuksessa korostettiin, ettei itseään saanut korostaa tai tuoda esille, vaan vaatimattomuus, kohteliaisuus ja muiden kunnioitus olivat keskeisiä hyvän ihmisyyden tavoitteita. (Leino & Viitanen 2003, 195.)

Oppikouluun hakeutuminen oli ensimmäinen valinta koulutuksen tiellä. Yhteiskunnan muutos alkoi näkyä koulutushalukkuuden laajenemisena suurten ikäluokkien nuorten pyrkiessä yhä laajemmin oppikoulusivistyksen pariin. Vuonna 1940 oppikoulua kävi 5,7 prosenttia alle 15-vuotiaista nuorista, mutta vuonna 1950 jo 11,4 prosenttia. (Koski 2003, 297.) Osassa kuntia oli kunnallinen keskikoulu ja se mahdollisti maksuttoman opetuksen. Yksityisissä oppikouluissa oli lukukausimaksut, ja vähävaraiset opinnoissa menestyneet voivat hakea vapaaoppilaspaikkoja.

Opintolaina ja kodin tuki

Opintolainalla opiskelu oli itsestäänselvyys. Vanhemmat eivät kyenneet rahoittamaan opintoja, joten laina oli ainoa mahdollisuus. Opintolainaa haettiin yleensä kotipaikkakunnan pankista, ja laina nostettiin aina lukukauden alussa. Lainan saamisen edellytyksenä oli opintojen eteneminen ja tietyn opintomäärän suorittaminen. Opintosuoritusten määrä oli kohtuullisen vähäinen, eikä se tehnyt keskiverto-opiskelijalle tiukkaakaan.

Tietysti opintolainalla, se oli itsestään selvää, kaikki tututkin ottivat ja kesät oltiin tietysti töissä. Alkuvuosina ei ollut edes opintorahaa. Opintoraha tuli myöhemmin ja sen saamiseen oli sosiaaliset perusteet. Se oli marginaalinen lisä. Pelin henki oli, etteivät vanhemmat avustaneet. Tultiin omilla toimeen eikä kotoa pyydettykään. Kesätyöt olivat alusta

saakka alan töitä. Joskus olin keväällä niin persaukinen, mutta sitä ei vanhemmille paljastettu. (Haastateltava 10)

Luojan kiitos, että valtio takasi lainan, koska minun opinnot pitkittyivät. Olisi ollut kauhea paine, jos esimerkiksi vanhemmat olisivat taanneet lainan. Itsestään selvää oli, että opinnot rahoitettiin lainalla. Vanhemmat eivät pystyneet, isä oli kauppalan työntekijä. (Haastateltava 8)

Opintolaina riitti hyvin kattamaan menot. Kun säästeliäästi eli, niin opintolainalla matkusteltiininkin. Kesätienestit avittivat opintolainan riittävyyttä. Lähes poikkeuksetta kaikki olivat kesätöissä kolmesta neljään kuukauteen. Toisin kuin nyt kesätöitä oli 1970-luvulla helppo saada. Usein kesätyöt olivat jo oman alan töitä, ja kesäänsiolla pärjättiin pitkälle syksyyn. 1970-luvulla opiskeltiin yleensä päätoimisesti eikä opiskelun ohella juuri käyty töissä.

Laina riitti, ostettiin vaatteita, juhlittiin, ostettiin ruokaa, matkustettiin kotiin. Raha riitti toukokuun loppuun ja sitten mentiin kesätöihin. Ei mitään muistikuvaa, että raha olisi koskaan loppunut. Kun laina tuli, tunsu olevansa niin varoissaan, että mentiin heti vaatekauppaan. Tammikuussa ja syyskuussa opiskelijalla oli uudet vaatteet. Hintataso oli eri ja opiskelijoilla oli paljon etuuksia. (Haastateltava 3)

Kotoa saatu tuki vaihteli. Vanhempien oma taloudellinen tilanne oli usein sen verran vaatimaton, etteivät he voineet tukea taloudellisesti. Kotoa lähtiessä annettiin evästä mukaan, etenkin paikallisia herkkuja, piirakoita, kalakukkoa tai paistettua lihaa. Tärkeä kodin tuki tuli Tampereelle lähettyinä ruokapaketteina. Ruokapaketien saaminen oli opiskelijalle aina mieluista. Ruokapaketit olivat myös osa yhteydenpitoa kotiin, sillä monet asuivat kaukana lapsuudenkodista. Kulkuyhteydet olivat hankalat, ja matka kotiin saattoi kestää lähes vuorokauden.

Vanhemmat lähettivät ruokapaketissa voita ja kahvia. Kerran sanoin puhelimessa äitille, että minun tekee niin hirveesti mieli niitä siun riisipiirakoita. Jonkun ajan kuluttua tuli postissa iso pahvilaatikko, ylenpalttinen ruokapaketti. Piirakoita, rautatabletteja ja kaikkea muuta ja kysymys, ootko kunnossa. (Haastateltava 1)

Kun joku sai paketin, niin se jaettiin. Paketissa oli piirakoita, pullaa, kääretorttua, voita ja juustoa. Ruokapaketien lähettäminen oli luonnollinen vanhempien tuki, ei rahan lähettäminen. Pakettien tarkoituk-

sena oli tuoda myös kotoinen tunne opiskelupaikkaan. Paketit täydensivät myös niukkaa toimeentuloa. (Haastateltava 7)

Ei ruokapaketteja kylmäketjun kannalta silloin ajateltu! Postin kautta ne tuli. Äiti soitti tai lähetti postikortin, että sinä ja sinä päivänä lähetää paketin, muista olla noutamassa. Hyvää oli kaikki aina. (Haastateltava 4)

Yhteydenpito kotiin kuvaa myös sen ajan kasvatusta. 1940–1950-luvun kasvatusta leimasi lasten ja vanhempien välinen auktoriteettisuhde. Toisaalta tuon ajan lapsuutta leimasi myös suuri autonomia. Aikuiset eivät kontrolloineet ja ohjelmoineet lapsiaan, vaan lapsen ajateltiin kasvavan ja kehittyvän omatoimisesti. Se vaikutti myös vanhempien suhtautumiseen lasten koulunkäyntiin. Koulunkäyntiin ei ollut tapana puuttua, ennen kuin huonot numerot antoivat siihen aiheita, jos silloinkaan. Koulunkäyntiä ja -tehtäviä ei myöskään erityisesti tuettu eikä niissä kannustettu. Kyseisen ikäluokan elämää jakavaksi tekijäksi onkin muodostunut oppikouluun pääsy tai pääsemättömyys. (Leino & Viitanen 2003, 194.)

Kotona käytiin harvakseltaan, pari kertaa lukukaudessa. Ensimmäisen kerran käytiin pyhäinmiesten päivänä tai kekrinä, kuten juhlaa silloin nimitettiin ja seuraavan kerran jouluna ja sitten pääsiäisenä. Se oli sellaista kaikilla. (Haastateltava 9)

Meillä ei ollut puhelinta, kun aloitin opiskelun. Jossakin vaiheessa kotiin tuli puhelin, mutta eihän sitä paljon soiteltu. Peltolammin opiskelija-asuntolan käytävässä oli kolikkopuhelin. Sunnuntaisin saatettiin käydä lennättimessä soittamassa kotiin. Puhelu tilattiin, ootettiin pen-

killä ja sitten kuulutettiin, että koppi numero neljä se ja se puhelu. (Haastateltava 14)

Nyt vanhempana on tullut mieleen, että olikohan vanhemmilla minkäläinen huoli minun pärjäämisestä suuressa kaupungissa. Eivät he kyllä mahdollisesta huolestaan mitään kertoneet. Minul-

Tuija Nummelan kollektisto

Kuva 2. Kaikki on vielä edessä.

la ainakin olisi ollut omasta lapsesta hirveen huoli, jos ei tietäis, että miten siellä menee. (Haastateltava 4)

Jälkeenpäin kun ajattelee, vanhemmilla on täytynyt olla luja luottamus lasten pärjäämiseen. Tämä kuvaa myös, miten suuren muutoksen ja murroksen tämä sukupolvi on kokenut oman ammattiuransa aikana sekä työelämässä että yksityiselämässä. (Haastateltava 1)

Vanhempien elämään verrattuna, on tehty iso harppaus on tehty. Monessa mielessä. (Haastateltava 4)

Tampereen yliopisto ja globaali maailma

Tampereen yliopistoon hakeutumisen syyt vaihtelivat. Syynä saattoi olla kavereiden perään hakeutuminen, liikenneyhteyksien sopivuus tai opiskelemaan pääsy ilman valintakokeita. Osa haastateltavista kertoi hakeutumisen olevan tavallaan sattumaa, mutta kun he ovat jälkeenpäin pohtineet asiaa, Tampereelle hakeutuminen tuntuukin selkeältä valinnalta. Moni selittää valintaa lapsuuden taustoilla. Helsingin yliopisto edusti perinteitä ja autoritaarisuutta. Tampereen yliopisto, entinen Yhteiskunnallinen Korkeakoulu koettiin Helsinkiä tai Turkuä ihmisläheisempänä, sinne oli työläistäustaisen helpompi hakeutua. Tampereen yliopistolla oli edistyksellisen opiskelupaikan maine.

Keskikoululaisena kävelin Tampereella yliopiston kohdalla ja oven päällä luki Yhteiskunnallinen Korkeakoulu. Ajattelin jo silloin, että tuo on minun opinahjoni. Muistan sen tunteen. Opiskelu vastasikin odotuksia, koska kiinnostus oli yhteiskunnallisissa asioissa. (Haastateltava 16)

Tampere oli yhteiskuntapolitiikan kehto. Kun katsoin vanhoja lukioaikaisia aineita, niin olin kirjoittanut Chilestä, mustalaisista ja köyhyydestä. Maailman epäoikeudenmukaisuus kiinnosti. Tampere oli keskuspaikka näissä asioissa. Monet kaverit toimivat Teiniliitossa ja olihan se myös kodin perintökin vaikuttamassa. Koulussa otettiin kantaa, jo siellä se kipinä syntyi. Ja Tampere oli myös riittävän kaukana vanhemmista, ettei isä ja äiti aina pyöri lähellä. (Haastateltava 14)

Olisin päässyt Helsinkiin, Jyväskylään ja Turkuunkin. Valitsin kuitenkin ilman muuta Tampereen. Helsinki tuntui liian suurelta, Turku kaukaiselta ja yläluokkaiselta ja Jyväskylä nymnyltä. Tampere oli minulle Lauri Viitaa ja Pispalaa, Väinö Linnaa ja tehtaan piippuja – tunsin Tampereeseen jotain sielunyhteyttä, vaikken ollut koskaan kaupungissa käynytäkään. (Haastateltava 4)

Tampereen yliopisto edusti sen ajan globaalia maailma Suomen mittakaavassa. 1950-luvulla syntyneiden maailma oli ollut kovin pieni. Oman lähipiirin ja seutukunnan ulkopuolella liikuttiin vähän. Yhteiskunnallisesta liikehinnästä huolimatta 1970-luvulle tultaessa Suomessa elettiin monessa mielessä vielä perinteistä, kotikutoista elämää. Kansainväliset yhteydet ja kanssakäyminen eivät olleet arkipäivää. Ulkomaalaisia vähintään kummeksuttiin, jollei suoraan syrjitty. Joseph Owindi oli ensimmäinen afrikkalainen opiskelija Tampereen yliopistossa. Hän aloitti sosiologian opinnot vuonna 1966. Owindi kertoo kirjassaan ”Kato, kato nekru” (1972), millaista oli olla afrikkalaisena Suomessa. Suomessa, jossa harva oli nähnyt afrikkalaista, ja ihonväri pelotti ihmisiä. Yleisin Owindille esitetty kysymys oli, milloin lähdet Suomesta takaisin Keniaan. Owindi kertoo suomalaisten epäluuloista, pelosta ja epäkohteliaisuudesta sekä muun muassa suomalaisten miesten mustasukkaisuudesta.

Olin nähnyt yhden ulkomaalaisen, kun tulin Tampereelle, siis 19-vuotiaana. Se oli ambomaalainen pappi, joka saarnasi kerran kirkossa. (Haastateltava 4)

Yliopisto oli ensimmäinen paikka, jossa tutustui eri puolilta Suomesta tulleisiin. Siellä kohtasivat eri puolilta maata tulleet opiskelijat ja erilaiset murteet. Koti oli kaukana ja esimerkiksi Kainuuseen matka kesti yli 12 tuntia. Tänä päivänä tuossa ajassa lennetään maailman toiselle puolelle. (Haastateltava 14)

Paras anti opiskelussa oli tutustua eri puolilta Suomea tulleisiin ihmisiin ja ymmärtää, että elämää on Pelkosenniemelläkin. (Haastateltava 6)

Maalta ja työväenluokasta tullut opiskelija kohtasi akateemisen maailman moninkertaista toiseutta. Hän muutti maalta suureen kaupunkiin ja työläisperheestä akateemiseen opiskelumaailmaan. Ajattelu, tavat ja jopa ruoka olivat muuta, mihin kotona oli totuttu.

En ollut aikaisemmin tuntenut ketään korkeasti koulutettua henkilöä. Ainoastaan opettajat edustivat jotakin toista maailmaa. Ei ollut min-käänlaista kosketusta akateemiseen maailmaan, ei ollut. Heti tunnisti opiskelukaverista ne, joiden vanhemmat tai poikakaverit olivat aka-teemisia. Heissä oli jotakin toisenlaista, jota on vaikea kuvata. ... Ovat voineet käydä keskusteluja vanhempien ja suvun kanssa, mitä meillä ei ollut. Siinä yhteydessä pysähtyy miettimään, eihän meillä näitä mah-dollisuuksia ollut. (Haastateltava 1)

Kyllä kai sitä oli tolo, ei ymmärrystä yhtään. Ensimmäinen talvi meni opetellessa, että mikä se on se yliopisto ja tämä meininki. Kuljettiin Tillikassa, ja yliopisto oli vähän rekvisiittia. Ei yliopisto tuntunut mi-tenkään akateemiselta. En osannut ajatella, että akateeminen ura olisi haasteellinen paikka, jossa olisi pitänyt jotakin ajatella. (Haastateltava 14)

Ei meillä ollut kotona suibkua eikä puhelintakaan. Kyllä kämppäka-veri katto vähän pitkään, kun aluksi pesin varpaat illalla lavuaarissa. Ala siitä sitten, akateemiseksi. (Haastateltava 4)

*Minulla on monta ruokamuis-toa Tampereen ajoilta. Kotona oli syöty perunaa ja ruskeeta kastiketta. Tampereen Coussi-
cassa söin ensimmäisen kerran pieniä pyöreitä perunoita, onko ne nyt pariisinperunoita nime-ltään. Ihmettelin spontaanisti, missä sellaisia perunoita voi kasvaa. Pöytäseurueeni nauroi, että vitsailinko. Sitten myöhem-min olin eka kerran poikaystä-vän kotona syömässä. Hänen perheensä oli vähän hienompaa väkeä. Sunnuntaiaterialla oli veristä pihviä puulautasella. Ääh, en pystynyt syömään sitä. (Haastateltava 4)*

vuonna	1978	37
Loppu-merkintä	Luento-sarjan ker-touksuu-selu	Suoritettuja opinnäytteitä
		KÄYTÄNNÖN KIELIKOS Ennen KIELESSÄ 13.10.1978 Matti Maisteri
		SUORITETTU yht. 40.0 TUTKINTO 25.10.1978

Arja Jämsénin kollaakiso

Kuva 3. Monivuotisen uurastuksen jälkeen opintokirjassa merkintä yhteiskuntatieteen kandidaatin tutkinnon suorittamisesta. Maisterin arvo anottiin erikseen.

Kirjallisuus

- Aapola, S. & Kaarninen, M. 2003. Näkökulmia suomalaisen nuoruuden ja nuorison historiaan – Johdanto. Teoksessa Aapola, S. & Kaarninen, M. Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–31.
- Alanko, I. 2014. Kun Suomi putos puusta. <http://letras.com/ismo-alanko/435654/> (käytetty 15.6.2014).
- Häkkinen, A. 2013. Suomalaiset sukupolvet, elämänkulku ja historia – Sukupolvesta sukupolveen. Teoksessa Häkkinen, A., Puuronen, A., Salasvuo, M. & Ojajarvi, A. Sosiaalinen albumi. Elämäntavat sukupolvien murroksessa. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 139. Helsinki: Unigrafia, 21–55.
- Juntto, A. 2002. Suhdannevaihteluista hyötynyt sukupolvi. Hyvinvointikatsaus 1, 20–23.
- Karisto, A. (toim.) 2005. Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino.
- Koski, L. 2003. Oppikoulunuoruus 1940–1950-luvuilla. Näkökulmia suomalaisen nuoruuden ja nuorison historiaan – Johdanto. Teoksessa Aapola, S. & Kaarninen, M. Nuoruuden vuosisata, Suomalaisen nuorison historia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 283–313.
- Leino, M. & Viitanen, K. 2003. Aikuiseksi kasvaminen suomalaisessa maalaisperheessä 1940–1950-luvuilla. Teoksessa Peltonen, M., Kurkinen, V. ja Heinonen, V. Arkinen kumous. Suomalaisen 60-luvun toinen kuva. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 283–311.
- Peltonen, M., Kurkela, V. & Heinonen, V. 2003. 60-luvun toinen kuva. Teoksessa Peltonen, M., Kurkinen, V. ja Heinonen, V. Arkinen kumous. Suomalaisen 60-luvun toinen kuva. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 6–15.
- Rahikainen, M. 2003. Nuorena työhön, Lasten ja nuorten työnteko 1900–1970. Teoksessa Peltonen, M., Kurkinen, V. ja Heinonen, V. Arkinen kumous. Suomalaisen 60-luvun toinen kuva. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 161–185.

AKATEEMISTA JA AMMATILLISTA SOSIAALIPOLITIIKKAA OPPIMASSA

Sosiaalipolitiikan yleistä ja sosiaalihuollon linjaa

Tuija Nummela ja Arja Jämsén

Yhteiskunnallinen Korkeakoulu (YKK) siirrettiin vuonna 1960 Helsingistä Tampereelle. Korkeakoulun nimi muutettiin vuonna 1966 Tampereen yliopistoksi. Korkeakoulun tarkoituksena oli vahvistaa poliittisesti riippumattonta yhteiskunnallista tietoutta ja valmistaa ammattitaitoista henkilöstöä yhteiskunnallisiin tehtäviin. Sosiaaliturvan opetusjaostossa oli mahdollista suorittaa sosiaalihuoltajan tutkinto joko avohuollon tai laitoshuollon linjalla. Opetusjaostoissa oli myös yhteiskunnallinen tutkinto ja sosiaalivakuutustutkinto, jotka valmistivat laaja-alaisesti sosiaalialan tehtäviin. Ammatilliseen koulutukseen sisältyi käytännön harjoittelua, mikä vahvisti ammatillista osaamista. (Rasila 2010, 7–8.)

Opetusjaostojen lisäksi korkeakoulussa olivat myös akateemiset tiedekunnat, joissa voi suorittaa nykyistä ylempää korkeakoulututkintoa (maisteri) vastaavia kandidaattitutkintoja ja jatkaa tohtorin tutkintoon saakka. Sosiaalipolitiikan opiskelu jakaantui Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa 1970-luvulla yleiseen ja sosiaalihuollon linjaan. Yleinen linja oli verrattavissa muiden yliopistojen sosiaalipolitiikan tai yhteiskuntapolitiikan oppiaineeseen. Sosiaalihuollon linjalla keskityttiin ja erikoistuttiin sosiaalihuoltoon. Kaikissa arvosanoissa oli molemmille linjoille yhteinen osa sekä linjakohtainen erityisosa. Yleisen linjan valinnaisia erityislohkoja olivat työpolitiikka, sosiaaliturvapolitiikka, terveystaloudellinen, asumis- ja ympäristöpolitiikka, kansainvälinen politiikka sekä sosiaalisuunnittelu. Sosiaalihuollon linjalla erityislohkot olivat sosiaalihuollon tutkimus ja suunnittelu, sosiaalityön menetelmät, aikuishuolto, lastenhuolto ja alaikäisten sopeutumattomuus. (Opinto-opas 1974–1975, 95–96.)

Sosiaalihuollon ja sosiaalityön akateemista opetusta annettiin Suomessa siihen aikaan vain Tampereen yliopistossa, ja se oli aloitettu 1966. Myös sosiaalihuoltajan ammatillinen tutkinto oli mahdollista suorittaa vain Tampereen yliopistossa. Sosiaalihuollon yleisen linja sisältämää tietoa tarvittiin erilaisissa valtion ja kuntien tehtävissä, teollisuuden ja liikelaitosten sosiaali-toiminnassa, sosiaalihallinnossa, työmarkkinajärjestöissä, yhteiskuntasuunnitteluelimissä, sosiaalialan järjestöissä, sosiaalisten kysymysten opetuksessa eri oppilaitoksissa sekä sosiaalipoliittista tutkimusta harjoittavissa tutkimus-elimissä. Sosiaalihuollon linjan opetus antoi opiskelijoille sosiaalihuollossa ja sosiaalityössä tarvittavan ammattitaidon perusteet ja valmiuksia näiden alojen suunnitteluun ja tutkimukseen. (Opinto-opas 1974–1975, 96.)

Tampereen yliopistosta sosiaalipoliitiikan yleiseltä linjalta 1970-luvun alussa valmistuneista yhteiskuntatieteiden kandidaateista oli työssä 90 prosenttia. Yli puolet vastaajista katsoi, että työ vastasi koulutusta. Johtavassa asemassa oli noin kolmasosa vastaajista. Sosiaalihuollon linjalta valmistuneista juuri kukaan ei ollut työttömänä. Sen sijaan he eivät sijoittuneet täysin koulutusta vastaaviin tehtäviin. Tavallisimmin hakeuduttiin virallisen sosiaalihuollon kenttätehtäviin, joita pidettiin kiintoisina, monipuolisina ja itsenäisinä, mutta palkkatasoltaan vaatimattomina. (Opinto-opas 1974–1975, 96–97.)

Sosiaalipoliitiikan laaja-alaista opetusta tarvittiin uudistuvan sosiaalipoliitiikan toteuttamiseen. Sosiaalipoliitiikan institutionalisoitumiskehitys lähti liikkeelle 1940-luvulla, mutta seuraavat kolme vuosikymmentä olivat varsinaista kehittämisen aikaa. Toteutettiin sosiaalivakuutusjärjestelmä, työeläkeuudistus, terveydenhuollon ja päivähoidon uudistukset sekä kehitettiin perhepoliittisia etuuksia. (Karisto ym. 1984.) Sosiaalipoliitiikan opetuksessa ja tutkimuksessa nousivat 1960-luvulla esille päätöksentekoon ja yhteiskuntasuunnitteluun liittyvät kysymykset. Sosiaalipoliittisia kysymyksiä tarkasteltiin laajasti yhteiskuntasuunnittelun näkökulmista, mikä heijasti tuolloin vallalla olleita suunnitteluoptimistisia näkemyksiä. (Raunio 2003, 279.)

Sosiaalipoliitiikan opintojen kulku

Opinnot oli jaettu kolmeen vaiheeseen: approbatur-, cum laude- ja laudatur-opintoihin. Pääaineen opinnot alkoivat sosiaalipoliitiikan peruskursseilla.

Sosiaalihuollon linjalla opiskelevilla oli myös sosiaalilainsäädännön kurssi. Metodiopinnot aloitettiin sosiaalitutkimuksen johdantokursseilla. Approbaturin jälkeen hakeuduttiin proseminariharjoituksiin, joiden rinnalla suoritettiin menetelmäharjoituskurssi. Tilastotieteen peruskurssi kuului myös pakollisiin kursseihin. Yleisen linjan cum laude -opinnoissa piti suorittaa kansantaloustieteen sekä sosiologian tai sosiaalipsykologian peruskurssit. Sosiaalihuollon linjalla vastaavasti syvennettiin sosiaalilainsäädäntöä.

Sosiaalipolitiikan laudatur-arvosanan suorittamiseen vaadittiin vähintään hyvät tiedot cum laude approbatur -arvosanasta. Laudatur-vaiheessa oli myös menetelmäharjoituskurssi. Sosiaalihuollon linjalla oli pakollisena sosiaalisuunnittelun ja sosiaalihuollon oikeustapausten kurssi. Sosiaalihuollon linjan opiskelijoilla oli myös kolmen kuukauden harjoittelu, joka opinto-oppaan mukaan tuli suorittaa menetyksellisesti suurehkossa sosiaalilautakunnassa. Laudatur-arvosanaan suorittajilta edellytettiin vähintään approbatur-arvosana tilastotieteessä, filosofiassa tai matematiikassa. Oli myös suotavaa, että laudatur-seminaariin tultaessa opiskelijalla olisi laudaturtyön aihe tai ainakin aihepiiri olisi jo hahmottunut. (Opinto-opas 1974–1975, 100.)

Sosiaalipolitiikkaa opettivat peruskursilta lähtien laitoksen professorit ja apulaisprofessorit. Proseminareja vetivät laitoksen assistentit, ja laudatur-seminareista vastasivat professorit. Sosiaalipolitiikan arvosanatentit suoritettiin yleisinä tenttipäivinä lauantaisin. Seuraavassa taulukossa (Taulukko 1)

on kuvattu sosiaalipolitiikan kurssivaatimuksia 1970-luvulla. Yhteinen kirjallisuus tarkoittaa yleisen linjan ja sosiaalihuollon linjan yhteistä kirjapakettia.

Arja Jämsénin kotikirkko

Kuva 4. Peltsulla valmistaudutaan tilastotieteen tenttiin keväällä 1977.

Raija Nummijärvi (vas.) ja Arja Jämsén (oik.)

Taulukko 1. Sosiaalipolitiikan kurssivaatimukset Tampereen yliopistossa 1974–1975.
(Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, opinto-opas 1974–1975, 101–108.)

<p>Approbatur</p>	<p>Yhteinen kirjallisuus Waris, Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka Sipilä, Sosiaalipolitiikka Kuusi & Kuusi, Sosiaalinen kysymys ja sosiaalinen liike kautta aikojen Puro, Terveystieteiden perusteet</p> <p>Yleinen linja Leskinen, Työmarkkinajärjestöt Manninen, Asuntopolitiikan perusteet Lahtinen, Työsuojelu Koskiaho, Ympäristöpolitiikka</p> <p>Sosiaalihuollon linja Sosiaalihuollon periaatekomitean mietinnöt I ja II Toivola, Sosiaaliturvan pääpiirteet Tulevaisuuden sosiaalihuolto Huoltaja-lehden vuosikerta</p>
<p>Cum laude approbatur</p>	<p>Yhteinen kirjallisuus Ahmavaara, Yhteiskuntatieteen kyberneettinen metodologia Marxilais-leniniläisen filosofian perusteet Alapuro, Suomalaisen sosiologian juuret Elämisen laatu, yhteiskuntapolitiikan tavoitteita ja niiden mittaamista tutkivan jaoston mietintö</p> <p>Yleinen linja Israel, Alienation Marx, Engel & Lenin, Nainen, perhe ja yhteiskunta Duff & Hollingshead, Sickness and Security Kassalow (ed.), The Role of Social Security in Economic Development Dahlström, Teknisk förändring och arbetsanpassning Leppo, Sairas maailma</p> <p>Sosiaalihuollon linja Salo, Sosiaalihuollon tutkimukset Swedner, Socialvård och samhällsförändring Bruun & Markkanen, Onko alkoholismi parannettavissa Basaglia, Kumous laitosmaailmassa</p>

Laudatur	Yhteinen kirjallisuus Titmuss, Commitment to Welfare Pinker, Social Theory and Social Policy Elmer, Från Fattigsverige till välfärdsstaten
	Yleinen linja Thompson & Levis, Population Problems Afanasyev, The Scientific Management of Society
	Sosiaalihuollon linja Polansky ym., Social Work Research Inghe, Fattiga i folkhemmet

Opintojen approbatur-vaiheessa luotiin yleistä kuvaa sosiaalipolitiikasta osana yhteiskuntapolitiikkaa. Yleisellä linjalla perehdyttiin terveys-, asunto- ja työmarkkinapolitiikkaan. Sosiaalihuollon linjalla taas näkökulma kohdistui sosiaaliturvan kysymyksiin. Sosiaalihuollon periaatekomitean mietintö valmistui 1971 ja oli monella tapaa merkittävä. Se suuntasi tulevien vuosikymmenien lainsäädäntötyötä, palvelujen sisältöjä ja kohdentamista. Komitea asetettiin laatimaan ehdotuksia niistä tavoitteista ja periaatteista, joiden mukaan sosiaalihuoltoa voitaisiin uudistaa. Komitean mukaan kaiken sosiaalihuollon periaatteena tuli olla palvelu, ja sen tuli palvella asiakasta. Periaatekomitea määritteli yleisiksi sosiaaliturvan toimintaperiaateiksi palveluhenkisyyden, pyrkimyksen normaalisuuteen, valinnanvapauden, ennaltaehkäisyä sekä omatoimisuuden edistämisen. (Komiteanmietintö 1971, 33–39.)

Cum laude approbatur -vaiheen kirjallisuudesta osa oli englannin- tai ruotsinkielistä. Tähän sisältyi myös yhteiskuntatieteiden tieteenfilosofisia kysymyksiä käsittelevä luentosarja ja menetelmäopintoja. Yleisen linjan syventävinä lohkoina olivat työpolitiikka, sosiaaliturvapolitiikka, terveyspolitiikka, asumis- ja ympäristöpolitiikka ja kansainvälinen sosiaalipolitiikka. Sosiaalihuollon linjan syventäviä lohkoja olivat turvattomien lasten huolto, suojelukasvatuksessa olevien lasten ja nuorten huolto, alkoholistien huolto, lastenhuolto ja mielenterveys. Käytetyt termit kuvaavat sen ajan sosiaalihuollista ajattelua.

Laudatur-opinnoissa oli menetelmäkurssi, jossa käytettyjä menetelmäkirjoja olivat muun muassa Galtungin Theory and Method of Social Research, Valkosen Haastattelu- ja kyselyaineiston analyysi sosiaalitutkimuksessa sekä

Filsteadin *Qualitative Methodology*. Kirjallisuuslistalla oli myös Friedrichin Methoden der marxistisch-leninistischen Sozialforschung. Jälkeenpäin arvioiden yllättävää on, että myös laadullisen tutkimuksen metodikirjoja oli jo tuolloin kurssivaatimuksissa. Laadullisia tutkimuksia ei vielä kuitenkaan opinnäytetöinä tehty.

Huomioitavaa on, että kaikkiin opintoihin sisältyi marxilaista kirjallisuutta. Tämä kuvaa ajan henkeä. Sosialistinen Opiskelijaliitto SOL kokosi Mustaa kirjaa ja vaikutti tutkintovaatimukseen esittämällä tiettyjen kirjojen poistamista. Mustaan kirjaan koottiin tiedot kurssikirjojen alkuperästä ja sisällöistä. Vertailtiin, miten paljon kirjallisuutta on kapitalistisista maista ja minkä verran sosialistisista maista. Osa kirjoista tulkittiin äärioikeistolaiseksi ja vaadittiin poistettaviksi. (Kaarninen 2000, 119–222.)

sos:n pikkujouluissa oli ohjelmanumerona opiskelijan toivelista joulupukille. Se kuului näin: ”Rakas joulupukki, ota Titmus ja Pinker pois tutkintovaatimuksista”. Muun muassa Koskisen Simppa meinasi revetä naurusta. (Haastateltava 9)

Yleisellä linjalla syvennettiin valittuja erityislohkoja. Sosiaalihuollon linjalla oli sosiaalisuunnittelun kurssi ja sosiaalihuollon oikeustapauksien erikoiskurssi. Lisäksi perehdyttiin sosiaalihuollon tutkimukseen ja suunnitteluun, sosiaalityön menetelmiin, aikuishuoltoon, lastenhuoltoon ja alaikäisten sopeutumattomuuteen. (Opinto-opas 1974–1975, 101–108.) Sosiaalialan ajankohtaisuutta edusti sosiaaliturvaa käsittelevä aikakauslehti Huoltaja (myöhemmin Sosiaaliturva, sittemmin Sosiaalitieto), jonka viimeisin vuosikerta sisältyi sosiaalihuollon linjan tutkintovaatimuksiin. Huoltaja-lehti oli aikansa tärkein sosiaalialan ajankohtaisen tiedon välittäjä. Lehdessä käsiteltiin sosiaalihuollon periaatteita, tavoitteita ja uudistuksia. Siinä kirjoitettiin sosiaalisuunnittelun muuttuvista vaatimuksista ja sosiaalihuollon hallinnon uudistamisesta. Pekka Kuusi kirjoitti 1970-luvun epäsosiaalipolitiikasta. Lehdessä oli kirjoituksia ja kannanottoja alaikäisistä ja perheistä, kodinhoitopalveluista, vammaisista, päihteiden väärinkäyttäjistä ja kriminaalihuollosta. Erityisesti tiedotusta koskevat artikkelit nousivat lehdessä esille. Tiedotus ja viestintä olivat uusia teemoja 1970-luvulla. Kaupunkiliitto oli vuonna 1971 antanut suositukset tiedotustoiminnan tehostamisesta. Tuolloin todettiin, että sosiaalitoiminnan luonteen takia tiedotuksen tuli kertoa lähinnä tarjolla olevista palveluista. Lehdessä käytiin sosiaalipoliittista keskustelua ja

tiedotettiin sosiaalialan koulutuksista ja muun muassa Korkeimman hallinto-oikeuden päätöksistä. Lehdestä löytyivät myös avoimet työpaikat. (Huoltaja-lehden vuosikerrat 1973–1974.)

Takuuvarmasti alan töihin

Sosiaalipolitiikka edusti opiskelualaa, josta pääsi nopeasti työelämään. Sosiaalipolitiikan opiskelu oli mielenkiintoista ja tuntui ihmisläheiseltä. Monet kertovat myöhemmin havainneensa, ettei sosiaalipolitiikan valinta opiskelualaksi ollut sattumanvaraista. Kotitaustalla oli ammatinvalintaan oma vaikutuksensa. Taloudellisesti köyhistä olosuhteista lähteneet nuoret olivat jo kouluaikana pohtineet eriarvoisuuden ja huono-osaisuuden kysymyksiä, mutta asioiden ja suhteiden syvälinen ymmärtäminen tapahtui vasta opintojen aikana ja sen jälkeen. Lapsuuden kotitausta tuntui antavan pohjaa ymmärtää omaa paikkaa laajemmassa yhteiskunnallisessa kehityksessä.

Haastattelujen perusteella yleisen tai sosiaalihuollon linjan valinta ei välttämättä vaikuttanut uravalintoihin. Sosiaalipolitiikan yleisen linjan katsottiin valmistavan enemmän sosiaalialan johto- ja suunnittelutehtäviin ja sosiaalihuollon linjan taas käytännönläheisempiin sosiaalihuollon asiakas-, esimies- ja suunnittelutehtäviin. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että sosiaalihuollon linjan suorittanut oli pätevä sosiaalityöntekijän tehtävään, mutta yleisen linjan suorittanut ei ollut. Sosiaalihuollon asiakastehtävissä oli runsaasti avoimia työpaikkoja, joten sinne hakeutuivat myös yleisen linjan ja jonkin muun ylemmän tutkinnon suorittaneet. Myöhemmin 1980-luvulla ylemmän tutkinnon suorittaneille järjestettiin sosiaalityöntekijän pätevyitysmiskoulutusta. (Asetus sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuudesta 888/83.)

Sosiaalipolitiikan opiskelu oli käytännössä pitkälti sitä, että opiskeltiin, mitä piti. Opintojen jatkuvuudesta ja siitä, miten asiat liittyivät toisiinsa, ei ollut selvää näkemystä. Opintojen ohjausta ei juuri ollut, vaikka opinto-oppaaseen opintoneuvonta oli kirjattu. Armas Nieminen esitteli ensimmäisellä luennolla sosiaalipolitiikan tutkinto- ja kurssivaatimuksia sekä opintojärjestystä ja antoi opinto-ohjeita. Käytännössä opintoneuvontapäivestyksestä vastasi ainejärjestö SOS ry. (Haastateltava 14)

Opinto-oppaassa mainittiin pääaineen opiskelua tukevia sivuaineita. Sosiaalipolitiikan yleisen linjan kanssa sopiviksi sivuaineiksi esiteltiin kansantaloustiede, sosiologia, sosiaalipsykologia, aluetiede, julkishallinto ja tilastotiede. Sosiaalihuoltoa tukevana sivuaineina mainittiin psykologia, julkishallinto, sosiologia, sosiaalipsykologia, tilastotiede ja kunnallispolitiikka. (Opinto-opas 1974–1975, 96.) Osa sosiaalipolitiikan opiskelijoista rakensi itselleen tietoista urapolkua. Sivuaineita sai ottaa oman mieltymyksensä mukaan. Tuolloin oli mahdollista valita sivuaineet mistä tiedekunnasta tahansa. Sivuaineiksi valittiin muun muassa kunnallispolitiikkaa, kunnallistaloutta, julkishallintoa, sosiologiaa, kasvatustiedettä ja aikuiskasvatusta. Sosiaalipolitiikkaa ja kunnallispolitiikkaa pidettiin hyvänä aineyhdistelmänä, koska kuntien tehtävät olivat kasvussa ja uusia virkamiehiä tarvittiin. Sosiaalisuunnittelu oli uutta ja siihen laitettiin paljon toiveita.

Akateeminen vapaus oli sitä, että sai ottaa vapaasti kaikkia sivuaineita. Otettiin, mitä huvitti. Valikko oli osaltaan sattuman satoa. Kunnia-asia kuitenkin oli, ettei minimeillä menty läpi. Otettiin samoja aineita, minne kaverit menivät. (Haastateltava 12)

Sosiaalityön ja sosiaalipolitiikan opiskelu oli käytännönläheistä. Ei oltu mukana akateemisessa keskustelussa. Meillä oli kuitenkin näky kunnallisen sosiaalihuollon laajenemisesta. Tiedettiin, että lähitulevaisuudessa tarvitaan erilaisia sosiaalisuunnittelijoita ja tiedottajia. Sosiaalipolitiikan sivuaineeksi otettiin kunnallisia aineita, kunnallispolitiikkaa ja taloutta. Kunnallisvirkamieheksi meinattiin. (Haastateltava 14)

Sosiaalihuollon linjalla opintoihin kuului pakollinen harjoittelu. Opiskelija hankki harjoittelupaikan itse. Harjoitteluun ei sisältynyt ohjausta eikä arviointia.

Olin kolmen kuukauden sosiaalihuollon harjoittelussa kotikunnan sosiaalitoimistossa. Sain palkkaa jotain 600 markkaa. Laskin kodinhoitajien tunteja ja hoitelin postikirjaa. Sanottiin, että postikirjasta näkee sosiaalihuollon koko kirjon. Vieläkin muistan Sosiaalihallituksen ja Ympyrätalon postinumeron, 00530. Päivähoitolaki oli tullut silloin voimaan. Tein kotikäyntejä perhepäivähoitajien koteihin ja täyttelin tarkastuskertomuksia. En ymmärtänyt lapsista enkä päivähoidosta yhtään mitään. Join pullakahveja perhepäivähoitajien luona ja kirjoitin lausuntona, että hyvin sopii perhepäivähoitopaikaksi. Kiva oli kesällä ajella polkupyörällä pitkin kyliä. Syksyllä kävin näyttämässä työto-

distuksen assistentille ja sain merkinnän harjoittelun suorittamisesta. (Haastateltava 4)

Ei ollut opintojen ohjausta. Ei avattu kurssin alussa, mikä on tämän kurssin tarkoitus. Luentojen alussa haettiin alkumerkintä ja lopussa loppumerkintä. Opettaja polotti menemään vaan. Kuka teki muistiinpanoja, kuka neuloi tai söi porkkanaa. Jälkikäteen ajatellen, kummallista. Myöskään harjoittelu ei ollut ohjattua, kukaan ei kontrolloinut, ei raportoitu. Itse piti harjoittelupaikka hankkia. Ei ollut tavoitteita, ei niitä silloin mitenkään ihmetelty. Otettiin annettuna. Jälkeenpäin oon ajatellu, miten voi olla, ettei osattu kyseenalaistaa. TYMR (Tampereen Yliopiston Marxilaiset ryhmät, toim. huom.) kyseenalaisti opetuksen sisältöjä, mutta suhteessa tavoitteeseen ei kyseenalaistettu. Professorien puheita ei myöskään kyseenalaistettu, ne olivat niin arvokkaita henkilöitä. Ei niiden työhuoneisiin niin vain pistäydytty. (Haastateltava 14)

Massaluentoja... oman onnensa nojassa oltiin. Opinto-ohjausta ei ollut, puhumattakaan graduohjauksesta. Yritin saada ohjausta. Professori vilkaisi kyselylomaketta, joka oli suoraan sanoen ihan syvältä, ihan pöljä. Ei siitä olisi voinut tehdä tutkimusta, otoskoko oli pieni ja aineistoa esitin testattavaksi jollakin testillä. Mutta näillä eväillä vaan maisteri tuli. (Haastateltava 13)

Aina tulee mieleen ensimmäinen sosiaalipolitiikan luento. Armas Niemisen luennolla oli yli sata opiskelijaa. Hän luki konseptipaperista ilman mikrofonia ja luentojakson jälkeen tentittiin kirja. Sen perusteella opiskeltiin sosiaaliturvajärjestelmä. Kun olin kesätoissā, mieleen tuli ajatus, että mikä hyöty näistä luennoista oli. Ainoa oli Niemisen sosiaaliturvan luento, mikä vähänkin linkittyi käytäntöön. Muutaman vuoden työssäolon jälkeen alkoi kokonaisuus vihdoin hahmottua. Kaikki löysi aikanaan paikkansa. Kyllä sitä alussa on pieni ja osasi kapeasti soveltaa oppimaansa. (Haastateltava 1)

Koskisen Simon luentoja rakenteellisesta sosiaalityöstä ja yhdyskuntatyöstä kuunneltiin tarkasti. Ruotsista tulleet uudet opit ja ajattelua mullistava sosiaalipalvelun käsite tuntuivat oikeasti vallankumouksellisilta. Luentotauoillakin Simppaa seurattiin alakuppilaan. (Haastateltava 4)

Toinen mullistava juttu oli Sosiaalihuollon periaatekomiteanmietintö, joka oli kurssivaatimuksissa ekana syksynä approssa. Osasin sen suurin

piirtein ulkoa. Tentistäkin sain kolmosen. Miten hienoja ajatuksia! Miten upeita periaatteita! Tuntui, että just tätä varten olin tänne opiskelemaan tullut. Puhuin samoista asioita ja tästä tunteesta vielä yli 20 vuotta myöhemminkin omille opiskelijoilleni. (Haastateltava 4)

Sosiaalitoimistosta kouluttajaksi kulki toisen kirjoittajista tarina (TN). ”Omat ainevalintani olivat sosiaalipolitiikan yleinen linja ja kunnallispolitiikan laudatur sekä kunnallistalouden ja tilastotieteen approbatur, lisäksi kasvatustieteen, sosiologian ja valtio-opin approbaturit. Ainevalintojen suhteen minulla oli tunne, että olin valinnut ne satunnaisesti ilman suunnitelmallisuutta. Nyt vuosien jälkeen otin esille yhteiskuntatieteiden kandidaatin todistuksen vuodelta 1978 ja huomasin, että itse asiassa valinnat ovat tukeneet työuraani.

Hakeuduin valmistumisen jälkeen sosiaalihuollon kenttätehtäviin kunnan sosiaalitoimistoon sosiaalityöntekijäksi. Työt olivat, kuten opinto-oppaassa mainittiin, kiintoisia, monipuolisia, itsenäisiä, mutta huonosti palkattuja. Olin pätevä pienen kunnan sosiaalijohtajan virkaa, mutta en sosiaalityöntekijän virkaan. Suoritin 1986 erillisen pätevyitysmiskoulutuksen, joka sisälsi riittävän sosiaalityön koulutuksen. Asiakastyöstä sain pääoman, jota olen voinut hyödyntää asiantuntijuutena koko työurani ajan. Kunnallispolitiikan ja kunnallistalouden opinnoista oli hyötyä, kun seuraava pitkä ura oli keskikokoisen kunnan sosiaalijohtajana ja sosiaali- ja terveysosaston osastopäällikkönä. Tämä työtehtävä vastasi täysin koulutustani. Tein kunnallispolitiikan laudaturin opiskelukavereiden opastamana. He kertoivat, että jatko-opintoja varten on hyvä olla toinen laudatur. Jatko-opinnot tuntuivat kuitenkin mahdottomilta. En voinut nähdä itseäni tutkijana.

Urani kulki kuitenkin sosiaalihuollon johtotehtävistä sosiaalialan koulutustehtäviin. Jatkoin opintoja sosiaalityön ammatillisen lisensiaatin tutkinnon kautta yhteiskuntatieteiden tohtorin tutkintoon pääaineena sosiaalityö. Tällä hetkellä toimin ammattikorkeakoulussa sosiaalialan yliopettajana. Kasvatustieteen approbaturkin tuli arvoonsa, kun suoritin opettajan pätevyyttä.”

Kirjallisuus

- Asetus sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuudesta 888/83.
Huoltaja. 1973 vuosikerta, lehdet 1–24.
Huoltaja. 1974 vuosikerta, lehdet 1–24.
Kaarninen, M. 2000. Murros ja mielikuva. Tampereen yliopisto 1960–2000. Porvoo: Tampereen yliopisto & Vastapaino
Karisto, A., Takala, P. & Haapola, I. 1984. Elintaso, elämäntapa, sosiaalipolitiikka. Aineistoa suomalaisen yhteiskunnan muutoksesta. Juva: WSOY.
Opinto-opas 1974–1975. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Tampereen yliopisto.
Rasila, V. 2010. Yliopiston synty. Teoksessa Haapala, P. ja Kaarninen, M. Tampere-lainen yliopisto. Tarinoita yliopistosta ja kaupungista 1960–2010, 7–16. Tampere: Tampereen yliopisto.
Raunio, K. 2003. Sosiaalipolitiikan lähtökohdat. Tampere: Tammer-Paino Oy.
Sosiaalihuollon periaatekomitean mietintö 1. 1971. Yleiset periaatteet. Komiteanmietintö 1971: A 25.

OPISKELIJAN ARKEA JA JUHLAA

Arja Jämsén

Leskirouvan keittiöstä Peltsulle

Moni tuli ensimmäisenä opiskelusyksynä Tampereelle vailla tietoa, mistä asunto löytyisi. Yöjunasta heti aamutuimaan matkalaukun kanssa Tuomio-kirkonkadulle Ylioppilaspalveluun, joka välitti opiskelijoille asuntoja vapailta markkinoilta. Pääosa asunnoista oli alivuokralaisasuntoja. Asunnon saamiseksi oli mentävä Ylioppilaspalvelun toimistoon, sillä puhelimitse asuntoja ei välitetty (Tampereen yliopiston muistio 1973–74, 15). Toimistosta saatujen osoitteiden kanssa opiskelija lähti suunnistamaan vieraassa kaupungissa.

Alivuokralaisina asuttiin muun muassa lapsiperheen uuden kerrostaloasunnon pienessä makuuhuoneessa. Perhe itse asui olohuonetta ja keittiötä. Usein alivuokralaishuoneessa asui vielä kämppäkaverina toinen alivuokralainen.

Minun kämppäkaverini oli töissä tehtaassa. Hän oli eteenpäin pyrkivä nuori nainen ja kävi iltaoppikoulua. Ikävää oli vain se, että hän alkoi lukea englannin läksyjä ääneen aamuyöstä ennen tehtaaseen lähtöä. Muistan elävästi "Ai am ö kööl" ja monta muuta lausetta. (Haastateltava 14)

Joku oli saanut asunnon leskirouvan olohuoneesta, kamarista tai keittiöstä, jossa heräsi aamulla ani varhain vuokraemännän kahvinkeittopuuhiin. Hyvinä aamuna vuokraemäntä saattoi tarjota kahvikupposen vuokralaisellekin. Omakotitalon yläkerran huone ja keittiö olivat jo ihan huippuasumista.

"Asuntotilanne on täällä erittäin huono. Asuntoja järjestyy vain suhteiden avulla ja asunnon saatuaankin opiskelija on vuokraajan armoilla... Ja kun kerran on asunnon saanut, ei paljon uskalla epäkohdista maris-

ta, sillä siitä seuraa ennen pitkää irtisanominen... Vuokrasopimuksia ei pyynnöistä huolimatta tehdä kirjallisina, joten vuokralainen on täysin suojaton. Vuokralaista koskevaa lainsäädäntöä ei noudateta.” (Solidaari 3/77.)

Yhteistä kaikille alivuokralaissuhteille oli, että asumisen ja olemisen ehdot olivat vuokranantajan puolelta tiukasti säädelty. Sen vuoksi opiskelija yleensä halusi mahdollisimman pian päästä asumaan opiskelija-asuntoon. Opiskelija-asuntoja oli eri puolilla kaupunkia ja asumisen taso vaihteli. Vanhempien sosiaalinen asema ja tulot vaikuttivat opiskelija-asuntoon pääsyyn.

Peltolammin opiskelija-asunnot liittyvät monen Tampereella opiskelleen asumishistoriaan. Peltolammille pääsi asumaan helpommin kuin esimerkiksi Kalevassa sijaitsevalle Domukselle. Se ei ollut niin haluttu asuinpaikka, koska sijaitsi keskustasta noin viiden kilometrin päässä. Peltolammi tuntui kuitenkin luksukselta alivuokralaisasuntoon verrattuna. Huoneet olivat kahden hengen huoneita. Varsinkaan ensimmäisenä vuonna ei huonekaveria voinut valita, kun ei ketään edes ennestään tuntenut.

Leena Sallisen kotielämä

Vennonvieraat pätkähti asumaan yhteen. Osasta tuli elinikäiset ystävät. (Haastateltava 14)

”Huonetoveri määräytyi valintalautakunnan päätöksellä ja vaihtomahdollisuutta ei ollut... Asuntoja ei ole tehty oleskelua varten, opiskelukauden ”kodiksi”, vaan yöpymispaikoiksi, karjansuojiksi... Yhteisten tilojen puute on suurin puute.” (Solidaari 3/77.)

Peltolammin taloissa oli seitsemän kerrosta. Kerros muodosti solun. Solu jakaantui kahteen käytävään, joissa molemmissa oli neljä huonetta. Joka huoneessa asui kaksi opiskelijaa. Käytävien välissä oli yhteinen keittokomero, jossa oli kaksi keittolevyä. Jääkaappi oli jaettu voipake-

Kuva 5. Opiskelija viettää kotielämää.

tin kokoisiksi lokeroiksi. Keittokomero oli yhteinen 16 asukkaalle. Ei ihme, että ”vauraampien” opiskelijoiden huoneisiin ilmestyi vanhoja keittolevyjä ja jääkaapin romuja. Joskus koettiin ikäviä yllätyksiä: makkarapaketti oli lokerosta hävinnyt tai kattila käynnyt levyllä.

Legendaarista Peltsun saunomistarinaa kertoo moni: Poikien teki mieli saunaan. He laittoivat keittokomerossa molemmat keittolevyt täysille ja ovet käytäviin kiinni. Ja sitten vaan vettä ”kiukaalle”. Kukaan ei tunnusta olleensa itse saunomassa. Tarina kuitenkin elää sitkeästi.
(Haastateltava 4)

Käytävässä oli kahdeksalle opiskelijalle yhteiset WC- ja suihkutilat. Käytävässä oli myös puhelin. Jos halusi keskustella puhelimesta muiden kuulematta, piti venyttää puhelimen johtoa niin, että saattoi istua suihkun lattialla. Silloin ei tosin kukaan päässyt suihkuun. Huoneessa oli kaksi sänkyä, kaksi nojatuolia ja kaksi työpöytää. Kaksi vaatekammeroa ja lavuaari, pienet hyllyköt seinällä. Yksityisyyden suojaa oli vain WC:ssa ja suihkussa. Huonejärjestystä ei voinut paljon muuttaa.

Kämppekavereiden kanssa asuminen sujui yleensä hyvin. Tuntui ihan normaalilta jakaa huone toisen, ennestään tuntemattoman kanssa. Asuminen ja eläminen olivat yhteisöllistä, vaikkei koko käsitettä vielä suomenkielessä ollutkaan. Tuntuu oudolta näin jälkeinpäin, ettei asumista muista erityisen ahtaana eikä ahdistavana. Tavaraille ei paljon tilaa ollut, mutta ei tainnut olla tavaroita eikä vaatteitakaan siinä määrin kuin nyt. Jonoja vessaan tai suihkuunkaan ei juuri ollut. Ilmeisesti elimme sen verran erilaisissa aikatauluissa, ettei yhteentörmäyksiä kummemmin syntynyt. Peltolammin silloista ylellisyyttä oli viikkosiivous. Siivooja siivosi yleisen ja yhteisten tilojen lisäksi myös huoneet.

Leena Bycklingin kotitarkisto

Kuva 6. Peltolammin opiskelija-asunnoilla, Peltsulla, on legendaarinen maine.

Lähes kaikkien opiskelija-asuntojen yhteydessä oli ravintola. Peltolamilla se oli Saluuna, josta tuli opiskelijoiden olohuone ja kohtaamispaikka. Domuksella oli Vanha Domus, jossa kasvatustieteen professori Urpo Harvakin istuskeli. Uuden Domuksen puolella oli Ravintola Myssy, joka 1970-luvulla oli hienon ravintolan maineessa. Siellä vietettiin monet vaalivalvoiset.

Kommuuneita oli vähän 1970-luvulla. Muutamat porukat olivat vuokranneet omakotitalon ja viettivät villiltä kuulostavaa kommuunielämää. Kommuunit olivat varmoja jatkobileiden paikkoja. Tosi harvinaisia olivat ne tamperelaisopiskelijat, jotka asuivat vanhempien omistamassa asunnossa. Usein se koettiin vähän hävettäväksi eikä sitä ollut tapana juuri kuulutella. Yleensä kerrottiin, että asunto oli saatu perhetuttujen kautta ”suhteilla”.

Asuminen opiskelija-asuntolassa pelasti monen uuden opiskelijan yksinäisyydeltä. Kun huomasi aamua iltaa kulkevansa kanssa samoilla busseilla ja istuvansa samoilla luennoilla, oli helppo aloittaa juttelu ja tutustua.

Ai, sinäkii asut Peltsulla. No, niinhä minäkii. (Haastateltava 4)

9 JÄRJESTÄYDY SOS:IIIN, TULE MUKAAN AINEJÄRJESTÖTYÖHÖN!

Hisenn mukaisesti aineyhdistys on kaikkien samoin opintoa erikellavien yhteinen järjestö. Sosiaalipoliittinen opiskelijoiden järjestö on SOS ry, jonka tiedotuslehteen jatkavissa tutustut.

Alueperin ainejärjestöt perustettiin lähinnä vain yhdeksänsä ja harvinaisuuksiltaan palvelus, mutta ajan myötä niiden rooli on muuttunut ja tehtäväkenttä huomasti laajentunut. Nykyisin ainejärjestöt on ennen muuta etujärjestöt. Sen voima ja vaikutus perustuu jäsenistön, aktiivisuuden ja määrätietoisuuden toiminnalla saavutettuihin myös näkyviin ja jäsenistöä hyödyttäviin tuloksiin.

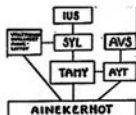
Aineyhdistyksen - SOSin - tehtävät ovat opiskelijoiden etujen puolustaminen koulussa opiskelijan elämään liittyvillä aloilla, erityisesti sosiaalitaloudelliseen asemaan parantamiseksi kyttyvä kampailla, opetuksen parantamiseen liittyvillä toiminnoilla, laitoilla tehtävien ratkaisuihin vaikuttamiseen etus pöydällä tälläkkinä myös toiminta laitoissa ilmeisen demokraattisissa periaatteissa. Osa tärkeä sijansa toiminnassa on myös aine opiskelijoiden kokoonkääntä yhteisiin keskustelu- ja vapaa-aikaviihtötilaisuuksilla, sillä SOS pyrkii myös lähtemään ja tutustuttamaan sosiaalipoliittiseen opiskelijoihin toisinaan.

Hallituksen ja jäsentöjen kokoukset ovat avoimia, niitä voi tulla seuramaan koeke tahansa. Kokouksissa ja palat voit tarkistaa SOSin ilmoitustaululta, joka on yliopiston ala-alueella. Jäsenkai voi liittyä tutuista kulta, opintoneuvonnassa tai jonkun hallituksen jäsenen kautta.

JOKAINEN ON TERVETULLUT

Jokainen sosiaalipoliittinen opiskelija on tervetullut mukaan SOSin toimintaan. Ainejärjestötyö on hyvä vastapaino opiskelulle, sen kautta saat jatkuvasti ajankohdista tietoa opiskelijapolitiittisista ja myös yleisistä yhteiskuntapolitiittisista asioista ja tapahtumista. SOSin kautta pääset parhaiten selvillä myös sosiaalipoliittisista laitoista asioista. Samalla tutustut helposti muihin opiskelijoihin ja saat oman elämänteesi paremmin esille. SOSissa toimiminen ei edellytä poliittista sitoutuneisuutta.

OPISKELIJAJÄRJESTÖJEN ORGANISAATIO

IUS=International Union of Students
SYL=Suomen Yliopistoliikuntien Liitto
TANT=Tampereen Yliopiston Yliopistoliikuntien
AVS=Ainejärjestöjen valtakunnallinen seminaari
ATT=Ainejärjestöjen Yhteistyötoimikunta

Tuija Nummela kolarkisto

Kuva 7. Järjestäydy sos:iiin. Ainejärjestöllä oli tärkeä rooli opintoneuvonnassa. Hätäapu 2/1978.

Opetukseen vaadittiin laatua

Ainejärjestöt toimivat Tampereen yliopistossa aktiivisesti. Sosiaalipolitiikan opiskelijoiden ainejärjestö oli (ja on yhä) sos ry. Ilman sos:a moni uusi opiskelija olisi ollut ensimmäisen syksynsä alussa ihan hukassa. sos halusi auttaa ja tukea opiskelijoita opinnoissa sekä myös vaikuttaa laajemmin opetukseen ja tutkintovaatimuksiin. sos järjesti uusien opiskelijoiden tutoroinnin. Tutor olikin nuorelle opiskelijalle vieraassa ympäristössä tärkeä ja jätti useimmiten lähtemättömän jäljen. Tutor esitteli talon, kertoi opiskelusta, oli apu ja turva. Tutorryhmästä löytyivät yleensä ensimmäiset Tampereen ystävät.

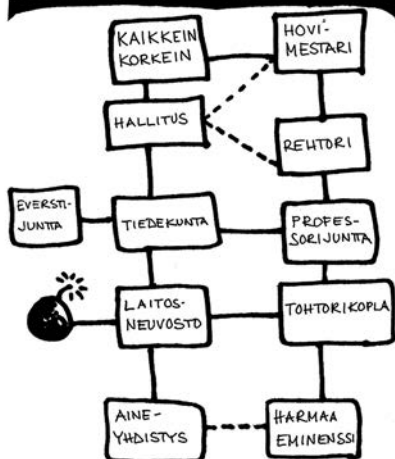
Jossain ministeriössä tavattiin parinkymmenen vuoden jälkeen, sanoin, sinä olit minun tuutori. (Haastateltava 4)

Sosiaalipolitiikan ainejärjestön sos ry:n tunnuslauseena oli ”sos – kaikilla elämän aloilla”. sos:a haluttiin kehittää sosiaalipolitiikan opiskelijoiden etujärjestönä, joka toimii laajalla rintamalla. Keskeisenä tavoitteena oli tukea opiskelijoiden kasvua ”kriittiseksi sivistyneistöksi, joka pystyy itsenäisesti tekemään vaikeita ratkaisuja”. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi sos valvoi valppaasti opetuksen ja kirjojen tasoa. sos perusti luennoille, erityisesti peruskursseille, kurssineuvostoja, joiden tehtävänä oli tehdä opettajille aloitteita luennoilla käytävistä keskusteluista. Luennoille nimettiin myös ”luentoyhdysmiehiä”. Heidän tehtävänään oli ensisijaisesti toimia tiedonvälittäjinä. Heidän tuli myös olla opiskelijoiden edunvalvojina, aktivoida opiskelijoita luennoilla ja keskustella luentoihin liittyvistä asioista. Luentoyhdysmiehen tehtävä oli myös nostaa esille luennon mahdollisia epäkohtia. sos koulutti luentoyhdysmiehiä tehtäviinsä. (Solidaari 4/78.)

sos kehitti opintoneuvontaa, mikä olikin 1970-luvulla lapsenkengissä. Ainejärjestön tuella perustettiin tenttilukuryhmiä ja kierrätettiin kirjoista tehtyjä prujuja ja tenttikysymyksiä. sos vahvisti yhteistyötä sosiaalipolitiikan laitoksen kanssa järjestämällä laitoskokouksia, tiedeseminaareja ja tieteenpäiviä. Ainejärjestö vaati opiskelijoille lisää vaikuttamismahdollisuuksia opetukseen, tutkintovaatimuksiin ja laitoksen toimintaan liittyvissä asioissa. sos:n toiminnassa korostettiin osallistuvan demokratian periaatetta. Yleiskokouksia oli tiuhaan, noin kerran kuukaudessa. Hallituksen rinnalla toimivat sos:n jaostot, oli muun muassa lehtijaosto, sosiaalipoliittinen jaosto ja kulttuurijaosto. Innokkaille opiskelijoille löytyi osallistumisen paikkoja.

HÄTÄAPU

SOS ry:n julkaisu 3:1977 2F

HÄTÄAPU PALJASTAA YLIOPISTOHALLINNON SALAISIA ORGANISAATIOITA !!

Tuija Nummela kolarkisto

SOS:n toiminta ei rajoittunut vain opiskeluun, vaan se näki tehtäväkseen tukea opiskelijoiden monipuolista harrastustoimintaa. SOS järjesti ohjelmallisia iltamia yo-talolla. Ohjelmassa oli usein "sosiaalipoliittista" irtavilua tai sketsejä opetuksesta ja opiskelusta. Yhteisiä teatteri-iltoja järjestettiin ja myös yhteistä kuntoilua viriteltiin. Teatteriretkien yhteyteen rakennettiin usein myös ammatillista ohjelmaa. Esimerkiksi Turun teatterimatalla käytiin samalla tutustumassa KELAN kuntoutuskeskukseen. (Solidaari 4/78; Hätäapu 1977.)

SOS julkaisi Hätäapu-lehteä ja TYMR:n sosiaalipoliitiikan ryhmä Solidaaria. Lehdissä käsiteltiin sosiaalipoliitiikan opiskelun ja tutkintovaatimusten lisäksi laajemmin sosiaalipoliittikkaa, muun muassa eläke- ja sosiaalivakuutusjärjestelmän kehittämistä ja eläkeikärajaa ja sosiaalityöntekijän osaamisvaatimuksia. Monet aiheet ovat ihan tätä päivää: työttömyys, työttömien ahdinko, hallituksen talouspolitiikan suunta, elvytystä vai ei.

Sosiaalipoliittikka tieteenä, sosiaalihuollon asema ja paikka sosiaalipoliitikassa, sosiaalipoliitiikan laitoksen tutkimuspoliittinen ohjelma, tutkinnon uudistus – nämä olivat jatkuvasti kuumia aiheita, joita lehdissä roudittiin perusteellisesti – ja sanoisinpa, asiantuntevasti. Tutkinnon uudistuksen keskeinen kysymys oli, olisiko koulutuksessa korostettava enemmän käytännöllisiä vaatimuksia vai olisiko yliopiston tehtävänä teoreettisten valmiuksien opettaminen. (Solidaari 1/78.) Sosiaalityön tehtävä ja suhde sosiaalipoliittikka-tieteeseen on paljon pohdinnan kohteena.

... Ongelmallista on se, että esim. sosiaalityö on perinteisesti nähty jonkinlaisena erityisenä yhteiskunnallisena toimintana, joka vaatii jotain

erityistä kyvykkyyttä – sosiaalista mielenlaatua. Jos otetaan lähtökohdaksi toisenlainen sosiaalityöntekijän tehtävien luonnehdinta eli sosiaalityöntekijä nähtäisiin asiakkaan kannustajana ja hänelle sellaisia tietoja antavana, että asiakas tiedostaa oman tilanteensa ja sen liittymisen yhteiskunnalliseen kokonaisuuteen – tällöin myös koulutuksen kuva olisi toisenlainen. (Solidaari 4/78.)

Ihmisten henkilökohtaisten ongelmien ratkaisuksi ei riitä ongelmien osoittaminen. Ilman kokonaisvaltaista käsitystä niin maailmasta kuin ihmisestä ongelmia on vaikea edes löytää, puhumattakaan purkamisesta. Jos sosiaalityöntekijän teoreettinen tietämys jää erilaisten mallien soveltamiseen ilman maailman tiedostamista, hän joutuu monesti pettymään ja turhautumaan työssään... Perusteltu vaatimuksemme on: tieteen kautta ammattiin myös sosiaalialalla. (Solidaari 1/78)

Yhteydet tulevaan ammatilliseen työhön nähtiin tärkeiksi jo opiskeluaikana. SOS markkinoi Huoltaja-säätiön julkaisemaa Huoltaja-lehteä (myöhemmin Sosiaaliturva ja sittemmin Sosiaalitieto) opiskelijahintaan. Taisipa olla niin, että ainakin kaikki ensimmäisen vuoden opiskelijat tilasivat lehden ilman muuta. SOS toimi yhteistyössä myös silloisen Sosiaalityöntekijöiden Liiton (nykyinen Talentia ry) kanssa ja edisti opiskelijoiden liittymistä ammattijärjestöön. Opiskelijat toimivat myös paikallisessa Sosiaalipoliittisessa yhdistyksessä.

Olin Sosiaalityöntekijöiden Liiton Tampereen yhdistyksessä opiskelijajäsenenä, taisin olla hallituksen jäsen. Kerran osallistuin valtakunnalliseen seminaariin Helsingissä. Siellä oli myös sosiaalihuollon grand old lady Helmi Mäki. Hienoja tilaisuuksia, joiden merkityksellisyyden ymmärtää vasta näin vanhempana. Olisipa ollut edes kamera! (Haastateltava 4)

Sosiaalihallitus oli just perustettu. Käytiin sielläkin tutustumiskäynnillä. Bussilla mentiin Tampereelta Helsingin Hakaniemeen. Tavattiin sosiaalihallituksen pääjohtaja Alli Lahtinen. Ajatella, että hän antoi meille, kukkahuivityöille ja risupartapojille, auliisti aikaansa. En muista, mistä puhuttiin. Varmaan uudesta päivähoitolaista tai jostain. Samalla reissulla käytiin torin toisella puolella, Metallityöväenliitossa. Opiskelijat ja työläiset yhteisessä liitossa, heh. (Haastateltava 14)

Opiskelijoiden sosiaaliturva oli arkinen ja jatkuva teema opiskelijalehdissä (Hätäapu, Aviisi, Solidaari). Opintotuen ja opiskelijapalkan puolesta propa-

goitiin ja mallina käytettiin Neuvostoliittoa ja DDR:aa. Tampereen yliopisto oli 1970-luvun alussa yksityinen yliopisto, nimi kirjoitettiin silloin isolla ”Tampereen Yliopisto”. Yliopiston valtiollistamisen puolesta kampanjoitiin. Valtiollistaminen tarkoitti myös lukukausimaksuista luopumista. Perheelisten opiskelijoiden lasten päivähoito oli ongelmallista, päivähoitopaikkoja ei ollut riittävästi. Kohtuuhintaisia asuntoja puuttui myös. Tamyn, ylioppilaskunnan, hallitusohjelmassa vaadittiin muun opintorahajärjestelmän uudistamista niin, että 60 prosenttia olisi opintorahaa ja 40 prosenttia lainaa. Vaadittiin myös opiskelijoiden lasten päivähoidon saattamista kuntoon osana yleistä päivähoitoa.

Oletko puolesta vai vastaan?

”Olemme valinnan edessä”, kirjoitti Solidaari (1/78) ja jatkoi: ”1970-luvun opiskelijat – 1980-luvun sivistyneistö – ovat saaneet vastattavakseen ennen näkemättömän älyllisen, moraalisen ja poliittisen haasteen. Tieteellä ja koulutuksella, sivistyneistöllä ja opiskelijoilla on suuri vastuu aikamme ongelmien ratkaisussa. Tähän vastuuseen sisältyy myös väistämättä valinta: edistyksen vai kääntymisen kriisiin puolella? Tiedettä ja opiskelua työelämän tarpeiden ja vapauden vai harvinaisuuden vaatimusten ja sillon palveluksessa?” Vetoomuksen Suomen opiskelijoille oli heittänyt SOL:n, Sosialistisen Opiskelijaliiton XI liittokokous. SOL kutsui opiskelijoita ”opiskeluun ja taisteluun työväenluokan rinnalla demokraattisen vaihtoehdon puolesta”.

Yliopisto ja 1970-luku liitetään vasemmistolaisuuteen ja erityisesti ääri-vasemmistolaisuuteen, niin sanottuun taistolaisuuteen. Tampereen yliopis-

Arja Jämsénin kollaazisto

Kuva 9. Päin uutta päivää nousevaa. Tampereen vappu 1977.

tolla oli maine punaisena ja yhteiskunnallisesti aktiivisena yliopistona, ja se olikin 1970-luvulla vaalituloksilla mitattuna maan vasemmistolaisin yliopisto. Sosialistisen opiskelijaliiton SOL:n jäsenjärjestö Tampereella oli Tampereen yliopiston marxilaisten ryhmät TYMR. Sen kannatus oli suurimmillaan vuonna 1975. Silloin TYMR sai annetuista äänistä 26,3 prosenttia. (Hyvärinen 1994, 31.) Kolmannes Tampereen yliopiston opiskelijoista oli 1970-luvulla työläistäustaisia. Ylempien toimihenkilöiden lapsia oli 1970-luvulla vain 14–16 prosenttia, mikä oli vähän verrattuna Helsingin yliopistoon.

1970-lukua on opiskelijanuorison näkökulmasta kuvattu ja tutkittu yllättävän vähän. Kaunokirjallisuudessa on keskitytty enemmän 1960-luvun yhteiskunnalliseen murrokseen ja suureen maalta muuttoon (esim. Turunen 1973; 1976; Parras 1968) kuin 1970-lukuun tai opiskelijaliikkeeseen. Raija Orasen romaani Valomerkki (1978) valottaa opiskelijoiden elämää Tampereella vuosina 1969–71. Hän kuvaa silloista aktivismia, opiskelijaliikettä, joka vaati hallinnonuudistusta ja järjesti luentolakkoja.

Poliittisesta laululiikkeestä on tehty vuonna 2006 Kenen joukossa seisot -dokumenttielokuva (ohjaaja Jouko Aaltonen). Se oli aikansa katsotuin dokumentti, jota on esitetty myös suosittuna karaoke-esityksenä. Lauluelokuvassa lauletaan kaikki aikakauden rakastetuimmat poliittiset laulut, esimerkiksi

Tuija Nummela-kotikarto

Kuva 10. Vappujuhlaa Tampereen Amurissa 1978

Partisaanivalssi, Tämä pieni laulu on sinulle, Toverit herätkää, Laulu Leninistä ja tietenkin Nuoruustango. Elokuva tuo laulut ja laulajat nykypäivään. Laulajat kajauttavat laulunsa nykyisissä ammateissaan ja työpaikoissaan, muun muassa vanhainkodissa, kirjastossa jne. He näyttävät näin, mitä heistä tuli. (Kenen joukoissa seisot 2006.)

Matti Hyvärisen väitöskirja ”Viimeiset taistot” (1994) keskittyy poliittiseen liikkeeseen. Haastatteluihin perustuvassa tutkimuksessa luodaan tarkkaa ja elävää kuvaa poliittisesta aktivismista entisten kaadereiden kautta. Anna Kontula on tutkinut poliittista opiskelijaliikettä pro gradu -tutkielmassaan ”Kuollut muttei kuopattu: Taistolaisuus ja miten sitä muistetaan” (2002). Kontula on nuorempaa opiskelijapolvea kuin tämän kirjan haastatellut. Hän arvioi 1970-lukua tutkijana, ei aikalaisena eikä silminnäkijänä. Matti Hyvärinen oli vasemmistolaisen opiskelijaliikkeen suuria nimiä. Hän kertoo kirjansa ”Alussa oli liike” alkupohdinnoissa astuneensa vuonna 1968 suoraan keskelle opiskelijaliikkeen viljejä vuosia. Hänestä tulikin sittemmin päätoiminen opiskelijapoliitikko, joka palasi myöhemmin uudelleen opintojen pariin ja lopulta väitteli vasemmistolaisesta opiskelijaliikkeestä. (Hyvärinen 1984.)

Väitöskirjassaan Hyvärinen (1994) analysoi taistolaista opiskelijaliikettä. Hän haastatteli tutkimustaan varten entisiä taistolaisia aktiivipoliitikkoja, niin sanottuja ”stalinisteja”. Hän löysi useita erilaisia suhtautumistapoja 70-luvun ”menneisyyteen”. Osa ei halua muistella menneitä. Osa selittää olleensa sinisilmäinen, naiivi, erällä tavalla harhaanjohdettu. Osa taas puolustaa edelleen 1970-alun arvojaan, oikeudenmukaisuutta, sodanvastaisuutta ja solidaarisuutta ja kieltäytyy takinkäännöstä. Aulikki Oksanen kuvaa omaa henkilökohtaista muutostaan Hyvärisen kirjassa (emt. 19), että takki on reipaillyt ja ohentunut, muttei käännetty. (Hyvärinen 1994.)

Kontula (2003; 2004) on tarkastellut Tampereen yliopiston Marxilaisten ryhmien (TYMR) jäsenten yhteiskunnallista taustaa ja todennut, että tamperelainen opiskelijataistolaisuus ei ollut keskiluokkaista. Työläistäustaisten opiskelijoiden osuus oli merkittävä, reilusti yli kolmannes. Kontulan (2004) mukaan 1970-luvun aktiiviset vasemmisto-opiskelijat kokevat maailmankuvassaan jatkuvuutta. He eivät koe itseään ”takinkääntäjiksi”, jotka olisivat hylänneet aatteensa ja ideologiansa.

Haastattelemiemme 1970-luvun sosiaalipolitiikan opiskelijoiden kertomuksissa on yhtäläisyyksiä Hyvärisen ja Kontulan tutkimustuloksiin. Osa

kuittailee naurulla ”nuoruuden hölmöyksiä”. Osa kavahtaa ajatusta opiskelija-aikojen toimintansa ”paljastamisesta”, nyt neljäkymmenen vuoden päästä. Ja iso osa kirjoittaja- tai haastattelukutsun saaneista ei kokenut asiaa edes vastaamisen arvoiseksi. Ne, jotka kutsuimme vastasivat, kokivat opiskeluajan olleen monella tavalla merkittävä ajanjakso, joka pohjusti ja rakensi tulevaa elämää, työtä ja ajattelua.

Akateeminen maailma oli yhteiskunnallista vaikuttamista. Mie heti liityin ainejärjestöön ja poliittiseen järjestöön. Oli innostavaa, kun meillä oli myös edistyksellisiä opettajia. (Haastateltava 2)

Minä halusin olla mukana yhteisessä tekemisessä. Oltiin tekemässä parempaa maailmaa. (Haastateltava 4)

Osa tempautui aktiiviseen ja kiivaaseen opiskelijapolitiikkaan täysin rinnoin. Se oli täyttävä elämää. Silloin emme puhuneet ”koulusta” vaan verstaasta, joka on lyhenne latinankielisestä yliopisto-sanasta universitas. Verstas kuvasi osalle opiskelijoista myös opiskelijoiden ja työläisten yhteyttä, ”molemmat menemme aamulla verstaalle töihin”.

Osalle ajan poliittinen aktiivisuus tuotti ahdistusta. Piti olla kaikesta jotain mieltä ja ottaa kantaa. Jollet ole puolellamme, olet meitä vastaan – näin tulkittiin. Lennäkkejä jaettiin yliopiston ulko-ovella ja järjestölehtiä myytiin.

...aina piti kelata, mitä mieltä asioista oli... Loputtomat keskustelut ja sosiaalinen hulabaloo... Oli yhteiskunnallista vaikuttamista, ainejärjestöt ja poliittiset järjestöt. (Haastateltava 13)

Politiikka näkyi. En ollut mukana, mutta seurasin sitä. Oli tilaisuuksia, kokouksia, mies ja ääni... Piti tunnustaa väriä, se aiheutti ristiriitaja... (Haastateltava 1)

Kotimaan politiikkaan opiskelijat osallistuivat myös. ”Opiskelijat työväen rinnalla” oli tuttu slogan. Opiskelijat tukivat työläisiä lakkorintamassa ja työläiset puolestaan opiskelijoita. Kannanotto tehtiin, yhteisiä iltamia järjestettiin. Lakossa olevien tehtaiden porteilla oltiin pakkasesta piittaamatta aamulla ani varhain jakamassa lentolehtiä ja ”estämässä” lakkorikkureiden rekka-autoja.

Ei voinut välttää politiikalta. Piti tunnustaa väriä. (Haastateltava 3)

Politiikka ahdisti. Jollet ollut mukana, olit nobody. (Haastateltava 13)

Luentojen tauoilla myytiin lehtiä, Soihtua, Soihdunkantajaa, SOL:n lehtiä. Sosiaalipolitiikan Solidaaria. Hirveetä tyrkyttämistä ja painostamista se oli välillä, näin jälkeenpäin kun ajattelee. Joku osti hätäpäissään, että pääsi eroon. Myyjänä oli tyytyväinen, nyt tuli uusi symppari. (Haastateltava 4)

Yliopiston hallinnonuudistus oli yksi opiskelijaliikkeen keskeinen teema. Kamppailu yliopiston hallinnosta oli ollut työn alla jo useita vuosia. Opiskelijat vaativat yleistä, yhtäläistä äänioikeutta ja vastustivat kiintiöitä. Me 1972 opiskelun aloittaneet ehdimme mukaan loppuvaiheessa. Keväällä 1973 järjestettiin useita mielenosoituksia, luentolakkoja ja ”toimintapäiviä” hallinnon uudistuksen vauhdittamiseksi. Bussilla mentiin Helsinkiin valtakunnalliseen mielenosoitukseen. Sinä päivänä laki oli eduskunnassa ratkaisevassa kolmannessa käsittelyssä. Ja lakiesitys hylättiin silloisen opetusministeri Ulf Sundqvistin esityksestä. (Kaarninen 2000, 118–128.)

Muistan, että minulle hallinnonuudistus oli vähän hämärä kokonaisuus, mutta mukana oltiin ja luentolakkoihin osallistuttiin. Läksinpä mukaan myös bussiretkelle Helsinkiin, jossa meitä oli Senaatintorilla hurjat määrät eri puolilta maata tulleita opiskelijoita. Olisikohan Erkki Tuomiojakin ollut puhumassa? Taisi olla meikäläisen ensimmäinen joukkomielenosoitus. Oli hieno tunne olla porukassa mukana, yhtenä meistä. Kerroin siitä kotonakin, kysyin, näittekö telkkarista. (Haastateltava 4)

EEC-kehityksen nähtiin johtavan alueelliseen kurjistumiseen ja laita-alueiden perikatoon, jossa rikkaat rikastuvat ja köyhät köyhtyvät. Tampereelta matkustettiin monella bussilla Helsinkiin Senaatintorille vastustamaan EEC:tä napakkana iskulauseena: Ei EEC! Tampereen yliopistosta haluttiin tehdä Rauhan yliopisto. Sosiaalipolitiikan suuresti arvostamamme professori Armas Nieminen tuki ajatusta ja piti puheen Rauhan yliopiston puolesta. (Aviisi 1972.)

Opiskelijoiden aktiivisuus ylitti kansainväliset rajat. Kansainvälinen solidaarisuus oli läsnä opiskelijan arkipäivässä. Huoli maailman lapsista sai opiskelijat keräämään rahaa ja myymään rintamerkkejä. Opiskelijoilla oli säännölliset keräysvuorot esimerkiksi Hämeenkadun Sokoksen edessä. Pahvista keräyslipasta helskytettiin ja yritettiin herättää ohikulkijoiden myötätunto: ”Auta Vietnamin lapsia. Lastensairaala Vietnamiin”. Syyskuu 1973 ja Chilen vallankaappaus. Se synnytti ennennäkemättömän myötätuntoliik-

keen. Laululiikkeen parhaat voimat kiersivät konsertoimassa chileläisten Inti Illimanin, Quilapayonin ja kumppaneiden kanssa. Maailma tuntui olevan yhtä, vaikka olimme itse siitä hyvin vähän vasta nähneet ja kokeneet.

Opiskelija vapaalla

Maalta muuttaneelle opiskelijalle Tampere kaupunkina oli aarreaitta. Opiskelun ja poliittisen elämän lisäksi oli monenlaisia harrastusmahdollisuuksia, virkistystä, vipinää ja säpinää. Ylioppilastalon diskoon mentiin ainakin joka lauantai, joskus viikollakin. Poliittisilla järjestöillä oli kaikilla omat bileensä, mutta yli puoluerajojen oltiin sitä mieltä, että TYMR:llä oli bileistä parhaat. Crocodile Rock veti porukan lattialle, ja illan päätti wienervalssi. Ylioppilaskunnan lehti Aviisin kerhopalsta kutsui sekä poliittiseen aktivismiin että kulttuuritoimintaan. Kristillinen opiskelijaliike sinnitteli sitkeästi joukossa. Kehitysaluepoliittinen rintama kokosi erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomen opiskelijoita kulttuuritoimintaan. Suomi-Neuvostoliitto-Seura, Chile-seura ja muut ystävyysseurat toimivat aktiivisesti.

Kansainvälinen opiskelijavaihto oli 1970-luvulla hyvin vähäistä. Osa opiskelijoista osallistui solidaarisuusprikaateihin Kuubassa. Jokunen sai stipendin esimerkiksi valtiollisen vaihto-opiskelija-ohjelman kautta ja meni opiskelemaan Moskovaan, DDR:aan tai Tšekkoslovakiaan. Loppukesästä kesätienestit taskussa lähdettiin interrailille Eurooppaan. Poliittiset opiskelijajärjestöt järjestivät halpoja matkoja varsinkin Neuvostoliittoon ja DDR:aan, esimerkiksi Berliinin laulujuhille. Vasemmistoliikkeen hajaannus oli silloin niin suurta, että TOS ja TYMR järjestivät Moskovan matkat peräkkäisillä viikoilla. Samalla matkalle eivät kämppäkaveritkaan mahtuneet, jos olivat eri rintamissa.

Moskovan matka oli elämys. Kävimme koulussa, näimme sifonkirusetiset tytöt ja pioneerihuiviset pojat. Näimme Laika-koiran Maaailmannäyttelyssä. Vasta myöhemmin kuulin, ettei koiria ollutkaan se oikea Laika, oikea oli kuollut kapseliinsa taivaalle. Kulttuuri kuului myös ohjelmaan, klassinen konsertti ja Tretjakovin taidegalleria. Kaikki, mitä Moskovan junamatkalla näimme ja koimme, vahvisti entisestään matkalaisten uskoa poliittiseen ideologiaan. (Haastateltava 4)

Moskovaa paljon, paljon enemmän tajuntaa räjäytti matka Petroskoihin Karjalan Neuvostotasavaltaan. Matka oli SOS:n sosiaalipolitiikan ainejärjestön järjestämä. Menimme ensi junalla Pietariin ja sieltä yöjunalla Petroskoihin. Rata kulki rajavyöhykkeellä ja siksi matkustimme ikkunaluukut suljettuina. Suomalainen Petroskoi ällistytti. Tätä en ollut tiennyt. Katukyltit venäjän lisäksi suomeksi. Suomenkielinen Neuvosto-Karjala -sanomalehti, Punalippu-kulttuurilehti, suomenkielinen TV-kanava, radio, teatteri... Pääsimme seuraamaan teatterin harjoituksia. Kaisa Korhonen ohjasi Herra Puntilaa – ja kaikki suomeksi. Utta oli myös se historia, joka meille esitettiin. Olimme suomalaisten fasistien perillisiä. Museossa näytettiin valokuvia suomalaisten leireistä, joiden piikkilanka-aitojen takaa lapset kurkistelivat. Kyllä hävetti. (Haastateltava 4)

Elokuvakerhot avasivat varsinkin maaseudulta tulleelle opiskelijalle ihan uuden ikkunan maailmaan. Tampereella toimi 1970-luvulla useita elokuvakerhoja, Monroe, Suomen elokuva-arkisto ja Solaris, ainakin.

Parhaimmillaan käytiin kolmessa elokuvakerhossa viikossa. Usein elokuvan jälkeen mentiin joko Salhojankadun Pubiin tai Tillikan pyöreeseen pöytään porukalla keskustelemaan nähdystä elokuvasta. Yritettiin ymmärtää... Olin ennen Tampereelle tuloa nähnyt vain Tuulen viemää, Sound of Musicin ja Maija Poppasen. Huh heijaa, taju meinas lähteä, kun tuli Bergmanit ja Tarkovskit. Ja sitä myötä syntyikin ikuisen rakkaus elokuviin. (Haastateltava 4)

Myös Tampereen Työväen Teatteri ja Tampereen Teatteri olivat tärkeitä kulttuurin tarjoajia. Tamperelainen Ahaa-teatteri esitti ajankohtaista teatteria, ja KOM-teatteri vieraili Tampereella tämän tästä. (Ollikainen & Tanskanen 2013.) Ylioppilaskunta ja ainejärjestöt järjestivät myös teatteriretkiä Turkuun ja Helsinkiin.

Jo ensimmäisenä opiskelusyksynä menin seuraamaan Työväen Teatterin päiväharjoituksia. Olin vissiin tamperelaisesta huomannut ilmoituksen, että ilmaiseksi pääsee. Jännitti, kun harhailin ja etsin Kellariteatterin sisäänkäyntiä. Menossa oli Shakespearen Myrskyn harjoitukset. Tommi Auvinen oli ihan poikanen ja Myrskyn Ariel. Olisikohan siinä ollut Eila Roinekin? Telkkarista tuttuja näyttelijöitä kumminkin. Kerroin kotona äitille, että oon nähnyt ne ihan metrin päästä. Upeita matkoja olivat teatteriretket Turkuun. Ylioppilaskunta tai ainejärjestöt järjestivät bussit ja liput. Saimme nähdä kaikki Kalle

Holmbergin ja Ralf Långbackan kultakauden esitykset, muun muassa Galileo Galilei, Seitsemän veljestä, Setzuanin hyvä ihminen, Aleksis Kivi. Näyttämällä olivat nuoret leijonat Esko Salminen, Heikki Kinnunen, Vesa-Matti Loiri, Juha Muje – voi, voi, keitä kaikkia heitä olikaan! (Haastateltava 4)

Omaa opiskeluaikaamme 1970-luvulla on kuvattu kahtiajakoisesti. Toisaalta se nähdään erityisen hyvänä hyvinvointivaltion rakentumisen ja rakentamisen aikana. Siihen on liitetty edistysellisyys ja solidaarisuus. Sitä on kuvattu iloisena eteenpäinmenon aikana, jossa eli vahva luottamus tulevaisuuteen. Tämän perusteella aikakautta voisi jopa verrata sodanjälkeiseen jälleenrakentamisen aikaan. Uuden, entistä ehomman hyvinvointi-Suomen nousuun uskottiin. Toisaalta 1970-lukua on kuvattu ahdistavana ja ylipolitisoituneena aikana, jolloin ”sinipaidat” vallitsivat opiskelijapolitiikassa. Oma sukupolvemme on vahvasti luokkaretkeläisiä. Olemme keskeisissä sukupolvikokeimuksissa lähellä aikaisempia suuria ikäluokkia. Olimme vasta kaupunkiin tulleet, suurin osa maalta kotoisin. Kosketus maaseutuun oli opiskeluaikoinakin yhä vahva. Olimme Heiskanen ja Mitchellin (1985) mukaisesti ”välisukupolvea”.

Yhteiskunnan 1960-luvulla alkanut radikalisoituminen tarjosi meille kanavan. Olimme valmiita muutokseen, ravistelemaan sekä rakenteita että ajattelua. Heiskanen ja Mitchell (1985) huomauttavat, että radikalisoituminen ja uudistamispyrkimykset eivät kohdistuneet pelkästään poliittis-ideologiselle alueelle, vaan moninaisesti myös kulttuuriin ja taiteeseen. Suuri merkitys oli myös sillä, että kun tämä joukko valmistui ja siirtyi työelämään, osa virkamieskunnasta radikalisoitui. (Heiskanen & Mitchell 1985, 94–99.) Ehkä ainakin aluksi näin oli.

Kirjallisuus

- Aviisi. Tampereen ylioppilaslehti. Vuosikerrat 1972–73.
Eriksson, L. D. (toim.) 1967. Pakkoauttajat. Helsinki: Tammi.
Heiskanen, I. & Mitchell, R. 1985. Lättähatusta punkkareihin. Helsinki: Otava.
Hyvärinen, M. 1985. Alussa oli liike. Vastapaino. Tampere: Gummerus.
Hyvärinen, M. 1994. Viimeiset taistot. Tampere: Vastapaino. Väitöskirja.
Hätäapu. 1977. Vuosikerta 1977. SOS ry:n julkaisu. Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan opiskelijoiden ainejärjestölehti.

- Järvinen, K. & Kolbe, L. 2008. Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa Nykysukupolven kokemuksia tasa-arvosta. Hämeenlinna: Kirjapaja.
- Kaarninen, M. 2000. Murros ja mielikuva. Tampereen yliopisto 1960–2000. Porvoo: Tampereen yliopisto & Vastapaino.
- Kenen joukoissa seisot. 2006. Dokumentti- ja musiikkielokuva. Käsikirjoitus ja ohjaus: Jouko Aaltonen.
- Kontula, A. 2003. Kuollut muttei kuopattu: taistolaisuus ja miten muistetaan. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos.
- Kontula, A. 2004. Taistolaisuus puberteettikapinasta takinkääntöön.
- Ollikainen, A. & Tanskanen, K. (toim.) 2013. KOM KIRJA. KOM-teatteri. Helsinki: Like Kustannus Oy.
- Oranen, R. 1978. Valomerkki. W+G.
- Owindi, J. W. 1972. Kato, kato nekru. Porvoo: WSOY.
- Parras, T. 1968. Jojo. Helsinki: Otava.
- Sadankomitean historia 2014. <http://www.sadankomitea.fi/sadankomitea/historia> (käytetty 23.2.2014).
- Solidaari. 1977. Nro 3/77. TYMR:n sosiaalipolitiikan ryhmä. Tampereen yliopiston marxilaiset ryhmät.
- Solidaari. 1978. Nro 1/78. TYMR:n sosiaalipolitiikan ryhmä. Tampereen yliopiston marxilaiset ryhmät.
- Solidaari. 1978. Nro 4/78. TYMR:n sosiaalipolitiikan ainejärjestölehti. Tampereen yliopiston marxilaiset ryhmät.
- Sumuvuori, J. (toim.) 2013. Rauhan ytimessä – Sadankomitea 50 vuotta. Into Kustannus
- Taipale, I. 1982. Asunnottomuus ja alkoholi: sosiaalilääketieteellinen tutkimus Helsingistä 1937–1977. Väitöskirja.
- Tampereen yliopiston muistio 1973–74.
- Turunen, H. 1973. Simpauttaja. Helsinki: WSOY.
- Turunen, H. 1976. Kivenpyörittäjän kylä. Helsinki: WSOY.
- Viitanen, R. 1994. Punainen aate – sininen vaate. Suomen Demokraattinen Nuorisoliitto 50 vuotta. Tampere: Suomen Demokraattinen Nuorisoliitto – SDNL ry.

Taulukko 1. Aktiivisen sosiaalipolitiikan opiskelijan lukujärjestys.

AKTIIVISEN SOSIAALIPOLITIIKAN OPISKELIJAN LUKUJÄRJESTYS TAMPEREEN YLIOPISTOSSA 1970-LUVULLA

KLO	MAAMANTAI	TIISTAI	KESKIVIIKKO	TORSTAI	PERJANTAI	LAUANTAI	SUNNUNTAI
8-9	Sosiaalihuollon pe- ruskurssi, professori Reino Salo		Lennäkkien jakoa ulko-ovella, lehtien myyntiä (Solhdun- kantakantajaa ja kulttuurivihkoja)		Kunnallispolitiikan seminaari	Tentti	Kävely Pyyntikillä tai Kaupissa
9-10							
10-11		Tilastotieteen pe- ruskurssi, professori Pentti Maminen	Tilastotieteen pe- ruskurssi, professori Pentti Maminen	Ryhmätyön kurssi, professori Marjatta Eskola			
11-12							
12-13	Sosiaalipolitiikan proseminaari. Heikki Kaitalo	Kuppologian appro- baturin osasuorituksia alakuppiassa	Hyvinvointi, elämäntaatu -luento, professori Britta Koskiaho	Tenttiin lukua		Porukalla syömään Cousissaan	Taidemuseo
13-14		Tenttiin lukua, yhteisiä tilaston laskuharjoituksia		Tennistunti			
14-15							
15-16		SOS:n hallitus tai jaosto					Solitto äidille lennattimesta
16-17	Yhdyskuntatyön kurssi. Simo Koskinen	Sosiaallainsäädän- nön kurssi, Osmo Toivola	Kunnallistalouden kurssi				
17-18							
18-19							
19-20							
Illalla	Maanantaijatsi, Salhajokadun Pub		Elokuvaerho Monroe Tekulla Tiilikassa elokuvakeskustelua	Opintopiiri	Kaupunginorkesterin konsertti yliopistolla, Tampereen Työväen Teatterin esitys tai Kom-teatterin vierailue- sitys. Näyttelijäkurssin esitys Teatterimontussa	Yo-talon disko	

III

YLIOPISTOSTA MAAILMAA PARANTAMAAN

TAMPEREEN VALO

Seppo Kovero

Kun annan mieleni vajota opiskeluaikojen muistoihin, niin ensimmäiseksi nousee kuva Tampereen yliopiston päärakennuksen hieman hämyisestä ala-aulasta, josta laaja portaikko johtaa tasanteelle toiseen kerrokseen. Askel askelelta nousen kohti suurta ikkunapintaa, kohti ulkoa tulvivaa valoa. Askel askelelta valo voimistuu ja täydellistyy. Tasanteella se ottaa haltuunsa, kietoutuu ympärille. Ikkunassa avautuu taivaan avaruus ja maisema kaukaisuuteen. On lasia, vaaleita pintoja ja juhlasalin ovet. Olen tullut perille. Olen saavuttanut jotain. On tullut rauha, riemastus ja hymy. Tämän minä olen kokenut.

Harmaa oli maailmani ennen

Harmaa ja suljettu oli maailmani ennen Tamperetta. Kaikkein ankein oli koulu aika. Opettajat räyhäsivät, heittelivät kirjojaan lattialle ja tuolejaan seinille. Menivät kahden kesken oppilaan kanssa koulun käytävälle. Luokkaan palatessa verta valui oppilaan nenästä. Tätä sanottiin keskusteluksi. Herrasmies käyttää vain harmaata pukua, ja jos ei mahda riettaudelleen mitään, niin voi laittaa sinisen solmion, sanottiin. Ja kaiken lisäksi oli oppilaiden keskinäinen koulukiusaaminen. Oli jatkuva varautuneisuus ja pelko, minulla ja monella muulla. Mieli vetäytyi sisäänpäin, käpertyi, muuttui harmaaksi ja ankeaksi, pieneksi ja huomaamattomaksi.

Kirkkaana kevätpäivänä jonotin rehtorin kanslian ovella, kun jaettiin ohjevihkosia yliopistoon pyrkiville. Aluksi minulle ei haluttu vihkota tarjota, mutta sitten tokaistiin: ”No, ota nyt sinäkin ...” Uskaltauduinkin vain kauppaopiston ylioppilaslinjalle, mutta se vuosi lanasi minut entistä matalammaksi matoksi. Jossain maton huokosissa kuitenkin piileskeli jokin sit-

keähenkinen bakteeri, joka kaikesta huolimatta alkoi ehdotella, että hakisin johonkin lyhyeen yliopistolliseen koulutukseen. Aika näyttäisi sitten jatkon. Istuin postiautossa, kun minulle tuotiin ruskea kirjekuori. Minut oli hyväksytty opiskelemaan yhteiskunnallista tutkintoa Tampereen yliopistossa. Se oli ensimmäinen valonpilkahdus hämärään.

Kaksipäiväisen pääsykokeen aikana olin jo ihastunut yliopiston pääraennukseen, sen avariin auloihin ja käytäviin, vaaleisiin pintoihin ja valoisuuteen. Hauskalta tuntui suuri kaareva luentosali vaaleanruskeine istuimineen. En ollut uskaltanut erityisemmin kuvitella, että näkisin tuon kaiken uudelleen. Syvällä mielessä piillyt haave kävi kuitenkin toteen. Kuuluin nyt tuohon rakennukseen. Talo ja sen ihmiset tuntuivat edustavan vapautta, innostusta ja jossain mielessä myös turvallisuutta. Voi kuulua johonkin, josta pitkästä aikaa piti, mutta ilman kiiluvasilmäistä kontrollia ja pakotusta. Vapaus ja kuuluminen eivät olleet enää ristiriidassa – päinvastoin. Aamulla herätessä mietti, mitä hauskaa ja mielenkiintoista saattoi tänään tapahtua. Mieli alkoi havaita lisääntyvää valoa.

Valoa, vapautta ja innostusta ei herättänyt yksin yliopisto. Kokemus kaupungista oli hyvin samanlainen. Voi mennä ja tulla vapaasti ja tutkia paikkoja. Pitkät kävelyretket kaupungilla ja lähiympäristössä tuottivat uutta tietoa.

Arja Jämsénin koltarkisto

Kuva 11. Tampereen Tuomiokirkon tienoo talvella 1973.

Jokainen uusi kuljettu katu, jokainen uusi käyty rakennus ja baari puhkoivat uutta tilaa ja uusia värejä maailmaani. Ensimmäisen vuoden aikana Tampere tuli tutuksi Pyynikiltä Petsamoon. Pakkasaamun kajo etelätaivaalla, punaiset tiilirakennukset, kosken kohina, tumman veden juoksu ja huurteiset puut Koskipuistossa loivat omalta osaltaan minulle Tampereesta Tamperetta.

Olin kuolettavan ujo maalaispoika huolimatta siitä, että olin käynyt kouluni kaupungissa. Ensimmäisenä vuonna asuin erään pienen mummelin luona Sukkavartaankadulla Tuomiokirkon läheisyydessä. Huoneeni oli suuri, korkea ja vanhanaikaisesti kalustettu. Ikkunoista näkyi Tampellan aluetta. Mummeli asui itse paljon pienemmässä huoneessa. Hän oli jo eläkeiässä, mutta kävi silloin tällöin työssä viereisessä tanssiravintola Pirkanhovissa. Hän esittikin, että kävisin siellä tutustumassa ihmisiin. Tulihan siellä silloin tällöin käydyksi, mutta tuloksena oli vain muutama tyhjä olutpullo.

Ystäviä minulla oli aluksi vain muutama. Kaveerasin silloin tällöin parin samasta koulusta opiskelemaan tulleen kanssa. Käytiin yhdessä syömässä, pubeissa, elokuvissa ja museoissa. Ja myös Pirkanhovissa. Ensimmäinen uusi ystävyysuhde syntyi psykologian peruskurssin ensimmäisellä luennolla. Viereeni istumaan sattunut alkoi jutella kanssani. Tätä kaverisuhdetta on sitten kestänyt vuosikymmenet aivan näihin päiviin saakka. En tuntenut kuitenkaan vielä tarvetta mennä mukaan yleisempiin opiskelijarientoihin, vaikka niistä joitakin vihjeitä yliopistolla näyttäytyikin. Halusin olla vapaa, hengittää kaupungin ja yliopiston monipuolista ja reipastuttavaa ilmaa. Yksinään en ollut yksin, vaan ympäristön kiinnostunut tarkkailija.

Uusia ystäviä ja onnistumisia

Olin hyvin yllättynyt, että opinnot lähtivätkin käyntiin tenttien arvosanoista päätellen jopa erittäin hyvin. Vanhat sekavat kouluaajat tuntuivat painajaisunilta. Onnistumisen tunne kiinnitti minua tiiviimmin yliopistoon ja Tampereeseen, synnytti lisää valoa ja väljyyttä. Vaikka joissakin opetustilanteissa tuntui ujous häittaavan aivan ylitsepääsemättömästi, uudet myönteiset kokemukset alkoivat kantaa ja ohittaa menneisyyden mörköjä.

Pääsykokeen aikana olin majoittunut pari yötä Kalevan kaupunginosassa opiskelija-asuntolassa Uudella Domuksella, joka tuolloin oli kesäisin kesähotellina. Saapumispäivän iltana sain pahan migreenikohtauksen, joka ei

mennyt ohi muulla kuin oksentamalla – kuten tavallista. Onneksi päänsärkyä ei ollut enää pääsykoepäivinä. Asuntolan kaikuvat käytävät ja ovien kolahdukset jäivät tuolloin mieleen. Koska Uusi Domus oli jo tullut tutuksi pääsykokeen ajoilta, pyrin sinne asumaan seuraavaksi vuodeksi. Yritys ei aivan onnistunut, sillä sain soluhuoneen Vanhalta Domukselta, aivan Uuden Domuksen välittömästä läheisyydestä.

Vanhan Domuksen huone sijaitsi ensimmäisessä kerroksessa ja sen ikkuna oli kadulle päin. Huoneen koko oli sänky kertaa puolitoista sänkyä. Lattian taso oli katutasoa alempana ja ikkuna lähes katutasossa. Sälekaihtimia ei viitsinyt isommalti avata, vaikka kadulla kulkevista ikkunasta näkyi vain vartalon alaosa. Olin kuitenkin onnekkampi kuin ne Vanhan Domuksen asukkaat, jotka joutuivat asumaan kaksistaan samassa huoneessa, vaikka saattoivat olla toisilleen aivan ventovieraita. Siinä sopeutumista tarvittiin.

Osittain tilanahtauden vuoksi omissa huoneissa ei viihdytty pitempiä aikoja, vaan hakeuduttiin väljempiin tiloihin. Varsinkin parihuoneissa asuvien oli annettava toinen toisilleen lukurauha, jos jompikumpi valmistautui tenttiin. Saatettiin mennä kylään jonkun toisen luo, kaupungille tai istumaan samassa rakennuksessa sijanneeseen Ravintola Vanhaan Domukseen.

Vanhan Domuksen ravintola oli pitkänomainen tila, jota saattoi paljeovilla pätkiä pienempiin yksiköihin tarpeen mukaan. Perimmäisellä seinällä oli hitsaustyönä tehty japanilaistyylistä puuta esittävä veistos oranssilla pohjalla. Lähinnä ovea oli palvelutiski ja sitä vastapäätä pitkänomainen aidattu koroke, jossa sijaitsi myös pöytiä, penkkejä ja tuoleja. Päivisin ”Vanha” toimi lähinnä opiskelijoiden ruokaravintolana ja lehtien lukupaikkana. Iltaisin oli tapana istua oluella kavereiden kanssa ja keskustella opinnoista ja maailmanmenosta. Tunnelma oli useimmiten jotenkin hartaan oloinen. Joku oli nimennytkin iltanistujaiset ”iltakirkoksi”. Varsinkin iltaisin paikalla oli myös kulmakunnan asukkaita – joskus jopa yliopiston opettajia, muiden muassa professori Antti Eskola. Muunneltavuutensa vuoksi ravintola oli käyttökelpoinen erilaisten kokousten ja juhlien pitopaikaksi. Niinpä se oli myös paikka, jossa pidettiin opiskelijajärjestöjen kokouksia, tanssiaisia ja vaalivalvoja. Opiskelijoiden ja ravintolan henkilökunnan suhde oli mutkaton ja läheinen. Muistan, että opiskelijat ainakin kerran keräsivät rahaa henkilökunnasta poislähtevän lahjaan. Mieleeni nousee myös eräs lämmin ja valoisa vapunpäivä, jolloin opiskelijat ja henkilökunta olivat leppoisen riehakkaasti ”kuin veljet keskenään”. (Nykyisin kai pitäisi puhua sisaruksista!) Jotkut pojat olivat myös ihastuneita

naistarjoilijoihin, minä mukaan lukien. Tein lyijykynäpiirroksen erästä tarjoilijasta valokuvan ja muistikuvien avulla. Olin niin ujo, etten uskaltanut näyttää sitä asianosaiselle, vaikka kaverit kehottivat. Niinpä eräs ystäväni otti kuvan ja vei sen hänelle. Kertoi myös, kuka kuvan oli tehnyt. Jälkeenpäin tämä naishenkilö kertoi laittaneensa kuvan kehyksiin ja huoneensa seinälle.

Domuksella oli toinenkin ravintola – Ravintola Myssy – joka sijaitsi Uuden Domuksen siipirakennuksessa. Tanssiravintolana se yritti pitää tasoaan pukeutumisvaatimuksilla. Alkuvuosina opiskelijoista ei siellä erityisemmin pidetty, koska heidän vaatteensa eivät useinkaan olleet vaadittua tasoa. Kuulemani mukaan syy vieroksuntaan johtui myös siitä, että opiskelijoilla oli tapana tilata vain olutta. Normit täyttävien asiakkaiden vähyyden vuoksi muodollisista pukeutumisvaatimuksista vähitellen luovuttiin. Myssyyn mentiin joskus ”Vanhalla” istumisen jälkeen tai suoraan iltamyöhällä.

Myssyn tiimoilta muistuu mieleen eräs tapaus, joka tahtoo huvittaa mieltäni vieläkin. Eräänä pimeänä syysiltana eräs kavereistani tuli pyytämään minua kaveriksi Myssyyn. Ravintolan ovelta näki, ettei sisällä ollut paljon ketään. Vahtimestari ei kuitenkaan laskenut meitä sisään, koska minulla ei ollut pikkutakkia. Kaverini tuumasi miehelle, että jos sisäänpääsy on takista kiinni, niin tulemme hetken päästä takaisin. Asunnollaan hän otti komeros-ta pahrilaatikon, josta kiskoi esiin sinisen puvuntakin. Takki kiilteli ja sädehti kuluneisuuttaan, oli jotakin muovinsekaista kangasta. Koristeena oli muutama maalitahralta vaikuttanut läikkä. Ovella vahtimestari hihitteli jo pitkän matkan päästä, että sieltähän se herrasmies tulee ... Päästi kuitenkin sisään. Pöytään istuutuessani huomasin, että toinen hiha oli vain hieman ylä-laidastaan kiinni ...

”Vanha” oli domuslaisten olohuone, jossa hyvinkin kaukaa opiskelemaan tulleet saattoivat löytää samanhenkistä seuraa ja ystävyyttä. Kun ensimmäisenä vuotena olin ollut yksinäinen löytöretkeilijä, jonka kiinnekohtana oli lähinnä vain yliopisto, niin Domukselle muutto aloitti uuden, sosiaalisemman aikakauden. Ensimmäisen vuoden keväällä olin oppinut käymään katsele-massa illanviettoja Ylioppilastalolla. Niinpä heti toisen vuoden syksyllä tulin eräänä iltana jo varhain menneeksi sinne. Kun istahdin pöytään, huomasin pitkän, punatukkaisen tytön istuvan naapuripöydässä. Pöydällä oli yksi tulipunainen ruusu. Äkkiä tyttö kysäisi, tulisinko istumaan hänen pöytänsä. Enpä tietenkään kieltäytynyt. Tyttö oli kotoisin pohjoisesta. Keskustelu virisi hyvin helposti. Tyttö tuntui ystävälliseltä, hyvin tietävältä ja fiksulta. Keskus-

telimme monenlaisista aiheista, muistaakseni muun muassa kirjallisuudesta. Eriytyisesti muistan tytön kertomukset Timo K. Mukasta. Ilta vierähti niin nopeasti ja rattoisasti, että oluet taisivat sillä kertaa jäädä melkein juomatta. En silloin vielä tiennyt, että olin ottanut ensimmäisen askeleen kohti sitä poliittista opiskelijajärjestöä, johon sitten kuuluin koko loppuopiskeluajan. Tyttö ilmaantui aina silloin tällöin Vanhalle kavereineen ja tutustuin heihin vähitellen yhä enemmän. Integroituminen tytön edustamaan järjestöön ei kuitenkaan tapahtunut hetkessä, vaan useiden kuukausien miettimisten ja keskustelujen jälkeen.

Kehitysaluepolitiikkaa ja vaikuttamista

Domuksella ryhmäntymistä tapahtui toisellakin tavalla. Hyvin monet Domukselle kertyneet opiskelijat olivat tulleet pitkien matkojen päästä Pohjois- ja Itä-Suomesta sekä Pohjanmaalta. Yhteistä heille oli kotiseudun sijainti kehitysalueella. Hyvin monella oli köyhät lähtökohdat. Nämä asiat loivat monesti syvää yhteenkuuluvuuden tunnetta. Vaikka opiskelijamaailma oli poliittisesti suorastaan ylikuumentunut, niin lähtökohtien kautta syntynyt yhteistunne ohitti useimmiten poliittiset mieltymykset. Näin oli ainakin niissä opiskelijapiireissä, joissa liikuin.

Tutustuminen uusiin ystäviin Domuksella alkoi sillä, että tutustuin ensin soluasuntoni toisessa huoneessa asustelleeseen sodankyläläiseen, joka jo ennestään tunsii joitakin saman suunnan poikia. Pohjoisen pojilla oli yhteinen harrastus: tuppi-niminen korttipeli, josta en ennestään ollut tiennyt mitään. Tuppi veti puoleensa useita pelaajia ja pelejä pelattiin joskus pitkälle aamuyöhön pienessä, tupakansavun täyttämässä huoneessa. Itse en pelannut montakaan peliä, mutta opin tuntemaan nämä tuppijengiläiset ja heidän kauttaan vielä monia muita ihmisiä. Muutamat ensimmäisen vuoden tuttuussuhteet alkoivat jäädä pois.

Alkuaikoina opiskelijat olivat ryhmittynet osakuntajärjestelmän tapaan pohjalaisiksi, savolaisiksi, karjalaisiksi jne., mutta tällainen ryhmäytyminen oli nopeasti katoamassa. Viimeiseksi jäi pohjalaisten järjestö, johon ainakin savolaiset liittyivät oman toiminnan herpaantuessa. Näissä puitteissa järjestettiin muun muassa iltamia ja muita illanviettoja. Parhaiten mieleeni ovat jääneet retket Siivikkalaan erään organisaation majalle, jossa saunottiin, soi-

tettiin musiikkia, juotiin kaljaa ja pidettiin arpajaisia. Mukana olijat olivat lähes kaikki kehitysalueilta kotoisin. Uusia kontakteja syntyi tälläkin tavalla.

Kotiseudulla tuli alkuaikoina käydyksi kerran pari kuukaudessa. Myöhemmin käynnit typistyi noin pariin kertaan lukukaudessa, vaikka juna-yhteydet paranivatkin vuosien myötä. Junaa oli vaihdettava aina Pieksämäellä ja alkuaikoina monesti Haapamäelläkin. Matka Kuopiosta Tampereelle saattoi kestää varsinkin yöjunalla 9–10 tuntia. Vaunut olivat usein höyryveturien ajoilta olevia vaunuvanhuksia, joiden penkit olivat usein pelkkää lakattua puuta. Viikonloppuisin ja varsinkin yöjunissa meno saattoi äityä levottomaksi ja vaaralliseksi. Umpihumalassa oleva porukka saattoi riehua, tapella ja haastaa riitaa.

Oman lukunsa muodostivat ne pitkät odotukset asemilla junanvaihtoa odotellessa. Pieksämäen kolkossa ja koleassa odotussalissa joutui öisin odotamaan ainakin parisen tuntia. On ollut helppo kuvitella, miten on syntynyt Juice Leskisen pitkä ja monotoninen kappale Bluesia Pieksämäen asemalla. Matkustusmukavuus parani ja matka-aika lyheni, kun käyttöön tuli enemmän niin sanottuja VR:n sinisiä vaunuja ja Jämsän oikorata valmistui. Kotiin-paluun tunnelmat eivät aina olleet miellyttäviä. Usein pettyi, kun törmäsi niihin harmaisiin ja ahdistaviin asioihin, joista Tampereella tunsii päässeensä. Myös monet muutokset ja ihmisten kärsimykset saattoivat tuntua hyvin ahdistavilta. Tässä yksi runontapainen muistiinmerkintä kotiseudulta Tampereelle palattuani:

”Kotona sanottiin
ja lehdestä luin
se ja se kuollut,
keltä leikattu suolta,
kelle lisätty suolta,
keltä viety mahalaukku,
kellä ei aivoja,
– ei alkuunkaan ...
Siinä kaikki kuulumiset!”

Olin kuitenkin useana kesänä kesätöissä kotikaupunkini sairausvakuutus-toimistossa kesälomansijaisena. Pesti kesti kerralla 2–3 kuukautta. Sen loppu-puolella alkoi jo kaivata Tampereen vilkkaampaa ja monipuolisempaa menoa.

Kolmannen vuoden keväällä sosionomitutkintoon vaaditut opintosuori-tukset olivat koossa. Pääaineeni oli psykologia, josta tein myös tutkielman.

Kypsyyskokeeseen ilmoittautuessa olin unohtanut kirjoittaa nimeni kuoreen. Oli onni, että yliopettaja, aina ystävällinen Jaakko G. Borg, oli kuitenkin arvannut, kuka oli tulossa tenttiin ja kirjoittanut nimeni vaadittuun kohtaan. Tutkielmani arvioitiin erittäin hyväksi ja sain siitä hyvää yliopistolta stipendin. Oli kesän alku – jalka oli kevyt, mieli oli kevyt – ja aurinko paistoi.

Tutkimuksen ja tieteen maailmaan

Onnistuneesti suoritettu tutkinto sai minut sitten hakeutumaan yhteiskunnalliseen tiedekuntaan. En halunnut myöskään hylätä sitä uutta, avaraa ja kiinnostavaa maailmaa, jonka makuun olin jo päässyt. Pääaineekseni valitsin sosiaalipolitiikan. Sosionomitutkintoni pääaineeksi olin valinnut psykologian, koska aluksi ajattelin, että sillä voi selittää ihmisten toiminnan käytännössä kokonaan. Siihenastisessa maailmassani minulle oli tavalla tai toisella opetettu, että kaikki ihmisten toimintaan vaikuttavat asiat olivat psykologisia, mielensisäisiä. Sieltä johtuivat ihmisten tekemiset ja tekemättä jättämiset, hyvät ja pahat teot. Jos jokin asia meni vikaan, niin se oli ihmisen oma vika. Muita tekijöitä ei ollut.

Uusi tieto ja uudet kokemukset vaikuttivat minussa kuitenkin kuin madot omenassa. Ne puhkoivat koteloituneeseen mieleeni aukkoja ja tuulettivat piintyneitä ja ummehtuneita käsityksiäni. Aukoista virtasi raikasta ilmaa ja valoa, niiden kautta alkoi hahmottua toisenlainen ja avarampi maailma. Vanhat käsitykset alkoivat kuivua kokoon ja muuttaa muotoaan. Alkoi muotoutua käsitys yhteiskunnasta ja ihmisestä sen osana. Psykologian opiskelulla olin halunnut tulla jonkinlaiseksi ihmisten auttajaksi, mutta nyt psykologia alkoi tuntua liian rajoittuneelta. Niinpä sosiaalipolitiikka tuntui yhteiskunnallisuutensa vuoksi tähän tehtävään sopivammalta.

Muut maisteritutkinnon ainevalinnat tuli tehdä vähitellen ja lähinnä mieltymysteni mukaan. Tutkinnon muiksi aineiksi tulivat sosiologia, filosofia, tilastotiede, aluetiede ja aikuiskasvatus. Tulin opiskelleeksi myös kieliiä. Englannin ja ruotsin kielikokeiden lisäksi suoritin opintojen loppuvaiheessa myös vaikean tekstin ymmärtämiskokeen (pro exercitio) saksan ja ranskan kielessä. Tarkoittamattani tulin suorittaneeksi tutkijalle sopivan aineyhdistelmän.

Sosiaalipolitiikka, kokemukseni ja ystävyysuhteeni alkoivat löytää vielä toisensa uudella tavalla. Professori Heikki Wariksen oppikirjasta olin luenut, että yhteiskunnallinen muutos ja sen tutkiminen kuuluivat sosiaalipolitiikan oppialaan. Toisaalta Suomi oli kokenut joitakin vuosia ennen Tampereelle tuloani voimakkaan maassa- ja maastamuuton – jopa niin, että Suomen väkiluku eräänä vuonna laski. Syntyi sosiaalisia ongelmia sekä muuttotappio- että muuttovoittoalueille. Minä ja useimmat tuntemani Domuksen opiskelijat kuuluimme tuohon suureen prosessiin ja huomasimme, mitä ongelmia lähtöalueillemme syntyi.

Pohjalaisten tapaamisten yhteydessä alkoi vähitellen kehkeytyä ajatus, että jotain voitaisiin tehdä kotiseutujen hyväksi. Syntyi uho ”Haanpään Pentin hengessä” ja rekisteröity yhdistys ”Tampereen kehitysaluepoliittinen rintama”. Nimestä tuli hieman mahtipontinen, mutta kuvasteli omaa aikaansa. Tuon ajan opiskelijapolitiikassa kovinkin pinnalla olleet poliittiset näkemykset ja intohimot jätettiin taka-alalle. Puoluepolitiikalla ei haluttu sotkea yhdistyksen toimintaa ja tavoitteita. Yhdistyksen johtoryhmässä olevilla oli kuitenkin kaikkien tuntemat poliittiset ryhmätaustat, mutta niitä ei nostettu esille eikä pyritty ohjautumaan niistä käsin. Tästä tarkkaan kiinni pidetystä konsensuksesta syntyi yhdistyksen voimavara. Itsekin menin toimintaan mukaan ja erityistehtäväkseni siinä tuli ”tutkimussihteerin” rooli.

Yhdistyksen tehtäväksi määriteltiin kehitysalueiden ongelmien esille tuonti taiteen ja tutkimuksen keinoin. Niinpä yhdistykseen perustettiin niin sanottu ohjelmaryhmä, joka lauluin ja sketsein pyrki nostamaan ongelmiksi koettuja asioita esiin. Ohjelmaryhmän vetäjänä toimi myöhemmin teatteriohjaajana tunnettu Jussi Niilekselä. Ohjelmaryhmä tuli vähitellen niin suosituksi, että se esiintyi Tampereen ulkopuolellakin – televisiossakin.

Tutkimuspuolella pyrittiin tuottamaan tietoa ja asiakeskustelua samoista aiheista. Ylioppilastalolle kerättiin materiaalia, jota kehitysalueiden asioista kiinnostuneet saattoivat käyttää esimerkiksi gradujensa teossa. Tutkimuksen tukihenkilönä toimi aluetieteen assistentti Sauli Rouhinen. Yritimme myös vaikuttaa suoraan päättäjiin. Muistan erityisesti muistion, joka jaettiin kaikille kansanedustajille. Se sisälsi eri lähteistä kerättyjä tietoja Pudasjärvelle suunnitteilla olleen Siuruan tekoaltaan mahdollisista haittavaikutuksista. Allasta ei koskaan rakennettu. Muistion vaikutusta tähän on tietenkin vaikea arvioida. Järjestettiin myös joitakin seminaarimuotoisia keskustelutilaisuuksia. Erityisesti mieleeni on jäänyt kaksipäiväinen seminaari Ylioppilastalol-

la, jossa oli joitakin ulkopuolisia esitelmöitsijöitä, muiden muassa professori Heikki Kirkinen, jonka leppoisa hahmo tuli tutuksi myös myöhempinä aikoina. Oman graduni aihepiiri alkoi kehkeytyä näissä yhteyksissä.

”Rintama” piti ylioppilastalolla useita niin sanottuja iltamia, jotka osoitautuivat hyvin suosituiksi. Kaikki halukkaat eivät aina mahtuneet sisään. Iltamien sisällön muodostivat ohjelmaryhmän esitykset ja joidenkin kutsutujen vieraiden esitelmät jostakin illan teeman aiheesta. Kaikkein elävimmän mieleeni ovat jääneet niin sanotut saamelaisiltamat. Silloin Lappi täytti Ylioppilastalon ja tunnelma tihentyi tiiviiksi lattiasta kattoon. Vieraina oli aivan Lapin perukoiden ihmisiä, kaukaisin Utsjoelta ja nimekkäin, ensimmäinen juristin tutkinnon suorittanut saamelainen, Oula Näkkäläjärvi. Tilaisuudessa ei hymistely turistien vaalimia romanttisia kiitokuvia Lapista, vaan pyrittiin realistisempaan kuvaan sen ongelmista. Esitelmöimässä oli myös elokuvaohjaaja Mikko Niskanen vahvalla ja karismaattisella tavallaan. Hauskana yksityiskohtana on jäänyt mieleen, kuinka Niskasen ilmeisen kallis turkishattu joutui vahingossa mukaan erääseen sketsiin ja pyöri mukana lattialla näyttelijöiden jaloissa sketsin tarpeellisenä osasena. En tiedä, tunnistikko Niskanen oman hattunsa. Ei ainakaan tullut hakemaan sitä pois.

”Rintaman” toiminta alkoi rapautua, kun alkuperäiset, karismaattiset puuhamiehet ja -naiset alkoivat jäädä pois toiminnasta. Tilalle tuli ihmisiä, jotka ohjautuivat pikemminkin poliittisesta taustaryhmästään kuin alkupe-
räisestä konsensusajatuksesta. Seurasi riitoja ja poisjäämisiä, josta seurasi, että yhdistyksestä tuli vähitellen yhden kuppikunnan keskustelukerho, ja se hiipui sitä myöten menneisyyteen. Samaan aikaan alkoi tapahtua myös poliittisten järjestöjen lakastumista. Sekä poliittinen että vapaaseen kansalaisyhteiskunnan organisoitumiseen perustunut toiminta olivat kuitenkin molemmat antaneet uusia näköaloja katsella maailmaa. Kehitysaluerintaman toiminta oli käytännön sosiaalipoliittista vaikuttamistoimintaa.

Maailman avartumista tapahtui myös kulttuurin alalla. Elokuvakerho Monroesta tuli välttämättömyys, josta ei halunnut tinkiä. Aiemmin en ollut koskaan käynyt oikeassa teatterissa, vaan katsellut koululla tai seurantalolla amatööriteatterien esityksiä – usein lankkupanikiltä. Nyt tulivat Tampereen Työväen Teatterin näyttämöt tutuiksi. Konserteissakin tuli käydyksi yliopiston juhlasalissa. Opiskelun loppuvaiheessa olin mukana pienessä elokuvakerhossa, joka hankki elokuva-alan ammattilaisia esitelmöimään elokuvista ja niiden tekijöistä Ylioppilastalolle. Kerho ehti toimia vain lyhyen ajan. Muu-

tamista esitelmöitsijöistä parhaiten on jäänyt mieleen Anssi Mänttari. Istuin hänen kanssaan hänen esitelmänsä jälkeen Tillikassa. Muistan keskustelleeni hänen kanssaan eräästä vastikään elokuvateatterissa olleesta elokuvasta ja sen mahdollisista tulkinnoista, Speden elokuvatuotannosta sekä elokuviksi sopivista käsikirjoituksista.

Alkuvuosien rauhallisen menon jälkeen elämä muuttui hektisemmäksi. Kokoukset, kerhot ja erilaiset illanvietot alkoivat viedä yhä enemmän aikaa. Esimerkiksi tavanomaisen ”Vanhalla” istumisen ja mahdollisen siellä pidetyn kokouksen tai muun tilaisuuden jälkeen tuli yhä useammin tavaksi mennä jatkoille Myssyyn. Myös Tillikka ja Salhojan Pub tulivat vähitellen entistä tutummiksi. Tällaisen kierroksen jälkeen seuraava aamu ei välttämättä aina tuntunut erityisen selkeältä. Monenlaisista menoista seurasi, että eriasteisten tuttujen ja ystävien määrä lisääntyi suureksi. Jos en itse ollut lähdössä jonnekin illanviettoon, niin monesti tultiin ovelle kyselemään, että lähtisitkö sinne tai sinne. Joskus asia alkoi hermostuttaa. Muistan ottaneeni kerran ovikellon pois saadakseni valmistautua rauhassa erääseen kirjatenttiin. Tässä opiskelun vaiheessa opiskelutahti hieman laantui, mutta ei ollut mitään vaikeuksia missään vaiheessa saada opintotukea ja -lainaa seuraavaksi vuodeksi.

Monien ystävien ja tuttujen keskellä koki kuitenkin olevansa tietyssä mielessä yksin. Vuosien mittaan vakituisen tyttökaverin puuttuminen alkoi yhä enemmän korventaa rintaa. Se oli myös osasy syy illanviettopaikoissa kiertelemiseen. Tämä ongelma ei ollut yksin minun. Monen opiskelijan seurustelusuhteet saattoivat olla ongelmallisia kaikesta vapaamielisestä menosta huolimatta – tai sen takia. Kevät saattoi tässä suhteessa olla hurjinta ja kurjinta aikaa. Kun luennot loppuivat, sää lämpeni kirkkaaksi ja raukeaksi, kun puut alkoivat saada vihreytensä ja keltavuokot kukkia Kaupin metsässä, ei aina tiennyt, kuka oli milloinkin kenenkin ystävä, kuka seurusteli kenenkä kanssa, missä ja milloin, miten päin ja missä asennossa ... Syntyi draamoja ja tragedioita ... Oman ongelmani ratkaisu löytyi istumasta Vanhan Domuksen lukusalissa, kun olin lukemassa siellä aikuiskasvatuksen kirjatenttiä. Se oli viimeinen kirjatenttini koko yliopistossa. Lukusali oli juuri syntynyt sosiaalipsykologian laitokselta jääneisiin tiloihin. Muutimme sitten yhdessä Domukselta pois, ensin Peltolammille ja sitten Hervantaan.

Opintojen lopun lähestyessä mieltä alkoi vaivata, millaiseen ammattiin sijoittuisin valmistumisen jälkeen. Asia saattoi vaivata mieltä jopa unetto-
muutena öisin. Monille opiskelijoille tässä asiassa osviittaa saattoi antaa isän

tai äidin ammatti. Minulla tällaista apua ei ollut. Se maaseudun pieneläjän maailma, josta olin lähtöisin, oli kuolemassa pois. Käpyjen ja marjojen kerääminen, kalastus ja heinänteko eivät olleet enää niitä elämänalueita, jotka saattoivat auttaa miettimään tulevaa ammattia. Kesälomasijaisuuteni kansaneläkelaitoksella ei antanut erityisemmin viehättävää kuvaa sen organisaatiosta, jotta sinne olisi mieli tehnyt valmistumiseni jälkeen. Kelluin opintojeni varassa. Tulevaisuus näyttäytyi merkitsemättömältä valkealta lakanalta enkä tiennyt, pitikö se nähdä myönteisenä vai kielteisenä asiana.

Gradun aiheeni oli kypsynyt hiljalleen Kehitysaluerintaman hoivissa kylätutkimukseksi. Tuntui hieman yllätykseltä, että siitä kiinnostuttiin sosiaalipolitiikan laitoksella niin, että professori Briitta Koskiahio pyysi minua esittelemään sitä Sosiaalipolitiikan päivillä syksyllä 1978. Esitystäni kuulemassa oli myös professori Heikki Waris, joka innostui asiasta. Hän tuli jopa juttelemaan ja pyysi käymään luonaan Helsingissä. En tullut kuitenkaan koskaan käyneeksi. Gradu valmistui kevääseen mennessä, ja taas aurinko tuntui paistavan kirkkaammin ja lämpimämmin.

Koko opiskelun ajan olin kiinnostunut tutkimuksesta ja tieteestä. Hyvin moni ystävien kanssa käyty keskustelu koski juuri yhteiskuntatieteellistä tutkimusta ja tiedettä yleensäkin. Nämä keskustelut olivat ikään kuin toinen yliopisto varsinaisen rinnalla. Ne antoivat paljon intoa ja virikkeitä. Niinpä tuntui erikoisen hienolta, että minut pyydettiin töihin sosiaalipolitiikan laitokselle. Pääsin mukaan kaiken jo tavallaan tutuksi tulleen keskipisteeseen. Toimin kuitenkin vain lyhytaikaisissa työsuhteissa, projektitutkijana, tuntiopettajana ja amanuenssina. Töiden väliin jäi työttömyysjaksoja ja varsinkin tuntiopetuspalkkiot saattoivat tulla aivan mielivaltaisin välein. Taloudellinen tilanne oli huonompi kuin köyhydestään tunnetuksi tulleella kirkonrotalla – jolla ei tietääkseni sentään ollut opintovelkoja. Perhettäkin alkoi kertyä, ja työvoimatoimisto alkoi osoitella töitä, jotka veivät minua yhä kauemmaksi laitoksen piiristä. Niinpä jokin uusi selviytymiskeino oli keksittävä. Menin sosiaalityön virallisen pätevyyden antavalle täydennyskurssille, koska sen jälkeen arvelin saavani helposti töitä kotikaupungistani. Suunnitelmani onnistui hyvin ja vähän haikein ja sekavin mieltein jätin suuren valkoisen rakennuksen, kosken, sillat, puistot, tutut kadut, vilkkaan menon ja ystävät.

Yliopistosta toiseen

En kuitenkaan koskaan päässyt irti yliopistosta. Sosiaalityön opetus alkoi Kuopion yliopistossa ja professuuria hoitamaan tuli Marjatta Eskola, johon olin tutustunut jo Tampereella. Eipä aikaakaan, kun olin jo yliopistolla tuntiopettajana ja sen jälkeen lehtorin viransijaisena. Pari tutkimusprojektiakin minulla oli. Laitoksen johto kuitenkin vaihtui aika pian ja uudelle johdolle mieluisia ihmisiä haluttiin tuoda esiin. Olin johdolle kaiketi vain pahainen, pullisteleva sosiaalityöntekijä Kuopion kaupungin sosiaalitoimistosta. Tuntui myös siltä, että minun katsottiin saaneen liikaa tampereellista valoa tai sitten olevan täysin pimeä – vai liehenkö ollut heidän mielestään molempia samaan aikaan. Minut siirrettiin erääseen kaupungin projektiin, joka aivan alusta alkaen alkoi tuntua fiaskolta, koska toinen osapuoli ei alkanutkaan työskennellä sopimusten mukaan. Menneitten aikojen tyyppillinen harmaa usva alkoi nousta ja hiipiä mielen tuntemuksiin ... Halusin pois koko projektista ...

Ennen minulle tuntemattoman ihmisen puhelinsoitto Joensuun yliopistosta muutti onneksi koko tilanteen. Minua pyydettiin tuntiopettajaksi pariksi päiväksi juuri alkuaan tekevään sosiaalityön opetukseen. Opetuksen pidettyäni minua yllätyksekseni pyydettiin hakemaan sosiaalityön lehtorin virkaa, jonka sitten sainkin. Lapsena minulla oli tapana puhtaalle valkealle puotipaperille piirtäessäni pyöräyttää ensin aurinko paistamaan. Tuntui ikään kuin siltä, että olin taas saanut piirretyksi auringon paistamaan.

Oli mielenkiintoista aloittaa sosiaalityön opetuksen kehittäminen melkein alkutekijöistään. Aivan alkuun valmistui myös lisensiaattityöni. Alku tuntui aivan lupaavalta. Sain kuitenkin pian huomata, että laitoksen johtoporasta sosiaalityön opetus ei kiinnostanut ollenkaan. Alkoi esiintyä käsityksiä, että sosiaalityön opetus ei kuulu sivistysyliopistoon. Toisaalta naapuriyliopistosta ammennettiin maailmalle käsityksiä, että Joensuun sosiaalityön opetus oli ”päälleliimattu” yhteiskuntapolitiikan opetukseen. Pidettiin useampia epämääräisiksi kokemiani kokouksia, joissa sosiaalityön opetuksen lopettamisesta puhuttiin, mutta selvää päätöstä asiasta ei mielestäni tehty eikä lopettamisaikatauluakaan mietitty. Elin täydellisen epävarmuuden tilassa. Tunsin olevani täysin yksin. Aurinko ei enää ollutkaan taivaalla ja pimeydessä tuntuivat mustat pässit kurkkivan verestävin silmin löysän aidan takaa... Tätä jatkui muutaman vuoden... Opetus loppui sitten aikanaan eräiden omituis-

ten tapahtumien jälkeen. Sain haukut ikään kuin siitä, että olin pitkittänyt opetuksen lopettamista – vaikka mistään todellisesta lopettamisajankohdasta ja -aikataulusta ei koskaan puhuttu mitään. Vuosien jälkeen kuulin luottavalta taholta, että todellinen lopettamispäätös oli tehty jo silloin, kun minulla ei ollut pienintäkään aavistusta edes lopettamisaikomuksesta.

Jäkälä pureutuu kallioon, vaikka yli käveltäisiinkin. Muutin nopeaan tahtiin opetuksen yhteiskuntapolitiikan opetukseen soveltuvaksi. Tässä korvaamattomana apuna olivat Tampereen yliopistossa hankitut tiedot ja taidot. Väitöskirjanikin alkoi valmistua vähitellen. Senkin perustana oli Tampereella hankittu tieto- ja taitopääoma. Kuopion ja Joensuun yliopistoilla ei ollut mitään annettavaa väitöskirjani ja opetukseni muotoutumiseen. Oli helppo huomata, miten tärkeä ja ratkaiseva merkitys Tampereen yliopistolla ja koko Tampereen vilkkaalla ja moniäänisellä ajalla oli näissäkkin asioissa. Lukukaudet ja vuodet seurasivat toisiaan, ihmiset ympärilläni vaihtuivat. Ympäristö rauhoittui. Juurruin ja kotiudun yhä paremmin paikalleni. Aurinko syttyi eikä sitä tarvinnut enää piirtää uudestaan. Valo tuntui pysyvän. Joensuun yliopisto muuttui vähitellen toiseksi yliopistokseni ja toiseksi kotoiseksi paikakseni.

Seison nyt toisen kerroksen tasanteella suuresta ikkunasta tulvivassa valossa. Katson alas portaita etäisyyden hämärään. Portaita on monta, mutta ne johtavat väijäämättömästi ylös valoisuuteen. Noiden Tampereen yliopistossa otettujen askelten ansiosta minusta on lopulta tullut tämä mitä nyt olen. Usein unessa Tampereen yliopisto ja Joensuun yliopisto muuntuvat yhdeksi ja samaksi yliopistoksi. On samoja huoneita, on samoja miellyttäviä ihmisiä. Vallitsee salaperäinen innostus – ja toisaalta haikeus. Ajallahan on tapana kullata muistot. Joskus unessa näen juhlat. On jouluihin valaistus, paljon tanssivia, juhlapukeisia, iloisia ihmisiä ... Ja tanssipaikkoina ovat Tampereen yliopiston päärakennuksen aulat ja käytävät.

TAPAHTUMIA, EPISODEJA, MUISTELMIA

– Neljä juttua Tampereelta

Petri Kinnunen

Olen koonnut erilaisia tapahtumia ja episodeja opiskeluajalta 1970-luvulta. Tapahtumat eivät suoranaisesti liity opiskeluun vaan kaikenlaiseen muuhun, mitä puuhattiin. Kutsun tapahtumia ja episodeja jutuiksi. Jutut ovat katkelmia, eivätkä ne liity toisiinsa vaan ovat kirjoittajan kokemuksia. Osa on hauskoja, osa näin jälkikäteen ajatellen vähän surullisiakin. Ne perustuvat pääosin muistitietoon, jota on täydennetty satunnaisin vertaiskeskusteluihin ja opiskelijalehtijutuihin. Lukijan tulee muistaa, että jutut ovat kirjoittajan kokemuksen ja tulkintaan perustuvia anekdoottisia muistikuvia.

Armas, Simppa ja monet muut

Tulimme pääsykokeisiin Karin kanssa samalla kyydillä. Paunulaisella ajelimme Jämsästä. Samaan aikaan suunniteltiin oikorataa Jyväskylään. Naureskelimme, että jos yliopistoon pääsemme, niin olemme jo silloin valmistuneet, kun rata valmistuu. Aika kului ja rata ehti valmistua ennen kuin opinahjosta pois pääsimme. Pääsykokeissa tapasimme yhteisen tuttumme Laurin. Hänestä ei tullut yhteiskuntatieteilijää, vaikka verbaalisesti meistä ehkä lahjakkain olikin. Pääsykokeista palatessa turvauduimme Laurin autoon. Juuri ajokortin saaneena tarvittiin silloin käytössä ollutta 80 km -lätkeä, jota Laurilla ei tietenkään ollut. Niinpä se ostettiin Tampereen linja-autoaseman vieressä, vieläkin pystyssä olevasta entisen huoltoaseman toisesta kerroksesta, jossa oli autokoulu. Naishenkilön määritellesä hinnan Lauri kaivoi rahapussin ja otti esiin itse tekemänsä vammaispassin ja sanoi, että sen pitäisi oikeuttaa 50 prosentin alennukseen. Myyjä totesi hymyillen, että lätke ei maksa meille mitään. No, Laurista tuli insinööri ja meistä Karin kanssa yhteiskuntatieteilijöitä.

Opiskelun alku oli hankalaa. Sosiaalityön lehtori, nykyisin emeritus professori Simo (Simppe) Koskinen aloitti sosiaalipolitiikan peruskurssin luennot Sampolan auditoriossa maanantaiaamuisin kello 08.15. Luennot kestivät yhdellä väliajalla kello 12.00. Aamu-uniselle pienen teollisuuspaikkakunnan nuorelle miehelle luentojen alkamisajankohta oli koettelemus. Kello kahdeksan oli rankka aika. Olimme kuitenkin kaikki 40–50 uutta opiskelijaa paikalla. Ehkä enemmänkin. Oli vuoden 1974 syyskuu.

Simpan luennot olivat erittäin mielenkiintoisia. Totesin joku vuosi sitten vanhoja luentopapereitani selaillessani, että Simpan luennot olivat hyvin jäsenneiltyjä ja monilta osin vieläkin ajankohtaisia. Sellaisia syitä ei oikeastaan löytynyt syksyn aikana, että niiltä luennoilta olisin ollut pois. Eräs merkilinen muisto tuohon syksyyn liittyy. Kerran kesken luentojen Simppa vilkaisi kelloansa, oli vähän hämillisen näköinen ja tokaisi: ”Anteeksi joudun hetkeksi poistumaan. Minulle on tulossa tärkeä tilauspuhelu ulkomailta.” Me opiskelijat hämmästelimme. Ulkomaan tilauspuhelu. Oh hoh! Meidän opettajalle, hienoa!

20–30 vuotta myöhemmin keskustelimme kerran Simpan kanssa – silloin jo kollegoina – millaisia erilaisia syitä on joskus ilmennyt, kun on joutunut keskeyttämään luennon hetkeksi. Simppakin kertoi ulkomaan tilauspuhelusta, jonka olemme kuulleet. Oli ollut kuulemma kiire vessaan. Simppa oli erittäin hyvä luennoitsija, eikä luennoitsijan taito ole kadonnut vieläkään. Tosin kerran tyttäreni, neljä vuotta, kuunteli Simpan luentoa 1980-luvulla luentosalin oven takana hiiren hiljaa. Kysyin, mitä siellä tapahtuu. ”Simppa siellä puhuu, muttei sano mitään.”

Professori Armas Nieminen oli akateemisen yhteisön herrasmies. Vaikka en yhtä luentosarjaa lukuun ottamatta hänen luentojaan päässyt kuuntelemaan ennen hänen eläköitymistään, häneen saattoi tutustua sosiaalipolitiikan opiskelijoiden ainejärjestön SOS ry:n iltamissa, joihin hän säännöllisesti osallistui. Monesti hän oli ainoa opetushenkilökunnan edustaja. Toki Armas Nieminen poistui jonkin ajan kuluttua arvokkaasti paikalta, mutta hän piti kiinni perinteestä. Opiskelijoiden poistumistahti oli hitaampi, riehakas, joskus myös vähemmän arvokas. Armas Nieminen on viimeinen yliopiston opettaja, jota olen sinutellut vasta sinunkaupat tehtyämme. Eikä muita tarvinnutkaan teititellä. Mutta Armasta halusi luonnostaan teititellä. Mieleen on jäänyt myös keskustelu muistaakseni asuntopolitiikkaa sivuavalta emerita

professori Briitta Koskiahon luennolta, jossa keskustelimme DDR:n kansalaisten uskonnon vapaudesta vai oliko se vapaudettomuudesta.

Yleisopinnot olivat välttämätön paha, jotka tuli suorittaa. Kuitenkin jälkeensä ajateltuna ne olivat erittäin antoisia. Psykologian assistentti Vesa Suomalainen kertoi seikkaperäisesti ihmisestä fyysisenä, psyykkisenä ja yhteiskunnallisena olentona ja kuinka moskovalainen kangastehtaan työläinen saattaa erottaa erilaisia mustan värisävyjä jopa 40. Samoin piirtäessään silmän poikkileikkauskuvan liitutaululle ja kertoessaan, että silmässä on ”125 miljoonaa näkösolua, sauvoja ja tappeja, epäsäännöllisesti jakautuneina koko silmän takaosaan”, hiljeni hän kesken luennon. Vesa jatkoi hiljaa mietteissään kävelystä kateederilla. Luentosali muuttui hiirenhiljaiseksi. Lopulta kävelevä luennoitsija tokaisi mietteissään: ”On siinä jumalalla ollut keksimistä”.

Monta vuotta myöhemmin kalastellessani tammukoita Vesan kanssa Sodankylän Ilmakkihaaran puroilla Pomokairassa Vesa kertoi, että elokuvissa kannattaa aina istua eturivissä keskellä salia, koska silloin on tapahtumien keskellä. Itse hän ei muistini mukaan kuitenkaan sitä toteuttanut vaan opiskeluaikana törmäsin Vesaan elokuvateatterissa, jossa hän istui kyllä eturivissä, mutta aivan reunimmaisessa paikassa. Jännittävän kohtauksen tullessa hän nousi seisomaan ja katsoi yleisöä. Olikohan niin, että me olimme hänen kokeilunsa kohde tuolla luennolla. Vesa vaikenä ja tarkkaili, miten opiskelijat reagoivat sanaa sanomattomaan luennoitsijaan. Vesa on myös erinomainen ja kiinnostava luennoitsija.

”Hyppytunnit” olivat välttämätön paha, joiden aikana saattoi tehdä kaikenlaista. Ajauin muun muassa professori Erkki Ala-Könnin kansanperinteen luennolle, jossa hän esimerkiksi kertoi 1930-luvulla kulkiessaan Pohjanmaalla kuulleen ”iltasella niin kauniin karjankutsumahuudon, että hänen oli se heti kirjoitettava nuottipaperille, koska silloin nauhureita ei ollut”. Samaan sarjaan kuuluu ”hyppytunneille” varattu aika, jonka vietin musiikin teoriaan perehtyen. Professori Matti Rautio, silloisen Tampereen kaupungin orkesterin kapellimestarin Paavon veli, luennoi musiikin teoriasta. Välillä hän piirsi nuottimerkintöjä taululle, välillä ryntäsi pianon ääreen ja soitti näytteitä ja samalla puhui koko ajan. Kaksituntinen kului hetkessä, mutta Matilla ei ollut aiettakaan lopettaa. Noin parikymmentä minuuttia yli aiotun loppumisajan hän vilkaisi kelloaan todeten: ”Herran jestas, tuntihan on jo loppunut! Tästäkö sitä nyt tuli puhuttua.” Matin luentoihin sisältyy myös mielenkiintoinen yksityiskohta. Hän haastatteli yksitellen jokaisen

opiskelijan ja halusi tietää luennolle osallistumisen motiiveista. Täytyy myöntää, että en puhunut haastattelussa ”hyppytunnista” mitään.

Elettiin FYTT:n aikoja (FYTT = filosofisten ja yhteiskuntatieteellisten tutkintojen toimikunta, toim. huom.), keskusteltiin tutkintojen uudistamisesta ja väiteltiin ”mies ja ääni -periaatteesta”. Opiskelijat saivat edustajansa yliopiston virallisiin hallintoelimiin. Yksi seuraus tästä oli, että opiskelijat pääsivät vaikuttamaan tutkintovaatimuksiin.

Muodostimme lukupiirejä, jotka tarkkaan seuloivat uudet kirjat ja valikoivat niistä ehdotettavat tenttikirjat. Opiskelijat lukivat kirjat etukäteen ja perustelivat ehdotuksensa valintakoukuksissa. Opetushenkilöstö sai läpi omansa ja opiskelijat suuren osan omistaan. Seurauksena oli tenttikirjojen määrän huomattava kasvu. Valmisteluissa mukana olleiden opiskelijoiden sosiaalipolitiikan tietämys kasvoi ja johti vilkkaisiin keskusteluihin myös luennoilla. Tuolloin minulla ei ollut harmainta aavistusta siitä, että käyn edelleen 35 vuotta myöhemmin samoja keskusteluja tutkintovaatimusten ja tenttikirjojen uudistamisesta. Ero aikaisempaan on vain se, että vaikka opiskelijat omissa kiintiöissään ovat edustettuina hallintoelimissä, niin esityksiä tutkintovaatimuksien ja tenttikirjojen uudistamisesta ei heiltä tule. Olemmekohan tehneet niin hyvät tutkintovaatimukset, että tarvetta uudistuksiin ei ole? Epäilen.

Opintosuorituksia ja arvosanoja

Muistaakseni silloinen sosiologian assistentti Seppo Raiski ilmoitti luentokuulustelussa, että hän antaa tentistä kaikille suullisen palautteen vastaanottoaikana. Kun menin hakemaan merkintää luennosta, hän totesi: ”Näyttäähän näistä luennoista selviävän, vaikkei ole niille osallistunutkaan”. Opintojen loppupuolella menin hakemaan professorilta toukokuussa loppumerkintää laudaturista. Professori tutki opintokirjaa tarkasti ja totesi loppumerkinnän osaltani olevan tyydyttävät tiedot – heikoin hyväksytty arvosana. Pyysin opintokirjan takaisin ja hain merkinnän syksyllä, jolloin toinen professori sen paremmin kommentoimatta totesi arvosanan olevan hyvät tiedot. Arvostelukertoimet näyttivät tuolloin ainakin vaihtelevan.

Sitä vastoin pro gradu -työni arvostelu tehtiin huolellisesti. Kaksi tarkastamaan valittua tohtoria tutki gradun ja he päätyivät yhteiseen arvosanaan

Tuija Nummelan kotiarkisto

Viimeinen opintosuoritukseni maisterin tutkintoon oli saksan kielen kielikoe. Sitä varten oli mentävä kolmeksi viikoksi Wienin yliopistoon, jonka jälkeen kielikoe onnistui niin puhutun kuin kirjallisenkin osalta. Wie-

Kuva 12. Sosiaalipolitiikan laudatur suoritettu
15.12.1975 professori Armas Niemiselle.

nin yliopiston entisestä opiskelijasta ja tutkijasta Freudista ei kokeessa aina-
kaan tietoisesti ollut mitään apua.

No, lopulta olivat valmistuneet niin yhteiskunnallinen tutkinto (sosiono-
mi) kuin kandidaatintutkintokin (maisteri). Asuin tuolloin Helsingissä. Me-
nin Helsingin yliopistoon jatkamaan tiedotusopin opintoja, ja minulla oli jo
Tampereen yliopiston tiedotusopin approbatur suoritettuna. Tarkoitukseni
oli jatkaa tiedotusopin opintoja aina laudaturiin asti. Tampereen yliopisto ei
minua kuitenkaan jättänyt. Keskustelin tiedotusopin Helsingin yliopiston
professori Osmo A. Wiion kanssa. Hän totesi, että professori Nordenstrengin
hyväksymää approbaturia on monilta osin täydennettävä, koska Helsingin
yliopiston tiedotusopin approbatur on paljon vaativampi kuin Tampereen,
joten lisäsuorituksia olisi tehtävä. Sitä laajennusta tiedotusopin approbatur
odottaa vieläkin.

Talous ja toimeentulo

Ilman valtion takaamaa opintolainaa ja opintotukea opiskeluni olisi ollut
mahdotonta, kuten monen muunkin aikalaisen. Opintososiaalisten kysymys-
ten vuoksi valtasimme yliopiston. Iltamyöhällä vahtimestarien lukitessa ovia
päätimme kuitenkin lähteä pois. Osa ainakin sen vuoksi, että Tillikassa tulisi
kohta valomerkki.

Myös luentolakkoihin oli syytä osallistua. Syynä olivat ennen muuta
opintolainojen ja opintotuen alhaisuus. Lakkovahdit pitivät lakkoinfoja
luennoilla. Minäkin olin yksi tiedonlevittäjä. Nykytermein virastomestarit
rajoittivat lakkovahtien työtä ja eräs pysähdytti minut, kun oli menossa tietoa
jakamaan. Luennoitsija, muistaakseni psykologi YTT Kari Rantalaiho saapui
juuri samaan aikaan paikalle. Hän totesi virastomestarille, että luennoille
on vapaa pääsy. Menin sisään ja ihmettelin, mitä teen nyt. Jos avaisin suuni,
ovella oleva virastomestari tulisi ja poistaisi minut salista. Luennoitsija aloitti:
”Hyvää päivää kaikille. Haluaako joku sanoa jotain?” Ja minähän halusin.

Sain kotikunnaltani ”ammattiopintojen avustusta” korottomana lainana
kolmena vuonna 500 markkaa vuodessa. Rahasumma tuntuu nyt pieneltä,
mutta silloin se oli välttämätön lisä opintolainalle. Kaikki lomat oli tehtävä
työtä: Saarioisten puutarhurin apumiehenä Vatialassa, yöpäivystäjänä Met-
solan vastaanottokodissa, kunnansihteerin ja sosiaalsihteerin kesälomansi-

jaisena Somerniemellä ja sosiaalihoitajana Etelä-Saimaan keskussairaalassa. Myöhemmin opiskelut sujuivat sosiaalityöntekijän ja kuntoutustyöntekijän kokopäivätyön ohessa.

Arvokkaan lisätuen opinnoille antoi myös Jämsänkosken kunnan koulu-toimenjohtaja Jaakko Saares, joka asui opiskeluni alkuvaiheessa Pirkkalassa. Moni matka Tampereelle tai sieltä Jämsänkoskelle taitettiin hänen autollaan. Hän omilla työmatkoillaan kuljetteli minua. Olen jälkeenpäin miettinyt, että mahtoiko Jaakko Saares aikanaan olla niin sanotun Pirkkala-kokeilun yksi osallinen työskennellessään Pirkkalassa. Todennäköisesti. Tampereen yliopistohan sai silloin kokeilusta huomattavaa julkisuutta.

Mielenkiintoinen oli myös tuttavuus Han Tik The -nimisen nuoren vaihto-oppilaan kanssa. Hän oli saapunut Suomeen Hollannista muukalaispassilla. Vanhemmat asuivat Hollannissa Kiinan pakolaisina. Han ilmestyi Domukselle naapurihuoneeseen Jukan kämppikseksi. Nopeasti hän löysi työtä ravintola Coussicasta. Ja meille opiskelijoille siitä ilo oli melkoinen. Han ilmestyi puolen yön maissa Domukselle ”ylijäämäruokien” kera, ja folioon oli kääritty mitä ihmeellisimpiä herkkuja. Söimme kylliksemme ja ilman Hanin avustusta Coussiccan herkut olisivat jääneet meiltä vielä moneksi vuodeksi kokematta. Tämä uskomaton nuorimies, Han Tik The, puhui puolen vuoden opiskelun ja käytännön opetteluun jälkeen varsin hyvin suomea. Minne lienee sitten kadonnut maailman turuille. Kiinnostava yksityiskohta Coussicasta löytyi pari vuotta sitten siellä poiketessani. Töissä oli sama tarjoilija kuin vuonna 1975. Kävimme menneistä ajoista mielenkiintoisen keskustelun, ja ruokalistalta löytyi useita tuon menneen ajan annosvaihtoehtoja.

Tärkeä virantäyttö

Professori Armas Niemisen eläkkeelle siirtyminen johti viran uudelleen täyttöön. Viran täyttö eteni ainakin opiskelijan näkökulmasta hitaasti. Toki virkaa hoidettiin sijaisuuksin. Viimein ulkopuolisten lausunnonantajien esitykset olivat saapuneet ja viran täyttö eteni. Tuossa loppuvaiheessa ajattelimme opiskelijoina, että meidänkin ääntä tässä valinnassa olisi kuultava. Nykyisin sitä kutsutaan osallisuudeksi. Niinpä sitten minä ja sosiaalipolitiikan opiskelija Risto, nykyisin Kainuussa psykologina toimiva tiedeorientoitunut

aktiivi, menimme tiedekuntasihteerin luo ja ilmoitimme, että haluamme tutustua professuurin hakupapereihin.

Tiedekuntasihtööri esteli aluksi. Kun kysyimme asiakirjojen julkisuuden perään, saimme tutustua niihin viereisessä kokoushuoneessa. Usean tunnin ajan vertailimme hakijoiden ansioita ja kirjoitimme sitten asiakirjoista lausunnon. Lähetimme sen opetusministeriöön ja kirjoitimme valintaprosessista mielipidekirjoituksen pariin paikalliseen lehteen. Lehdet myös julkaisivat juttumme. Osallisuutta ei sillä kertaa palkittu. Emme toki lausuntopalkkioita odottaneetkaan. Valintamenettely noudatti kahden muun asiantuntijan näkemyksiä. Itseäni on jäänyt harmittamaan, että tuo lisälausunto on muuttojen yhteydessä kadonnut. Olisi ollut mielenkiintoista verrata lausuntoa niihin lausuntoihin, joita itse nyt työn puolesta on päässyt tai joutunut kirjoittamaan. Jotain viitteitä sisällöstä antaa ainejärjestö sos:n lehti Hätäapu 3/1977 otsikolla: ”Professoriehdoikkaita joka makuun”, alaotsikkona ”Kuinka jyvä valitaan akanoista”. Jutussa esittelimme hakijoiden vertailun (Taulukko 1).

Lainaan jutusta siinä olleen taulukon.

Taulukko 1. Sosiaalipolitiikan professorin virkaa hakeneet.

Hakija	A	B	C	D	E
Yrjö-Paavo Häyrynen	19	19	2	15	5
Briitta Koskiahho	18	15	17	7	4
Kauko Kämäräinen	10	5	1	9	1
Hanne Laitinen	1	–	–	2	1
Juhani Laurinkari	–	13	–	8	1
Markku Lehto	9	9	16	9	3
Jeja-Pekka Roos	6	21	–	14	4
Kari Salavuo	3	4	15	6	1

Taulukon selitykset: A) monistees, esitelmat, lausunnot, B) tieteellisten julkaisujen artikkelit, C) muut artikkelit, D) julkaisusarjoissa ilmestyneet raportit ja E) kirjat ja niihin verrattavat julkaisut.

Niin kuin edellä olevasta taulukosta näkyy, moni oli kiinnostunut Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan professorin virasta. Jyväksi valikoitui Briitta Koskiahho. Mutta Hätäavun jutun alaotsikko ei osunut kohdalleen. Myöhempi aika on osoittanut, että akanoita eivät olleet muutkaan hakijat. Kaikki hakijat ovat tehneet merkittävää työtä sosiaalialalla eri puolilla Suomea ja myös

maan rajojen ulkopuolella. Tuo julkaisuluetteloista koottu Hätäavun taulukko ennakoi tulevaa aikaa. Nykyään julkaisut kerätään vuosittain KOTA-tietokantaan, ja tietokantaa hyödynnetään yliopistojen tulosneuvotteluissa sekä määritettäessä henkilöstölle yksilöllisiä henkilökohtaisia palkan osia.

Lopuksi

Eräs tärkeä opiskeluun liittyvä elementti jutuistani vielä puuttuu. Se liittyy opiskeluaikaiseen yhteisöllisyyteen. Yliopisto oli täynnä erilaisia järjestöjä ja yhteisöjä. Ne liittyivät politiikkaan, kulttuuriin, musiikkiin, liikuntaan, elokuvaan. Lyhyesti sanoen kaikkeen ja siinä kaikessa oltiin mukana, organisoimassa ja toimimassa. Ilman tätä yhteisöllisyyttä moni asia olisi jäänyt kokematta ja näkemättä. Kolmatta sektoria ja sen merkitystä olen sitten myöhemmin jonkin verran tutkinutkin. Antti Eskola käyttää termiä prososiaalisuus. Sitä ”koulutustahan” Tampereen yliopiston yhteisöllisyys parhaimmillaan oli.

TIETEEN SILLALTA TOIMINNAN MAAILMAAN

Leena Byckling

Helsingin yliopiston ensimmäinen sosiaalipolitiikan professori Eino Kuusi totesi vuonna 1931, että ”sosiaalipoliitikko seisoo sillalla, joka vie tieteen maailmasta käytännöllisen toiminnan maailmaan”. Kuusen hahmottelemalta sillalta löytyy myös sosiaalipolitiikan tehtävä: auttaa kansalaisia erilaisissa hyvinvoinnin vajeissa. Kuntalaisten elämänhallinnan ja hyvinvoinnin edistämistä sekä kunnallisten palvelurakenteiden muuttamista on oma työhistoriani kiteytetysti ollut. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön haasteet ovat tänä aikana muuttuneet, mutta eivät todellakaan hävinneet.

Aloitan kuitenkin siitä, miten tieteen sillalle ensin noustiin ja millaista opiskelu oli 1970-luvulla Tampereen yliopistossa. Näkökulmaksi olen valinnut Lappeenrannasta kotoisin olevat opiskelijat ja asuinyhteisömme Tampereen Peltolammin.

Maalaiskaupungista cityyn

Olimme tavallisten keskiluokkaisten tai työläistaustaisten perheiden lapsia. Useimmat meistä olivat sukunsa ensimmäisiä ylioppilaita ja siten myös tulevia ensimmäisiä maistereita. Olihan se yleisesti arvostettava nousu yhteiskunnallisella luokka-asteikolla koko perheelle, kun lapsesta tulee ihan yliopiston käynyt maisteri. 1970-luvun opiskelumahdollisuudet ja valinnat olivat jotakin aivan toista verrattuna äitiemme ja isiemme maailmaan ja mahdollisuuksiin. Opintolainan merkitystä opintojen mahdollistajana ei voi vähätellä, sillä toinen mahdollisuus olisi ollut sukulaisten takaama pankkilaina. Se vaihtoehto olisi ollut paljon kalliimpi.

Tampereelle meitä lappeenrantalaisia houkutteli yhteiskunnallisten aineiden monipuolinen tarjonta. Yliopisto oli uusi ja sen maine hyvä. Kaupunki oli helposti lähestyttävä, ja opiskelija-asuntoja oli paremmin tarjolla kuin Helsingissä. Lappeenranta oli vielä 1970-luvun alussa maalaiskaupunki ilman korkeakoulua. Tampere oli riittävän suuri metropoli meille maalaisille ja sinne oli hyvät junayhteydet.

Syksyllä 1972 tapahtui lappeenrantalaisryntäys Tampereen yliopiston tiedekuntiin ja opetusjaostoihin. Yliopiston ovet aukesivat samanaikaisesti ainakin kahdelletoista lappeenrantalaisylioppilaalle. Muutama lappeenrantalainen opiskelija oli jo vuotta aikaisemmin muuttanut Peltolammille ja näin meidän muiden tulevien opiskelijoiden asuntohakemukset suuntautuvat samalle alueelle. Peltsu ei ollut yliopisto-opiskelijoiden suosikkiasuinalue sijaintinsa takia, mutta bussit kulkivat ripeästi puoleen yöhön asti. Peltolammin soluasunnoissa oli riittävä asumismukavuus ainakin aluksi, vaikka kolmella asunnolla oli yksi yhteinen wc ja suihku ja naapurisolun asukkaiden kanssa vielä yhteinen keittiökomero sekä jääkaappi.

Kauan ei tarvinnut näin suuren lappeenrantalaisryhmän asua samalla asuinalueella, kun jo tiedettiin, ketkä kuuluivat tähän ”Karjalan koplaan”. Tätä ”lappeenrantailmiötä” voisi tutkia – kuten Petri Kinnunen artikkelissaan tässä kirjassa mainitsi – vaikka yhteisöllisyyden kautta. Ilmiön teoreettiseen tarkasteluun ei liene kuitenkaan tarvetta, koska 1970-luvulla ei yhteisöllisyydestä puhuttu edes yliopiston luennoilla, vaan kotikaupunkimme Lappeenranta oli yhteinen ja riittävä nimittäjä.

Pesäpalloa ja lupausta

Lappeenrantalaisten Peltsun perusyhteisöä laajensivat tyttö- ja poikaystävät sekä saman pääaineen opiskelijat. Yliopiston alakuppilan kulmassa istui aina joku tuttu tulossa tai menossa luennoille tai jos ei luennoille niin ainakin johonkin mielenkiintoiseen tapahtumaan. Samassa kuppilassa istuivat ahkerasti myös opiskelijat Juice Leskinen, Aki Kaurismäki, Mikko Alatalo ja monet muut julkikikset. Alakuppilan lisäksi kuljimme pienemmissä ja isommissa ryhmissä Tampereen kulttuuririennoissa.

Kaikki itseään kunnioittavat ja yleissivistystä hamuavat opiskelijat kävivät Monroe-elokuvakerhossa aina keskiviikkoisin – siis noin neljän talven

ajan. Kaikki klassikkoelokuvat ja uudemmatkin tyyliuunnat tulivat tutuksi. Elokuvainnostusta selittänee myös se, ettei 1970-luvun opiskelijoilla yleensä ollut televisiota. Elokuvien lisäksi käytiin ahkerasti teattereissa, konserteissa ja taidenäyttelyissä. Opiskelijakortilla pääsi lähes ilmaiseksi ja kulttuuritarjonta oli Lappeenrantaan verrattuna todella laajaa.

Viikonloppuisin ja ennen opintolainan maksupäivää lappeenrantalaisten korttirinki kokoontui soluasuuntoon pelaamaan lupausta. Korttipelin 12 kieroksen ääressä vierähti huomaamatta useampi tunti yli puolen yön. Pienillä panoksilla pelaamalla saattoi voittaa yhdessä yössä vaikka rahat uusiin samettihousuihin. Lupauksen pelaaminen on jatkunut edelleen. Aina kun vanhat opiskelukaverit jossakin kokoontuvat, kortit kaivetaan esiin. Panoksia on vähän nostettu vuosien kuluessa. Lupauksen peluu on onnistuneesti siirretty myös omille lapsille osana kotikasvatusta.

Toinen yhteinen harrastus oli pesäpallon peluu Peltolammin kentällä. Pohjanmaalta kotoisin ollut Jukka tarvitsi joukkuetta ja sehän löytyi helposti tästä porukasta. Pesäpallo on joukkuepeli ja meistähän sai jopa kaksi joukkuetta. Pesäpallon pelaaminen oli paitsi hauskaa, niin kävi urheilusta aikana, jolloin kuntosalit olivat vielä tuntematon käsite. Osa kovakuntoisimmista opiskelijoista kävi juoksulenkillä pururadalla ja moni nähtiin talvisin myös hiihtämässä. Syksyisin tehtiin sieniretkiä kotona opitun mallin mukaan.

Peltolammin Saluuna oli voimissaan ja oikea tanssiorkesteri soitti viikonloppuisin, joten keskustaan ei tarvinnut lähteä juoman eikä musiikin takia. Varsinkin yhteisön pojat olivat jo silloin tulevia kulinaristeja ja tiesivät, mistä saa laadukasta, mutta kohtuuhintaista ruokaa. Ruoan laittaminen solussa oli lähes mahdotonta. Ja niinpä sitten yliopiston ruokalan annosten lisäksi suuntasimme Coussiccaan tai jopa Saludiin. Tillikka oli ehdottomasti suosituin tapaamispaikka eikä Tampereen ylioppilastaloakaan tule unohtaa. Nostalgian merkeissä vietimmekin sitemmin mieheni 60-vuotispäiviä samassa Coussiccassa omien lasten ja lastenlasten kanssa. Ruoka oli yhtä tasokasta kuin yli 30 vuotta aikaisemmin. Nostalgian nimissä piti käydä myös tarkistamassa Salhojankadun pubin nykyinen olutvalikoima.

Sosiaalipolitiikkaa sosiaalihuollon linjalla

Olin tietoisesti valinnut pääaineekseni sosiaalipolitiikan ja sosiaalihuollon linjan, koska halusin varmistaa tulevaisuuden työpaikkani kunnallisessa sosiaalitoimessa. Isäni oli suositellut Lappeenrannan kauppa-oppilaitosta ja merkonomin tutkintoa ja ammatinvalinnan ohjaaja laboranttia. Kumpikaan ei kiinnostanut. Sosiaalialaan olin tutustunut palkattomissa harjoitteluis-
sa Pallon päiväkodissa ja Lappeenrannan kaupungin sosiaalivirastossa sekä Nuorten Palvelu ry:n Saimaan seudun puhelinpäivystäjänä. Alan valinta oli selvä, mutta pääseminen Tampereen yliopistoon oli jo silloin vaikeaa.

Tuleva yliopiston opiskelija reputti ensin kevään yo-kirjoituksissa uusi-
muotoisessa englannin kielen kokeessa ja syksyn onnistuneen magna cum
laude approbaturin jälkeen tulevan kohtaloni määritti Työväen Akatemia.
Tähän Kauniaisissa olevaan kansankorkeakouluun minut johdatti työvoi-
matoimiston ammatinvalinnan ohjaaja odottelemaan yliopiston seuraavan
kesän pääsykokeita. Tampereen yliopistoon tähtääviä opiskelijoita oli Aka-
temiassa ympäri Suomea. Kiinnostus yhteiskunnallisiin asioihin ja opintoi-
hin lisääntyi Akatemian kattavasta yhteiskunnallisten aineiden tarjonnasta.
Talven opinnot auttoivat yliopiston pääsykokeissa ja oma ymmärrys siitä, että
pääsykoekirja oli osattava ulkoa ja enemmänkin.

Tampereen yliopistossa sitten odottikin sivuaineiden valinnan vaikeus.
Suosituimmat lappeenrantalaisryhmän aineet olivat sosiaalipolitiikka, tie-
dotusoppi, sosiologia, kunnallishallinto, aluesuunnittelu ja -politiikka sekä
aikuiskasvatus. Omat sivuaineeni olivat kunnallispolitiikka, julkisoikeus ja
psykologia. Sivuaineiden valinnassa vaikeusastetta lisäsi se, että kiinnostavia
aineita oli paljon ja toisaalta ei ollut kovin varmaa tietoa siitä, mikä yhdistelmä
johtaisi mihinkin ammattiin tai työpaikkaan. Jo 1970-luvulla opiskelijoilla
oli huolta työn saannista valmistumisen jälkeen, kun opintolainan takaisin
maksu alkaisi. Varmimmat työpaikat tiedettiin odottavan tiedotusopin ai-
neopiskelijoita ja sosiaalipolitiikan ja varsinkin käytännössä sosiaalihuollon
linjan opiskelijoita.

Opintolainan hakeminen oli opiskelun elinehto. Lainan saaminen edel-
lytti tietyn määrän opintosuorituksia. Suoritusten kertymisessä ei ollut vai-
keuksia, koska päätyömme oli opiskella ja valmistua nopeasti. Yliopistolla
luennoilla istuttiin ahkerasti sekä aiheiden kiinnostavuuden että opetuksen
korkean tason takia. Professori Reino Salonen sosiaalihuollon peruskurssi alkoi

aina maanantaiaamuisin kello 8.15. Ajankohta ei ehkä ollut paras mahdollinen yliopiston akateemisen vapauden kannalta, eikä itse professorikaan ehkä innostavin omine tutkimuksineen. Ymmärsimme koko lukuvuoden kestäväen kurssin aikana jossakin vaiheessa, että aina ei tarvinnut olla itse paikalla – kunhan joku oli. Kalkkeripapereiden avulla pari muutakin opiskelijaa sai samalla tiedot luennon annista tulevaa tenttiä varten.

Simo Koskisen ja Armas Niemisen sosiaalipolitiikan kursseilla luentosalit olivat täynnä. Helsingistä viikoittain Tampereelle matkannut vierailijaluennoitsija Osmo Toivola osasi innostuneesti saada kaikki ymmärtämään monimutkaista sosiaalilainsäädäntöä. Opettajia kunnioitettiin ja arvostettiin. Opiskelijoilta ei toisaalta palautetta pyydetty. Jotkut opettajat saivat ehkä kriittisempää arvostelua opiskelun loppuvaiheessa, kun aloimme itse ymmärtää yhteiskunnallisten ilmiöiden rakenteita ja muotoja.

Selailin vastikään hyvin säilynyttä yliopiston sinivihreää opintokirjaani vuosilta 1972–1978. Huomasin yllätyksekseni, että olen suorittanut julkisoikeuden cum laude approbaturin Antero Jyrängille tyydyttävän tiedoin kuukausi ennen esikoiseni syntymää. Erityisen kirkkaana muistan kyseisen merkinnän hakemisen Jyrängin työhuoneesta. Professori laski tarvittavien kurssien pisteet yhteen ja kysyi, tarvitsenko minä oikeasti jossakin tätä julkisoikeuden oppitietoa, sillä olin saanut arvosanaksi tyydyttävä miinus. Tuolloin keväällä 1978 olin jo ollut yli vuoden vanhainkodin johtajan virassa ja jäämässä äitiyslomalle. Todistin Jyrängille vakuuttavasti, etten tule julkisoikeuden opintoja työssäni tarvitsemaan. Niin sitä voi valmistuva kandi olla väärässä, sillä 30 vuoden kuluttua huomaa opettavani sosiaalioikeutta sionomi (AMK) -opiskelijoille. Työ tekijäänsä opettaa – ehkä kuitenkin peruspohja oikeuden ymmärrykselle luotiin jo tuolloin Jyrängin avulla.

Toinen erityisesti meitä kaikkia idän suunnalta tulleita opiskelijoita askarruttanut kysymys oli, miten selvitämme pakollisen virkamiesruotsin. Hyvässä opiskelijayhteisössä sana nopeasta tavasta selvitä ilman kielikurssia levisi pian. Tampereella asui eläkkeellä oleva herrasmies Vilho Avellan, jolla oli lain suoma oikeus ”Statens språkexamensnämnd” -suoritusten vastaanottamisesta. Hän otti vastaan kotonaan Hämeenpuistossa, ja sinne suuntasimme vuoronperään suorittamaan sekä suullisen että kirjallisen virkamiesruotsin. Läpäisisin kirjallisen kokeen kirjoittamalla vasta-avatusta Saimaan kanavasta arvosanalla nöjaktig. Suoritus maksoi 25 markkaa ja virallisessa todistuksessa on hieno opettajan nimikirjaimilla varustettu punainen vahaleima.

Sosiaalityön kentillä

Ensimmäisen opintovuoden keväällä 1973 yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen ilmoitustauluille ilmestyi kesätyöpaikkailmoituksia. Etelä-Karjalan pohjoisosassa sijaitseva Saaren kunta etsi kesäksi sosiaalishteerin viransijaisista. Mietin kuumeisesti, olisiko minulla mitään mahdollisuuksia paikkaan. Ilmeisesti olin ainut kiinnostunut syrjäisen pikkukunnan sosiaalipolitiikan tekemisestä, ja niinpä siitä tuli ensimmäinen vuoden yhteiskuntatieteiden ylioppilaan kesätyöpaikka. Sosiaalipolitiikan sosiaalihuollon linjan ja sosiaalipsykologian approbaturin sekä sosiaalipolitiikan, sosiologian ja sosiaalilainsäädännön kurssin tiedoilla pääsin suoraan ”huipulle” sosiaalishteeriksi.

Työhaastattelussa Saaren kunnantalolla minulle selvisi, että muita työntekijöitä ei sosiaalitoimessa ollutkaan. Niinpä sosiaalishteeri teki kaikki sosiaalitoimen työtehtävät asumistukihakemuksista vanhainkodin asukkaiden valintoihin ja asiakkaiden vastaanottoon. Yliopistossa ei opetettu, miten kodinhoitajien työvuorolistat tulisi laatia tai miten kodinhoitajien työtehtävät tulisi järjestää. Kyllä Osmo Toivolan sosiaalilainsäädännön kurssista oli eniten apua käytännön töissä. Sosiaalipolitiikan teorian tiedon ymmärryksellä ei paljon käyttöä ollut.

Saaren kunta tarjosi viransijaiselle asunnon kunnantalossa, joka sijaitsi viiden kilometrin päässä linja-autopysäkiltä eli kirkon ja kaupan kanssa samalla mäellä. Työpaikka ja asunto olivat sentään samassa talossa, mutta joka viikonloppu oli päästävä Lappeenrantaan tuulettumaan. Onneksi kunnan nuoriso- ja vapaa-ajanshteerillä oli Morris Mini, jonka kyydissä matka taittui paitsi pysäkillä niin välillä myös Pohjois-Karjalan kiertomatkoille.

Sosiaalishteerin kolmen kuukauden työkokemus loi loistavan pohjan tulevaisuuden uralle. Kesätyöpaikkojen saannissa ei jatkossa ollut vaikeuksia. Pulmaa oli lähinnä siinä, missä paikkakunnalla ja millaista kesätyötä halusi tehdä. Oli mahdollista katsoa kesää eri puolilta Suomea. Kesä 1974 menikin Tampereen kaupungin Liedenpohjan lomakodin johtajana Virroilla, jonne seuraavaksi kesäksi houkuttelin sosiaalipolitiikan opiskelijaystäväni Arja Kinnusen – nykyisen Jämsénin – samaan tehtävään. Itse suuntasin jo Lappeenrannan sosiaalitoimen sosiaalityöntekijöiden kesäsijaisuuksiin ja kohti unelmaani.

Sosiaalityössä otettiin helposti kesäsijaisia, mutta suurin osa yliopisto-opiskelijoista teki kesät erilaisia hanttihommia ja pääosin ruumiillista

työtä – makkaratehtaan linjalta siivoukseen ja pojat pääosin rakennustöitä. Pääasia oli, että oli töitä ja siten sai rahaa paitsi kesän ajaksi niin myös ylimääräistä käyttövaraa talveksi. Kesäsäästöt takasivat mahdollisuuden halpoihin aineyhdistysten matkoihin, jotka suuntautuivat pääosin itään eli junalla kohti Moskovaa, Kiovaa tai bussilla Leningradiin.

Vakituiseista virasta toiseen ja viidenteen

Vakituinen virka oli monen opiskelijan elämän täyttymys ja tulevaisuuden turva valmistumisvaiheessa. Omien vanhempien tausta ja virkamiesten arvostus, ”pitkä, mutta kapea ura”, ajoi minuakin hakemaan vakituista virkaa jo ennen valmistumista. Ensimmäinen hakemus toi heti Pusulan–Karkkilan kunnalliskodin johtajan viran, jossa olin reilun vuoden. Vakituinen virka mahdollisti perheen perustamisen ja palkallisen äitiysloman, jolloin siirryin takaisin Lappeenrantaan. Aviomies toi todistuksen yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkinnosta kesäkuussa 1978 synnytysosastolle. Tutkinto oli

Leena Bycklingin kotikisko

Kuva 13. Vanhusten kesäleirin johtajattaret Virroilla kesällä 1975. Hyvistä kesätyöpaikoista vinkattiin kaverille.
Arja Jämsén (vas.) ja Leena Byckling (oik.)

valmis, perhe perustettu ja vanhemmilta peritty omakotitalo odotti Lappeenrannassa. Samalla alkoi opintolainojen takaisinmaksu. Inflaatio oli sopivasti pienentänyt lainaa ja valtio maksoi osan koroista, joten lainan takaisinmaksu ei tuottanut suurempaa tuskaa edes pienellä sosiaalihoitajan palkalla.

Erilaiset sosiaalitoimen virat seurasivat sitten toisiaan: sosiaalihoitajasta sosiaalityöntekijäksi ja sosiaalihoitajaksi ja lopulta sosiaali- ja terveysjohtajaksi. Väliin mahtui puolitoista vuotta kestänyt työ sosiaali- ja terveyshallituksessa ja Stakesissa. Helsinki antoi valtakunnallisia näköaloja sosiaalipolitiikkaan, mutta ei houkuttellut hakemaan pysyvää pestiä pääkaupungista. Viikkoasuminen pääkaupungissa oli vaihtelua perheelliselle, mutta maaseutu ihmisen kokoisine ratkaisuihin kutsui edelleen.

Vuosikymmenten virkaputken jälkeen hyppäsin vuonna 2002 juuri perustetun sosiaalialan osaamiskeskuksen määräaikaiseen projektiin ja siitä ammattikorkeakoulun projektimaailmaan ja yhteiskunnallisten aineiden opettajaksi nykyisen Saimaan ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysyksikköön. Peruskoulun opettajan ammatti oli ollut ylioppilastytön toinen toiveammatti, mutta en päässyt aikoinaan Savonlinnan opettajakoulutukseen. Ehkä onneksi, sillä yliopisto-opintojen ja sosiaalialan työkokemuksen kautta opettajuuteen tuli aivan erilainen sisältö, osaaminen ja kohderyhmä. Ammatillinen ympyrä sulkeutui ja tämä työ on se haaveena ollut ”eläkevirkka” – vaikka työnantajana onkin nykyisin osakeyhtiö ja olen työsuhteessa. Tästä on ihan hyvä jäädä eläkkeelle parin vuoden kuluttua.

Mitä muista lappeenrantalaisyhteisön jäsenistä sitten tuli? Heistä tuli paitsi maistereita niin myös kuntien suunnittelusihteereitä, henkilöstöpäälliköitä, toimittajia, aktuaareja ja projektipäälliköitä sekä useista ammattikorkeakoulun opettajia tai yliopettajia.

Sosiaalipolitiikkaa vai talouspolitiikkaa

Kansantaloustieteen täysi-ikäinen tytär sosiaalipolitiikka on aina ollut tiiviissä yhteydessä hyvinvointivaltion talouspolitiikan realiteetteihin. Tämän perusajatuksen olen aina muistanut yliopiston opinnoista, ja se on todentunut käytännön työssä. Valmistuminen ammattiin 1970-luvun lopulla osui vaiheeseen, jossa uutta sosiaalipolitiikkaa ja kansalaisten palveluja laajennettiin ja uudistettiin aina 1990-luvulle asti – tosin talouslamat pysäyttivät kehityk-

sen ajoittain. Johtavana sosiaalitoimen viranhaltijana Savitaipaleen kunnassa oli mahdollisuus toteuttaa yliopiston sosiaalipolitiikan oppeja käytäntöön 15 vuoden ajan. Kehittäminen näkyi kotipalvelutyöntekijöiden lisäksi vuosittain, asumispalveluyksiköiden rakentamisena eri asiakasryhmille sekä kunnan ensimmäisen päiväkodin perustamisena. Vanhuspalveluissa siirryttiin avohoitopainotteisiin palveluihin ja kotipalvelu ja kotisairaanhoido yhdistyivät perusturvan alle. Yhteistyö yksityisten palvelujen tuottajien ja järjestöjen kanssa toimi niin, että Vanhaintuki ry:n kanssa saatiin aikaan suuri yhteinen projekti Toimintakeskus Suvanto. Savitaipaleen suuren palvelurakennemuutoksen valmistuessa siirryin Anjalankosken kaupunkiin vastaamaan suuremista haasteista ja kokonaisuuksista.

Taloudellinen tilanne muuttui Kymenlaaksossa 2000-luvun alussa nopeasti. Tehdaspaikkakunnan yhteisöverotuotot putosivat, ja palveluja alettiin karsia voimallisesti. Jos virkamiehet eivät tuolloin löytäneet sopivia leikkauskohteita, niin poliittisille luottamushenkilöille tehtävä oli vielä haasteellisempaa. Uusia kehittämisideoita ja toteutettavia palveluratkaisuja kunnissa teki mahdolliseksi laaja 2000-luvun hankemaailma. Kansallisissa ja kansainvälisissä hankkeissa oli näkyvillä sekä sosiaalipolitiikan perusteet, tutkimus että uudenlaiset toimintamallit.

Sosiaalipolitiikan merkitys nykyisessä yhteiskuntapoliittisessa ajattelussa on jatkuvasti kaventunut. Talous määrittää sosiaalipolitiikkaa ja kun keskustelu ja päätöksenteko ovat painottuneet terveyteen, niin kansalaisten usko hyvinvointivaltioon on koetuksella. Huoli hyvinvointivaltion ja sosiaalipolitiikan tehtävästä on yhteinen.

MINUSTA TULI SOSIAALIALAN KORKEAKOULUTETTujen EDUNVALVOJA

Mervi Tolonen

Kun muistelen runsas 40 vuotta sitten alkanutta koulutuksen ja työelämän polkuani, tulee mieleen yksittäisiä tapahtumia, opiskelutilanteita, työelämään siirtyminen, kokemuksia erilaisista tehtävistä, rajapyykkejä ja onnistumisen hetkiä. Miten sosiaalipolitiikan opiskelu Tampereen yliopistossa on vaikuttanut siihen, että minusta tuli ammattiyhdistysaktiivi, sosiaalialan korkeakoulutettujen edunvalvoja?

Nuoruuden innolla maailmanparantajaksi

Lukion jälkeen en tiennyt, mihin ammattiin haluaisin. Niinpä pyrin kotiseudullani lähimpään oppilaitokseen, sairaanhoitajakoulutukseen, mutta en tullut valituksi. Kun tiedustelin syytä valitsematta jäämiseen, sain vastauksesi: tarvitsemme ihmisten parantajia, emme maailmanparantajia. Suhtautumiseni auktoriteetteihin oli kevyehköä, ja epäoikeudenmukaisuuksiin kajoaminen oli jo tuolloin vahvana mielessäni. Olin koulukesinä metsänistutuksessa ihmetellyt, miksi miehille maksettiin samasta työstä korkeampaa palkkaa kuin naisille, vaikka kaikki tekivät yhtä paljon työtä. Työn laadulla palkkaeroa ei voinut selittää. Asia jäi itämään myöhempiä aikoja varten.

Syyskuussa 1972 seisoin Tampereen yliopiston pääovella, olin päässyt opiskelemaan opetusjaostoon. Jälkikäteen en pysty muistamaan, miksi hain opetusjaostoon, kun olisin voinut hakea suoraan tiedekuntaan. Pää oli pyörällä, eikä pelkästään tuntemattoman kaupungin vuoksi. Suurta kunnioitusta herätti myös opinahjo. Opinnot eivät kuitenkaan alkaneet parhaalla mahdollisella tavalla, sillä heti ilmoittautumisen jälkeen palasin kotiin isäni hautajaisiin. Hankalasta alusta huolimatta sosiaalipolitiikka oppiaineena

imaisi mukaansa, kiitos siitä Simo Koskisen, jonka luennot innostivat pohtimaan yhteiskunnallisia kysymyksiä.

Kiinnostuksen kohteet eivät rajoittuneet sosiaalipolitiikkaan, vaan tulimme tietoisiksi, mitä esimerkiksi latinalaisessa Amerikassa tapahtui. Vietnamin sota oli ajanut pohtimaan sodan mielettömyyttä. Chilen pakolaisia tuli Tampereelle ja muutama myös yliopistoon opiskelemaan. Niin kotimaan kuin ulkomaankin yhteiskunnalliset tapahtumat olivat läsnä opiskelussa. Opettajat ja opetustavat vaikuttivat kurssivalintoihin. Yliopiston alakuppila oli oikea tiedon pesä ja väittelyjen areena. Siellä kuuli, kuka oli innostava luennoitsija ja kenen luento taas kannatti korvata kirjatentillä. Siellä kuuli viimeisimmät uutiset ja kuumimmat jutut. Ei ihme, että puhuimme yleisesti alakuppilan approsta.

Liekö ollut enteellistä, että innostuin työpolitiikasta. Matti Kaasinen oli värikäs ja käytännön läheinen luennoitsija, ja tenttikirjoissa oli ammattiyhdistysliikettä käsitteleviä julkaisuja. Selvisi, että sopimalla on paljon saatu aikaan, vaikka työtaistelujakin oli tarvittu. Opinnot sujuivat, ja olisin voinut jatkaa tiedekunnassa, mutta päätin lähteä työelämään ja jatkaa opintoja myöhemmin.

Saatuja oppeja kokeilemaan

Vuonna 1975 menin ensimmäisen kerran sosiaalityöntekijän sijaiseksi sosiaalitoimistoon, jossa virkanimike oli sosiaalitarkkaaja. Sosiaalihuolto ei ollut minulle vierasta, sillä olin jo saanut työkokemusta vanhainkodista.

Aika pian kävi selväksi, että yleisen sosiaalipolitiikan opeilla pystyi näkemään asiakaskunnan ongelmat ja kuntalaisten yleisen hyvinvoinnin tilan. Tuolloin ei käytetty laajaa hyvinvoinnin käsitettä, vaan puhuttiin elintasosta. Tänä päivänä puhutaan rakenneongelmista ja työelämän murroksesta. 1970-luvulla rakenteet ryskyivät ainakin Itä- ja Pohjois-Suomessa. Maaseutu ei tarjonnut suurille ikäluokille elämisen mahdollisuutta, ja nuoret olivat muuttaneet leivän perään ja paremman elämän toivossa Etelä-Suomeen ja Ruotsiin. Maaseutukuntia kohtasi muuttotappio. Se näkyi arjen työssä työttömien ja tulottomien ihmisten suurena joukkona. Yksittäisen asiakkaan auttamismenetelmät olivat kapeita, lähinnä taloudellista avustamista.

Sosiaalihuollossa elettiin 1970-luvun puolessavälissä vaatimatonta aikaa, vaikka viitteitä paremmasta oli. Päivähoitolaki oli astunut voimaan vuonna 1973 ja merkitsi mittavaa investointia päivähoitopalveluihin. Vuonna 1971 julkaistussa parlamentaarisessa sosiaalihuollon periaatekomiteassa oli luotu perusta sosiaalihuollon kehittämiseksi. Nämä peruseriaatteet ovat edelleenkin käyttökelpoisia. Alkoi mittava lainsäädäntöuudistus, joka tuli voimaan 1970-luvun lopulla ja 1980-luvun alussa.

Minulle kävi samalla lailla kuin monelle muullekin: sijaisuudet ja työelämä imaisivat. Loppuopinnot sujuivat työn ohessa ja päätettiin päätoimisena opiskeluna. Palkkatulot, vaikka pienetkin, olivat opintolainan vaihtoehtona houkuttelevia. Opiskelun kuluessa kävi selväksi, että olen käytännön ja toiminnan ihminen.

Kunnalliset sosiaalipalvelut kehittyivät nopeasti

Yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkinnon jälkeen vuoden 1979 alussa sain elämäni ensimmäisen vakituisen viran sosiaalihuollon hallintotehtävissä. Vastuualue oli laaja, mutta kiehtova. Suunnitelmallisuus oli tullut kuntiin 1970-luvulla. Sosiaalitoimi osallistui muun muassa kunta- ja asuntosuunnitelman tekoon. Kuntien valtiosuusjärjestelmä uudistettiin 1980-luvun alussa, ja kunnat laativat koko sosiaalihuoltoa koskevia toteuttamissuunnitelmia. Valtiosuus uudistus tuli tarpeeseen, sillä aikaisemmin kunnissa tehtiin vuosittain lähes 30 eri valtiosuus selvitystä. Sosiaalipolitiikan, kunnallispolitiikan ja kunnallistalouden opinnoista oli hyötyä toimintasuunnitelmia laadittaessa.

Sosiaalihuollon uudistamisen myötä henkilöstön koulutus ja ammattitaito nousivat keskusteluun. Vuonna 1981 voimaan tullessa sosiaalihuollon hallintoa koskevan asetuksen muutoksessa sosiaalityöntekijän kelpoisuusvaatimusta tiukennettiin niin, että pätevyysvaatimuksena oli joko sosiaalihuoltajan tutkinto tai ylempi korkeakoulututkinto, johon sisältyivät riittävät sosiaalityön opinnot. Uudet vaatimukset aiheuttivat kovaa porua, sillä moni koki tullessa yhdessä yössä epäpäteväksi sosiaalityöntekijän tehtävään. Sosiaalityöntekijöiden koulutustaustat olivat kirjavat. Pätevöitymiskoulutus toi mahdollisuuden vahvistaa osaamista ja kelpoisuutta. Kelpoisuusvaatimusten uudistaminen oli tarpeen, sillä tämän myötä alettiin tunnustaa, että sosiaali-

työ on ammatillisesti vaativaa työtä. Vuonna 1983 annettiin asetus sosiaali-
huollon henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista.

Työntekijöiden asemaa parannetaan joukkovoimalla

Luottamus joukkovoimaan syntyi opiskeluaikana. Moni opiskelija sai oma-
kohtaisen kokemuksen joukkovoiman käytöstä, kun Hervannan opiskelija-
talojen hissit pysähtyivät keväällä 1977 muutamaksi viikoksi. Sähköalalla oli
menossa laillinen työtaistelu. Yliopiston tietokonekeskuksessa monet tilasto-
tieteen harjoitustyöt katosivat silloin liiallisen sähkökuormituksen vuoksi.

Ammattiyhdistystoiminta oli minulle tuttua. Olin ollut Sosiaalityönteki-
jään Liiton jäsen työskennellessäni sosiaalitarkkaajan sijaisena. Ammattijär-
jestön jäsenhakulomake työnnetään yleensä heti uuden työntekijän käteen.
Myös minä sain ensimmäisellä työviikolla jäsenhakemuksen täytettäväkseni.
Työkaverin tehtäviin kuului yhdistyksen kokoukseen houkutteleminen. Kun
antaa intohimolle pikkusormen, se vie kohta koko käden. Ammattiyhdistys-
urani alkoi nopeasti: ensin Sosiaalityöntekijäin Liiton (nyk. Talentia) Kai-
nuun alueyhdistyksen hallituksen jäsen, pian sihteeri, muutaman kuukauden
päästä akavalainen luottamusmies kunnassa ja parin vuoden päästä liiton
hallituksen jäsen.

Ammattijärjestön perustana ovat toimivat jäsenet. 1970-luvun lopussa
Kainuun yhdistyksen tavoitteina olivat palkkatason nostaminen ja työttö-
myyskassa, joka nähtiin ammattijärjestön todellisena tunnusmerkkinä. Kun
kassa sitten vuonna 1980 aloitti, juotiin Kainuun yhdistyksessä pullakahvit.
Yhteinen toiminta oli tuottanut tulosta.

Aina on kamppailtu palkasta

Sosiaalihuollon henkilöstöllä on ollut otsassaan leima ”nöyrä, nuuka ja nuh-
teeton”. Vielä muutama vuosikymmen sitten oli vallalla käsitys, että sosiaali-
työntekijän tulisi tyytyä siihen, että saa auttaa muita. Ajateltiin, että kyse on
kutsumusammattista. Tähän ammattikunta ei tyytynyt. Esimerkiksi Kunnal-
liskodin johtajatar yhdistys vaati jäsenilleen parempaa palkkaa ja eläkekysy-

myksen ratkaisemista jo 1930-luvulla. Kunnalliskodin pehtorille maksettiin huomattavasti parempaa palkkaa kuin kunnalliskodin johtajalle.

Sosiaalihuollon henkilöstön palkkataso on ollut koulutus ja tehtävät huomioon ottaen matala verrattuna teollisuudessa, yksityisellä sektorilla ja muulla julkisella sektorilla työskenteleviin. Vuonna 1984 liiton jäsenten mitta kehnosta palkkakehityksestä tuli täyteen. Järjestö joutui työtaisteluun kuntasektorilla, jossa lähes kaikki jäsenet työskentelivät. Koulutettujen ja vakiintuneissa tehtävissä työskentelevien työtaistelu oli uutta.

Lakossa olivat suurimpien kaupunkien sosiaalityöntekijät ja päiväkotien lastentarhanopettajat työskentelevät sosiaalikasvattajat. Liiton hallitus kantoi vastuuta päätöksistä, joita itsekin olin tekemässä. Tehtävä ei ollut helppo. Vanha sanonta pitää paikkaansa: työtaisteluun mennään, mutta sieltä joudutaan tulemaan pois. Seitsemän viikkoa kestänyt työtaistelu oli raskas ja uuvuttava ja tulokset laihat. Se johtui osaltaan siitä, että muihin ammattijärjestöihin kuuluneet sosiaalityön ammattilaiset olivat töissä ja heikensivät työtaistelun purevuutta. Samalla tosin tuli todistetuksi, että sosiaalihuolto on yhteiskunnallisesti elintärkeä ala. Lakon ulkopuolelle suojelutyöhön piti jättää suuri joukko sosiaalityöntekijöitä. Toisaalta mielipahaa aiheutti se, että viranomaiset raportoivat palvelujen toimivan, vaikka väki oli lakossa.

Viime vuosina työnantajat, etenkin vientiteollisuudessa, ovat vaatineet paluuta vanhaan järjestelmään eli paikallisiin sopimuksiin. Sosiaalihuollon henkilöstön kannalta paluu vanhaan ei ole järkevää. Julkista sektoria ja etenkin sosiaalihuoltoa ja -palveluja pidetään kustannuksena, ei investointina. Meidän tehtävänä on näyttää, että kysymys on hyvään elämään ja yhteiskuntarauhaan investomisesta.

Ammattijärjestötyö vie kokonaan

Ammattijärjestön imu oli vahva, ja siirryin vuonna 1985 järjestösihteeriksi omaan järjestööni, Sosiaalityöntekijäin Liittoon. Ensimmäisiä työvuosia leimasivat työtaistelun jälkimainingit. Oliko lakko saavutettujen tulosten arvoinen? Jäsenet olivat vihaisia vapaamatkustajista, jotka saivat palkan korotukset, vaikka kuuluivat muihin järjestöihin eivätkä osallistuneet työtaisteluun. Monille selvisi, että kestää kauan ennen kuin palkankorotukset korvaavat menetetyt ansiot. Järjestösihteeri joutui tämän tästä piinapenk-

kiin, todistamaan järjestäytymisen järkevyyttä ja oikomaan väärinkäsityksiä, mutta myös herättämään toivoa valoisammasta tulevaisuudesta.

Järjestäytymisaste on Suomessa ollut muita maita korkeampi. Sosiaalityöntekijöiden järjestäytyminen Sosiaalityöntekijäin Liittoon (perustettu 1949) oli kuitenkin vähäistä. Vasta 1960-luvun puolivälissä perustettiin ensimmäiset alueyhdistykset. 1960–70-lukujen vaihteessa liitto asetti tavoitteekseen vahvistaa asemaansa ja järjesti ”ruotukierron”. Sosiaalityöntekijäin Liiton historiikka selaillessa osui silmiin hauska valokuva 1960-luvun lopulta. Kuvatekstissä kerrotaan, että joukko nuoria aktivisteja järjesti ympäri Suomea selostus- ja neuvottelutilaisuuksia, joissa yhtenä ruotukiertolaisena oli Simo Koskinen. Hänen luentonsa olivat olleet yhtenä perustana omalle työelämälleni.

Sosiaalityön koulutus uudistuu

Sosiaalityön koulutuksella on lyhyt historia. Vuonna 1942 alkanut sosiaalihuoltajakoulutus Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa, sittemmin Tampereen yliopistossa ja vuonna 1943 alkanut vastaava ruotsinkielinen koulutus sekä vuonna 1945 aloitettu terveydenhuollon sosiaalityöntekijäkoulutus Valtion terveydenhuolto-opistossa olivat ainoat sosiaalityön ammatteihin tähtäävät koulutukset aina 1960-luvun lopulle asti. Terveydenhuollon sosiaalityöntekijäkoulutus päättyi vuonna 1972. Liitto oli tehnyt aloitteita sosiaalityöntekijän koulutuksen kehittämisestä ja todennut, että samalla tarvitaan säädökset pätevyydestä. Kelpoisuusvaimusten (1981) jälkeen koulutuksen sisältöä kehitettiin siten, että sosiaalityön opintoja lisättiin sosiaalipolitiikan oppiaineen sisälle.

Sosiaalihuoltajakoulutuksen sisäänotto Tampereen yliopistossa päättyi 1986, ja koulutus siirrettiin maisteritutkintoon. Vaatimukset sosiaalityöstä omana oppiaineena kasvoivat ja johtivat lopulta siihen, että vuonna 1998 asetukseen yhteiskuntatieteellistä tutkinnoista lisättiin säädös sosiaalityön oppiaineesta sekä ammatillisesta lisensiaattitutkinnosta. Samalla opetusministeriön asetuksessa säädettiin ne kuusi yliopistoa, jotka järjestävät sosiaalityön koulutusta. Järjestö oli mukana yhteistyörintamassa.

Tilanne muuttui nopeasti. Opetusministeriön tavoitteena oli vuoden 2005 yliopistouudistuksessa kumota erilliset tutkintoasetukset. Tämä tar-

koitti sitä, että sosiaalityöstä oppiaineena ei olisi ollut säädöstä. Kun tämä kävi ilmi, aloitti Talentia vaikuttamistyön, joka kulminoitui eduskunnan sivistysvaliokunnan kuulemistilaisuudessa. Vaikka siitä alkaa olla kymmenen vuotta, muistan tilaisuuden hyvin. Paikalla kuultavina oli Helsingin yliopiston hallinto-oikeuden professori, Maanpuolustuskorkeakoulun professori, eduskunnan oikeusasiamies ja minä Talentian edustajana. Ehkä painin eri sarjassa muiden kuultavien kanssa, mutta tavoite saada valiokunnan mietintöön maininta sosiaalityön oppiaineesta onnistui. Yliopistojen tutkintoasetukseen tuli säädös sosiaalityöstä ja lisensiaattitutkintoon johtavasta erikoistumiskoulutuksesta.

Vaikuttamisen taustalle tarvitaan tietoa

Ammattikorkeakoulutuksen tulo 1992 nostatti keskustelun, mihin tehtäviin koulutus antaa osaamisen. Pelättiin sosiaalihuollon kelpoisuusvaatimusten madaltumista ja sosiaalityöntekijöiden aseman heikkenemistä varsinkin siinä vaiheessa, kun valmistuneiden määrä kasvoi. Työnantajat eivät tunnistanee sosionomien (AMK) osaamista. Tehtävärakenteiden kehittäminen alkoi ja jatkuu edelleen. Sosionomit (AMK) ovat vakiinnuttaneet paikkansa sosiaalihuollon kentässä.

Koulutetun henkilön epätarkoituksenmukainen sijoittuminen työmarkkinoille tarkoittaa sitä, että tehtävät ovat vaatimattomampia kuin koulutuksesta saatu osaaminen. Tutkimukset osoittavat, että jos vastavalmistunut ajautuu pitemmäksi aikaa epätarkoituksenmukaiselle työuralle, on koulutusta vastaaviin tehtäviin siirtyminen hankalaa. Tällainen kehitys on yhteiskunnan kannalta tuhmausta ja yksilön kannalta turhauttavaa.

Vastavalmistuneita koskeissa Urapolku-kyselyissä on 2000-luvun alusta lähtien kysytty ammattikorkeakoulusta ja yliopistosta valmistuneilta jäseniltä työelämään sijoittumisesta. Ensimmäiset selvitykset antoivat karun kuvan vastavalmistuneiden työmarkkinoista. Yliopistosta valmistuneet olivat sijoittuneet sosiaalityöntekijöiksi tai muihin vaativiin tehtäviin, kun taas tulokset sosionomien (AMK) sijoittuminen oli kaksitahoista. Osa sijoittui hyvin koulutusta vastaaviin tehtäviin, mutta neljännes työskenteli tehtävissä, jotka eivät vastanneet koulutusta. Sosionomeja (AMK) kosketi myös työttömyys.

Onneksi työttömyysjaksot olivat lyhyitä ja johtuivat ennen kaikkea määrällisistä tehtävistä.

Urapolku-kyselyn lisäksi järjestössä on tehty selvityksiä jäsenten osallistumisesta täydennyskoulutukseen ja työnohjaukseen. Täydennyskoulutus on työntekijän oikeus, mutta siihen osallistuu kolme neljäs osaa sosiaalihuollon henkilöstä. Työnohjausta saa vain puolet. Vireillä olevaan sosiaalihuoltolakiin pyritään saamaan säädös oikeudesta työnohjaukseen sekä täydennyskoulutussäädös, joka koskee myös yksityisiä sosiaalipalveluja. Lopputulos on tätä kirjoitettaessa avoin.

Eniten julkisuutta Talentia on saanut lastensuojeluselvityksistä, joita on laadittu yhdessä Lastensuojelun Keskusliiton kanssa. Selvitysten pohjalta nostettiin esille muun muassa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden suuret asiakasmäärät. Ne vaikuttavat palvelun laatuun, mutta myös työntekijöiden jaksamiseen. Asiakasmäärämitoitusta ei ole onnistuttu saamaan lainsäädäntöön.

Useamman sosiaali- ja terveystieteiden työryhmän ja osin virkamiesvalmistelun jälkeen saatiin vuonna 2005 kelpoisuuslaki. Ammatinharjoittamislakia ei saatu, mutta kelpoisuuslaissa tarkennettiin kelpoisuusvaatimuksia. Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmassa mainitaan lainsäädännön valmistelun käynnistämisestä hallituskaudella. Työryhmän perustaminen on tätä kirjoitettaessa kesken.

Pahoinvointi koskettaa myös sosiaalialan ammattilaisia

Edunvalvonnan ketju eteni ammatillisesta ja koulutuspoliittisesta edunvalvonnasta työhyvinvoinnin kysymyksiin. Puhutaan hiljaisista signaaleista: 2000-luvun alussa kantautui yksikköömme joitain avunpyyntöjä. Kysymykset koskivat kiusaamista, huonoa kohtelua, liiallista työkuormaa ja työn sekavaa organisointia.

Aika pian todettiin, ettei jäsenten henkilökohtainen neuvonta enää riitä. Järjestössä alettiin laatia mitoitussuosituksia. Ensimmäiset suositukset tehtiin lastensuojelun ja aikuissosiaalityön avopalveluihin. Suosituksissa esitettiin työntekijäkohtaiset asiakasmäärät sekä asiakastyössä työskentelevien työajan käyttö välittömään ja välilliseen työaikaan. Järjestön hallituksen hyväksymät suositukset levisivät jäsenkunnan käyttöön. Suositukset ovat

saaneet lähes virallisen aseman, ja niitä käytetään yleisesti. Hyvän työpaikan kriteereissä määritellään elementit, jotka tekevät työpaikasta toimivan ja niin hyvän, että työntekijät viihtyvät eivätkä vaihda työpaikkaa. Huonot työolosuhteet näyttävät olevan suurin tekijä työpaikan vaihtoon. Tämä on osaltaan myös syynä sosiaalityöntekijäpulaan.

Lopuksi

Vaikuttamista ja edunvalvontaa ei tehdä yksin, vaan yhteistyössä kollegoiden, yhteistyökumppaneiden ja sidosryhmien kanssa. Koulutuspolitiikassa läheisiä yhteistyökumppaneita ovat yliopistojen sosiaalityön verkosto Sosnet ja ammattikorkeakoulujen sosiaalialan opettajien verkosto. Luottamus ja vuorovaikutus kasvattavat sosiaalista pääomaa, jota tarvitaan yhteisten asioiden hoidossa.

Mitä opiskelu Tampereen yliopistossa antoi ja mikä on kantanut? Sosiaalipolitiikasta sain hyvän pohjan ajatella laaja-alaisesti ja osaamisen analysoida kutakin tilannetta. Sain rohkeutta sanoa näkemykseni, mutta sain myös rohkeutta jäädä yksin mielipiteeni kanssa. Jos olisin tullut ammattijärjestön työhön suoraan koulunpenkiltä, olisi jäänyt tietämättä, mitä sosiaalialan työ on ja kokematta jäsenten tunnot arkityöstä. Sosiaalipolitiikka ja sosiaalityö aurasivat tien sosiaalialan korkeakoulutettujen edunvalvojaksi.

Tampereen yliopisto oli aikanaan radikaalin oppilaitoksen maineessa. Luennot, seminaarit ja keskustelut, mutta myös vapaa-aika tuottivat uusia ajatuksia ehkä niin paljon, että oletimme olevamme ensimmäinen yliopistokoulutusta saanut sukupolvi, joka julkisesti uskalsi olla eri mieltä kuin vanhempiensa ja joka kyseenalaisti menneisyyden oikeutuksia.

Muistan edelleen sosiaalipolitiikan professori Armas Niemisen sanat. Hän sanoi meille, että ”te oletatte olevanne ensimmäinen radikaali sukupolvi”. Nieminen jatkoi, että 1930-luvulla käytiin yliopistomaailmassa tiukkoja kamppailuja suomenkielen puolesta eikä erilaisilta tempauksilta välttytty. Nämä viisaat sanat saavat uskomaan, että jokainen aikakausi tarvitsee rohkeansa, radikaalinsa ja maailmanparantajansa.

HENKILÖKOHTAINEN ON SOSIAALIPOLIITTISTA – SOSIAALIPOLIITTINEN ON HENKILÖKOHTAISTA

Reijo Väärälä

Ehdottoman lujasti haluan vakuuttaa, etten suinkaan tahdo työntää etualalle omaa persoonaani sanoessani aluksi muutama sanan itsestäni ja omista asioistani, kun ryhdyn nyt kertomaan edesmenneen Adrian Leverkusnin elämästä... (Thomas Mann: Tohtori Faustus 2007, 13)

Johdattelua

Kalle Päätalo on kuvannut Iijoki-sarjassaan väkeväällä tavalla Koillismaan ihmisten ponnisteluja paremman elämän puolesta 1900-luvun alkupuolelta aina moderniin nykyaikaan saakka. Samalla hän on tullut kertoneeksi oman huikean elämänhistoriansa. Olkoonkin, että Kallen oma kehitys oli etenkin viimeisinä vuosikymmeninä poikkeuksellinen, se kuitenkin kuvaa välähdyksinä niitä polkuja, joita köyhälistön edustajilla oli valittavanaan yhteiskunnan modernisoituessa. Me sotien jälkeen syntyneet olemme ehkä päässeet hiukan helpommalla kehityksen kelkkaan, jota usein on kutsuttu suureksi rakennemuutokseksi ja jälleenrakennukseksi.

Kirjoitukseni otsikko pyrki johdattelemaan ajattelutapaan, jossa yleis-
tä sosiaalipoliittista kehitystä ja viime vuosikymmenten reformipoliittikkaa tarkastellaan myös osana omaa elämänhistoriaa. Mottoni Adrian Leverkusnin voisi olla tässä tekstissä nyt hyvinvointivaltio, joka eräällä tavalla voi olla myös edesmennyt. Samalla kertoo oman elämänhistoriallisen kokemuksen kautta

on mahdollista peilata yhteiskunnallista kehitystä. Tällä tarkastelutavalla on useita perusteluja.

Sodanjälkeisellä Suomella oli edessään monenlaisten valintojen maailma. Uuden polven poliitikot, esimerkiksi Urho Kekkonen, hahmottelivat sekä Suomen kansainvälistä roolia että kansallista politiikkaa uudelta pohjalta. Kekkosen pamfletti ”Onko maallamme malttia vaurastua?” luonnosteli kansallisen eheytyksen hengessä taloudellisen kasvun ja maan teollistamisen tavoitteita, joissa korostuivat valtion vahva rooli ja maan kaikkien osien yhtäläinen kohtelu. Kekkoslaisen politiikan vähittäinen vakiintuminen loi vahvaa pohjaa myös meidän syrjäseutujen taloudelliselle ja sosiaaliselle uudistumiselle ja sen asukkaiden sosiaaliselle nousulle.

Elhkäpä vielä Kekkostakin vahvemmin Pekka Kuusen 60-luvun sosiaalipolitiikka -teoksessa (1961) on tunnistettavissa kaikkien väestöpiirien mobilisointi mukaan maan modernisointiin, teollistamiseen ja taloudellisen kasvun tukemiseen. Tässä mielessä Kuusi jatkoi ja täydensi Kekkosen aiemmin hahmottelemaa kansallista politiikkaa. Kuusen mukaan:

Ilmeiseltä näyttää, että Myrdalin käsitys tulojen tasoituksesta inhimillisten voimavarojen mobilisoijana pitää suomalaisten pieneläjien kohdalla paikkansa. Sosiaalinen tulontasointu on ollut osaltaan antamassa virikkeitä siihen, että tavallinen mies on kuin huomaamatta kohottautunut taloudelliseen nousupyrkimykseen mukaan hänkin. Passiivinen päivästä päivään eläjä on muuntunut aktiiviseksi taloudellisen nousun tavoittajaksi. (Kuusi 1961, 57.)

Monet meistä, syrjäisten seutujen köyhistä agraarisista oloista lähteneet olemme kokeneet sen sodanjälkeisen suuren muutoksen tuoman periaatteellisen sosiaalisen nousun mahdollisuuden, joka liittyi Kuusen esittämiin yleisiin tavoitteisiin. En tunnista kylläkään itseäni enkä lähipiiriäni passiiviseksi päivästä päivään eläjäksi. Annettakoon Kuuselle tämä painotus anteeksi, sillä hänellä tunnetun suvun edustajana tuskin oli kovin läheistä kontaktia näihin ”päivästä päivään eläjiin”. Nämä karikatyyrit Kuusi valitsi Putkinotkosta ja Ryysyrannasta. Kokemukseni mukaan leivän perässä piti välillä pitää kovaa tahtia. Maaseudun eläjien elämä oli kiinni luonnon antimista ja kyvystä hyödyntää niitä. Kaupunkien teollisissa yhteisöissä elämisen ehtoja säätelivät teolliset suhteet ja kova työ elannon hankkimiseksi näissä oloissa.

Teollisuustyöväestön lasten periaatteellisia mahdollisuuksia sosiaaliseen nousuun voidaan tarkastella samalla tavalla kuin maaseudunkin lasten.

Elämisympäristö vain on ollut erilainen. Kyse on siis yleisemmästä pyrkimyksestä tasa-arvoisiin mahdollisuuksiin ja sen eriasteisesta toteutumisesta sodan jälkeisessä Suomessa. Se, miten modernisoituminen, teollistuminen ja hyvinvointivaltion kehkeytyminen avasivat ihmisille uudenlaisia mahdollisuuksia ja toisaalta vetivät mukaan uuden yhteiskunnan rakentamiseen, on mielenkiintoinen vaihe historiassamme. Tätä samaa kokemusta ovat jäljittäneet viime vuosina muutkin. Antoisia ovat tässä suhteessa muun muassa Laura Kolben ja Katriina Järvisen ”Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa” (2008) sekä Anja Salokanteleen ja Kaija Valkosen kirja ”Kauaksi kotoa” (2012) sekä Riitta Hildenin ja Ulpu Iivarin ”Mitä meistä tuli?” (2008). Luonnollisesti sodanjälkeisessä kirjallisuudessa on käsitelty monin eri näkökulmin yhteiskunnallista kehitystä. Maalaisyhteisön muutoksen kuvauksissa ensimmäisinä tulevat mieleen Heikki Turusen ja Antti Tuurin romaanit.

Menneen jäljittämisessä käy helposti niin, että historia muuntuu lineaariseksi yksinkertaistukseksi. Jo tässä vaiheessa on syytä muistuttaa, että en halua ollenkaan romantisoida ja yksinkertaistaa sodanjälkeistä kehitystä. Yhteiskunnallinen kehitys on ollut ristiriitaista ja monien konfliktien täyttämää niin yhteiskunnallisesti kuin kunkin henkilöhistoriassa. Hyvinvointivaltio ei ollut ennalta suunnitellun projektin toteuttamista, vaan ristiriitaisten poliittisten kamppailujen tuotos. Taloudellinen nousu ja menestys ovat avanneet joillekin uusia mahdollisuuksia, mutta toisilta taas sulkeneet portteja. Tarkasteluni pääpaino ei ole henkilöhistoriassa, vaan sosiaalipolitiikassa. Henkilöhistorian alistan eräällä tavalla välineeksi, jonka avulla tulee ehkä konkreettisemmaksi se, mitä meillä ja meille on tapahtunut viimeisten vuosikymmenten aikana.

Pekka Kuusen 60-luvun sosiaalipolitiikka oli monessa mielessä käänteentekevä aikalaistemme historiassa. Sen kautta välittyi meille yhtäältä talousteoreettista keskustelua keynesiläisittäin maustettuna ja toisaalta yhteiskuntateoreettista ja sosiaalipoliittista keskustelua myrdalilaisittain maustettuna. Myöhemmästä kritiikistä huolimatta Kuusen teoksen perusviestiä ei ole kiistetty. Kuusi oli kirjoittaja-apureineen rakentamassa tärkeällä tavalla suomalaista hyvinvointivaltiota. Joissakin yhteyksissä on väitetty, että Kuusi ei itse käyttänyt hyvinvointivaltion käsitettä (esim. Rahkonen 1992, 234). Tämä ei pidä paikkansa. Esimerkiksi teoksen ensimmäisessä osassa arvioidaan aika laajasti hyvinvointivaltioon kohdistunutta kritiikkiä (Kuusi 1961, 10–11).

Aikalaisista muun muassa professori Urpo Harva (1964) syytti teosta pyrkimisestä vain aineelliseen hyvään ja siten rakentavan henkisesti matalatasoista yhteiskuntaa. Erik Allardt arvioi Kansantaloudellisessa aikakauskirjassa Kuusen sekoittavan ideologian ja sosiologian (1961). Pentti Linkola (1971) kritisoi sosiaalipoliittikkoja ympäristön unohtamisesta kasvuhakuisen yhteiskunnan rakentamisessa (vrt. Massa 1992).

Myös myöhemmän sosiaalipoliittisen keskustelun kannalta Kuusen näkemys sosiaalipoliitiikan ja talouden toisiaan ruokkivasta suhteesta oli tärkeä. Kun aikaisemmin sosiaalipoliitiikka nähtiin usein talouden rasitteena ja kustannuksina, niin Kuusen ajattelussa sosiaalipoliitiikalla oli kasvua tukeva ja edistävä vaikutus. Tämä perustaltaan keynesiläinen ajattelu oli Suomen myöhempää yhteiskuntapolitiikkaa ajatellen kauaskantoinen. Ehkäpä meidän syrjäseutujen nuortenkin elämänkohtaloihin heijastuivat nämä uudenlaiset pohdinnat yhteiskuntapolitiikan tulevista tavoitteista. Taloudellisen kasvun ja maan teollistamisen kannalta oli tärkeitä mobilisoida kaikki voimavarat.

Uudenlainen sosiaalipoliittinen suunnitelma ei tietenkään syntynyt tyhjästä, eikä se ollut kehkeytynyt ainoastaan Pekka Kuusen mietteissä. Uudelle ajattelulle oli olemassa myös monenlaisia tilauksia. Maahan oli muodostunut uudenlainen poliittinen ja taloudellinen koalitio, jossa tärkeimmät elementit olivat vahvistuva puunjalostusteollisuus ja sen työvoiman tarve, vahvistuva raskas metalliteollisuus, voimistuva työväenliike ja ammattiyhdistysliike sekä kansallista eheytystä etsivä ylin valtiojohto.

Syrjäkylällä emme tienneet olevamme osa maa- ja metsätalousstrategiaa, emmekä tienneet olevamme osa keskeisten puolueiden poliittista valtakamppailua. (Vrt. Massa 1992.) 60-luvun korsimolaisessa hengessä Maalaisliiton edustajat kyllä kävivät kylät läpi vaalien alla ja opettivat meidänkin pirteissä maalaisille politiikkaa. Kotikylältäni muistan istuneeni kansanedustaja Pekka Vilmin vaalipuhetilaisuudessa ja myöhemmin 70-luvun taitteessa Paavo Värysen tilaisuudessa.

Kuusen ajattelu voidaan nähdä myös osana kansallista eheytyksen politiikkaa, jonka vahvana vaikuttajana oli Urho Kekkonen. Eheytyksen politiikassa läntinen demokratia, sosiaalinen tasoitus ja taloudellinen kasvu tukivat toisiaan ja vahvistivat valtion ja kansakunnan välistä yhteyttä (Moisio 2012, 72). Moisio on käyttänyt tästä kaudesta nimitystä hajautetun hyvinvointivaltion aika.

Lapsuuden ja nuoruuden elämänkoodit

50-luvun Suomea voi luonnehtia sodan kolhuista toipuvaksi maaksi, jonka poliittista toimintaa säätelivät vielä jälleenrakennus ja suurten väestömäärien uudelleenasettaminen. Meidänkin kylälle oli tullut siirtoväkeä Petsamosta ja Karjalasta. Pienviljelijä-metsätila -järjestelmä oli muotoutumassa, peltoja raivattiin ja lapsia tehtiin. Synnyin ranualaisella maalaiskylällä, pientilan vanhimpana vuoden 1950 alussa. Oma kotini oli seisonut kylällä jo pitkään osana kruunun torppien jakoja. Emme siten olleet uudelleenasetutettuja. Elantoa pitivät yllä pieni karjatila, metsäpalsta ja isän osallistuminen moninaisiin maa-, metsä- ja rakennustöihin kotiseudulla. Äiti piti huolta laajasta lapsikatraasta ja karjanhoidosta. Isän ja äidin elämä kulki kovan työn ympärillä. Sodanjälkeinen säännöstely ja pula kaikesta näkyivät ja tuntuivat etenkin maaseudulla. Elämä oli köyhää ja työtä oli tehtävä kaikkien heti, kun työvälineet pysyivät käsissä.

Opimme varhain apuuskareet karjanhoidossa, hevosenhoidossa, peltoja heinätoissā ja myös metsätöissā. Veljien ja sisarten kanssa kehkeytyi vähitellen työnjako talon töistä sukupuolen, kykyjen ja halujen mukaan. Kylän elämä oli vilkasta. Sodanjälkeinen syntyvyysbuumi näkyi kylillä, ja lapsia oli joka talossa paljon. 60-luvun alkupuoliskolla kylämme kansakoulun oppilasmäärä oli vielä yli sata. Runsas lapsilukumäärä oli 60-luvulle saakka osa vanhempien sosiaaliturvaa. Leikkeihin oli väkeä tungokseen asti. Nuorisoseura piti yllä yhteenkuuluvuutta ja vireää toimintaa ja rakensi maaseudun kansalaisyhteiskuntaa. (Ruonan nuorisoseuran historia 2011.) Osallistuin myöhemmin 60-luvulla näytelmäkerhoon, tanhukerhoon ja opettelimme myöhempiä tarpeita varten seurataksit latinalaistansseineen. Eräänä 60-luvun kesänä tanhuohjaajana liikkui kylällä nuorukainen nimeltä Paavo Väyrynen, joka tunnettiin hyvänä tanssijana ja puhujana ja myöhemmin nousevana poliittisena tähdenä. Nuorisoseura oli nimestään huolimatta kaikenikäisten kohtauspaikka. Se organisoī työn ulkopuolista ajankäyttöä ja harrastustoimintaa. Useimmille meistä tuli jo lapsena tutuksi myös järjestötoiminnan perussäännöt kokouskäyttäytymisineen.

Suvun ja kylän, ja myös lähikylien, historia tulivat tutuiksi vanhempien tarinoissa. Karhunkaadot, hirven salakaadot ja poliisien ja nimismiehen hautaukset kuulumme sankaritarinoina jo varhain. Köyhyys oli kylällä todellista, mutta lasten oli sitä tietenkin vaikea käsittää. Kunnan jauhot ja kunnan

leipä ja muut sosiaaliset avustukset tulivat hätään, kun muita mahdollisuuksia ei enää ollut. Maaseutuelämän pelisäännöt, sosiaaliset ja moraaliset normit opittiin toiminnassa, puhetta ei aina tarvittu. Puhetta kyllä riitti, kun oli tarinankerronnan aika. Vanhemman polven toistuvat ja ehtymättömät tarinat menneistä ajoista ja niiden aikojen sankareista opettivat nuorta polvea maalaiselon sääntöihin. Näiden tarinoiden ”opetuksellista” puolta ja niihin sisältyviä moraalikoodeja on kyennyt jotenkuten hahmottamaan vasta myöhemmällä iällä.

Työn keskeisyys opetti sen, että arvokkainta oli väkevä toiminta vuorovai-
kutuksessa luonnon kanssa. Luonnosta hankittiin elämän perustarpeet ja sen vuoksi oli opittava toimimaan sen ehdoilla. Heinänteko, lannanajo, talven metsätyöt, marjan poiminta oli tarkoin ohjelmoitu luonnon rytmiin. Pää-
talomaisesti kuvaten kyse ei ollut mistään romantisoidusta luontosuhteesta, vaan kyse oli pakosta hankkia leipää. Kuvaava näille opetuksille oli heinän seivästyksessä usein kuultu sanonta, että ” kun emännät huutavat syömään, ei se tarkoita sitä, että heinähanke putoaa heti kädestä.” Myös lasten vähäiset ansiot vieraan töistä piti tuoda kotiin yhteiseen kassaan. Luontosuhde toi mukanaan myös luonnollisen suhtautumisen eläinten maailmaan. Teurastukset olivat arkipäivää, mutta usein myös kiintymys eläimiin oli tärkeää. Vuoden 1957 kesällä puhuttiin radiossa siitä, että jälleen olivat jotkut tahot valmistautumassa maailmanloppuun. Päätin silloin hakea hevosen pois laitumelta pihapiiriin, jotta sen ei tarvitse olla yksin kohtaamassa maailmanloppua.

50-luvun maailma oli lapselle vielä pieni. Lavennusta siihen toivat patteriradion yleisohjelma ja rinnakkaisohjelma. Heinäpellolta oli kiire kotiin seuraamaan Kalle Kustaa Korkin ja Pekka Lipposen seikkailuja. Televisio teki vasta tuloaan. Kuulimme loputtomasti kertomuksia sodasta. Sodan läheisyyden vanhemmissa ihmisissä ymmärsimme vasta aikuisena. Tarinat muovasivat meillekin kuvan aggressiivisesta ”ryssästä”, joka aikoi valloittaa pienen ja sisukkaan Suomen. Sota sävytti jopa kouluopetusta siinä määrin, että kansakoulun liikuntatunnit olivat usein puhdasta sotilaskoulutusta. Hallitsimme jo 12-vuotiaana kaikki armeijan tärkeimmät äksiisit. Myös talvisotaharjoituksia harjoittelimme koulun lähimetsässä. Monien vanhemmat olivat olleet sodan aikana pakolaisina Ruotsissa. Pakolaisuuden sijasta tarinoissa käytettiin evakko-termiä. Sodan jäljet näkyivät myös ympäristössämme. Vielä 70-luvulla löytyi kulku- ja leikkipaikoiltamme saksalaisten miinoja ja ammuksia.

Kylän sosiaalipolitiikan vaihtumisesta julkiseen sosiaalipolitiikkaan saimme välähdyksiä, kun kansakoulun syyskauden alussa koululta jaettiin kaikille uudet kumisaappaat. Tämän ymmärsimme olevan apua vähävaraisille. Saappaat olivat tarpeen myös syksyisten perunannostolomien aikana. Ilmaiseen kouluruokaan olimme jo niin tottuneita, että emme mieltäneet sitä sosiaalisena tukena, vaan osana koulun arkea. Tietysti toimimme vielä mukana omat leivät ja maitoa villasukkaan sujautetussa koskenkorvapullossa. Etiketin oli äiti pessyt pois. Kuulimme, kuinka vanhemmat olivat saaneet kodinperustamislainaa ja ostaneet rahoilla muun muassa hetekan. Kuulimme myös tarinoita äitiyspakkauksista, niitähän tarvittiin joka talossa joka vuosi. Lapsilisät olivat jo osa arkea. Kansaneläkkeestäkin puhuttiin. Useimmissa taloissa eli useita sukupolvia vielä yhdessä. Myös vanhukset elivät vanhoilla kotitiloilla. Oma isoisänikin eli kuolemaansa asti kotona. Kuulimme usein syytinkiläisistä, jotka olivat jääneet kotitalalle vanhuuttaan viettämään. Kuulimme sotainvalidien huollosta ja kuntoutuksesta. Silmävamman Vertinkin kerrottiin saaneen räätälin ammatin sotainvalidien huollon ja koulutuksen kautta.

Laajakantoisina sosiaalipoliittisina uudistuksina oli toteutettu muun muassa maatalouden alueellinen tukijärjestelmä 40-luvulla, lapsilisäjärjestelmä vuonna 1948, aravalainoitus 1949. Sen lisäksi myöhemmin uuden työllisyyslain nojalla maksettiin työttömyyskorvauksia vuodesta 1959 alkaen. Asumistuki lapsiperheille luotiin 1961, ansiosidonnainen työeläke 1962, sairausvakuutus ja äitiysraha 1964 ja kansaneläke 1957 alkaen.

Kylän suurten perheiden köyhyys oli jonkinlainen tabu. Siitä ei puhuttu, mutta kaikki tiesivät, milloin perheet tarvitsivat apua. Köyhyyttä jopa jossakin määrin paheksuttiin, mutta tiukan paikan tullen ketään ei jätetty. Paheksunta liittyi kylän keskinäiseen elämäntapojen kontrolliin. Mitä köyhemmästä oli kyse, sitä sääntillisemmin hänen odotettiin käyttäytyvän. Apua tuotettiin joskus kylän yhteisillä talkoilla, hankkimalla salametsästettyä lihaa tai mobilisoimalla koko kylän voimin muuta apua. Sosiaalipolitiikka oli vielä aidosti myös kylän läheisapua.

Omassa kokemusmaailmassa 50-luku edustaa vielä hyvin alkeellista ja vanhakantaista maalaiselämää. Muistan itsekin vielä ajan, jolloin talossamme ei ollut sähköjä puhumattakaan vesi- ja viemärijärjestelmästä. Tarpeet tehtiin ulkokuuussissa ja saunassa käytiin pihan toisella laidalla. 60-luku edustaa taas selkeästi myös maaseutuelämän aineellista ja kulttuurista murrosta. Kyse ei ole vain oman aikuistumisen tuomaa kykyä hahmottaa historiaa lapsuuden

ja nuoruuden taitekohdassa. Kyse on siitä, että syrjäkylän elämäntapa ja sen toimintakulttuuri muuttui lyhyessä ajassa. Kuten Pohjois-Karjalan kylätutkijat ovat todenneet, yhteiskunta tuli kylään ja kylä tuli yhteiskuntaan. Tästä huolimatta 60-luku oli maaseudulla monella tapaa erilainen kuin se 60-luku joka aikakauden jäsentäjänä yleensä esitetään julkisuudessa. Vanhan valtaajat olivat modernin maailman kummajaisia. Rovaniemen nuorisomellakat sen sijaan tulivat jo lähemmäs, sillä monien tuttavat ja sukulaiset olivat nähneet tapahtumia paikan päällä. Itsekin olin pääsiäisen 1968 tienoilla ihmettelemässä jännittyneitä tunnelmia Koskikadulla. Maaseudulla ei mellakoitu, vaan tehtiin työtä. Syvälle maaseudulle, sen elämänehtoja parantamaan tulivat vähitellen moottorisahat, traktorit, lypsykoneet sekä kodin sisälle vesijohdot, vessa ja jääkaappi.

Koneellistuminen helpotti työtä, mutta samalla se vapautti työvoimaa ja pian kylillä olikin lisää joutilaita. Työllisyystöiden työlinja vei heitä joko etelän rakentamiseen tai kotikunnan kanavan kaivuuseen ja metsänraivaukseen. Elämäntapojen muutosta kiihdyttivät koneellistuminen ja työn muuttuminen. Kulttuurista muutosta tuki joka kodin nurkkaan kotiutunut televisio ja sen avaamat kuvat maailmalle. Modernisaatiota edustivat myös koululaiskuljetukset, jotka lopettivat minultakin asumisen kirkonkylän asuntolassa ja vuokrakämpissä keskikoulun alkuvuosina.

Lapsuudesta nuoruuteen ponnistelevan mieltä askarrutti jo monelta suunnalta tulevat tuuppimiset tehdä valintoja. Tietysti sitä oli jo hiukan harjoiteltu salaisissa kammioissa, kun piti ratkoa, kenestä tytöstä tykkää. Tämä oli pientä siihen nähden, että oli päätettävä, jatkaako koulua jatkokouluun/kansalaiskouluun vai pyrkiikö kunnalliseen keskikouluun.

Rinnakkaiskoulujärjestelmä jakoi jo elämän valttikortteja siten, että useimmiten jatkokoulun kautta avautuivat ovet duunareiksi ja keskikoulun ja oppikoulun kautta oli periaatteessa mahdollisuus kouluttautua herroiksi. Kodin paineet vihjailivat hienovaraisesti siihen suuntaan, että olisi sitä kotonakin töitä ja sen vuoksi nopein koulutie olisi toivottavaa. Toisaalta muu lähi-piiri oli kiinnostunut siitä, että meidänkin suvussa olisi hyvä olla oppikoulun käyneitä. Oma orastava maailmankuvan laajentuminen kotikylää ulommas oli vähitellen herännyt. Oltiinhan aika nopeasti tultu tilanteeseen, jossa juuri raivattuja peltoja ja kokonaisia tiloja jäi tyhjilleen etelään ja Ruotsiin muuton kiihtyessä. Leveämmän leivän etsijät palasivat kesäisin Volvoillaan kotikylille ja osoittivat, että elämää on muuallakin.

Muuttoliike oli 60-luvun loppupuolella pohjoisen kylillä suuren rakenteellisen ja henkisen muutoksen aikaa. Ehkäpä tuolloin tapahtunut laestadiolaisen herätysliikkeen voimistuminenkin voidaan näillä alueilla nähdä tätä taustaa vasten. On hiukan hämmästyttävää, että sosiologit eivät ole olleet kovin kiinnostuneita tästä ilmiöstä. Voisi kuvitella, että asutustilojen raivaus kovalla työllä oli monille suuri elämäntehtävä ja ylpeyden aihe. Saatuaan raivauksen valmiiksi monet vanhemmat huomasivat jääneensä yksin lasten muuttaessa pois muualle. Monille peltojen paketointi ja viljelemättä jättäminen oli tällöin dramaattinen kokemus. Eräällä tavalla koko elämäntyön valuminen hukkaan saattoi vaatia selviytymisstrategioita, jotka olivat peräisin uskonnollisista yhteisöistä.

Olen itse kokenut tämän muuttoliikkeen hätkähdyttävällä tavalla 60-luvun lopulla. Suhteellisen vilkkaaseen harrastustoimintaan tottuneella kylällä kehittelimme vielä 60-luvun puolivälin jälkeen näytelmäkerhon ja tanssikerhon. Harrastimme myös monia urheilulajeja. Lentopallo oli hyvin suosittu kaikkia yhdistävä laji. Kylämme nuorisosta melkoinen osa muutti etelään ja Ruotsiin melko nopeassa tahdissa vuoden 1965 jälkeen. Muistan istuneeni kylän maitolaiturilla kaverini Lassen kanssa ehkä kesällä 1968. Jutellessamme totesimme lähes yhteen ääneen, että missä muut ovat? Luettelimme listan nimiä ja paikkakuntia, mihin kukin oli muuttanut ja totesimme, että meitä ei ole enää kuin muutama.

Omat koulutukselliset seikkailut veivät 60-luvun lopulla välillä keskikoulusta lukioon Rovaniemelle ja sieltä toisen vuoden jälkeen takaisin kotiin ja metsätöihin hankkimaan uutta motivaatiota opiskeluun. Laveampi maailma oli kuitenkin jo jättänyt kutinan sielun maisemiin. Vuoden 1968 talvella palatessamme illalla tukkimetsästä hoilasimme naapurin Valden traktorin tukki-kuorman päällä selälläni maaten ja tähtitaivasta katsellen ”We shall overcome some day...”. Musiikki muuten ei vielä vienyt mukanaan, Säkkijärven polkka ja Tähti ja meripoika olivat edelleen sitä oikeaa musiikkia. Hapuilua muunkinlaiseen musiikkiin toivat kaverini Martin kanssa tilattu tanskalainen kitarakurssi ja kitarahankinnat. Metsä- ja maatyöt ja kavereiden puute kypsyttivätkin pian uudenlaisiin ratkaisuihin. Tie koulutuksen kautta jonnekin muualle täältä taantuvalta kylältä oli selkeä tavoite.

Nuoruuden loppu ja maailmalle

Elämän keskeisten valintojen osuminen 60-luvun lopun ja 70-luvun alun taitteeseen on sosiaalipoliittisesti tärkeä. Puhun valinnoista tietäen sen, että kyse ei aina ole vapaasta valinnasta. Usein on kyse myös ajautumisesta tai sattumista. On kuitenkin syytä muistuttaa siitä, että 70-luvun yhteiskunnallisessa tilanteessa toteutui osittain se periaatteellinen sosiaalisen nousun mahdollisuus, jota tuki universaalin sosiaalipoliitiikan muotoutuminen. Valintoja tehtiin, esteisiin törmättiin, mutta samalla tiesimme ja uskoimme, että koulutus avaa uusia mahdollisuuksia valintoihin.

Aina 50-luvulle saakka suurten ikäluokkien vanhemmista suurin osa siirtyi työelämään käytyään vain muutaman luokan kansakoulua. Vuonna 1951 Helsingin yliopiston opiskelijoista vain 11 prosentilla oli työläistäusta, kun vastaavasti yrittäjien lapsia oli opiskelijoista kolmannes ja toimihenkilöiden lapsia lähes puolet. (Häkkinen ym. 2005.) Koulutusväyliä vähittäinen avautuminen myös köyhistä oloista lähteneille on yksi tärkeistä sosiaalipoliittisista prosesseista sodanjälkeisessä Suomessa.

Epäonnistunutta lukiokokeilua paikatakseni menin Mikkeliin, Suomen Nuoriso-opistoon, jossa opintojen pääasiallinen rahoitus järjestyi opintorahan turvin. On syytä korostaa sitä, että ilman sosiaalista tukea minkäänlainen opiskelu ei olisi ollut mahdollista. Kaksikymppisen maalaispojan raahautuminen Mikkelin asemalta Paukkulaan pahvilaatikoineen ja vanhoine muovitakkeineen oli varmaan huikea näky. Pian modernisaatio tempaisi kuitenkin sisäänsä. Sosiaaliset ja poliittiset kysymykset avautuivat entistä enemmän vilkkaan oppilaskuntatoiminnan ja aktiivisen sanomalehtien seurannan myötä. Tietysti myös oppilaitoksen avaamat yhteiskunnalliset ikkunat panivat mielen kuohumaan. Yhteiskunta tuli omaan tajuntaan arjen kokemusten kautta. Omien kykyjen testaus sosiaalisessa kanssakäymisessä vieraiden, eri-ikäisten ihmisten kanssa oli kiehtovaa ja palkitsevaa. Oli uutta olla puheenjohtajana, oli uutta pitää puhe ja oli uutta pitää improvisoitu puhe. Vielä ihmeellisempää oli osallistua rakentamaan, improvisoituaan väitteilyyn esiintymislavalla, yleisön seurattessa tilaisuutta.

Nälkä opiskeluun kasvoi ja niin pyrkiminen Tampereelle yliopistoon (opetusjaostoon) tuntui luonnolliselta. Opintojen rahoitus oli tietysti jälleen päällimmäinen ongelma. Vähän aiemmin luotu valtion takaama opintolainaja opintorahasysteemi ratkaisivat kuitenkin huolen. Saimme täysimääräiset

tuet tuolloin silloisen vaimoni kanssa. Ilman valtion takaamaa lainaa ja opintorahaa opiskelu ei olisi ollut mahdollista.

Opinnot alkoivat syksyllä 1970. Vasta paljon myöhemmin olen ymmärtänyt paremmin sen, että hyppy ranualaiselta maalaiskylältä, sen ahtaista raameista kuohuvaan opiskelijaelämään Tampereelle oli iso harppaus. Tampere sinällään jo oli vieras, mutta kiehtova kaupunki. Yliopisto eli kuohuntaansa monessa mielessä. Kuulin, että Egyptissä hallitsevat Sadat, mutta meillä yliopistossa Harvat. Myöhemmin ymmärsin tällä viitattavan vanhaan professorivaltaan, jota yhtenä edusti filosofi Urpo Harva. Poliittinen taistelu, luentolakot ja opiskelijoiden vaatimukset demokratiasta tuntuivat täyttävän kaiken tilan. Ensimmäisinä päivinä törmäsin yliopiston aulassa mitä kummallisimpiin ideologian kaupustelijoihin maalaisista lähtien.

Huuhailin yliopiston käytävillä ja kävin koemielessä kuuntelemassa luentoja. Ihmettelyn ja huuhailun pohjalta huomasin, että toiminta todella synnyttää motivaation. Kiinnostuin työpolitiikasta, sosiaalipolitiikasta ja hallintotieteistä. Vilkas opiskelijaelämä ei kovin paljon kiinnostanut, olinhan juuri mennyt naimisiin ja elin opiskelijaparin elämää Härmälän opiskelijatallossa. Joskus kellarin diskossa istuimme lauluiltoja Mikko Alatalon vetäessä hoilaamista. Joskus saimme muistutuksen opiskelijaelämän vauhdikkaista puolista. 70-luvun alun vappuna heräsimme aamuyöstä järkyttävään meteeliin. Pari kaveria ajeli asuntolan käytävällä mopolla ilman äänenvaimenninta. Myöhemmin paljastui, että tarkoitus oli ollut tuoda pikkufiat käytävälle, mutta se ei sopinut väliovesta sisälle. Elimme muutaman päivän vahvassa bensan tuoksussa.

Aineellisesti elämä oli kaikin puolin niukkaa. Pidimme vaimoni kanssa tarkkaa kirjanpitoa kaikista ostoksista, muutoin eivät rahat olisi riittäneet. Sen vuoksi muistan vieläkin, että jälkiuunilimppu maksoi Härmälän Voiman myymälässä 63 penniä. Tillikan pyttipannun hinta oli 3,20 markkaa. Opintorahan ja valtion takaaman opintolainan turvin kirkuttelimme eteenpäin. Joka kevät oli kuitenkin mentävä töihin yhä aikaisemmin. Tutuiksi tulivat huopakattojen teko Tampereen seudulla, sukeltajan aputyöt Rajasalmen siltatyömaalla, remonttityöt opiskelija-asuntosäätiön asunnoissa sekä asfalttityöt Tukholmassa.

Tempautuminen maalaisyhteisöstä keskelle teollista miljöötä ja vielä sen kuohuvimpaan ytimeen oli siis iso askel. Sen sai kokea myös opiskelujen lomassa kesätyöläisenä. Maaseutuelämän työelämän koodit olivat syntyneet

toiminnassa ja kamppailussa luonnon kanssa. Elämisen ehtoja säätelivät kova työ ja luonto. Astuminen palkkatyön maailmaan työnjohdon määräysten ja valvonnan alle oli iso askel. Oli syytä oppia uudenlaiset pelin säännöt. Urakoiden ja tuntitöiden seassa siltatyömaalla työn määrää ja tekemisen tapaa säätelivät työnjohto ja työtoverit. Ne asiat, mitä erilaisissa kesätyöissä ja hanttihommissa teollisessa ympäristössä oli mahdollista oppia, oli mahdotonta oppia opiskelun kautta. Sosiaalipolitiikkaa opiskelleen kannalta on ollut ensiarvoisen tärkeää oppia toiminnassa ensin agraarin työn ja elämysyhteisön koodit ja sen jälkeen teollisen yhteisön työn ja elämän koodit. Tällä ymmärryksellä on ollut hyvin tärkeä merkitys myöhemmissä tehtävissä.

Opetusjaoston opiskelu toi sosionomin paperit varsin pian. Nämä taskussa pääsin Tampereen työvoimatoimistoon työnvälittäjäksi keväällä 1973. Työ avasi silmiä tamperelaiseen teolliseen maailmaan. Välitin työvoimaa nimenomaan teollisuuteen. Kävin tutustumassa oloihin paikan päällä, mikä maalaispojalle oli todella uutta ja ennen kokemattonta. Työkaverit vetivät mukaan myös työvoimapolitiittiseen keskusteluun. Otimme tiukasti kantaa työministeriön luonnokseen työvoimapolitiittisesta ohjelmasta (Työvoimapolitiittinen ohjelma 1973). Ohjelma tarjosi Suomelle uudenlaista tulevaisuutta, jossa on siirrytty pysyvään työvoimapulan kauteen. Hetken se näytti todelliselta, sillä Tampereellakin oli tuohon aikaan työttömiä vain muutama sata.

Työnvälittäjän työ toi ensikosketuksen viranomaistoimintaan. Minut perehdytettiin työnvälityksen ikivanhaan traditioon, jossa kaksi juonnetta kulki ylitse muiden. Kaiken toiminnan sanottiin olevan työnantaja- ja työnhakija-asiakkaiden palvelua, mutta tosiasiaa työ painottui työnhakijoiden traditionaaliseen kontrolliin ja työnantajien työvoiman hankintaan. Eräässä vaiheessa syksyllä 1973 työministeriöstä tuli ohje, jonka mukaan työnhakijakortit ovat julkisia asiakkaalle. Näin ei aikaisemmin ollut käytäntö. Tämän vuoksi omassakin työyhteisössä käynnistyi korttien tekstien siivous talkootyönä. Vanhoissa korteissa oli merkintöjä, jonka mukaan asiakas haisi viinalle, tai asiakas on aikaisempien työnantajien mukaan rettelöitsijä jne.

En kuvitellut jääväni loppuiäksi työnvälittäjäksi. Oppimisen palo ajoi eteenpäin. Syksyllä 1974 palasin yliopistoon jatkamaan opintoja pääaineena sosiaalipolitiikka. Romanttiset kuvitelmat siitä, että opiskelen aineita, jotka ovat lähellä ihmistä ja toisten auttamista, olivat haihtuneet. Kuva opiskelusta oli realistisempi ja kuva sosiaalipolitiikasta jäsenyi ehkä selkeämmin. Olinhan kokeillut sitä käytännössä yhden alueen, työpoliitikan kautta.

Jotkut luennoitsijat, Koskisen Simppa, Kaasisen Matti johdattelivat kiehtovasti sosiaalipolitiikan käytännön ja periaatteiden rajamaille. Koskiahon Briitta laajensi käsitystämme sosiaalipolitiikasta uusille alueille. Armas Nieminen vaatimattomuudellaan ja viisaudellaan asetteli meille ”kaiken tietäville” visaisia kysymyksiä. Hänen ymmärtävä suhtautumisensa meidän äänekkäisiin vaatimuksiimme kumpusi muun muassa siitä, että hän oli itse nuorena osallistunut Akateemisen Karjala-Seuran joihinkin toimintoihin. Tämän hän kertoi meille omissa läksiäisillanistujaisissaan. Lämpimänä muistona jäi myös mieleen, kuinka algerialaista viiniä nautiskellen tutkailimme Armaksen kanssa hänen opintokirjaansa 30-luvulta.

Jälkikäteen on vaikea sanoa, miksi juuri sosiaalipolitiikka oli kiinnostavaa. Kävin kokeilemassa useilla peruskurssien luennoilla muun muassa psykologiaa, julkisoikeutta, julkishallintoa, kansantaloustiedettä ja sosiologiaa. Ehkä sosiaalipolitiikan yleinen linja tarjosi parhaat mahdollisuudet uppoutua yhteiskunnallisiin kysymyksiin. Olin jo Mikkelin aikoina kiinnostunut kaikista yhteiskuntaan liittyvistä asioista. Päämääränä ei kuitenkaan häämöttänyt mikään tietty sosiaalipoliittinen yhteiskunnallinen tehtävä. Valintoja ohjasi osittain se kokemus ja keskustelu, mihin törmäsin työskennellessäni työhallinnossa.

70-luvun alkupuolella usko pysyvään työvoimapulaan tuotti monenlaisia aktiviteetteja. Yksi näistä oli Ruotsin mallin mukaiset työelämään ja koulutukseen valmentavat kurssit. Kurssien rantautuessa Suomeen minulle tarjoutui mahdollisuus lähteä vetämään näitä koulutuksia Tampereen ammattilliseen kurssikeskukseen. Kuusiviikkoisilla kursseilla perehdytimme töihin palaavia kotirouvia, vankilasta vapautuvia, maalta muuttavia ja muita, joilla oli vaikeuksia sijoittua takaisin työmarkkinoille tai jotka halusivat pehmeän laskun työhön. Kuuden kurssin kokonaisuus toi paljon kokemusta myös itselle yhteiskunnan ja työmarkkinoiden toimintamekanismeista.

1960–70-lukujen sosiaalipolitiikan ymmärtämiseksi on syytä palauttaa mieleen joitakin yleisiä ilmiöitä 70-luvun Suomesta. Elimme tuolloin hyvinvointivaltion kasvun kautta ja ehkä parhaiden vuosien kynnyksellä. Emme tietenkään tuolloin hahmottaneet asiaa näin. Pikemminkin tunnelma oli monilta osin hiukan kaaosmainen ja enteili suurten muutosten aikaa. Tampereen iltojen pimeneminen mainosvaloista vuonna 1973 oli monille hämentävää. Öljykriisi pani etsimään äärimmäisiä keinoja energian kulutuksen hillitsemiseksi. 70-luvun puolivälin metallityöläisten pitkä lakkotaistelu ku-

vasti työmarkkinasuhteiden tulehtunutta tilaa. Poliittisella kentällä oli menossa sukupolven vaihdos.

Poliittiset voimasuhteet olivat muutoksessa. Jatkuvuutta haettiin nimitämällä Kekkonen jatkoajalle poikkeuslailla sekä vuonna 1973 että 1978. EEC-sopimus ratifioitiin 1973. Työttömyyden kasvu sai poliitikot paniikkiin, mikä johti Kekkonen nimittämään hätätilahallituksen 1975. Kaiken taustalla vaikuttivat suuret rakenteelliset muutokset. Suomi oli vähitellen siirtymässä pientilavaltaisesta maatalousmaasta teolliseksi valtioksi. Se oli ottamassa kiinni muiden läntisten teollisuusmaiden etumatkan taloudellisessa toimeliaisuudessa. Rakennemuutos ”vapautti” työvoimaa erityisesti Pohjois- ja Itä-Suomessa. Yli 100 000 muutti Ruotsiin 60–70-lukujen taitteessa.

Opiskeluajan sosiaalipoliittista keskustelua virittivät monet tärkeät tekijät. Vähitellen herännyt kiinnostus globaaleihin asioihin laajensi maailma-kuvaamme. Tunsimme aidosti olevamme samassa rintamassa vietnamilaisten ja chileläisten kanssa. Emme maistelleet Etelä-Afrikan viinejä. Luin innolla kolmannen maailman analyysejä. Kotimaisista asioista rakenteellinen muutos oli keskeinen kysymys, josta käytiin kiihkeää poliittista debattia myös opiskelijoiden keskuudessa. Vaikka julkinen keskustelu viittaa yleensä vain taistolaisuuden nousuun, on syytä kuitenkin muistuttaa, että poliittisen taistelun kentällä yliopistolla heiluivat yhtälailla kaikki poliittiset ryhmät.

Sosiaalipoliittista keskustelua käytiin köyhyydestä, ihmisten oikeuksista ja tulonjaosta. Palvelujärjestelmää koskevat pohdinnat olivat vielä aika vieraita. Opiskelussa kiinnostuksen kohteena olivat laajat periaatteelliset kysymykset, mikä näkyi myös opintovaatimuksissa. Ruotsin ja muiden Pohjoismaiden sekä Britannian keskustelut yhteiskunnan suunnittelun mahdollisuudesta olivat keskeisiä kysymyksiä. Usko suunnittelun voimaan ja yhteiskunnan ohjausjärjestelmän kehittämiseen oli vahva. Tätä tukivat myös kansalliset pyrkimykset valtakunnan suunnittelun kehittämiseksi. 60-luvun kriittisen keskustelun viitoittamana jatkoimme pohdintaa myös pakkoauttamisesta ja ihmisen omien valintojen kunnioittamisesta. Samoin universalismin teemat suhteessa köyhyyspolitiikkaan olivat tärkeitä. Armeliaisuuden, yhteisöavun ja sosiaalisten oikeuksien kysymykset olivat myös polttavia.

Sosiaalipoliitiikan ala nähtiin vielä 70-luvulla hyvin laajana. Oppiaineen sisällä oli luontevaa opiskella Wariksen (1961) määrittelyjä seuraten sosiaaliturvapolitiikkaa, työpolitiikkaa, asuntopoliitiikkaa, terveydenhuoltoa, asutuspoliitiikkaa, osuustoimintaa ja koulutuspolitiikkaa. Sen lisäksi opiskeluun

kuului vahva panos erilaista suunnittelun opiskelua. Jälkikäteen on ehkä helpompi havaita se, että 70-luvun sosiaalipolitiikan opiskelun perusta nojautui paljolti sen varaan, mitä Pekka Kuusen 60-luvun sosiaalipolitiikassa oli hahmoteltu. Usko yhteiskuntapolitiikan hyvään suunnitteluun säilyi lähes koko 70-luvun. Talousneuvoston vihreät raportit elintasomittareineen piti lukea huolella.

1970-luvun loppupuolen opinto-oppaassa näkyy sen aikainen ajattelu sosiaalipolitiikassa tarvittavista tiedoista ja taidoista. Sosiaalihuollon linjalla vaatimukset painottuivat enemmän sosiaalipoliittisten järjestelmien tuntemukseen, kun taas yleisellä linjalla heijastuu selkeästi laajempi yhteiskuntapoliittinen viesti. Jälkeenpäin tarkastellen näyttää siltä, että hämmästyttävän paljon opintovaatimuksissa oli ajankohdalle tyypillistä marxilaista kirjallisuutta.

Oman opiskeluni viimeisenä lukuvuonna 1975–1976 laudatur-opintojen aineopinnot koostuivat muun muassa seuraavista osista: menetelmäosa, jossa oli erillinen kurssi sekä vaihtoehtoisia kirjoja yhteiskuntatutkimuksen menetelmistä, laudatur-seminaari, harjoitusaine sekä tutkielma. Opiskelimme myös sosiaalipolitiikan perinteitä, joissa oli sekä saksalainen, brittiläinen että pohjoismainen perinne. Luimme sosiaalipolitiikan suunnittelusta ja teoriasta Roosin väitöskirjan, YK:n elintasokirjasen sekä Afanasyevin tuolloin suosittua kirjan ”The Scientific Management of Society”. Lisäksi luimme kirjoja yhteiskuntapolitiikan suunnittelusta ja päätöksenteosta, Väestöongelmat kävimme läpi ja lisäksi jokaisella oli mahdollista valita neljä laajahkoa teosta sosiaalipolitiikan joltakin erikolislohkolta. Näitä lohkoja olivat: sosiaalisuunnittelu, työpolitiikka, sosiaaliturvapolitiikka, terveyspolitiikka, asumis- ja ympäristöpolitiikka sekä kansainvälinen sosiaalipolitiikka.

Vaikka 1970-luvun monet kansainväliset kysymykset herättivät meissä aikuisuuteen astuvissa nuorissa levottomuutta ja pelkoa, ei se sammuttanut sitä optimismia, minkä perehtyminen yhteiskuntapolitiikan teoriaan osaltaan synnytti. Opiskelu tuotti aidosti välineitä tarkastella maailmaa ja toisaalta uskoa siihen, että esimerkiksi sosiaalipoliittisia kysymyksiä voitaisiin suunnitella ja hallita. Tätä hallinnan uskoa kuvastaa myös Suomen raportti kansainvälisen sosiaalipolitiikan konferenssiin Manilassa kesällä 1970. (Entä 70-luvun sosiaalipolitiikka? *New Strategies for Social Development – Role of Social Welfare*. International Council of Social Welfare, Suomen toimikunta). Raportin on kirjoittanut hyvin tuntemamme arvostettu sosiaali-

poliitikko Raija Julkunen professori Leo Paukkusen ohjauksessa. Raportin johtopäätöksissä todetaan muun muassa (s. 48)

Varsinaisen sosiaalipolitiikan kehittämisessä olisi vihdoinkin päästävä arvailusta ja spekulatiosta. Kehittyvien ennakointimenetelmien avulla pystymme yhä paremmin ennustamaan yhteiskuntamme muutostrendit. Siten meillä pitäisi olla hyvät mahdollisuudet sosiaalipoliittikkamme ja yleisemminkin koko yhteiskuntapolitiikkamme odotettavissa oleviin muutoksiin. Ainoastaan täten yhteiskuntapolitiikka voi olla aktiivista ja ehkäisevää, muussa tapauksessa se on passiivista syntyneiden epäkohtien paikkailemista. Yhteiskuntatutkimus on yhä paremmin kehitettävä päätöksentekijöitä ja hallintoa palvelevaksi.

Yhteiskunnan hallinnan ja suunnittelun usko oli vahvaa. 60-luvun sosiaalipoliittikka -kirjan perustarkoitus oli luoda suunnitelma tulevasta sosiaalipoliitikasta. Tekniikoiden ja mittareiden kehittäminen oli todellista. Opiskelijoiden kiinnostus sosialistiseen suunnitteluun oli aitoa ja sen vuoksi muun muassa Afanasyevin kirja koettiin tärkeäksi. Puhuttiinhan siinä yhteiskunnan tieteellisestä hallinnasta ja ohjaamisesta. Kaikki opettajat eivät näistä innostuneet. Sen sijaan hiukan toisista lähtökohdista lähtenyt Yrjö Ahmavaara kohahdutti meitä julkaisemalla Yhteiskuntatieteen kyberneettisen metodologian, jossa haettiin täsmällisyyttä ja varmuutta yhteiskuntatieteisiin. Muistan vieläkin yhteyksistään kuitenkin irrotettuna, kuinka kirjassa puhuttiin ”itseään tarkkailevien reseptoriensa liikuttajista”. Ahmavaara ajautui myöhemmin huuhaa-tieteiden maailmaan ja menetti merkityksensä vakavasti otettavana yhteiskuntatieteen kehittäjänä. (Vrt. Mäki-Kulmala 1998.)

Sekä sosiaaliturvapolitiikassa että sosiaalipalvelujen rakentamisessa 70-lukua voidaan pitää eräällä tavalla käännekohtana. Monet keskeiset uudistukset olivat toteutuneet 70-luvun loppuun mennessä. Kuusen ohjelman olennaiset elementit olivat toteutuneet, joskin eri tahdissa kuin alkujaan suunniteltiin. Lisäksi on tärkeätä muistaa, että sosiaalipolitiikan ydinalueen rajamailla toteutettiin myös merkittäviä uudistuksia, joilla oli sosiaalipoliittista merkitystä. Peruskoulu-uudistus oli eräällä tavalla ”kekkoslaisen kansallisen eheytyksen” ilmentymä. Kuusen 60-lukulaisuutta siinä oli se, että peruskoulu loi Suomeen yhtenäiskoulujärjestelmän ja mobilisoi siten kaikki lapset käymään vähintään saman oppivelvollisuuden ilman rinnakkaisia valikointeja. Samoin vanhan sairaalakeskeisen terveydenhuollon tilalle ryhdyttiin luomaan uudenlaista koko kansan terveysajatteluun perustuvaa kansanterveys-

järjestelmää. Lasten päivähoidon järjestäminen laajemmalle ja pysyvämmälle pohjalle tuli ajankohtaiseksi palkkatyön yhteiskunnan vakiintuessa. Vammapolitiikassa uuden ajan tuulet näkyivät ainakin kehitysvammahuollon uudenaikaisessa säätelystä. Sosiaalipoliittisesti merkittävänä voidaan pitää myös alueiden lähtötasoerojen tasoittamiseen pyrkivää aluepolitiikkaa, jota myös kehitysaluepolitiikaksi kutsuttiin.

70-luvun sosiaalipolitiikan ymmärtämisen kannalta on tärkeätä mainita Sosiaalihuollon periaatekomitean työ. Valtioneuvosto asetti 30.3.1967 komitean

”laatimaan ehdotuksensa niistä yleisistä periaatteista ja tavoitteista, joita sosiaalihuoltolainsäädäntöä laadittaessa ja sosiaalihuollon toimeenpanossa, sosiaali- ja oikeusturvan vaatimukset sekä tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat huomioon ottaen, olisi noudatettava”.

Mietinnön luonnos ilmestyi jo vuonna 1968. Lausuntojen käsittelyn jälkeen I periaatekomitean mietintö julkistettiin 17.11.1971. Periaatekomitean ehdo-

Sosiaalihuoltolakiluonnos lausuntokierroksella

Toista kymmentä vuotta on odotettu ja valmisteltu sosiaalihuoltolakia. Lain tarkoituksena on lähinnä luoda sosiaalihuollon toiminnot kattava kansanterveyslakia mukileva järjestelmä. Nyt lausuntokierrokselle asti ehtinyt lakiluonnos on herättänyt runsaasti arvostelua eikä sen uskota tuovan nykyisessä muodossaan mitenkään ratkaisevia muutoksia.

LAKILUONNOKSEN PÄÄSISÄLLÖSTÄ

- + Laki korvaisi nykyisen sosiaalihuollon hallintolain, huoltoapulain ja kunnallisesta kodinhoitovastuusta annetun lain.
- + Sosiaalihuollon toimintoja varten kunnalla tulee olla sosiaalikeskus.
- + Jokaisessa kunnassa tulee olla ainakin sosiaalihoitaja tai sosiaalisuhteeri, lastenvalvoja ja tarpeellinen määrä muita sosiaalityöntekijöitä.
- + Kunnilla on mahdollisuus perustaa sosiaalihuollon toimintoja varten kuntainliittoja, mutta valtioneuvosto voi myös velvoittaa kunnat kuntainliittojen perustamiseen.
- + Kunnassa sosiaalihuollon tehtävistä huolehtii sosiaalilautakunta, mutta kunnassa voi olla myös yhdistetty sosiaali- ja terveyslautakunta.

- + Laissa kuntia velvoitetaan järjestämään paikallista tarvetta vastaava määrä palveluasuntoja, asuntola- ja vanhainkotipaikkoja sekä tilapäisasuntoja.
- + Sosiaalihuollon laati kalenterivuositain valtakunnalliset viisivuotisesuunnitelmat, jotka valtioneuvosto vahvistaa. Kunnat vastaavasti laativat vuosittain toimintasuunnitelman, jonka vahvistaa lääninhallitus. Kuntien suunnitelmat eivät saa olla ristiriidassa valtakunnallisten suunnitelmien kanssa.
- + Kunnille myönnetään kantokykyluokan mukaan valtionapua sosiaalityöntekijöiden palkkaukseen, toimeentulotukeen ja muihin sosiaalihuollon toimiin.
- + Lain mukaan sosiaalikeskuksen viranhaltijalla on mahdollisuus sosiaalilautakunnan puolesta päättää sosiaalipalvelujen ja -avustusten antamisesta. Tällaiseen päätökseen ei saa hakea muutosta, mutta mikäli asianomainen on tyytymätön päätökseen, on hänellä oikeus saada asia lautakunnan käsiteltäväksi.

Kuva 14. Opiskelijat seurasivat sosiaalihuoltolain uudistamista tarkkaan. (Kipinä 1/1977.)

Kuva 15. Periaatekomiteanmietintö sisältyi kurssivaatimuksiin. (Kipinä 1/1977.)

tusten vaikutukset myöhempään kehittämiseen eivät olleet järkevät. Oli kuitenkin tärkeää, että korkealla tasolla kyettiin määrittelemään tärkeimmät lainsäädäntöperiaatteet sekä sosiaaliturvapolitiikan yleiset periaatteet. Nämä ovat ajankohtaisia edelleen, mikä ilmeni muun muassa siinä, että sosiaali- ja terveysministeriön sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmä päätyi samantyyppisiin periaatekannanottoihin väliraportissaan kesällä 2010.

Edellä mainitussa raportissa Manilan kokoukseen arvioidaan, että suomalaisen sosiaalipolitiikan suuret ratkaisut ovat ilmeisesti jo takanapäin. 60-luvulla olemme saavuttaneet muiden Pohjoismaiden sosiaalipolitiikan tasoa. Raportin mukaan kaikki Kuusen 60-luvun ohjelmassaan esittämät uudistukset on jo toteutettu jossain muodossa (s. 42). Usko oli vahvaa siihen, että käsillä oleva vuosikymmen on enemmänkin sosiaalipoliittista hienosäätöä ja jo toteutettujen uudistusten toimeenpanoa.

Sukuni perintönä kulkee tapa tehdä lapset melko nuorella iällä. En ole ollut tässäkin poikkeuksena perinteestä. Opiskelijaelämä muuttui totaalisesti vuoden 1973 keväällä kun ensimmäinen lapsemme syntyi. Eräällä tavalla aikaisempi nuoruuden elämänvaihe vakavoitui ja syventyi aivan uudenlaisen vastuun kohdatessa. Toisen lapsen syntyessä vuonna 1977 oli jo hiukan valmiimpi kohtaamaan aikuisuuden haasteet, mutta yhtälailla se oli kuitenkin elämää uudelleenjäsentävä kokemus. Se toi mukanaan myös vahvemmin tarpeen miettiä ja rakentaa tulevaa työelämän osallisuutta.

Työhön

Yhteiskunnallisten uudistusten toimeenpanon aikoihin 70-luvun lopulla, juuri niihin aikoihin, jolloin itsekkin valmistuin maisteriksi, avautui julkisessa hallinnossa paljon uusia virkoja. Omalla alallani työhallinnossa nimitettiin kymmeniä johtajia ja tarkastajia eri puolille Suomea. Tässä aallossa pääsin syksyllä 1977 Kuopion työvoimatoimiston johtajaksi. Jälkeenpäin arvioiden pääsy virkaan oli hiukan paradoksaalista. Olin talvella päässyt armeijasta ja otin maisterin paperit hakeakseni töitä. Hain kymmeniä erilaisia virkoja eri puolilla maata. Haun aikaan olin käytännössä työttömänä noin puoli vuotta. Siirryin siis suoraan työttömien jonosta tiskin toiselle puolelle, työvoimatoimistoon johtajaksi.

27-vuotias johtaja keskikokoisessa toimistossa, jossa oli myös hyvin kokeneita vanhoja virkamiehiä, oli monille vaikea hyväksyä. Pian löysin kuitenkin paikkani. Työvoimapolitiikan käytännön kysymykset paikallistasolla avautuivat vähitellen paljon monimuotoisempina kuin oppikirjoissa oli väitetty. Opiskelu oli luonut kuitenkin tavallista paremmat analyysin välineet tarttua asioihin. Oppilaitosopiskelu ei tietenkään kykene tuottamaan kovin konkreettisia välineitä hallita tulevia työtehtäviä. Nämä välineet on opiskeltava itse työssä.

On tärkeätä korostaa sitä, miten teoreettisen opiskelun tehtävänä on tuottaa metodi tarkastella työssä kohdattavia ilmiöitä. Minulle tätä kautta osoittautuivat tärkeiksi asioiksi ymmärtää ajankohdan työvoimapolitiittisia kysymyksiä osana laajempaa yhteiskuntapolitiikkaa sekä luoda paikallisesti sellaista verkostoa ja suhteita, joilla työn kokonaisuus hahmottuu paremmin. Näin syntyivät työnantajaneuvottelut, ammattiliittojen paikallisedustajien neuvottelut, yhteistyö kaupungin kanssa ja erikseen vielä yhteistyö sosiaalitoimen kanssa. Laajan sosiaalipoliittisen opiskelun hyöty tuntui aika pian takaraivossa.

Työvoimapolitiittiset kysymykset olivat mutkistuneet vuosikymmenen kuluessa. Työttömyys oli kasvanut. Vanhat teollisuusseudut ajautuivat vähitellen rakennekriiseihin. Kuopiossakin perinteiset teollisuusalat, muun muassa vaate- ja tekstiiliteollisuus, olivat murroksessa. Luja usko pysyvään työvoimapulaan oli alkanut horjua.

1980-lukua on kuvattu monin eri määrein. Yhtäältä kansainvälisessä keskustelussa toistui hyvinvointivaltion kriisikeskustelu. Toisaalta Suomen taloudellinen kehitys oli verraten hyvää, mitä kuvaa myös sosiaalimenojen kasvu, keskimäärin noin 8 prosenttia vuodessa. Tämä oikeutti puhumaan hyvinvointivaltion kolmannesta rakennuskaudesta. Vaikka yleisesti saavutimme pohjoismaisen tason sosiaalipoliitikassa, oli Suomen profiili jonkin verran poikkeava muista maista. (Vrt. Raunio 1995, 190.) Etuuskien tasossa ja palvelujen kattavuudessa Suomi omaksui niukan linjan verrattuna muihin Pohjoismaihin. Vaikuttiko niukkuuteen osittain eräänlainen Suomen viivästyntynyt maalaismoraali, joka suhtautui ankarasti ”työnvieroksuihin” tai vähätöisiin, kuten minulle opetettiin, sekä edellytti omatoimisuutta ja itsellisyyttä perheensä ja itsensä huolehtimisessa?

1980-luvulla toteutettiin useita sosiaalipoliittisia uudistuksia. Laki sosiaali- ja terveyshallinnon suunnittelusta ja valtionosuuksista astui voimaan

1984. Uusi sosiaalihuoltolaki 1984 pyrki rakentamaan uudenlaista käsitystä sosiaalipalvelujen kokonaisuudesta. Laissa tavoiteltiin uudenlaista otetta ehkäiseviin toimiin ja hyvinvoinnin edistämiseen. Samoin yhteistyötä eri tahojen, muun muassa terveydenhuollon kanssa, korostettiin. Eläkepolitiikassa toteutettiin useita uudistuksia. Työttömyyseläke siirsi kymmeniätuhansia työttömiä eläkkeelle. Yksilöllistä varhaiseläkettä tarjottiin 55-vuoden iässä oleville osittain työkykynsä menettäneille. Työttömyysturvaa uudistettiin. Työvoimapolitiikka uudistui 80-luvun lopulla uuden työllisyyslain myötä. Tuolloin valtion ja kuntien velvollisuudet työllistää työttömiä ja nuoria työttömiä laajentuivat.

Periaatteellisella tasolla 80-luku nosti esille eri suunnista kummunneita hyvinvointivaltion kritiikkejä. Kritiikin ydin kohdistui hyvinvointivaltion avaamiin näköaloihin. Habermas puhui uudesta yleiskatsauksettomuudesta ja umpikujasta (Habermas 1994, 190–209). Kritiikki kohdistui hyvinvointivaltion rahoitus pohjaan ja laatuun, tehottomuuteen ja byrokraattisuuteen. Meilläkin keskustelua käytiin hyvin paljon, mutta kuten Keijo Rahkonen totesi (1992, 234–235), Suomessa ei tuolloin lähinnä suomalaisen epäaikaisen kehityksen johdosta ollut juurikaan aihetta puhua sen kriisistä. Useat tutkijat totesivat, että kriisipuheista huolimatta ei ole olemassa näyttöä siitä, että hyvinvointivaltio olisi supistunut 80-luvulla. Jopa Thatcherin Britanniassa hyvinvointivaltio on todellisuudessa kasvanut ja säilynyt hengissä. (Le Grand 1990, 350.) 2010-luvulla näköalat ovat kuitenkin muuttuneet. Puheet kestävyysvajesta pohjustavat hyvinvointivaltion uutta vaihetta ja kasvun pysähtymistä.

Arkipuheissa toistetaan usein sanontaa, jonka mukaan 5–7 vuotta on sopiva aika yhdessä tehtävässä ja sen jälkeen on syytä vaihtaa muualle, jos on mahdollisuuksia. Sisäinen palo houkutteli minuakin muutoksiin 80-luvun puolivälin jälkeen, kymmenen vuoden työhallinnon kokemuksen jälkeen. Siirryin ensin työvoimatoimiston johtajan tehtävistä Jyväskylään työhallinnon koulutuskeskukseen suunnittelijaksi ja kouluttajaksi, minkä jälkeen jätin työhallinnon ja ”palasin” yliopistomaailmaan Rovaniemelle 1987. Perheen hajoaminen ja avioero vaikuttivat muutoksen taustalla. Aika pian oli selvää, että ryhdyn tekemään väitöskirjaa työn ohessa. Koulutuksellisenä seikkailijana kiinnostuin koulutuksen ja työn yhteyksistä, mikä johti 1995 väittelyyn ammattikoulutuksesta ja kvalifikaatioista.

Väitöskirjan tekeminen on raskas, mutta antoisa prosessi. Se kesti itselläni kaikkiaan 7 vuotta. Osittain tämä johtui tietysti siitä, että tein sitä normaalin työn ohessa. Aiheeksi valitsin ammatillisen koulutuksen ja työn yhteyden tutkimisen kvalifikaatiokäsitteen kautta. Tein yhteistyötä eri oppilaitosten opettajien kanssa ja perehdyin heidän työhönsä ja ammatin oppimisen saloihin. Edelleenkin seison tutkimukseni päätulosten takana ja pidän näitä löydöksiä hyvin keskeisenä koulutuksen ja työn yhteyden kannalta. Väitöskirjan teko osui ajankohtaan, jolloin ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmia uudistettiin. Tämän vuoksi kävin eri puolilla Suomea kouluttamassa kouluhallinnon toimijoita tutkimukseni pohjalta.

80-luvun lopulla ja 90-luvun alussa toteutimme Kemijärvellä hyvin merkittävän sosiaalipolitiikan tutkimus- ja kehittämisprojektin. Hanke kokosi laajan joukon asiantuntijoita paikallistasolta, yliopistosta ja myös eri hallinnonalojen keskushallinnosta. Keskeisen vetovastuun hoitivat Lapin yliopiston tutkijaryhmä sekä Kemijärven kaupungin sosiaalihuollon työntekijät. Projektin perusideana oli kehittää ja tutkia Kemijärven palvelujärjestelmää koko laajuudessaan. Erityisenä kiinnostuksen kohteena olivat hallinnonalarajat ylittävän yhteistyön kysymykset. Hanke herätti kiinnostusta myös muualla Suomessa. Hankkeen sisällä kokeiltiin muun muassa melko pitkälle meneviä yhteispalvelun muotoja. Kemijärvi-projekti ei ehkä jättänyt paikkakunnalle kovin vahvaa perustaa uudelle toiminnalle, mutta se opetti laajalle joukolle alan toimijoita uusia metodeja tutkia ja kehittää paikallista toimintaa.

Sosiaalipolitiikan toimihenkilönä

Samoihin aikoihin tein töitä tutkimusprojektissa sosiaali- ja terveysministeriölle. Ehkäisevän sosiaalipolitiikan kuntaprojektin nimellä kulkenut projekti imi minut yhä enemmän sosiaalipolitiikan isoihin kysymyksiin. Osittain tämän seurauksena minut nimitettiin talvella 1996 ministeriön apulaisosastopäälliköksi. Siirtymä ministeriöön yliopiston tutkijayhteisöstä ei ollut helppoa. Asuin vuoden töölöläisessä yksiosä ja totuttelin paitsi uuteen työhön niin myös helsinkiläiseen elämään. Työ täytti lähes kaiken ajan ja se tuntui aluksi raskaalta. Ministeriön työkuluttuuri tuntui myös aluksi vieraalta ja varmaan oman aseman ymmärtäminen johtavana virkamiehenä valtioneuvos-

tossa oli outoa. Työtehtävät olivat myös epämääräisiä ja laajoja. Haasteena oli ryhtyä luomaan perustaa ehkäisevälle sosiaalipoliitikalle.

Yli 16 vuoden kokemus toimimisesta lähellä päivänpolitiikkaa on ollut luonnollisesti hyvin merkittävä kokemus monessa mielessä. Sosiaalipoliittisesti kiinnostavinta on ollut se, että on ollut koko ajan mahdollista olla kiinni ajankohtaisissa ja merkittävissä kysymyksissä. Kyse ei ole vain siitä, että nautit näköalapaikasta, vaan kyse on myös siitä, että kokemuksen karttuessa tulee eteen yhä enemmän myös pohdintaa omasta vastuusta asioiden valmistelijana. Yhteiskunnan toimintamekanismien ymmärtämisen kannalta on ollut arvokasta seurata hyvin läheltä sekä poliittisen päätöksenteon koneiston että hallintokoneiston toimintaa. Itselleni on vahvistunut käsitys siitä kuinka arvokas, ongelmistaan huolimatta, demokraattinen järjestelmämme on. Olen pitänyt tärkeänä nostaa tämän esille aina uusien henkilöiden perehdyttämiskeskusteluissa.

Työ valtioneuvostossa tuo joka päivä hyvin lähelle vallan kolmijaon kysymykset. Kokemukseni on vahvistanut käsitystä siitä, että ainakin omassa työyhteisössäni on vallinnut hyvin korkea virkamiesmoraali, joka ei pyri horjuttamaan poliittisen vallan käyttöä.

Pettymyksiäkin on. Oletin, että poliittisen koneiston vahvistaminen tapahtuisi ministeriöissä valtiosihteerijärjestelmän käyttöönoton myötä. Todellisuus on kuitenkin toista. Kansanvalta ei vahvistunut, vaan ministeriön johtamisjärjestelmästä tuli entistä sekavampi. Kansliapäällikön asema on tällä hetkellä aika ongelmallinen. Tosiasiassa asiantuntijoiden työn johtaminen tapahtuu useimmiten niin, että ministeri, valtiosihtööri ja poliittinen sihtööri sekä kansliapäällikkö kukin antavat suoraan tehtäviä alaisille välittämättä tosiasiallisesta virkahierarkiasta ja johtosuhteista.

Suurin huoli liittyy ehkä enemmänkin puoluejärjestelmän rapautumiseen ja sen tuottamiin ongelmiin. Poliitiikan tekotapa on muuttunut melko lyhyessä ajassa. Poliittikkosukupolven vaihtuminen on katkaissut vanhan valtiomiesmäisyyden perinteen politiikassa. Meiltä puuttuu nyt sellainen valtiomiesmäisyys, jolla olisi historiallisen kokemuksen syvyyttä ja joka kykenisi näkemään päivänpolitiikan ja mediakohun yli. Tämä poliittinen viisaus edellyttäisi syvällistä ymmärrystä kansanvallan kehittämisestä ja ymmärrystä sosiaalisen koheesion ja integraation välttämättömyydestä. Kansallisen eheytyksen tarve ei pysähtynyt Kekkoseen ja Kuuseen, vaan se on jatkuva prosessi. Poliittisen agendan ja siten todellisen hallitusohjelman, synnyttää

yhä enemmän pintajulkisuus ja iltapäivälehtien myynti. Sensaatiot ovat nyt myyvää markkinatavaraa, ja kuten Leif Salmén toteaa, lehtien päätehtävänä on myydä lukijoita ilmoittajille (Salmén 2013, 69). Sensaatioiden nostamien ongelmien paikkailu on korvannut usein vakavan pitkäjänteisen kehittämisen myös sosiaalipolitiikassa.

Toiminta valtioneuvostossa edellyttää usein laajaa paneutumista asioihin. Tätä kautta sosiaalipoliittiset kysymykset saavat myös uusia ulottuvuuksia. Yhteys Euroopan Unionin asioiden valmisteluun on ministeriötyöskentelyssä arkipäivää terveydenhuollossa, sosiaalivakuutuksen puolella ja työsuojelussa hyvinkin tiivistä. Yhdistyneiden kansakuntien foorumeilla ministeriöiden asiantuntijat esiintyvät Suomen hallituksen edustajina. Itselläni oli lähes 10 vuoden ajan mahdollisuus seurata tiiviisti YK:n sosiaalisen kehityksen toimikunnan työtä aina yleiskokouksiin asti. YK:n asiakirjojen diplomaattinen hieronta väsyttävissä kokouksissa tuntui joskus turhauttavalta, mutta uskoa toimintaan toi se, että juuri näitä foorumeita tarvitaan, jotta ymmärrämme laajemmin ja syvemmin toisiamme eri puolilla maailmaa. Oman maan sosiaaliset ongelmat joutuivat myös realiteettitestauksiin keskusteltaessa maailman tasolla sosiaalisista kysymyksistä. Suomen ja Pohjoismaiden omnipotenssi erinomaisuus asettui näissä keskusteluissa oikeisiin mittasuhteisiin, kun näimme, kuinka muutkin osaavat rakentaa sosiaalista turvallisuutta ja hyvinvointia kukin omalla tavallaan.

Edellä mainitut vastuukysymykset ovat puhuttaneet meitä 90-luvulla toimineita virkamiehiä monesta syystä. Vaikeimmat kysymykset liittyvät 90-luvun laman leikkauksiin ja niiden valmisteluun. Suomen osalta oikeastaan vasta 90-luvun talouskriisi ja lama ravisuttivat voimakkaammin hyvinvointivaltion perustaa. Monet yhtäaikaiset tekijät loivat tilanteen, jossa myös sosiaalipoliittiset järjestelmät olivat uhattuna. Neuvostoliiton romahdus ja sen seurauksena bilateraali-kaupan loppuminen, valuuttojen vapautuminen ja globaalin maailmantalouden epävakaus lisättynä vääriellä kotimaisilla poliittisilla toimilla uhkasivat koko järjestelmäämme. Paniikkiratkaisuina luotiin useita kehitystä jarruttavia toimia ja toteutettiin sosiaaliturvan leikkauksia.

Jälkikäteiset arviot 90-luvun kokemuksista ovat korostaneet sitä, että sosiaalipoliittinen järjestelmämme toimi juuri niin kuin sen oli tarkoituskin toimia. Sen turvamekanismit pehmittivät talouden taantumien rajuimpia vaikutuksia. Pitkän ajan ongelmana arviot korostavat sitä, että liian pal-

jon säästöpäätöksiä jäi päälle, jarruttamaan kehitystä niin taloudessa kuin sosiaalipolitiikassakin.

Katoaako hyvinvointivaltio?

1990-luvun laman pitkä varjo on heijastunut nykypäiviin saakka. 2000-luvun alkuvuosikymmenenä on haettu uudenlaista pohjaa hyvinvointipolitiikassa. Laman varjon ohella tilanne on radikaalilla tavalla muuttunut. Suomi toimii nyt osana globaaleja markkinoita. Euroopan sisämarkkinoiden kehitys on imaissut Suomen toisenlaiseen poliittiseen todellisuuteen. Markkinavetoinen maailma asettaa kyseenalaiseksi pohjoismaisen hyvinvointivaltion keskeisiä periaatteita. 1970-luvun opiskelijamaailmasta on tultu pitkä harppaus uuteen Suomeen ja Eurooppaan. Opintojen alkaessa saatoimme nojautua kaikessa siihen uskoon, että vahva pohjoismainen kansallisvaltio Pekka Kuusen hengessä rakentaa yhteiskuntaa, jossa:

Sosiaalinen kansanvalta joutuu ihmiskeskeisenä yhteiskuntapolitiikkana mittaamaan etenemisaskeleensa ihmisten keskeisen yhteistunnon mukaan. Perheen sisäinen yhteistunto on ensin laajentunut kylän tai ammattikunnan yhteistunnoksi, siitä kunnan ja yhteiskuntaryhmän yhteistunnoksi ja nyt koko kansaa koossapitäväksi ja sen kehitystä sääteleväksi yhteistunnoksi (Kuusi 1961, 5–6).

Omissa käsitteistöissä globaali maailmantalous oli tuolloin tuolla kaukana jossain ja vaikutti lähinnä siihen, että se sortii kolmannen maailman valtioita. Meitä bilateraali kauppiaita se ei vielä tuolloin häirinnyt. Kuusen ajatusta mukaillen voisi kysyä, mistä löytyvät ne ainekset, joilla koko kansaa koossapitävä yhteistunto laajenisi Euroopan sisämarkkina-alueetta koskevaksi yhteistunnoksi ja siitä vähitellen globaaliksi yhteistunnoksi?

Hyvinvointivaltion ja hyvinvointipolitiikan tulevaisuutta voidaan maailla puhtaasti ennustajan näkökulmalta ja toiveiden pohjalta. Sitä voidaan myös analysoida sen pohjalta, mitä me tiedämme lähihistoriasta. Erityisen tärkeätä on pohtia sitä, mitkä ovat pohjoismaista hyvinvointivaltiota koossapitävät eetokset ja yhteiskunnalliset ”sopimukset”. Näiden, pitkässä juoksussa kestävämpien tekijöiden analyysi voi paljastaa jotakin sellaista olennaista, joka ei muutu nopeasti ja joka ainakin jarruttaa hyvinvointivaltion perusmekanismien murtumista. Eräällä tavalla voisi puhua myös polkuriippuvuudesta.

Taloustieteilijöiden guruksi noussut Juhana Vartiainen osoittaa kirjoituksellaan Suomen Kuvalehdessä (19.7.2013), kuinka taloustieteilijöiltä ovat loppuneet näköalat ja keinot globaalin talouden murrettua ne kuvitelmat, joita he ovat kansallista taloutta opiskellessaan oppineet.

Vartiainen neuvo:

”Ajat ovat muuttuneet. Pääomalta ei nykyään voi vaatia yhtään mitään... Tämä kansainvälisesti määräytynyt elinkeinotoiminnan kannattavuusaste on pakko hyväksyä. Muuten Suomesta häviää ei vain kansainvälinen vaan myös suomalainen pääoma ja samalla työpaikat.”

Vaikka Vartiainen kirjoituksessaan myöhemmin myöntää hyvinvointivaltion vaalimisen tarpeen ja tasapainon välttämättömyyden yksilön ja julkistalouden veloitteiden suhteen, osoittavat sekä hänen että muidenkin johtavien taloustieteilijöiden kannanotot, että talouden murros on yllättänyt heidät. He eivät kykene tarjoamaan mitään uutta koherenttia näkemystä siitä, miten hyvinvointivaltiota kehitetään. Pitkällä tähtäyksellä on selvää, että antautuminen vain kansainvälisten pääomamarkkinoiden valtaan johtaa vain voimistuihin kriiseihin ja lopulta kaaokseen. Eurooppalaisten valtioiden ja Euroopan Unionin yritykset ratkaista talouskriisiä ovat osoittaneet, että taloustieteilijöitäkin kaivattaisiin uusia malleja siitä, miten kansainvälisiä pääomamarkkinoita voidaan hallita. Kestävää kehitystä voidaan hakea vain Kuusen määrittelemästä ”yhteistunnon laajentamisesta”.

Aika kapean kuvan hyvinvointivaltion toiminnasta on antanut Pekka Himanen julkaisussaan ”Sininen kirja”. Himasen mukaan ”viimeiset 50 vuotta hyvinvointivaltio on keskittynyt vain yhteen asiaan: pahoinvoinnin vähentämiseen. Seuraavat 50 vuotta on keskityttävä siihen, miten varsinaisesti edistetään hyvinvointia” (Himanen 2012, 36). Julkaisussa toistetaan sitä, kuinka hyvinvointivaltio on rajoittunut kurjuuden poistoon eikä ole tehnyt varsinaista tehtäväänsä. Väite perustuu väärinymmärrykseen. Filosofi tarkastelee yhteiskuntaa aika rajoittuneesti ja tuntematta laajaa sosiaalipoliittista keskustelua.

Hyvinvointivaltion sosiaaliturva ja universaalit palvelut kattavat laajan kirjon toimia, joiden yhteiskunnallista merkitystä ei tulisi liikaa yksinkertaistaa. Esimerkiksi yhtenäinen ilmainen koulutusjärjestelmä on olennainen osa hyvinvointivaltiota ja tuskin vain puutteen korjaamista. Samoin lasten päivähoido, neuvolat, kuntoutus jne. eivät palaudu vain kurjuuden poistami-

sen alle. Vaikka hyvinvointivaltio ei ole ollut mikään suunniteltu projekti, on se kuitenkin sisältänyt joitakin keskeisiä periaatteita, joiden pohjalta voidaan tarkastella pohjoismaisen mallin eetosta.

Sakari Hänninen (2001; 2004, 269–270) on kuvannut tätä pohjoismaista eetosta käsitteillä solidaarisuus, kohtuullisuus ja maailmallisuus. Hännisen mukaan pohjoismaisen hyvinvointimallin universaalisuus tarkoittaa, että jokaiseen kansalaiseen suhtaudutaan kuin keneen tahansa. Tällöin hyvinvointivalttiollisten järjestelyjen katsotaan ensi sijassa vaikuttavan ihmisten tilanteiden kohentamiseen ja vasta sitä kautta mahdollisesti heidän itsensä muuttamiseen.

Toiseksi, pohjoismaista hyvinvoinnin eetosta luonnehtii välinpitämätön välittäminen muista ihmisistä (voisiko sanoa moderni suurkaupunkilaisuus, huomautus RV). Toisin sanoen nämä järjestelyt koostuvat käytännöistä, kuten sosiaalivakuutuksesta, joiden avulla tuntemattomat pitävät huolta toisistaan ilman, että asiaan kuuluvista tilanteista tehtäisiin henkilökohtaisen vakauksen ja vastuun testipaikkoja. Kolmanneksi, pohjoismaisen hyvinvoinnin eetos nojaa ajatukseen yhteisvastuusta, joka muotoillaan yhteiskunnallisena kysymyksenä poliittisessa mielessä ilman, että oletettaisiin mitään yhteiskuntasopimuksen kaltaista sidosta.

Neljänneksi, pohjoismaista hyvinvoinnin eetosta kannattava tasa-arvon ajatus lähtee kanssaihmisen tai kansalaisen arvon ja arvokkuuden tunnustamisesta. Viidenneksi, pohjoismaisen hyvinvoinnin eetos on perustavassa mielessä maallinen ja maanläheinen asia, jota ei yritetä eikä tarvitse pyhitää minkään tuonpuoleisen periaatteen avulla, olipa kyse uskonnosta, politiikasta, taloudesta, isänmaasta tai ihmisestä. Kuudenneksi, pohjoismainen hyvinvoinnin eetos ei edellytä toteutuakseen mitään sellaista yksilöllistä tai yhteisöllistä sankaruutta tai eettistä erinomaisuutta, joka on tekijöidensä mielen mukaista ja josta he itseään onnittelevat. Tämä eetos päinvastoin korostaa pienten tekojen merkitystä eikä vaadi ihmisten hyvinvoinnin takeeksi mitään ylimääräisiä hyviä tekoja, joihin niiden tekijät voivat vedota ”sielunsa pelastamiseksi” ja ”armon saamiseksi”.

Seitsemänneksi, pohjoismaisen mallin mukaiset hyvinvointijärjestelyt pyrkivät ihmisten turvallisuuden lisäämiseen elämän ennakoitavuuden vahvistamisen mielessä. Kahdeksanneksi, pohjoismaista hyvinvoinnin eetosta kuvaava pragmatismi muistuttaa siitä, etteivät pohjoismaiset hyvinvointijärjestelyt ole minkään paperille kirjatun suuren projektin, siis yhden ideologi-

sen linjauksen täytäntöönpanon tulosta, vaan pienten askelten politiikkaa, joka tapahtuu aina erimielisyyden ja yksimielisyyden harmaalla vyöhykkeellä.

Pohjoismaista hyvinvointimallia on arvosteltu kalliiksi, näköalattomaksi ja byrokraattiseksi. Sen on väitetty paapovan ihmisiä liikaa. Sen lupauksia on pidetty usein liiallisina. Kuitenkin mallin kestävyys on testattu jo monissa koitoksissa. Pohjoismainen malli ei ole koskaan sisältänyt lupausta ikuisesta onnelasta ja sosiaalisten ongelmien lopullisesta ratkaisusta.

Pohjoismainen malli ei ole myöskään luvannut sitä, että ihmisten omaa vastuuta ei tarvittaisi. Päinvastoin, hyvinvointipolitiikan eräs keskeinen idea on siinä, että sen avulla tuetaan ihmisten omatoimisuuden edellytysten muodostumista. Tämä on usein unohtunut aktivointikeskustelun tuoksinassa. Aktivoitumista on vaadittu juuri niiltä, joilla siihen on vähiten edellytyksiä ja jotka tarvitsisivat palvelujärjestelmältä aktiivisuutta tuen organisoinnissa. Sama ristiriita sisältyy myös tulojen kannustavuuteen ja aktivointivaikutuksiin. John Kenneth Galbraith kirjoitti 20.1.1991 Helsingin Sanomissa artikkelin Tyytyväisten ihmisten perintö. Tässä hän arvioi Reaganin politiikan seurauksia ja totesi muun muassa:

Niinpä Reaganin ensimmäisinä vuosina rikkaiden veroja alennettiin jyrkästi. Silloisen mielikuvituksellisen opin mukaan tällainen verojen alennus johtaisi valtion verotulojen lisääntymiseen kasvaneen yritteliäisyyden ja aloitteellisuuden kautta. Samoin köyhille annettavan sosiaaliturvan leikkaamisen katsottiin johtavan suurempiin ponnisteluihin ja sitä kautta suurempiin tuloihin. Kun rikkaiden sanottiin tarvitsevan suurempien tulojen muodostamaa kannustintia, entistä suuremman puutteen katsottiin kannustavan köyhiä.

Uusliberaalin politiikan varjo on kulkenut läpi läntisen maailman. Se on saanut toisaalla avoimen reaganilas-thatcherilaisen muodon tai sitten verhoillumman uuden hyvinvointipolitiikan mallin. On selvää, että hyvinvointivaltio tarvitsee uudistumista. Sen taloudellinen kestävyys on varmistettava. Sen on kyettävä tarjoamaan kansalaisille uskottava optimistinen tulevaisuus. Ei ole kovin aktivoivaa ja optimismia herättävää eräiden julkisuuden vaikuttajien puhe siitä, että olemme kuilun partaalla. Nämä profeetat kai uskovat olevan tiennäyttäjiä koko kansalle.

Jonkin verran hedelmällistä keskustelua on käyty viime vuosina yksilön ja yhteisön vastuusta. Puhe on kosketellut sekä yhteiskunnan moraalisia velvoitteita että myös niitä käytännön kysymyksiä, joilla yksilö, perhe ja yhteisö sekä

julkisvalta vastuutaan järjestävät. Edesmenneen Matti Heikkilän johdolla toiminut Stakesin projekti Hyvinvointivaltion rajat tiivistä tätä vastuuta hiukan tälle ajalle profiloitumaan muotoon lähtien siitä, että pohjoismainen hyvinvointivaltio ja sen universaalit etuudet ja palvelut ovat edelleenkin kehityksen perusta. Tämä perusta tarvitsee kuitenkin täsmennyksiä sen suhteen, että joka tapauksessa universaali politiikka ei riitä ja tarvitaan joiltakin osin kohdennettuja toimia:

Mitä perustavammanlaatuiset inhimilliset tarpeet ovat uhattuina ja mitä heikommat ovat yksilön oman voimavarat selvitä, sitä vahvemmat ovat yksilön oikeudet ja sitä selkeämpi on julkisen vallan velvollisuus järjestää toimeentulo ja sosiaali- ja terveyspalvelut. (Oikeus ja Kohtuus, 26.)

Suurten ikäluokkien elämäнкааri on monessa suhteessa myös hyvinvointivaltion ja universaalien sosiaalipolitiikan elämäнкааri. Sodanjälkeinen jälleenrakennus ja Suomen rakentaminen osaksi pohjoismaista ja eurooppalaista hyvinvointivaltioiden perhettä elää syvällä meissä itsessämme. Yritykset rakentaa näistä lähtökohdista sukupolvisotaa ja vastakkainasettelua suuria ikäluokkia kohtaan osoittavat ymmärtämättömyyttä historiasta.

Pohjoismaisen hyvinvointivaltion eetos ja käytäntö eivät myöskään pysähdy vain sosiaaliturvapolitiikkaan, kuten Himanen näyttää ymmärtävän, vaan kyse on politiikan kokonaisuudesta. Tässä kokonaisuudessa tärkeitä sosiaalipoliittisia prosesseja ovat olleet muun muassa sosiaaliturvan ja palvelujen rakentaminen, asuntopolitiikan sosiaalisuus, koulu-uudistus, terveydenhuollon uudistus kansanterveyden kehittämisen suuntaan sekä julkiset kulttuuri-palvelut sekä aluepolitiikka.

Kekkoslainen kansallinen eheytyks toi meille uuden koulutusjärjestelmän, joka loi sosiaalipoliittisesti tärkeän yhtenäiskoulujärjestelmän. Samaan aikaan maan korkeakoulupolitiikkaa uudistettiin ja laajennettiin, jolloin yliopistolliset väylät avautuivat myös köyhien lapsille. Keskiasteen uudistus ja nuorisoasteen koulutuksen uudistus jäin kesken, koska lukion asemaan ei haluttu koskea. Joka tapauksessa koulutuspolitiikan sosiaalipoliittiset uudistukset avasivat meille uudenlaisia sosiaalisen nousun mahdollisuuksia.

Lopullisia tuloksia ei pidä myöskään liioitella. Monien tutkimusten mukaan vanhempien sosiaalinen tausta määrittää edelleen lasten myöhempää koulutukseen hakeutumista ja menestymistä. Se, missä määrin muut yhteiskunnalliset tekijät kuin koulutuspolitiikka vaikuttavat tähän, on epäselvää.

Tästä huolimatta näyttää siltä, että koulutuksellinen tasa-arvo, mitattaessa vanhempien sosioekonomisella taustalla, on lisääntynyt Suomessa. Merkkejä eriarvoisuuden kasvusta on toisaalta myös olemassa aivan viime vuosilta. (Vrt. Kivinen 2012, 559–566; Seppänen 2003, 337–352.)

Koulutuspolitiikassa Suomi voi ylpeillä Pisa-tutkimuksen vertailutuloksilla. Samaan aikaan kasvaa huoli siitä, että koulutuspolitiikassa on vahvoja virtauksia, jotka tukevat paluuta eräänlaiseen rinnakkaiskoulujärjestelmään. Rinnakkaiset järjestelmät syntyvät koulujärjestelmän sisään vanhempien valitessa lapsilleen parempia kouluja koulutusmarkkinoilla. Valinnat synnyttävät aina myös voittajia ja häviöitä ja häviäjät joutuvat valitsemaan yleensä sen, mitä jää jäljelle muiden valinnoista. (Le Grand 2006, 201.) Koulutukselliset ongelmat kasaantuvat yhtäälle ja menestykset toisaalle.

Keskustelu koulutuksen rahoituksesta näyttää kulkevan siihen suuntaan, että koulutuksen sosiaalipoliittiset aspektit unohtetaan. Ehdotetut yliopistojen lukukausimaksut ja muut oppilaan itse kustantamat osuudet romuttaisivat vähitellen vähävaraisten mahdollisuuksia päästä koulutusväylille. Tällöin rakennettaisiin avautuvien ja mobilisoivien väylien sijasta sulkeutuvia ja passivoivia väyliä. Historian oppitunteja ei pitäisi tässä suhteessa unohtaa.

Tässä mielessä ne keskeiset pyrkimykset, jotka sisältyivät yhtäältä Kekosen eheytysohjelmaan ja toisaalta Kuusen sosiaalipoliittiseen ohjelmaan, ovat ainakin osittain toteutuneet. Pekka Kuusi kirjoitti 60-luvun sosiaalipoliitiikassa (1961, 38–39) sosiaalisesta motiivista, joka hallitsee yhteiskuntapolitiikkaa.

Olennaista on tällöin panna merkille se, miten kansanvaltaisen vuosisatamme aikana sosiaalisuontoiset piirteet ovat muodostuneet kaikessa yhteiskuntapolitiikassamme aste asteelta yhä vallitsevammaksi ... Sosiaalinen motiivi todella hallitsee nykyaikaista yhteiskuntapolitiikkaa... Ilmeistä niin muodoin on, että sosiaalipoliittikka on kadottamassa erikoisasemaansa "laajojen väestökerrosten", "työväenluokan" tai "yhteiskunnan vähäväkisten ryhmien" elinehtojen parantajana ja yhteiskuntaluokkien välisten vastakohtaisuuksien tasoittajana. Kansanvallan sisäinen dynamiikka näyttää olevan sellainen, että sosiaalipoliittikan perinnäiset tehtävät ovat siirtymässä koko yhteiskuntapolitiikan tehtäviksi.

Missä on kilpailuvaltion sosiaalinen motiivi?

Kuusen optimismi saattoi pitää paikkansa aina 70-luvun loppupuolelle saakka. Tällä hetkellä juuri sosiaalisen motiivin hallitsevuus voidaan asettaa monilla aloilla kyseenalaiseksi. Sami Moisio (2012) on analysoinut valtiota ja tilasuhteiden säätelystä sodanjälkeisessä Suomessa. Analyysin antama kuva aluepolitiikan muuttumisesta uusliberaalimpaan, markkinaehtoiseen suuntaan kuvaa sitä, kuinka alueellisten erojen tasoittamisesta on luovuttu ja siirrytty tukemaan muutamaa kilpailukykyistä aluetta. Alueellisten lähtötasojen tasoittaminen ei enää näytä sopivan Euroopan sisämarkkinoiden säätelemässä todellisuudessa. Rakennerahastojen, sosiaalirahaston ja maatalouden tukirahaston kautta kulkeutuu jonkin verran rahaa heikoimmille alueille, mutta muutoin tietoinen alueellisia eroja tasoittava politiikka on loppunut.

Sosiaalihuollon sisällä on lisääntynyt pelko siitä, että sosiaalihuollon kokonaisuus on hajoamassa ja laidoiltaan murtumassa. Tämä näkyy muun muassa siinä, että paineet lisääntyvät siihen suuntaan, että vanhusten hoiva nähdään entistä enemmän terveydenhuollon kautta. Tämä on koko vanhuspolitiikan kannalta surullista, sillä tunnettua on, että vanhuus ei ole sairaus, vaan elämänvaihe. Vanhuutta yhteiskunnallisena kysymyksenä tulisi käsitellä entistä enemmän sosio-kulttuurisena ilmiönä. Myös lasten ja nuorten sekä perheiden palveluissa näyttävät vahvistuvan terveydenhuollon painotukset siitäkin huolimatta, että hoivan tuen ja avun tarve on vain osittain terveydellistä.

Samanaikaisesti Euroopan Unionin sisämarkkinasäädösten siivittämänä palvelujen tuottamisvastuu on siirtymässä entistä enemmän kilpailun ja markkinoiden piiriin. Yksityistä tuotantoa tarvitaan täydentämään julkista palvelutuotantoa, mutta kehitys ei kulje terveeseen suuntaan silloin, kun paikallisia palveluja hallitsevat yhä enemmän kansainväliset suuryritykset. Tällöin on aiheellista kysyä, kuka tätä järjestelmää todellisuudessa ohjaa ja millainen motiivi ja eetos hallitsevat palvelujen tuottamista ja organisointia?

Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamisryhmä kävi läpi omassa ehdotuksessaan koko sosiaalihuollon tilan ja tulevaisuuden. Tehdyt ehdotukset muodostavat hyvä pohjan sosiaalipalveluiden ja koko sosiaalihuollon kehittämiseksi. (Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportti 2012.) Siinä yhteydessä julkaistussa väliraportissa työryhmä otti kantaa myös

kilpailupolitiikkaan ja totesi muun muassa, että olisi päästävä pelkästä kilpailupolitiikasta aitoon yhteistyöhön eri toimijoiden välillä. (Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän väliraportti 2010.) On pelättävissä, että nämä ehdotukset tallautuvat kaiken muun kiistelyn alle. Erityisesti poliittiselta johdolta puuttuu tällä hetkellä kyky ymmärtää sosiaalihuollon keskeisten osien merkitystä osana laajoja yhteiskunnallisia uudistuksia.

Terveyspolitiikassa tilanne on tukala. Viime vuosien ristiriidat ovat synnyttäneet rakenteellisen sekavuuden. Järjestelmän rahoitus ja ohjausongelmat ovat synnyttäneet yhä selkeämmin jakaantuneet terveystaloudelliset ongelmat, jotka luovat myös uusia sosiaalipoliittisia ongelmia. Rakenteellisten ongelmien ratkaisut ovat törmänneet suuriin erimielisyyksiin ja valtapolitiikan pulmiin. Julkisen ja yksityisen terveydenhuollon intressien yhteensovitus näyttää vaikealta. Sairausriskin korvausten rahoituksen saanti tukemaan julkista perusterveydenhuoltoa näyttää vaikealta. Samaan aikaan työterveyshuolto on muuttunut työssäolevien korvaavaksi sairaanhoitojärjestelmäksi.

Asuntopolitiikassa universaaliluontoinen sosiaalisia lähtötasoeroja tasoittava asuntopolitiikka on muuttumassa toisaalta markkinaohjautuvaksi ja toisaalta erityisryhmien tukemisen politiikaksi. On surullista, että myös arava-järjestelmä on muuttunut eräänlaiseksi köyhien asuntoperoksi. Aravan kautta valtio on kerännyt ylisuurilla koroilla sellaista asuntopoliittista rahaa, jonka olisi suonut kulkeutuvan takaisin tukemaan asuntopoliittisia ratkaisuja.

Sosiaalinen motiivi on siis monin tavoin karkaamassa yhteiskuntapolitiikasta. Vaarana on, että tällaisen politiikan sosiaaliset seuraukset vaikeutuvat ja kasaantuvat yhä enemmän perinteisen sosiaalisektorin hoidettaviksi. Toisaalta se voi merkitä sitä, että kasaantuvat sosiaaliset ongelmat jäävät hoitamatta. Niiden yhteiskunnallinen luonne selitetään pois ja korvataan yksilövastuun, perheiden vastuun ja yhteisövastuun vaatimuksilla.

Lopuksi

Lapsena meitä opetettiin, kuinka koettelemukset kasvattavat. Samoin meitä opetettiin, että olemme vasta pieniä aikuisia. Kunhan kasvat isommaksi, niin sitten... Elämä oli aina valmistautumista tulevaan. Koulussa ei välttämättä tarvinnut olla hauskaa, koska se oli valmistautumista tulevaan. Onko todella

niin, että normaali arki on aina vain oikean elämän odotushuone? Uskonollisessa mielessä puhe tuonpuoleisesta on ymmärrettävää, mutta miksi normaalissa arkielämässä suostumme usein ajatukseen: ”kärsi nyt, sitten kun”?

Eläkevuosien kynnyksellä nousee väistämättä esiin kysymyksiä elämänhistoriasta. Katumukset ovat turhaa, mutta mielenkiintoisia ajatuskokeita voi heitellä siitä, mitä kukin valinta johonkin toiseen suuntaan olisi merkinnyt. Vielä 17-vuotiaana kaverini kanssa kalareissulla olin vannonut tulevani metsäteknikoksi. Maalaispoikana joutui kokeilemaan lähes kaikki maaseudun ammatit. Metsurintöitä tehdessä oli varmaan iskostunut päähän mahdollisuus kohota sillä tiellä peräti teknikoksi.

Työ- ja koulutusurien valinta on ollut täynnä arkisia sattumuksia, kiinnostuksen ituja ja ennen kaikkea rohkeutta toimintaan. Monissa tärkeissä valinnoissa on ollut mukana aika sumuinen tulevaisuus, mutta samalla vahvistunut usko siihen, että toiminta synnyttää motivaation ja kiinnostuksen uusiin asioihin. Toiminnan teorian lähtökohtiin luottaen näen, että tarttuminen ilmiöön vasta paljastaa ilmiön tarjoamat mahdollisuudet ja sitä kautta voi syntyä pohjaa uudelle motivaatiolle ja kiinnostukselle.

Jokainen sukupolvi luulee omansa aikanaan olevansa historian käännekohtassa. Jotkut historioitsijat ja kirjailijat ovat puhuneet pystyyn nostetusta aikakäsityksestä. (Jarva 1984, viitaten Aitmatovin romaaniin Eikä päivä pääty.) Siis siitä, missä tässä hetkessä on yhtä aikaa läsnä eilinen ja huominen. Tai niin kuin Hannu Niklander on sen todennut:

Nykyhetki välineenä työstän muistoista tulevaisuuden suunnitelmia.

Oma elämäni ei ehkä ole niinkään tähän mennessä sisältänyt historiallisia käännekohtia, vaan enemmänkin kuvaisin (verraten lainelautailijaan) niin, että olen saanut elää hyvinvointivaltion suotuisien aaltojen työntämänä. Edellisen aallon murtuminen on tarjonnut mahdollisuuksia palata odottamaan seuraavaa aaltoa. Omalta kylältäni ja omasta lähisuvustani olen lähes ainoita pitkän koulutustien käyneitä. Tässä mielessä haluan puhua sosiaalipoliittisesti ”periaatteellisista sosiaalisen nousun mahdollisuuksista”. Mahdollisuuksien realisoituminen on edellyttänyt monien yhtäaikaisten tekijöiden antamaa tukea. Silloin kun yhteiskunta kykenee ylläpitämään yhteisönsä keskuudessa periaatteellista sosiaalisen nousun mahdollisuutta ja jatkuvaa sosiaalista liikkuvuutta, voidaan sitä sanoa hyvinvointivaltioksi. Väylien tukkeutuminen, liikkuvuuden vähentyminen ja yhteiskunnan sulkeutuvien

ovien lisääntyminen on merkki siitä, että pyrkimyksenä ei olekaan rakentaa mahdollisuuksia kaikille, vaan vain joillekin. En tunnista itseäni 60-lukulaiseksi, ehkä enemmänkin 70–80 -lukulaiseksi. Sukupolveni siivitti pitkään optimismi ja idealismi paremmasta yhteiskunnasta. 2010-luku on monella tavoin kyseenalaistanut optimismia. Globaalit uhkatekijät ja hyvinvointivaltion eetoksen mureneminen tuntuvat usein ylivoimaisilta. Taloustieteilijät ovat tässä suhteessa astuneet pappien tilalle selittämään maailmaa, mutta heilläkin on vain yksi lääke – lisää sitä samaa, mikä kriisit on tuottanutkin.

Independent-lehdessä oli taannoin oivaltava pilakuva, jossa pankkiiri selitti kadunmiehelle, että classwar is over. Kadunmiehen aiheellinen kysymys kuului: Who won?

Kirjallisuus

- Allardt, E. 1961. Sosiologinen ja ideologinen puheenvuoro. Kansantaloudellinen aikakauskirja 57, 310–314.
- Entä 70-luvun sosiaalipolitiikka? 1970. New Strategies for Social Development – Role of Social Welfare. Suomen raportti XV Kansainväliseen Sosiaalipolitiikan Konferenssiin Manilassa 6.–12. syyskuuta 1970. International Council of Social Welfare Suomen toimikunta Helsinki 1970.
- Galbraith, J. K. 1991. Tyytyväisten ihmisten perintö. Yhdysvallat ajautui virheisiin, jotka uhkaavat koko maailmaa. Helsingin Sanomat 20.1.1991.
- Le Grand, J. 1990. The State of Welfare. Teoksessa Hillis, James (ed.) The State of Welfare. Oxford: Clarendon, 338–361.
- Le Grand, J. 2006. Inequality, choice and public services. Teoksessa Giddens, A. & Diamond, P. (eds) The New Egalitarianism. Cambridge: Polity Press, 200–210.
- Habermas, J. 1994. Uusi yleiskatsauksettomuus. Teoksessa Habermas, J. Järki ja kommunikaatio, tekstejä 1981–1989. Tampere: Gaudeamus.
- Harva, U. 1964. Ihminen hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Hilden, R. & Iivari, U. 2008. Suuret ikäluokat luokkakuvassa. Mitä meistä tuli. Ajatus Kirjat. Jyväskylä: Gummerus.
- Häkkinen, A. & Linnanmäki, E. & Leino-Kaukiainen, P. 2005. Suomi, johon suuret ikäluokat syntyivät. Teoksessa Karisto, A. (toim.) Suuret ikäluokat. Tampere: Vastapaino.

- Hänninen, S. 2004. Perustulo – kenen tahansa oikeus? Teoksessa Helne, T., Hänninen, S. & Karjalainen, J. (toim.) *Seis yhteiskunta – tahdon sisään!* Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.
- Jarva, V. 1984. Tulevaisuuden tutkimisen ongelma. Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia.
- Järvinen, K. & Kolbe, L. 2008. Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa. Nykysukupolven kokemuksia tasa-arvosta. Hämeenlinna: Kirjapaja.
- Kivinen, O. & Hedman, J. & Kaipainen, P. 2012. Koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuus Suomessa. Eriarvoisuuden uudet ja vanhat muodot. Yhteiskuntapolitiikka 5/2012, 559–566.
- Kuusi, P. 1961. 60-luvun sosiaalipolitiikka. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 6. Porvoo: WSOY.
- Linkola, P. 1971. Unelmat paremmasta maailmasta. Porvoo–Helsinki: WSOY.
- Mann, T. 2007. (alkuperäinen 1947) *Tohtori Faustus*. Jyväskylä: Gummerus.
- Massa, I. 1992. Hyvinvointivaltion ekologinen modernisaatio. Teoksessa Riihinen O. (toim.) *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*. Juva: WSOY, 357–379.
- Moisio, S. 2012. Valtio, alue, politiikka. Suomen tilasuhteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään. Tampere: Vastapaino. Jyväskylä: Bookwell.
- Mäki-Kulmala, H. 1998. ANTI-AHMAVAARA: Yrjö Ahmavaara yhteiskuntatieteen mullistajana. Tampere: Tampere University Press.
- Niklander, H. 1979: *Maakuntalaulu*. Tampere: Johanna Kustannus.
- Oikeus ja kohtuus 2006. Arvioita ja ehdotuksia yksityisestä ja julkisesta hyvinvointivastuusta. Hyvinvointivaltion rajat -hanke. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes. Helsinki 2006.
- Rahkonen, K. 1992. Sosiaalipolitiikan utopiat ja antiutopiat. Teoksessa Riihinen, O. (toim.) *Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen*. Juva: WSOY, 223–253.
- Raunio, K. 1995. Sosiaalipolitiikan lähtökohdat. Tampere: Gaudeamus.
- Salokannel, A. & Valkonen, K. 2012. Kauaksi kotoa. Muutoksen sukupolvi kertoo. Tallinna: Kustannus Oy Kotimaa ja Kirjapaja.
- Seppänen, P. 2003. Perheet kaupunkien koulumarkkinoilla. Yhteiskuntapolitiikka 4/2003, 337–352.
- Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän väliraportti. Selvityksiä 2010:19. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportti. Raportteja ja muistioita 2012:21. Sosiaali- ja terveysministeriö.

- Sosiaalihuollon periaatekomitean mietintö I 1971. Komiteamietintö 1971: A 25. Helsinki.
- Vartiainen, J. 2013. Sosiaalidemokratian kriisi. Suomen Kuvalehti 29/19.7.2013, 12–13.
- Työvoimapolitiittinen ohjelma 1974. Työvoimaministeriö. Helsinki.
- Waltari, M. 1929. Yksinäisen miehen juna. Teoksessa Waltari, M. (1985). 10 Waltaria. Juva: WSOY.
- Waris, H. 1961. Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 5. Porvoo.

IV

SOSIAALIPOLITIIKKAA OPETTAMASSA JA TUTKIMASSA

MONITAHOINEN 1970-

LUKU JA YLIOPISTO

Briitta Koskiaho

Noin kuukausi sitten otin vihdoinkin esiin pölyttyneet arkistolaatikkoni, jotka pakkasin lähtiessäni yliopistolta eläkepäiviä viettämään, kuten sanotaan. Joka vuosikymmeneltä oli valtavasti papereita. Toiset koskivat laitoksen tapahtumia ja toiset omaa toimintaani. Varsinaiset julkaisut olin järjestellyt jo aiemmin. Esiin tuli asioita, jotka olin jo täysin unohtanut. Siitä tulikin mieleeni epäily siitä, kuinka luotettavia muistelmat ylipäätään ovat. Ne kuvaavat muistelijansa käsitystä asioista ja niiden kulusta vuosikymmenten jälkeen. Tässä on nyt sitten yksi sellainen tapaus. Tarkoituksena on analysoida kohtaamistani yliopiston kanssa 1970-luvulla sosiaalipolitiikan ja laitokseni näkökulmasta.

Opiskelin itse upouudessa Yhteiskunnallisen Korkeakoulun Tampereelle sijoittuneessa rakennuksessa vuosina 1960–1963. Sen jälkeen vuonna 1964 pääsin assistentiksi juuri perustettuun toiseen assistenttuuriin. Lukuun ottamatta lyhyttä piipahdusta Jyväskylään 1970-luvun alussa ja apulaisprofessuuria siellä olin YK:n, YKK:n ja Tampereen yliopiston palveluksessa aina vuoden 2004 loppuun asti. Toimin kunnioitetun edeltäjäni, professori Armas Niemisen, jättämässä virassa Tasavallan presidentti Urho Kekkosen nimittämänä vuodesta 1980.

1970-luvulla olin paria ensimmäistä vuotta lukuun ottamatta Tampereella joko omassa apulaisprofessorin virassani, hoitamassa Niemisen virkaa tai sitten virkavapaana eli nykyisen Suomen Akatemian apurahatutkijana, varttuneena tieteenharjoittajana. Tieteellinen mielenkiintoni suuntautui maailmanparantajan tavoin tulevaisuuden vaihtoehtojen pohdintaan. Kiinnostavaa oli pohtia, mikä on sosiaalinen kysymys tänään ja mitä tapahtuu huomenna. Sosiaalipolitiikan määritelmän keskeinen käsite elintaso, myöhemmin hyvinvointi, kiehtoi nuorten tieteen tekijöiden mieltä 1960-luvulla.

yk oli määrittelemässä käsitteistöä uudelleen ottamalla erityisesti huomioon kehitysmaat.

Siitä sukeutuikin väitöskirjani aihe. Materiaali ja alan tutkimusyhteisö oli kuitenkin muualla kuin Suomessa. Niinpä tutkimusyhteisökseni tuli yk:n Sosiaalisen kehityksen tutkimuslaitos UNRISD Genevessä, johon tein tutkimusmatkoja ja sain keskustelutukea ajatuksilleni. Tämä kansainvälinen tutkimusyhteisö vaikutti hengellään ja kysymyksenasetteluillaan nuoreen tutkijanalkuun voimakkaasti. Niinpä ohjauduin katselemaan maailmaa enemmän kansainvälisestä kuin tamperelaisesta perspektiivistä. Opin, että kaikki on suhteellista, johtopäätökset riippuvat näkökulmasta. Kehitysmaiden kannalta asiat näyttivät perin toisenlaisilta kuin pohjoismaisesta näkökulmasta.

Väitöskirjaa tehdessäni 1960-luvun lopussa esiin nousivat ympäristökysymykset, jotka vyöryivät yhteiskuntakeskusteluihin amerikkalaisista vaikutteista. Halusin sisällyttää elintasokäsitteeseen ympäristön, mutta tietopohja oli vielä niin alkutekijöissään, ettei se ollut mahdollista. Niinpä väitöskirjan jälkeen 1970-luvun alusta lähtien innostuin tutkimaan ympäristökysymyksiä. Rakennettu ympäristö on kuitenkin sosiaalipoliittikka lähempänä kuin luonto. Ensimmäinen oppikirjanakin käytetty yhteiskuntatieteellisen ympäristökysymyksen analysointi ilmestyi ensimmäisenä painoksena 1972. Toinen tutkimusaiheeni suuntautui vähiten kehittyneisiin maihin. Myöhemmin, kun Afrikassa alkoivat itsenäisyys- ja sisällissodat, monet nämä maat kärsivät taas pahoin. Ulkoasiainministeriö oli kiinnostunut elintasotutkimuksen ja vähiten kehittyneiden maiden yhteyksien selvittämisestä.

Sosiaalipoliitikot eivät 1970-luvun alkupuolella yleensä mieltäneet ympäristökysymyksiä sosiaalisen kysymyksen osaksi, vaikka ympäristöhygieniset ongelmat olivat olleet teollistumisen alkuaikojen peruskysymyksiä. Hankkeitani ja innostustani ei aina ymmärretty, varsinkin kun koin ympäristökysymysten tieteidenvälisen luonteen olevan tärkeän. Seurustelu insinöörien, arkkitehtien ja biologien kanssa ei siihen aikaan ollut tavanomaista sosiaalipoliitiikan opetuksessa ja tutkimuksessa.

Opiskelijat olivat kuitenkin innolla mukana hankkeissa. Observoitiin lasten ympäristöjä, esimerkiksi päiväkotien leikkipaikkojen soveltuvuutta ja käyttöä, tehtiin lasten asuinalueiden meluhavaintoja tai tutkittiin 1970-luvun lähiötalojen ympäristöjä lasten kannalta. Huh, sitä raikattujen metsien määrää, johon betonilähiöt istutettiin! Oma tyttäreni, josta isona tulikin

arkkitehti, oli innolla mukana observoimassa ja kuvitti 7-vuotiaana tutkimusraportteja lapsen näkökulmasta.

Sittemmin aloitettiin Pispala-projektin pohjustustyö. Opiskelijat tutkivat Pispalaa asuinyhteisönä, mitä uudelleenkaavoitus oli uhkaamassa. Pohdittiin sosiaalisen yhteisön luonnetta. Jähmettyykö vanha asuinalue sisäänpäin lämpiäväksi kivettyineine normeineen ja asenteineen vai onko se turvallinen ja haluttu pesä maailman muutoksen melskeessä? Mielenkiintoisia pro graduja syntyi. 1980-luvun alussa Pispala-harrastus johti minut henkilökohtaisesti rehtorin puhutteluun. Kaupungin ylimmältä taholta oli tullut yliopistolle kehoitus luopua Pispala-tutkimuksestamme. Se haittasi kaupungin pyrkimyksiä rakentaa alue täyteen valkoisia betonivilloja. Puhuttelulla ei kyllä ollut mitään vaikutusta innostukseemme, päinvastoin.

Standardisosaalipolitiikka ei kiehtonut minua tuossa vaiheessa. Käytännössä hyvinvointivaltion rakentaminen – vaikka tuota käsitettä ei vielä tuolloin käytettykään – eteni pääpiirteissään kuin juna. Lakia lain jälkeen syntyi, lähinnä ILO:n suositusten mukaisesti. Kun tuolloin ohjenuorana olivat YK ja sen erityisjärjestöt, niin nyt ohjeet tulevat EU:sta, OECD:stä ja WTO:sta. Sosiaalipolitiikkaa kehitettiin tuolloin käytännössä teknisenä ja mekaanisena projektina.

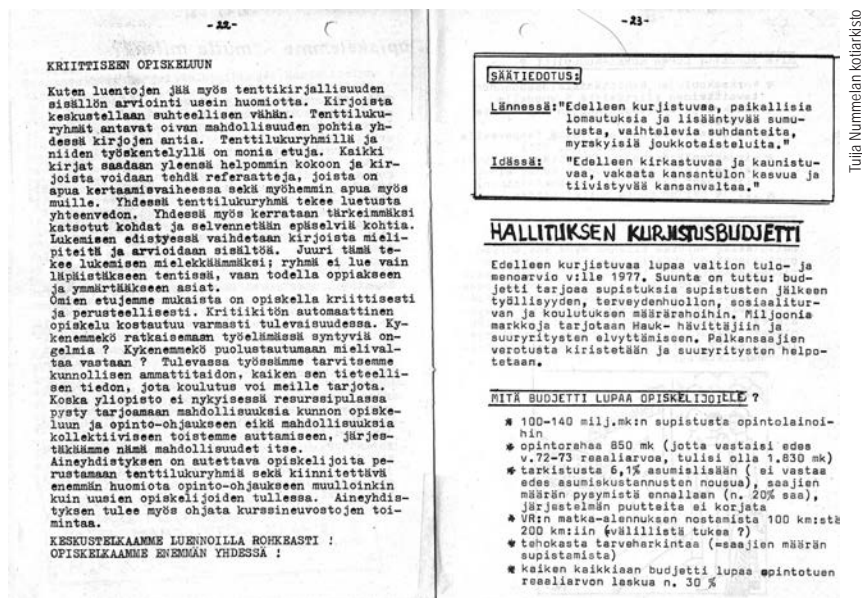
Minua taas kiehtoivat asiat, jotka olivat vasta ideointivaiheessa ja tulollaan joskus myöhemmin. Tällaisina kiinnostavina teemoina näin ympäristökysymykset ja kansainvälisen sosiaalipolitiikan. Varsinaisena ”takatuupparina” toimi professori Heikki Waris, joka kävi Helsingistä säännöllisesti istumassa professori Armas Niemisen virkahuoneessa. Kun hoidin jälkimmäisen virkaa, jouduin/pääsin vierailujen emännäksi. Meillä oli yhteisiä intressejä: kansainvälinen sosiaalipolitiikka, kehitysmaat ja UNRISD. Waris oli myös hyvin kiinnostunut ympäristöhankkeistani, olihan hän itse tehnyt mittavan historiallisen tutkimustyön analysoidessaan Helsingin Pitkän sillan toisen puolen elämää, sosiaalisia ja ympäristöllisiä ongelmia.

Yliopiston opettajan työssä kaikkein mielenkiintoisinta on tutkimuksellinen opetus, varsinkin jos opiskelijat ovat innolla mukana. Tässä suhteessa ei ole valittamista. 1970-luvun opiskelijat olivat ymmärrykseni mukaan kiinnostuneita opiskelusta ja yhteiskunnallisista asioista yleensäkin. Tällä vuosituhannella valitetaan, että monet opiskelijat ”lintsaavat” opetuksesta eivätkä ole kovin kiinnostuneita opiskelualastaan. He tulevat ”kouluun”, eivät itse-

näisinä tiedonhankkijoina yliopistoon jännittävien uusien asioiden pariin. Tosi harmi kaikkien kannalta!

1970-luku oli hyvin työntäyteistä aikaa sosiaalipolitiikan opettajalle. Armas Niemisestä tuli kansleri ja jouduin laitoksen johtotehtäviin. Laitokselle tulvi opiskelijoita. Se olikin opiskelijamäärältään tiedekunnan suurin laitos. 1960-luvun lopussa oli tullut numerus clausus sisäänottoon, mutta yhteiskunnallisen opetusjaoston kunnialla suorittaneet pääsivät suoraan tiedekuntaan. Opetusjaoston opiskelijamääriltään suurimmat oppiaineet olivat sosiaalipolitiikka ja työvoimaoppi. Niinpä sosiaalipolitiikan tiedekuntaopinnoissa oli opiskelijatulva. Yhtenä kuukautena saattoi eteen tulla 30 sosiaalipolitiikan gradun tarkastus, ja ensimmäisiä tarkastajia oli kaksi, professori ja apulaisprofessori.

Gradujen ohjaus jäikin monin paikoin varsin vähäiseksi tai pintapuoliseksi. Työvoimaa oli aivan liian vähän, ja opiskelijalta vaadittiin omatoimisuutta. Gradu-ohjauksen lisäksi tulivat luennot, seminaarit, jatkokoulutus ja hallin-

Kuva 16. Sosiaalipolitiikan opiskelijat olivat kriittisiä tenttikirjojen lukijoita. Moni kirja joutui "Mustaan Kirjaan", ja tilalle esitettiin uutta edistysellistä kirjallisuutta. (Kipinä-lehti 2/1977.)

totyöt. Erityisesti tässä tuiskeessa kärsi jatkokoulutus. Ei ollut aikaa paneutua kunnolla väitöskirjantekijöiden ja lisensiaattitutkielmien tekijöiden huoliin.

1970-luku oli poliittisen radikalismien aikaa yliopistoissa. Vuoden 1968 Pariisin opiskelijamellakoiden vaikutukset tuntuivat varsin nopeasti myös Suomessa. Kun Helsingissä nuoret opiskelijaradikaalit olivat useasti koulutettujen vanhempien lapsia, jotka usein tekivät jonkinlaista isäkapinaansa, niin Tampereella opiskelijoiden valtajoukko oli kotoisin maalta ja tehdaspaikkakunnilta, Tampereelta ja lähialueilta. Vanhemmat olivat maanviljelijöitä, työläisiä tai alempia virkamiehiä. Poliittinen kapina oli todellista yhteiskunnalliseen nousuun liittyvää liikehdintää, ei isäkapinaa. Monet varsinkin opetusjaostosta tiedekuntaan tulleet opiskelijat olivat käyneet Sirola-opiston, Työväen Akatemian tai Alkio-opiston. Monen opiskelijan ja opettajankin vanhemmat tai isovanhemmat olivat olleet osallisina jollain tavoin myös 1918 Tampereen taisteluissa.

Minunkin isoisäni löydettiin Kalevankankaalta hiekkakuopasta, johon oli kasattu kaatuneita punaisten riveissä taistelleita. Tämä seikka ei kuitenkaan mitenkään lisännyt ymmärrystäni sitä hurmosta kohtaan, joka levisi yliopistoon ja osaltaan vaikeutti työtä, jota oli niin hurjan paljon ilman poliittista kuohuntaakin. Punaliput heiluivat, pioneeripaitoihin pukeutuneet tiukasti letitetyt tytöt istuivat kirkassilmäisinä seminaareissa ja kieltäytyivät ymmärtämästä maailmaa muuta kuin omaksumiensa ruusunpunaisten marxilais-leniniläisten silmälasien läpi. Tiedostaminen oli avainsana. Vain tiedostanut ymmärsi, miksi sosiaalipoliitiikan kurssikirjoiksi piti ottaa Moskovian propagandatuotannon tuotteita. Briitta ei ole vielä tiedostanut, totesi kollegani Helsingissä pitämäni esitelmän jälkeen. Totta se olikin. Maailmankuvaani ei mahtunut tieteessä vain yhdestä arvolähtökohdasta tapahtuva tarkastelu, vaikka minusta sosiaalipoliitikon tulee aina olla heikkojen puolella ja yrittää ymmärtää, miltä maailma siitä lähtökohdasta näyttää.

Kun tässä tiedostamisessa oli siis vajuusta, anoin tutkimusvaihtoon DDR:ään Berliiniin, jotta konkreettisesti näkisin, mitä niin suuresti omassa yliopistossani ylistetyssä marxilais-leniniläisten oppien mukaan rakennetussa yhteiskunnassa todella tapahtuu. Todellisuus olikin tarua ihmeellisempää, paljon kompleksisempaa kuin kaukana kotiyliopistossa kuviteltiin. Sain Berliinistä, Weimarista ja Leipzigistä erittäin hyviä tutkimuskontakteja kaupunkisuunnittelun, asuntopolitiikan ja asuinaluetutkimuksen alalta. Teinkin kymmenisen vuotta kollegojeni kanssa tutkimusyhteistyötä, järjestimme

seminaareja molemmissa maissa ja kirjoitimme yhdessä kirjan. Kaikki empiirinen materiaali oli DDR:ssä salaiseksi luokiteltavaa, mutta kuljetin sitä mukanani Suomeen koko ajan. Länsi-Berliinin tutkijat eivät saaneet mitään tietoja naapurista ja ihmettelivät tilannetta kohdallani. Olisikin mukava tietää, olenko Stasin tiedostoissa tärkeänäkin informanttina.

Kun vierailimme Helsingissä DDR:n suurlähetystössä, itäberliiniläinen kollegani kertoi minulle noin vuonna 1980 suuren salaisuuden: DDR tulee kymmenen vuoden päästä siirtymään kommunismiin. Esitin suuren epäilyni asiasta. Niinpä sitten maa siirtyikin kapitalismiin tuon ajanjakson jälkeen. Olin Itä-Berliinissä Tiedeakatemian seminaarissa, kun muuri murtui ja kävelin hölmistyneenä valtavan ihmismassan mukana Brandenburger Torin kohdalta lännen puolelle. Jossain seisojaksi miliisi ja minä näytin hänelle passiani. Hän ei sitä edes vilkaissut, vaan huitaisi vain kädellään: Auf Wiedersehen!

DDR-työskentelystä ei koitunut opiskelijoille ammennettavaa suoraa hyötyä. Se oli mielenkiintoista itseni kannalta ja avasi ymmärrystäni siitä, miten totalitaarisessa järjestelmässä toimii kaksi lomittaista yhteiskuntaa, virallinen systeemi ja ihmisten arkielämä. Ne kaksi tietävät toisistaan, mutta eivät ole tietääksensä, mitä toinen puuhailee. Arkielämässä selviytymisen kannalta on koko ajan kehiteltävä metodeja, jotka eivät kestä päivänvaloa marxilais-leniniläisen virallisen järjestelmän virallisessa liturgiassa. Tutkimuksellisesti tästä seikkailusta oli kyllä hyötyä. Oli myös kiinnostavaa, miten vähäisillä resursseilla lahjakkaat ihmiset ideoivat ratkaisuja huutavaan asuntopulaan tai suunnittelivat kaupunkiympäristöjä tyhjistä. Virallisesti minkäänlainen länsimainen kirjallisuus ei ollut sallittua ja yliopistojen kirjastojen hyllyt ammotivatkin tyhjyyttään tältä osin.

Tätä taustaa vasten kotiyliopiston radikaalien vaatimukset itäsaksalaisten mallien käyttöönotosta eri elämän alueilla yliopisto-opiskelusta lähtien tuntuivat absurdeilta ja saivat ihmettelemään, miten vähäisin tietomäärin oltiin liikkeellä. Konkretian tuntemus näytti puuttuvan kokonaan. Siihen aikaan matkustelu ei ollut niin tavallista kuin myöhemmin, eikä ollut mahdollisuuksia käydä katsomassa, mitä muualla todella puuhataan.

Tässä kuvailemani seikat kertovat, miten koin 1970-luvun Tampereen yliopistossa. Se oli kaikkein työteliäintä aikaa koko yliopistossa toimimiskaute-nani 1964–2004. Kaikesta huolimatta 1970-luku oli eteenpäin menon aikaa. Ei ajateltu, että resurssit vähenevät. Rakennettiin tulevaisuutta, innokkaina.

SOSIAALIPOLITIIKAN OPETTAJANA JA TUTKIJANA

Simo Koskinen

Yliopistourani alku 1960-luvulla

Aloitin opiskelun syksyllä 1961 Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa sosiaali-huoltajatutkinnossa. Päätyiseni sosiaalihuoltajatutkintoon oli positiivisen diskriminaation tulosta. Kevätkesällä 1961 oli Aamulehdessä ilmoitus, että sosiaalihuoltajatutkintoon otetaan normaalihaun lisäksi 10 miespuolista hakijaa. Lähetin paperini sosiaaliministeriöön, josta tuli muutaman päivän kuluessa esiharjoittelumääräys Kokkolan kaupungin sosiaalitoimistoon. Välittömästi lähdin Kokkolaan kolmen kuukauden esiharjoitteluun. Normaalisti hakeneiden esiharjoittelu oli ollut kahdeksan kuukautta. Syksyllä 1961 hyväksyttiin erityishaun tuloksena meitä miehiä kaikkiaan kolme opiskelemaan sosiaalihuoltajatutkintoon. Näin alkoi perehtymiseni sosiaalialaan, josta tuli keskeinen alue koko yliopistourassani.

Valmistuin sosiaalihuoltajaksi normaaliajassa keväällä 1963. Tutkielmani aiheena oli Sosiaalihuollon tarve Kalevan kaupunginosassa. Olin syksyllä 1963 muutaman kuukauden sosiaalityöntekijänä Tampereen kaupungin sosiaalitoimistossa. Siihen käytännön työni sitten päättyikin. Vuoden 1964 puolella opettajani, professori Veikko Piirainen, kutsui minut sosiaalihuollon opetusjaoston jaostosihteerin tehtävään. Tästä alkoi yli 50 vuotta kestänyt yliopistourani. Suurin osa ajastani jaostosihteerinä kului sosiaalihuoltajaoppilaiden harjoittelun organisointiin ja harjoitteluraporttien arviointiin. Myöhemmin sain nimityksen kaikkien kolmen opetusjaoston apulaissihteeriksi, missä tehtävässä jouduin organisoimaan kahdeksan opetusjaostotutkinnon

käytännön asiat. Tämä hallinnollinen tehtävä jatkui vuoteen 1969 ja oli työurani työteliäin.

Olin opiskellut koko sosiaalihuoltajatutkinnon ajan myös yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa sosiaalipolitiikkaa ja kansantaloustiedettä. Ensimmäiseltä lukuvuodelta 1961–62 muistan erityisesti professori Eino Haikalan tilastotieteen luennot. Koko lukuvuoden oli joka perjantai-iltana kolme tuntia tilaston teoriaa ja lauantaiamuisin kello yhdeksästä alkaen kolme tuntia tilastomatematiikkaa. Eino oli varmasti opiskelija-aikojeni paras luennoitsija. Vaikka olin ollut lukiossa huono matematiikassa ja inhosin sitä, Einon loistava opetus sai minut ymmärtämään matematiikkaa ja jopa kiinnostumaan siitä. Koska olin sosiaalihuoltajatutkinnossa erikoistunut sosiaalihuoltoon, halusin kandidaatin tutkinnossa perehtyä yleiseen sosiaalipolitiikkaan, joka oli pääaineeni. Olin saanut sosiaalihuoltajatutkinnon todistuksen Yhteiskunnallisesta Korkeakoulusta, mutta yhteiskuntatieteitten kandidaatin tutkinnon todistuksen sain keväällä 1967 Tampereen yliopistosta. Olihan perinteikäs YKK muuttunut 1.4.1966 annetulla lailla Tampereen Yliopistoksi, joka yksityisenä yliopistona pääsi korkeakoulujen ylimpään kastiin. (Rasila 1973, 5.) Graduni aiheena oli kaivoksen vaikutus Pyhäjärven kuntaan. Kaivos kiinnosti minua, sillä olin elänyt lapsuuteni ja nuoruuteni kaivosyhteisössä kotikunnassani Viljakkalassa.

Heti tutkinnon suorittamisen jälkeen siirryin entistä enemmän opetuksen pariin. Matti Kaasinen oli aikaisemmin hypännyt käytännön työvoimahallinnosta yliopistoon työvoimaopin opettajaksi. Työvoimaoppi oli sijoitettu yhteiskunnalliseen opetusjaostoon. Matti koki, että työvoimaoppi tarvitsee rinnalleen sosiaalipolitiikkaa. Matti katsoi, ettei tiedekunnan sosiaalipolitiikan opetus riittänyt, vaan opetusjaosto tarvitsisi oman opettajan. Hän ehdotti minua opettajaksi. Niinpä aloin pitää peruskurssin luentoja ja myöhemmin muutakin sosiaalipolitiikan opetusta. Olin ensin tuntiopettajana, sitten lehtorin viran sijaisena ja myöhemmin vuosina 1972–1979 sosiaalipolitiikan lehtorin virkaan vakinaisesti nimitettynä. Aluksi opetin lähinnä yhteiskunnallisen ja nuorisotyön tutkinnon opiskelijoita. 1970-luvun alkupuolella sosiaalipolitiikasta tuli yhteiskunnallisessa opetusjaostossa pääaine, josta oli mahdollista suorittaa alin, keski- ja ylin kurssi. Sosiaalipolitiikan laitoksen kanssa sovittiin korvaavuudet tiedekunnan opetukseen. Olimme 1960-luvun lopulla ja koko 1970-luvun Matti Kaasisen kanssa hyvät kaverit niin yliopistolla kuin vapaa-aikanakin. Perheemme olivat paljon yhdessä.

Opiskelijatkin olivat huomanneet ystävyyssemme, meidät miellettiin kaveruksiksi. On yleistä, että tavatessani vanhoja opiskelijoita, he kysyvät: ”Mitä Kaasisen Matille kuuluu”? Ystävyyssemme on jatkunut vielä eläkeläisinäkin. Matin rooli on merkittävä siinä, että lähdin yliopiston opettajaksi.

Tutkijan urani kannalta oli ratkaiseva maisteriksi valmistumisvuoteni 1967. Opettajani professori Irma Kastari suunnitteli koko maata koskevaa vanhustutkimusta ja pyysi minua mukaan tutkimukseensa. Niinpä mielenkiintoni gerontologiseen tutkimukseen virisi. Laadimme Irman kanssa tutkimussuunnitelman, jolla anoisimme ja saimme tutkimusrahaa Raha-automaattiyhdistykseltä. Olin mainitun yhdistyksen palkkalistoillakin lukuvuoden 1969–70, jolloin pääasiallisena tehtävänäni oli valmistella haastattelulomake tutkimustani varten. Hoidin samalla myös opetusta yliopistossa. Olimme Irma Kastarin kanssa päätyneet siihen, että minä tutkin kotona asuvien ikäihmisten elinoloja ja palvelutarpeita ja Irma keskittyy laitoksissa asuviin vanhuksiin. Pohdin ”rahisvuoteni” paljon sitä, millainen ikäihmistien määrä riittäisi edustavaksi näytteeksi kaikista kotona asuvista, yli 65-vuotiaista suomalaisista. Kerroin otosongelmani myös professori Jouko Siivelle, joka oli Rayn tutkimuksia ohjaavan ryhmä jäsen. Jokke sanoi siltä istuimelta, että ”p....le, ota 1 000, se on tasaluku”. Näin oli iso ongelmani ratkaistu. Valitsimme Mini-Suomi-periaatteen mukaisesti 58 kuntaa edustamaan koko maata. Jaoin 1 000 hengen otoksen suhteellisesti näiden kuntien kesken. Sain haastatelluksi yhteensä 822 ikäihmistä. Irma tutki monipuolisesti samojen paikkakuntien kunnallis- ja vanhainkodit.

Opiskelu- ja työympäristönäni oli juuri valmistunut YKK:n päärakennus, joka mielestäni oli kaunis ja viihtyisä. Vieläkin, kun käyn yliopistolla, tietty nostalgia valtaa mielen noustessani ala-aulasta portaita toiseen kerrokseen. Huhtikuun 1. päivänä vuonna 1966 muuttui ”Sörkän yliopiston”, YKK:n nimi annetun lain perusteella Tampereen yliopistoksi. (Rasila 1973, 228–231.) Muistan hyvin tuon päivän. Henkilökunnalle järjestettiin pieni juhlatilaisuus asian kunniaksi. Mieleni valtasi toisaalta syvä haikeus YKK:n loppumisen vuoksi, mutta samalla oli aistittavissa uuden aikakauden alkaminen. Yksityinen Tampereen yliopisto käsitti tuolloin kolme tiedekuntaa, yhteiskuntatieteellisen, humanistisen ja taloudellishallinnollisen tiedekunnan sekä kolme opetusjaostoa, yhteiskunnallisen, kunnallis- ja verohallinnon ja sosiaalihuollon opetusjaoston. Tampereen yliopiston erikoisuutena säilyi ei-ylioppilaiden opiskelumahdollisuus. (Hosiaislouma & Laurila 1987.)

1960-luvun loppupuolelta alkaen koettiin yliopistomaailmassa erilaisia ideologissävytteisiä liikkeitä ja virtauksia, joissa itsekkin olin monella tavalla mukana. Monet ilmiöt jatkoivat esiintymistään vielä pitkälle 1970-lukua. Matti Parjanen (2010; ks. myös 1983) käyttää käsitettä ”Yliopiston kuohuva 60-luku”. Yhdysvalloissa jo vuosikymmenen alussa syntynyt kansainvälinen ylioppilasradikalismi rantautui vuosikymmenen jälkipuoliskolla Tampereellekin. Merkittävä oli erityisesti vuosi 1968, jota on kutsuttu ”Euroopan hulluksi vuodeksi”. Tampereen yliopiston opiskelijatkin aktivoituivat ja politisoituivat. (Kaarninen 2000, 99; Jylhä 2010.) Muistan hyvin, miten yliopistossamme opiskelijat vastustivat voimakkaasti Hervantaan siirtymistä ja organisoivat lukukausimaksujen maksulakon (Kaarninen 2000, 99–105). Aktivoituneet opiskelijat ottivat maailman muuttamisessa avukseen marxilaisen yhteiskuntatieteen, joka oli vallitsevana 1970-luvunkin yhteiskuntatieteissä. Omat sosiaalipolitiikan peruskurssin luentoni sisälsivät runsaasti marxilaista ainesta. Tampereen ylioppilaslehti Aviisi oli opiskelijaradikalismin esikuva. Muistan, miten joka perjantai odotettiin, mitä ”paljastuksia” lehdessä nyt oli. Yliopiston johtavat virkamiehetkin olivat koko perjantaaamupäivän työkyvyttömiä odottaessaan Aviisin tuloa. Minultakin muutama hallintomies kyseli hieman hermostuneena perjantaisin puolenpäivän maissa, joko Aviisi on ilmestynyt. YKK:n ajoista alkaen Tampereen yliopistoon oli liitetty punaisen yliopiston leima.

Myöhemmin tätä ”punaisuutta” on selitetty vain aktiivisen vasemmistolaisryhmän toiminnaksi, jota muutamat opettajat tukivat (esim. Parjanen 2010, 82). Myönnän, että itse kuuluin näihin ”muutamiin opettajiin”. Kerran yliopiston talousjohtaja Yrjö Silo sanoi minulle, että olen kaiken radikalismin takana. Todellisuudessa nuorena maisterina olin liikkeessä varsin pieni tekijä. Osana vasemmistoradikalismia syntyi 1960-luvun lopulla kamppailu aseistakieltäytymisestä ja aseistakieltäytymisoikeudesta (Seuri 2008). Keskeisenä tässä liikehdinnässä oli Erik Schüllerin saama kohtelu aseistakieltäytymisoikeudenkäynneissä, josta julkaistiin ajan hengen mukaan pamfletti (Halonen & Mykkänen 1970). Kirjan liitteenä on noin 2 000 nimeä käsittävä adressi, jonka allekirjoittajat toimivat aseistakieltäytymiseen yllyttäjinä. Olin yksi harvoista tamperelaisista allekirjoittajista (emt., 124). Asiaa olivat organisoimassa muiden muassa Erkki Tuomioja ja Ilkka Taipale. Yllyttäjiä tuli niin paljon, että poliisilaitokset lopettivat kuulustelut.

Omassa työssäni jouduin keskelle kahta konfliktia. Toinen koski niin sanottua sosiaalityön metodikiistaa, jossa amerikkalainen ongelmakeskeinen sosiaalityö ja mannereurooppalainen järjestelmäkeskeinen sosiaalihuolto olivat vastakkainen. Metodikiistan juuret ovat jo 1950-luvun alussa ja se jatkui aina 1970-luvulle. Esimieheni, professori Veikko Piirainen, oli vahvasti amerikkalaista sosiaalityötä vastaan. Tämä tuli esille lähes päivittäin. Toinen konflikti koski sosiaalihuollon opetusjaoston ja sosiaalipolitiikan laitoksen suhteita. Opetusjaostossa oltiin sitä mieltä, että tiedekunta ei anna enää tarvittavaa sosiaalipolitiikan opetusta sosiaalihuollon opiskelijoille. Toisaalta sosiaalipolitiikan laitoksella nähtiin, ettei opetusjaosto halua olla missään tekemisissä sosiaalipolitiikan laitoksen ja erityisesti sen sosiaalihuollon opetuksen kanssa (Koskiahon-Cronström 2009, 94). Olen aiemmin kuvannut yksityiskohtaisesti näitä kahta ristiriitaa (Koskinen 1997).

1970-luvun ”kohokohtia”: Sosiaalihuollon assistenttina

Uusi vuosikymmen yliopistourallani jakaantui kolmen ”postin” hoitamiseen. Vuosina 1970–72 toimin sosiaalipolitiikan, erityisesti sosiaalihuollon assistenttina sosiaalipolitiikan laitoksella. Vuonna 1972 palasin takaisin yhteiskunnalliseen opetusjaostoon, kun minut nimitettiin sinne perustettuun sosiaalipolitiikan lehtorin virkaan. Identifioiduin kuitenkin sosiaalipolitiikan laitokseen ja henkilöstöön. Erityisesti muistan opettajani ja sittemmin esimieheni professori Armas Niemisen. Häneltä sain suuren tuen kaikissa tehtävissäni. Hänen ansiotaan oli paljolti se, että lehtorin virassa antamani opetus integroitiin laitoksen opetukseen. Oli aikoja, jolloin pitämäni sosiaalipolitiikan peruskurssi oli ainoa kurssi lukukauden aikana. Se hyödynnettiin sekä opetusjaostoissa että tiedekunnassa. Vuonna 1979 minut nimitettiin sosiaaliturvan opetusjaostossa olevaan avohuollon yliopettajan virkaan.

Opetusjaoston sosiaalihuoltajatutkimuksen lisäksi yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa ja sosiaalipolitiikan laitoksella suunniteltiin jo 1960-luvulta alkaen tiedekuntatasoisen sosiaalihuollon koulutuksen aloittamista. Sosiaalipolitiikka-oppiaine alkoi vähitellen jakaantua yleisen sosiaalipolitiikan ja sosiaalihuollon opetukseen. Vuonna 1966 Vaasan kaupungin sosiaalijohtaja Reino Salo nimitettiin sosiaalipolitiikan, erityisesti sosiaalihuollon apulaisprofessorin virkaan. Myös Veikko Piirainen oli viran hakijana. Salon nimit-

täminen lisäsi entisestään opetusjaoston ja tiedekunnan välistä jännitettä (Koskinen 1997, 47). Vuonna 1970 perustettiin sosiaalipoliitiikan ja sosiaalihuollon professuuri, joka pari vuotta myöhemmin muutettiin sosiaalipoliitiikan, erityisesti sosiaalihuollon professuuriksi (esim. Kaarninen 2000, 267). Seuraavalla vuosikymmenellä sosiaalihuolto korvaantui sosiaalityöllä. Näin oli syntynyt suomalainen sosiaalipoliittisesti orientoitunut sosiaalityö, joka 1990-luvun alussa itsenäistyi omaksi tieteen ja tutkimuksen alueekseen.

Reino Salo nimitettiin vuonna 1970 kutsumismenettelyllä tähän uuteen virkaan. Ajan tavan mukaan professuurin myötä perustettiin myös assistentin toimi, jonka hoitajaksi Armas Nieminen kutsui minut. Tehtävä oli minulle erittäin mieluista. Sainhan siinä hyödyntää sitä sosiaalihuollon tuntemustani, jonka olin saanut sosiaalihuoltajatutkinnossa. Samalla sain tyydyttää uteliaisuuttani siitä, mitä tiedekuntatasoinen sosiaalihuollon opetus ja tutkimus sisältää ja perehtyä angloamerikkalaiseen sosiaalityön perinteeseen. Reino Salo hoiti virkaa 1970-luvun loppuun saakka.

Reinon muistan herrasmiehenä, huumorimiehenä ja hyvänä seuramiehenä. Vaikka olin tunnetusti vasemmistoradikaali ja Reino perinteisiin konservatiivisiin arvoihin nojaava, sujui yhteistyömme hyvin. Olin kokevinani, että Reino jotenkin arvosti työtäni. Reino ei kovin mielellään oleillut laitoksella muuta sen verran kuin virkatehtävät edellyttivät. Usein hän kutsui assistenttinsa kotiinsa, joka sijaitsi yliopiston lähellä Tuomiokirkonkadulla. Siellä me keskustelimme sosiaalihuollon kysymyksistä. Taas kerran mennessäni Reinon luo kohtasin melko tuohtuneen professorin. Hänellä oli edessään Huoltaja-lehti, jossa oli joku kirjoitukseni. Hän sanoi melko topakasti, että ”älä sinä politisoi tätä meidän sosiaalihuollon opetustamme”. Hänelle oli asiasta soittanutkin joku ulkopuolinen. Soittaja saattoi hyvin olla Reino Kuusi. Tämän jälkeen ei asiaan palattu.

Sosiaalityön koulutuskomitean sihteerinä

Yliopistourani merkittävimpiä tehtäviä oli toiminta sosiaalityön koulutuskomitean sihteerinä. Lähinnä Sosiaalityöntekijäin Liiton piirissä oli jo 1960-luvun loppupuolella noussut vaatimuksia sosiaalihuollon koulutuksen uudistamiseksi modernin sosiaalityön periaatteiden mukaisesti. Liiton ”painostustoiminta” johti siihen, että valtioneuvosto asetti marraskuussa 1970

komitean ”laatimaan kokonaissuunnitelma sosiaalihuollon koulutuksen määrällisestä ja laadullisesta uudistamisesta sekä sosiaalityöntekijöiden täydennyskoulutuksesta” (Koskinen 1997, 48–50).

Komitean puheenjohtajaksi nimettiin kouluhallituksen osastopäällikkö Magnus Kull. Komitean jäsenten nimittämisessä oli erikoista se, että jäsenissä ei ollut yhtään yliopistojen ja muiden oppilaitoksen koulutuksesta vastaavia. Ilmeisesti oli saatu huonoja kokemuksista aikaisemmista melko riitaisista komiteoista, joissa edellä mainitsemani metodikiista oli yhtenä tekijänä taustalla. Ilmeisesti Sosiaalityöntekijäin Liitossa ja erityisesti Veikko Niemen ideoimana oli syntynyt ajatus minun kutsumisesta komitean sihteeriksi. Esityksen tekijät ajattelivat, että kauttani myös yliopiston ääni tulee komiteassa kuulumaan. Olin tuolloin myös liiton koulutustoimikunnan jäsen. Pidin kutsumistani suurena luottamuksen osoituksena. Tiedustelin myös Armas Niemisen ja Reino Salon mielipidettä asiassa. Molempien mielestä oli laitoksen etu, jos ryhdyin sihteeriksi. Niinpä annoin suostumukseni. Veikko Piirainen suhtautui asiaan hieman kielteisesti ja totesi, että toimin Niemisen ja Salon juoksupoikana.

Liittoa edusti komiteassa Veikko Niemi. Liitto asetti Veikolle ja minulle taustaryhmän, jonka kanssa kokoustimme asioista, joita veisimme komitean kokouksiin. Päättimme muun muassa, että markkinoidaan käsite sosiaalityö komiteassa läpi. Komitean nimeksi tulikin sitten ehdotuksemme mukaisesti Sosiaalityön koulutuskomitea. Komitean jäsenet olivat pääosin eri hallintokuntien virkamiehiä, jotka eivät juuri tienneet sosiaalityöstä. Aluksi kirjoitinkin laajoja tekstejä siitä, mitä sosiaalityöllä kansainvälisesti tarkoitetaan. Joku jäsenistä kysyi kerran, että liittyykö sosiaalityö jotenkin sosialismiin. Komitean työ eteni siten, että kirjoitin jäsentelyn mukaisesti tekstejä kokouksia varten. Yleensä ne oli ensin käsitelty liiton tukiryhmässä.

Komitean sihteerin työ oli erittäin vaativa. Kirjoitin paljon tekstejä junassa Tampere–Helsinki–Tampere. Maaliskuun lopulla vuonna 1972 komitean mietintö valmistui ja se luovutettiin juhlallisesti opetusministeri Sundqvistille Valtioneuvoston juhlahuoneistossa Smolnassa (Sosiaalityön koulutuskomitean mietintö 1972). Mielestäni komitean suurin anti oli siinä, että paljolti sen ansiosta sosiaalityö-käsite vakiintui ja samalla sosiaalityön ammatillinen perusta vahvistui. Pääehdotukset jäivät toteutumatta, sillä sosiaalityön akateemistumisprosessi oli jo käynnistynyt ja sosiaalihuoltajatutkimuksen uudistus oli meneillään. Koulutuksen kehittäminen on saanut kuitenkin ideoita

komitean ehdotuksista. Kolmikymppiselle assistentille komitean sihteerinä työskentely oli valtava oppimisprosessi. Se oli tavallaan ”kisällinäytteeni” sosiaalityön alalla.

Mukana ”Ruotukierrolla”

Sosiaalityöntekijäin Liiton piirissä oli virinnyt 1960-luvulla pyrkimys yhtenäistää sosiaalityöntekijöiden joukkoa ammattikuntaperiaatteen mukaisesti ja perustaa alueellisia sosiaalityöntekijäyhdistyksiä. Tätä varten liitto organisoivat yhdistysten perustamiseksi vuonna 1971 kolme matkaa eri puolille Suomea. Kymmenkunta liiton edustajaa osallistui näihin matkoihin. Koulutustoimikunnan jäsenenä myös minä olin mukana näillä ”ruotukierroilla”, kuten näitä matkoja leikkillisesti aloimme kutsua. Olemme äskettäin Jorma (Joppe) Nuotion kanssa (Koskinen & Nuotio 2013) muistelleet yli 70-vuotiai-

-12- SOSIAALITYÖNTEKIJÄ, ”MUUTOSAGENTTIKO”?

Sosiaalipolitiikan laitoksen, Sosiaalipolitiikan yhdistyksen ja SOS ry:n järjestämällä TIETEN PÄIVILLÄ 4.4. oli aiheena ”sosiaalityöntekijän ammattirooli”. Aiheesta alustaneen STL:n puheenjohtajan, Aulikki Kananojan oli se, että sosiaalityö on väline, jolla voitaisiin saada aikaan muutoksia irrallisen muusta yhteiskuntapolitiikasta. Alustuksesta jäi mielikuva, että sosiaalityöntekijä on kaikkivoipa, muutoksia joka tasolla aikaansaava ihme olento.

Tieteen päiville osallistui paljon käyttännön sosiaalityöntekijöitä. Kipinä haastatteli yhtä heistä, perhepäivähoitajaa ja Ulla Vihtaa.

Onko sosiaalityöntekijä ”muutosagentti” – kuten Kananoja asian ilmaisi. Kuinka koet sosiaalityöntekijän roolin?

Yhteiskunnan perusrakenteet heijastuvat kunkin yksilön työn luonteesta, ihmiskuvasta, persoonallisuudesta. Vaikutussuhde on monimutkainen, eikä sitä voi mekaanisesti tulkita. Samoin sosiaalityöntekijän työssä heijastuu yhteiskunnan taloudellinen perusta. On opittava tuntemaan tätä vaikutusmekanismia, jota tutkimus, tiede ja käytännön työ omalta osaltaan voivat selvittää.

-13-

Sosiaalityö on tällä hetkellä pääasiassa vain väline kapitalistisen yhteiskunnan säilyttämisessä. Sosiaalityöllä ehkäistään kapitalistisille vaarallisten kärsivien syntymä, pidetään ihmistä hengissä, korjataan yhteiskuntamme aiheuttamia vaurioita yksilötasolla ja sopeutetaan ihmistä hyväksymään riskitietoisuus ja elämän epävarmuus. Esim. päivähoito säädellään tuotantolainan tarpeista käsin – ei lapsen, työvoimareservin, pidetään hengissä huoltoavun turvin, vammaisia uudelleen koulutetaan tuotantolainan kysynnän mukaan jne.

Kananojan väittäessä siitä, että sosiaalityöntekijä voisi muuttua (”muutosagentti”) yhteiskuntaa, ei ole reaalinen lähtökohda. Jopa yksilötasolla ongelmakäyttäytymisen muuttaminen on osoittautunut näissä oloissa mahdottomaksi. Sosiaalityöntekijä ei yksinään tässä järjestelmässä pysty ratkaisemaan muutoksia: ei yksilötasolla (huom. työttömyyden vaikutukset, asumis- ja koko elinympäristön vaikutukset, koulutuksen ja tiedon vähyys), ei organisaation sisällä eikä yhteiskunnan perusrakenteissa.

Tuija Nummela kotikirkko

Kuva 17. Ainejärjestölehden teemat ovat ajankohtaisia myös 2000-luvulla. (Kipinä-lehti 2/1978.)

na näitä kolmekymppisinä tekemiämme matkoja. Matkat teimme yleensä junalla. Savon radalta muistui mieliimme hauska kokemus junasta. Valitimme konduktöörille, että meillä olisi ”kossupullo” mutta ei plandingia. Kului tovi, kun juna pysähtyi pienen kioskin viereen, ja konnari tulisi sanomaan leveällä savon murteella, että nyt te saisitte sitä limsaa. Matkat tuottivat tulosta, sillä Liitossa oli vuoden 1971 lopussa jo 17 jäsenjärjestöä ja 1 200 yksittäistä jäsentä (Sosiaaliryöstökijäin Liitto 1949–1989). Nämäkin matkat lisäsivät nuoren assistentin tietämystä sosiaalityön arjesta.

Vanhukset tässä maassa

Raija Alhon toimittamana ilmestyi vuonna 1971 pamfletti ”Vanhukset tässä maassa”. Siinä oli kahdeksan kirjoittajaa, jotka tavalla tai toisella leimattiin vasemmistolaisiksi. Kirjoitin kirjaan artikkelin Eläkkeelle – siirtymävaihe ihmisen elämässä. Esittelin kirjoituksessani muun muassa meneillään olevan haastattelututkimukseni alustavia tuloksia eläkkeellä olosta. Kirjan kannessa oli alaotsikkona ”Kahdeksan nuoren kriittinen pamfletti ...”. WSOY:n piti julkaista teoksemme. Kustannusyhtiössä teostamme pidettiin kuitenkin niin kriittisenä, että yhtiö kieltäytyi viime tingassa kustantamasta kirjaamme erityisesti parin artikkelin vuoksi. Niissä kritisoi kirkon ja eläkekassojen varojen käyttöä. Tämän kieltäytymisen vuoksi kirjamme sai paljon huomiota julkisuudessa. Muun muassa Kansan Uutiset kirjoitti asiasta otsikolla ”WSOY syrjii kahdeksaa vasemmistolaista tutkijaa”.

Käsittekirjoituksemme siirtyi muuttumattomana Otavalle, joka julkaisi kirjan. Otava maksoi meille vielä lisää kirjoituspalkkiota, joka sen aikaisessa rahatilanteessani tuntui hyvältä. Saamansa ennakkomainonnan vuoksi kirjamme myi hyvin. Helsingin Sanomat julkaisi tuolloin kymmenen kohdan listaa siitä, mitä suomalaiset lukevat. Kirjamme oli pitkään tuon ”top 10:n” kärjessä. Myöhemmän toimintani kannalta oli ratkaisevaa, että kirjoitus-työmme yhteydessä tutustuin Eino Heikkiseen, jonka kanssa alkoi vuosikymmeniä jatkunut yhteistyömme gerontologisen tutkimuksen alueella.

”Mies ja ääni”

Kaikilla 1970-luvun alussa Tampereen yliopistossa olleilla on muistissa vuoden 1970 luentolakko, joka sai melko massiivisia piirteitä. Lakossa oli kysymys yliopistolain uudistuksesta, jossa opiskelijat ja osa yliopiston henkilöstöäkin ajoi periaatetta, että yliopistoyhteisössä saisi äänestää ristiin: opiskelijat opettajia ja päinvastoin. Tästä sai alkunsa ”Mies ja ääni” -periaate (Eskola 1973; Kaarninen 2000, 114–118; Rantalaiho 2009). Ilmiöstä on eri yhteyksissä kirjoitettu paljon, joten sivuutan aiheen tässä. Kuitenkin pitää todeta, että tätä kirjoittaessani muistan, miten tasan 44 vuotta sitten seisoin yliopiston ala-aulassa kuuntelemassa SYL:n julistaman (18.2.1970) luentolakon alkamista.

Tampereella lakko kesti pidempään kuin muissa yliopistoissa, yhteensä yhdeksän päivää. Itse olin lakkoilevien puolella enkä suostunut pitämään luentoja, vaikka saliin olisi joku opiskelija ilmestynytkin. Yliopistolla hulmuksi paljon punaisia lippuja. Elävästi muistuu mieleeni, kun SYL:n pääsihteeri Matti Louekoski käveleskeli ala-aulassa punainen nauha päällään ”tarkastamassa” lakon etenemistä. Tuloksena oli kiintiöperiaatteinen kolmikantahallinto, joka toteutettiin 1970-luvun puolivälissä. Laitosneuvostot saivat merkittävää päätösvaltaa muun muassa talousasioissa. Kiintiöperiaatetta vastaan taisteltiin myös perustamalla demokraattisia elimiä (hallitus ja laitosneuvosto), joissa olin myös mukana.

Suuri tutkinnonuudistus leimasi 1970-lukua erityisesti sen puolivälistä lähtien. Yliopisto-opetusta haluttiin uudistaa FYTT-toimikunnan mietinnön mukaan (Filosofisten ja yhteiskuntatieteellisten tutkintojen toimikunnan mietintö FYTT 1962). FYTT oli meille kuin Raamattu. Sen esityksistä käytiin kiivastakin keskustelua. (Ks. esim. Borg 2009, 49.) Löysin vieläkin hyllystäni paljon luetun FYTT-mietinnön.

Poliittisena päättäjänä sosiaalilautakunnassa

Olin ottanut kavereiden esimerkin mukaisesti demarien jäsenkirjan ja kuulin uuteen edistyskelliseen Väinö Voionmaan seuraan. Vaikka en ollut mitenkään osoittanut kiinnostustani kunnallispolitiikkaan, halusivat sosiaalidemokraatit minut edustajakseen Tampereen kaupungin sosiaalilauta-

kuntaan. Aloitin lautakunnassa vuonna 1972 ja pysyin lautakunnassa kolme vaalikautta eli 12 vuotta. Paitsi oma ryhmä myös kokoomuksen ja SKDL:n edustajat mielsivät minut enemmän alan asiantuntijaksi kuin puoluepolitiikan tekijäksi.

Tilanne meni välillä niin tiukaksi, että oma ryhmä aikoi pullauttaa minut pois lautakunnasta, koska olin muka liikaa veljeillyt vasemmalla olevien tovereiden kanssa. Tällöin kokoomuksen ja vasemmiston taholta annettiin ymmärtää, että jos Simo pannaan pois, he puuttuvat asiaan. Niin sain jatkoajan. Lautakunnassa olo oli itseni kannalta erittäin ansiokasta aikaa. Sain käytännössä testata sosiaalihuollon teoriaa, jota yliopistossa opetin. Käytännön vahva tuntemus vahvisti alan opetustani ja tutkimustani.

”Takapiruna” professorin viran täytössä ja ”pakanalössin” jäsenenä

1970-luvulta muistuu mieleeni vielä pari seikkaa, jotka nyt jopa huvittavat. Toinen juttu on tiedotusopin professorin viran täyttö heti vuosikymmenen alussa ja toinen liittyy virkavakuutuksen antamiseen yliopiston muututtua valtion yliopistoksi vuonna 1974. Molemmat tapaukset liittyvät vasemmistolaisuuteen. Antti Eskola (2009) on kirjassaan kuvannut kumppaakin tapausta.

Tiedekunta oli saanut 1960–70-luvun taitteessa uuden tiedotusopin professoruurin. Virkaa alettiin täyttää. Hakijana oli myös vasemmistoon kallellaan oleva Kaarle Nordenstreng, jota ei kuitenkaan ensimmäisellä kierroksella esitetty virkaan. Seurasi valitusruljanssi, jonka aikana me vasemmistolaiset mietimme, onko tilanteessa mitään tehtävissä Kallen hyväksi. Joku huomasi, että Reino Salon kanta on ratkaiseva ehdollepanossa. Minä sain tehtäväkseni Reinon assistenttina kääntää Reinon pää Kallen puolelle. Otin asian Reinon kanssa puheeksi ja totesin, että ehdolle panossa oli tapahtunut paha kömmähdys. Reino mietti asiaa ja yhtenä päivänä hän soitti minulle ja kertoi muutaneensa kantaansa. Hän pyysi minua hakemaan kotoaan kirjeen, jossa uusi äänestyspäätös oli. Juoksin hakemaan kirjeen ja vein sen tiedekuntaan. Kalle voitti uudessa äänestyksessä ja hänen nimitettiin virkaan 1971. Tästä nimitysprosessista kirjoitettiin myös pamfletti. Eskolan Antti (2009, 168) toteaa, että vaikutin yliopiston tiedotusopin suuntautumiseen.

Yliopiston valtiollistamisen seurauksena henkilökunta joutui antamaan virkavalan tai virkavakuutuksen. Pohdimme vasemmistoryhmän kanssa muun muassa Tillikassa, miten suhtaudumme tähän velvollisuuteen. Koska suurin osa ryhmästämme ei kuulunut kirkkoon, virkavala sormi Raamatun päällä ei tullut kysymykseenkään. Virkavakuutus annetaan sormi lakikirjan päällä. Osa porukastamme ei olisi halunnut antaa virkavakuutustakaan. Tuli kuitenkin selväksi, että jos haluaa säilyttää virkansa, jompikumpi piti antaa. Vakuutukset otti vastaan yliopiston rehtori Erkki Pystynen. Henkilökunnalle oli annettu ajankohta, jolloin vakuutukset piti käydä antamassa. Tilaisuudessa olivat ensimmäisinä ne, jotka antoivat virkavalan. Virkavalan antajia seurasi virkavakuutuksen antajien ryhmä, johon minäkin kuuluin. En muista, oliko se rehtori vai joku meistä, joka sanoi, että nyt on vuorossa ”pakanalossi”. Asia hoidettiin eikä siitä sen jälkeen enempää.

Sosiaaligerontologinen orientaationi vahvistuu 1970-luvulla

Olin ajautunut sattumalta vanhustutkimuksen alueelle, jolla olen pysynyt vuosikymmenet aina näihin päiviin asti. Identifioitumiseni sosiaaligerontologiaan alkoi kehittyä vähitellen 1970-luvun aikana. Tuohon aikaan vanhusaiheiden tutkiminen kiinnosti yhteiskuntatieteilijöitä varsin vähän. Toki sosiaalipolitiikassa tehtiin paljon tutkimusta vanhusten oloista muiden muassa opinnäytetöinä, mutta niissä ei juuri ollut mukana gerontologista näkökulmaa. Sosiaaligerontologiaan suuntautuneita sosiaalipolitiikan tutkijoita oli harvassa. Minun lisäksi oikeastaan vain kaima Simo Forss Eläketurvakeskuksesta edusti tätä uutta suuntausta. Käytimme tutkimuksessamme sosiaaligerontologista teoriaa ja ajattelua. Sosiologian alueella Faina Jyrkilä oli myönteinen poikkeus, sillä hän oli ollut kiinnostunut ikääntymisen tutkimuksesta jo 1960-luvun alusta lähtien.

Tutkijan urani on keskittynyt vuosikymmenien aikana kolmeen tutkimushankkeeseen. Ensimmäinen oli Irma Kastarin kanssa toteuttamamme vanhusten sosiaalipalvelututkimus 1960-luvun lopussa ja 1970-luvulla. Toinen tutkimushanke oli WHO:n kansainvälinen vanhojen ihmisten elämää koskeva tutkimus, johon menin mukaan vuonna 1978. Kolmas projekti on ol-

lut Lapin yliopiston ELVI-tutkimus- ja kehittämishanke vuosina 1998–2007. ELVI tarkoittaa tässä elämisen välineitä ikääntyneille.

Kastari & Koskinen -tutkimushanke

Tutkijaksi kasvaminen tapahtui vähitellen Kastari & Koskisen -tutkimushankkeessa, joka käynnistyi vuonna 1968 ja jatkui pitkälle 1970-lukua. Moni piti hankettamme liian laajana vain kahden tutkijan työstettäväksi. Sitä se todella olikin. Toisaalta hanke perehdytti hyvin tutkimustyön eri vaiheisiin. Ensiksi piti tutustua aikaisempaan vanhustutkimukseen lähinnä yhdysvaltalaisien tutkimusten avulla. Vuonna 1968 ilmestyi laaja kansainvälinen vanhustutkimus, jossa verrattiin vanhojen ihmisten oloja Yhdysvalloissa, Englannissa ja Tanskassa (Shanas, Townsend & Wedderburn ym. 1968). Tästä tutkimuksesta tuli hyvä vertailukohde omalle tutkimuksellemme.

Minun kontolleni lankesi siis kotona asuvien ikäihmisten olojen kartottaminen. Tutkimukseni tavoitteena oli kuvata vanhuuden aiheuttamia muutoksia ihmisen elämässä sekä määrällisiä palvelutarpeita ja tarkastella palvelutarpeeseen vaikuttavia tekijöitä (Koskinen 1976). Päädyin keräämään tarvitsemi tutkimusaineiston henkilökohtaisella haastattelulla. Työstin lähes 200 kysymystä käsittävän haastattelulomakkeen, jossa oli kysymyksiä vanhusen elämästä ”maan ja taivaan väliltä”. Joku kollega sanoikin, että tuo lomake saattaa pituudellaan tappaa joitakin vanhuksia. Haastattelijoiksi rekrytoin yli 100 opiskelijaa sekä kunnissa työskenteleviä sosiaali- ja terveysalan työntekijöitä. Haastattelijoiden koulutus ja muu yhteydenpito haastattelijoihin osoittautui erittäin työlääksi. Haastattelut tapahtuivat vuoden 1969 loppupuolella ja vuoden 1970 keväällä. Vieläkin jotkut haastattelijat muistuttavat, että sinulla oli punainen pitkä lomake, johon pyrimme saamaan ikäihmisiltä tietoja.

Lomakkeen kysymykset eivät suinkaan olleet sellaisenaan siirrettäväksi tiedoston muuttujiksi, vaan niitä piti koodausohjeen avulla muuttaa. Tiedot siirrettiin silloin vielä reikäkorteille. RAY maksoi lävistäjille palkkiot. Kokonaisuutena reikäkorttien määrä oli suuren muuttujajoukon ja yli 800 henkilön haastattelutietojen vuoksi valtava. Tampereen yliopistossa oli keskustietokone tietokonekeskuksessa, jonne reikäkortit vietiin ja annettiin ohjeet ajojen suosittamiseksi. Minulla oli tietokonekeskuksessa hyvä kaveri, joka

ajoi minulle tarvitsemani tiedot. Hän tunsikin minun aineistoni niin hyvin, että saatoinkin puhelimesta antaa vain muuttujien numerot ja pian olivat tuloslakana käytössäni.

Julkaisin alustavia tietoja tutkimuksestani jo vuodesta 1971 alkaen eri foorumeilla. Esimerkiksi Sosiaalisessa Aikakauslehdessä oli useita artikkeleita. Jatkoin laajemman tutkimusraportin kirjoittamista. Raportti tarkastettiin lisensiaattitutkielmanä maaliskuussa 1976. Tutkielman nimi oli ”Vanhusten sosiaalipalvelujen tarve ja siihen vaikuttavat tekijät Suomessa”. Lisensiaattiseminaarissa oli jatko-opiskelijoiden puolesta vastaväittäjänä Simo Forss. Briitta Koskiahon ja Armas Nieminen olivat tiedekunnan määräämät työni tarkastajat. Jos aineisto oli laaja, tuli raportistakin paksu, lähes 450 sivua liitteineen. Kun vein työni Faina Jyrkilälle, hänen kommenttinsa oli, ”pitääkö sitä noin paksuja raportteja kirjoittaa”. Pian tarkastustilaisuuden jälkeen Armas Nieminen kutsui minut kotiinsa keskustelemaan jatkotutkimuksestani. Hän ehdotti, että panisin lisensiaattityöni painoon väitöskirjaa varten. Hänen mielestään työni vastasi väitöskirjan vaatimuksia. Olin itse niin sosiaaligerontologisen ajatteluni vanki, että halusin tehdä uuden ja paremman tutkimuksen siltä pohjalta. En siis ottanut vaarin Armas Niemisen ehdotuksesta. Näin jälkennäpäin täytyy tunnustaa, että tein elämäni suurimman virheen. Väitöskirja sai odottaa 18 vuotta, sillä väittelin vasta vuonna 1994.

Lisensiaattityöni ei jäänyt nollatutkimukseksi. Sitä hyödynnettiin sosiaalihallituksessa sekä kunnissa lähes parin vuosikymmenen ajan, kun pohdittiin palvelujen mitoituksia. Aineistostani tuotettiin myös lukuisia pro gradu -tutkielmia, joilla oli annettavaa esimerkiksi päätöksentekijöille. Tutkimukseni ansiosta minulta alettiin pyytää paitsi erilaisia kirjoituksia myös esitelmiä erilaisissa seminaareissa ja muissa tilaisuuksissa. Sen lisäksi, että kasvoin projektin aikana tutkijana, minusta kehittyi jonkinlainen vanhuspolitiikan ja vanhuspalvelujen asiantuntija.

”Heikkisen koulukunnan” alku

Samana vuonna 1976, kun sain päätökseen ensimmäisen tutkimushankkeen, Tampereen yliopiston gerontologian professorin virkaan nimitettiin Eino Heikkinen. Olin ollut häneen yhteyksissä jo aikaisemmin. WHO:n Euroopan

aluetuimisto käynnisti vuonna 1976 tutkimushankkeen, joka koski ikääntyneitten ihmisten terveyttä, toimintakykyä, elintapoja ja palvelujen käyttöä. Suomi lähti mukaan tähän hankkeeseen, josta kehittyi 12 maan vertaileva tutkimus. Suomessa tutkimus toteutettiin Tampereen eläkeikäisten keskuudessa. Hanketta varten perustettiin tutkimusryhmä, jonka johtajana oli Eino Heikkinen. Heikkisen lisäksi tutkimusryhmään kuuluivat Riitta-Liisa Arajarvi (myöhemmin Heikkinen), Marja Jylhä, Simo Koskinen ja Pertti Pohjolainen. Eino ja Marja edustivat lääketiedettä, Riitta-Liisa kasvatustiedettä, minä sosiaaligerontologiaa ja sosiaalipolitiikkaa ja Pertti liikuntatiedettä. Ryhmästämmä kehittyi kiinteä tiimi, joka noteerattiin ulkopuolella Heikkisen ryhmänä. Jotkut puhuivat jopa ”Heikkisen koulukunnasta”. Eino oli väitellyt jo 1960-luvun loppupuolella. Muut ryhmäläiset väittelivät ikäjärjestyksessä: ensin Marja, sitten Pertti ja Riitta-Liisa ja Simo viimeksi. Neljä ryhmäläistä on toiminut myös professorin virassa.

Pidän tutkijanurani merkittävimpänä saavutuksena sitä, että pääsin mukaan Heikkisen johtamaan tutkijaryhmään. Eino oli erittäin vaativa, mutta tarvittaessa myös tukeva ja auttava. Tätä kuvaa hyvin tapaus tutkimuksemme alkuvaiheessa. Minua oli pyydetty puheenjohtajaksi Gerontologian maailmankonferenssin yhteen sessioon. Minulla ei ollut vielä kokemusta tällaisesta tehtävästä. Kysyin Einolta, annanko suostumukseni vai en. Eino sanoi, että ilman muuta suostut. Hän ehdotti, että harjoitellaan puheenjohtajuutta etukäteen. Toteutimme asian Jyväskylän yliopiston kampuksella ravintola Ilokiivessä. Kävimme session puhujat läpi ja Eino kertoi joka kohdassa, mitä minun piti sanoa. Valmennus tuotti tulosta, sillä puheenjohtajuus onnistui erinomaisesti. Tästä oli hyötyä lukuisissa kansainvälisissä konferensseissa myöhemmin. Mukanaolo tutkijaryhmässä tuotti lukuisia kontakteja kansainvälisiin tutkijoihin. Hankkeessa mukana olevien maiden tutkijat kokoontuivat määräjain pohtimaan tutkimukseen liittyviä kysymyksiä. Konkreettisesti sain kokea, miten vaikeaa kansainvälinen vertaileva tutkimus on suurten yhteiskunnallisten ja kulttuuristen erojen vuoksi.

Tutkimusryhmämme toteutti vuonna 1979 runsaan 1 000 tamperelaisen eläkeikäisen (60–89-vuotiaat) haastattelut. Ensimmäinen raportti tuloksista ilmestyi vasta 1980-luvun alussa (Heikkinen ym. 1981). Tutkimushankkeesta kehittyi Tampereen eläkeikäisten seurantatutkimus (TamElsa), joka jatkui peräti 27 vuotta. Uudet haastattelut toteutettiin vuosina 1989, 1999 ja 2006. Koko ajan mukana oli, joskin vähenevänä joukkona, jo 1979 haastateltuja.

Uusissa haastatteluissa otettiin mukaan myös uusia ikäkohortteja. Marja Jylhästä tuli myöhemmin tutkimuksen vastuullinen tutkija. Olin mukana vielä vuoden 1989 haastatteluissa, vaikka olin jo siirtynyt Lapin yliopistoon.

Julkaisuja ja esitelmää

Vanhusten sosiaalipalvelututkimukseni poiki runsaasti kirjoituspyyntöjä erilaisiin lehtiin ja muihin julkaisuihin. Julkaisuluettelostani löytyy 1970-luvulta 14 artikkelia ja muuta kirjoitusta erityisesti vanhenemisesta. Lisensiaattityöni lisäksi kuudessa kirjoituksessani esittelin tutkimukseni tuloksia. Muissa kirjoituksissa käsittelin yleensä vanhenemisen kysymyksiä, vanhuspolitiikkaa sekä vanhenemisen tutkimusta. Artikkeleitani julkaisivat esimerkiksi Sosiaalinen Aikakauskirja, Suomen Kunnallislehti, Ketju, Sosiaaliturva ja Sairaalaliitto tiedottaa. Tutkimuksestani seurasi myös esitelmäpyyntöjä seminaareihin, ja minua pyydettiin jäseneksi joihinkin vanhustyötä käsitteleviin työryhmiin.

”Opetuskoneena” 1970-luvulla

Parina ensimmäisenä vuonna toimiessani sosiaalihuollon assistenttina ohjasin paljon sosiaalihuollon linjan opiskelijoiden pro gradu -tutkielmia. Ehkä monet opiskelijat kokivat professori Reino Salon hieman etäiseksi ja kääntyivät sen vuoksi minun puoleeni. Yhteen aikaan saatoin puhua suoranaista gradusumasta. Vaikka työtä oli paljon, tykkäsin ohjaustyöstä kovasti. Ohjauskeskustelut opiskelijoiden kanssa olivat usein virkistäviä. Monet ohjattavistani päätyivät myöhemmin merkittäviin sosiaalihuollon ja sosiaalityön tehtäviin.

Kiinnostus yhdyskuntatyöhön

Vuosikymmenen alussa kiinnostuin yhdyskuntatyöstä, joka alettiin mieltää yhdeksi sosiaalityön menetelmäksi yksilö- ja ryhmätyön lisäksi. Ensimmäisiä kirjoituksia aiheesta julkaistiin jo 1960-luvulla, mutta 1970-luku oli varsina-

nen yhdyskuntatyön läpimurtautumisen aikaa. Vallitsevat olosuhteet, kuten voimakas yhteiskunnallinen muutos, ylioppilasradikalismi ja marxilaisen yhteiskuntatieteen yleistyminen, loivat hyvän maaperän yhdyskuntatyölle (Koskinen 2003). Elettiin voimakasta ympäristödeterminismin aikaa.

Yhdyskuntatyöhön kiinnostumiseni pohjautuu tapaamiseen ruotsalaisen Harald Swednerin kanssa, joka jo tuolloin oli Ruotsissa yhdyskuntatyön suuri guru ja josta tuli myöhemmin sosiaalityön professori. Olin vuonna 1970 esitellyt Haraldin toimittaman kirjan, jonka keskeisenä ajatuksena oli sosiaalityöntekijän rooli yhteiskunnan muuttajana ja uudistajana. Pian tämän jälkeen Swedner tuli vierailijaksi sosiaalipolitiikan laitokselle. Hän piti henkilökunnalle seminaaria ruotsalaisten yhdyskuntatyön kokemuksista. Usean päivän käsittävään seminaariin osallistui minun lisäksi vain kaksi muuta. Kuuntelimme Haraldin innostavaa esitystä jopa yökaudet. Tästä tapaamisesta seurasi ensinnäkin se, että johdimme Swednerin kanssa vuonna 1971 Lappeenrannan kesäyliopistossa viikon kestäneen yhdyskuntatyön täydennyskoulutuskurssin sosiaalityöntekijöille. Toinen seuraus oli, että aloitin yhdyskuntatyön luennot vuonna 1972 (ilmeisesti ensimmäisenä yliopistotalolla) Tampereen yliopistossa lähinnä nuoriso- ja sosiaalityön opiskelijoille. Muistan, että opiskelijat olivat innostuneita yhdyskuntatyöstä. Monet luennoilla olleet osallistuivat myöhemmin paikallisiin yhdyskuntatyön hankkeisiin. Muun muassa Tampereen Hervannassa yhdyskuntatyötä pitkään tehnyt Jukka Vinnurva kuunteli luentoni. Jatkoin yhdyskuntatyön luentoja koko vuosikymmenen ajan.

1970-luvulla käynnistettiin eri puolilla maata useita yhdyskuntatyön hankkeita, joissa vierailin ”asiantuntijana”. Vuosikymmenen loppupuolella toteutetussa Nurmeksen yhdyskuntatyön projektissa toimin noin viiden vuoden ajan työnohjaajana. Sain paljon käytännön kokemusta työnohjauksen yhteydessä. Mannerheimin Lastensuojeluliitto asetti vuonna 1973 yhdyskuntatyön työryhmän kehittämään yhdyskuntatyön menetelmää Suomessa. Olin usean vuoden ajan tämän ryhmän jäsen. Työryhmän puheenjohtajana toimi Pertti Harju sosiaalihuoltokannasta. Pertin kanssa meillä oli kiinteää yhteistyötä yhdyskuntatyön tiimoilta. Vuosikymmenen aikana julkaisin seitsemän artikkelia yhdyskuntatyöstä sekä pidin aiheesta lukuisia esitelmiä. Kerran valtakunnallisilla Sosiaaliturvapäivillä sain melkoisen ryöpytyksen korkeilta sosiaalihuollon viranhaltijoilta siitä, että olen tullut levittämään tänne sosialistisia ajatuksia.

Sosiaalipolitiikan peruskurssi massaluentona

Vuodesta 1972 alkaen annoin opetusta sosiaalipolitiikan lehtorin virassa, joka sijaitsi yhteiskunnallisessa opetusjaostossa. Opetukseni integroitiin 1970-luvun kuluessa yhä enemmän sosiaalipolitiikan laitoksen opetukseen. Pitämäni peruskurssi saattoi olla ainoa kurssi joinakin lukukausina. Parhaimmillaan luennoilla oli 200–300 opiskelijaa. Useina lukukausina pidin luennot Sampolassa maanantaisin kello 8–10. Monille tämä oli liian aikaista. Vuosien mittaan peruskurssini kuunteli monta sataa, ehkäpä yli 1 000 opiskelijaa. Liikkuessani vuosikymmenten aikana eri puolilla Suomea monet ihmiset ovat tulleet kertomaan, että ovat olleet peruskurssini luennoilla 1970-luvulla. Jotkut muistavat vielä, mitä olin luennoilla puhunut. Aloitin aina luentoni toteamalla, että sosiaalipolitiikkaa voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta, työn ja pääoman kannalta. Minun näkökulmani on työn ja työväenluokan puolella. Osittain luentoni on rakennettu melko vasemmistolaisen ideologian pohjalta. Käytin muun muassa historiallisen materialismin teoriaa yhteiskunnan rakennetta kuvatessani. Käsillä olevalla vuosikymmenellä nostettiin esiin perinteisen elintasotarkastelun rinnalle laajempi hyvinvointinäkemys, jossa muun muassa poliittiset resurssit olivat keskeisellä sijalla. Erik Allardtin (1976) hyvinvoinnin määrittäminen, *having, loving ja being*, sai paljon huomiota osakseen. Luennollani käsittelemäni melko laajasti tätä uudistuvaa hyvinvoinnin käsitettä.

Joskus luennoilla käytiin monipuolista keskustelua käsiteltävistä teemoista. Kerran pääsin luennessani vasta muutaman lauseen mitan eteenpäin, kun Esko-Juhani Tennilä pyysi puheenvuoroa. Hän selvitteli melko pitkään omia kantojaan. Muistan myös Petri Kinnusen, joka ilmestyi luennon alkuun ja pyysi saada esittää opiskelijoita koskevia tiedoituksia. Joskus tunnista meni melkoinen osa tähän Petrin informaatioon. Kerran sattui hauska episodi omalta kannaltani. Perheemme lapsilla oli marsu, joka oli käynyt kirjahyllyssä luentokansioni välissä ”asioillaan”. Kun avasin maanantaiaamuna luentokansion, sen välistä tippui luentosalin lattialle marsun pipanoita. Kerran taas kokeilin luennoilla, mikä taskussani pullotti. Sinne oli jäänyt syöttiahven, kun olimme käyneet Kaitalon Hessun ja kumppaneiden kanssa sunnuntaina madekoukuilla.

Sosiaalihuoltoa ja sosiaalisuunnittelua

Pyrin ottamaan luennoillani huomioon sosiaalipolitiikan eri lohkoja. Luennoin muun muassa asuntopolitiikasta ja kehitysysteistä. Pidemmät luentosarjat luennot käsittelivät sosiaalihuoltoa ja sosiaalisuunnittelua. Olin havainnut, että monet yhteiskunnallisen tutkimuksen suorittaneet hakeutuivat töihin sosiaalihuollon tehtäviin ilman varsinaista ammatillista koulutusta. Katsoin, että lukukauden kestävä sosiaalihuoltoluento olisi heille tyhjää parempi. Hyödynsin luennolla sosiaalihuoltajatuututkimuksen opintojani sekä kokemuksiini sosiaalilautakunnan jäsenenä. Käytin apuna myös uusinta sosiaalihuollon tutkimusta. Käsittelin luennolla sosiaalihuollon historiaa, sosiaalihuollon hallintorakennetta, asiakasryhmiä ja toimenpiteitä. Kävin läpi keskeisten sosiaalihuoltolakien sisällön ja kerroin sosiaalihuollon tuloksellisuudesta. Tavoitteenani oli antaa opiskelijoille käytännöllistä perustietoa, jota he tarvitsevat sosiaalihuollon alalle hakeutuessaan. Luennot olivat melko suosittuja.

Suunnittelu nousi voimakkaasti esille 1970-luvun yhteiskunnallisessa keskustelussa (Koskinen 2003, 213–214). Uusi kunnallislaki, joka astui voimaan vuoden 1977 alusta, teki kuntasuunnitelman pakolliseksi. Näin paikallistason suunnittelun merkitys kasvoi. Alettiin vaatia myös kansalaisten mahdollisuutta osallistua suunnitteluun. Sosiaalisuunnittelusta tuli lähes iskusana. Vaadittiin sosiaalisen näkökohdan tuomista kaikkeen suunnitteluun. Fyysisen ja sosiaalisen yhdistämisestä ja suunnittelun demokratisoinnista tuli ajan tärkeä ideologia. Sosiaalihuollon johtaville viranhaltijoille ja sosiaalityöntekijöille suunnittelusta tuli ammatillinen haaste.

Halusin myös suunnittelun osalta kantaa korteni kekoon ja antaa tietoa tuleville alan työntekijöille. Käsittelin luennolla sosiaalisuunnittelun käsitteitä ja teorioita. Esittelin myös suomalaista sosiaalisuunnittelua eri tasoilla. Kuriositeettina kävin läpi myös Neuvostoliiton suunnittelun monopolivisen järjestelmän. Luento kiinnosti opiskelijoita. Sillä sai jonkin korvauksen myös sosiaalipolitiikan cumun kirjallisuudesta.

Kirjallisuutta ja seminaareja

Opetusjaoston sosiaalipolitiikan (alin, keski- ja ylin kurssi) kirjallisuus oli kovin marxilaista. Esimerkiksi Marxilainen kansantalous -teos oli pitkään vaatimuksissa. Taisipa Pääomakin tai osia siitä kuulua joskus vaatimuksiin. Käytin kurssivaatimuksissa paljon myös erilaista vasemmistokriittistä yhteiskuntakeskustelua (esim. Christiansson ym. 1972). Koska suuri osa opiskelijoista oli vasemmistolaisia, kurssikirjallisuus koettiin mielekkääksi. Eräs tenttitapaus on jäänyt erityisesti mieleeni. Minulla oli tapana ottaa opiskelija suulliseen kuulusteluun, jos kirjallisessa tentissä oli joku teos mennyt huonosti. Erään opiskelijan kirjatentissä jokin keskeinen marxilainen teos oli jäänyt vastausta vaille, vaikka muut kirjat olivat menneet hyvin läpi. Kutsuin tämän naisopiskelijan suulliseen kuulusteluun, olisiko teos ollut peräti Pääoma. Aloittaessani kysymykset tyttö purskahti itkuun kertoen olevansa erittäin oikeistolaisesta kodista, ja marxilainen terminologia tuntui hänestä mahdottomalta oppia. Tyynnyttelin opiskelijaa ja pyysin häneltä opintokirjaa todeten, että tentti on nyt suoritettu.

Seminaarit olivat mielenkiintoisia. Ajan hengen mukaisesti keskustelu oli vilkasta. Valtaosa seminaaritöistä oli varsin vasemmistolaista. Usein johdanto alkoi ”Marxilainen yhteiskunta aiheuttaa...”. Joskus sanoin, ettei jokaisen pidä tätä vakuuttaa, sillä uskon asian olevan niin. Usein seminaarissa oli yksi oikeistolaisesti ajatteleva opiskelija, joka joutui muiden seminaarilaisten taholta melkoisen paineen alaiseksi. Joskus jouduin opettajana puolustamaan tätä ”toisinajattelijaa”. Seminaarien yhteiskuntakeskustelua lisäsi se, että valitsimme seminaarityön lisäksi jonkin sosiaalipoliittisen teeman, jonka tiimoilta opiskelijat keräsivät sanomalehdistä leikkeitä, joita käsitteimme seminaarissa. Nykyisin tuntuu käsittämättömältä, että seminaaritalaisuuksissa ainakin 1970-luvun alussa sai polttaa tupakkaa, jos kaikki osanottajat sen hyväksyivät. Jos yksi vastusti, sitä ei laskettu. Minäkin vedin usein piippua. Joskus pidimme seminaarin yliopiston ulkopuolella, muun muassa Sorsapuiston ravintolassa. Pian tuli määräys, että seminaarit täytyy pitää yliopiston tiloissa. Vuosikymmenen loppupuolella seminaarista löytyi myös nykyinen vaimoni. Muistorikas kokemus oli, kun pääsin mukaan Briitta Koskiahon ohjaamaan laudatur-seminaariin, jonka teemana oli paljon huomiota saanut Pispala-projekti. Tähän hankkeeseen liittyy niin paljon muistoja, ettei niiden esittely tässä ole mahdollista.

Kirjoitin 1970-luvulla 17 sosiaalityötä koskevaa artikkelia, joiden teemoja olivat sosiaalityö yhteiskunnan muuttajana ja kehittäjänä sekä yhdyskuntatyö ja sen mahdollisuudet eri alueilla. Yhdessä kirjoituksessa ystäväni Jorma Nuotion (Koskinen & Nuotio 1972) kanssa halusimme hieman radikalisoida Sosiaalityöntekijäin Liiton toimintaa. Laadimme liitolle uuden periaateohjelman. Ehdotuksemme jäi elämään pitkäksi aikaa. Vielä 35 vuotta myöhemmin Huolenkantajat-teoksen (Satka, Auvinen, Aho & Jaakkola 2007) toimittajat halusivat muistojamme siitä, kuinka periaateohjelmamme syntyi (Koskinen & Nuotio 2007). Paikansimme kirjoituksemme sosiaalityön radikalismiin 1970-luvun alkupuolella. Yksi osoitus radikalismista oli Sosiaalityöntekijäin Liiton ja sosiaalihallituksen yhdessä järjestämä Uuden yhteiskuntapolitiikan seminaari keväällä 1973. Olimme Jorman kanssa suunnittelemassa ohjelmaa. Luennoitsijoiksi esitimme vasemmistolaisia tai muuten edistysellisiä henkilöitä. Seminaari oli myös näyte käytännön sosiaalityön ja yliopiston sekä eri hallinnon alojen yhteistyöstä. Seminaari oli niin radikaali, että siitä puhutaan vieläkin.

1970-luku oman ammatillisen kasvun aikaa

Vuosikymmen oli oman ammatillisen kasvuni aikaa opettajana ja tutkijana. Identiteettini sosiaaligerontologian suuntaan vahvistui. Samoin perinteinen sosiaalihuoltonäkemykseni vaihtui ammatillisen sosiaalityön alueelle. Kehityksen tuloksena kykenin myöhemmin, 1980–1990-luvun taitteessa, yhdistämään vanhenemisen teoriaa ja sosiaalityön teoriaa ja kehittämään gerontologista sosiaalityötä.

Vuosikymmenen aikana myös oma kansainvälinen toimintani lisääntyi. Vähitellen opin kirjoittamaan tieteellistä tekstiä. Retkeily marxilaisen tutkimuksen alueelle ei ollut pahasta. Käytännön perehtyneisyyteni (sosiaalilautakunnan jäsen, työnohjaaja) on ollut vahva perusta myöhemmin. Kasvuni kannalta monet kollegat ovat olleet tärkeitä. Erityisesti haluan mainita Marjatta Eskolan, joka vahvisti ymmärrystäni sosiaalityön menetelmiin ja Georg Wallsin, joka lukuisten keskustelujemme myötä opasti yhteiskunnallisen tasa-arvon ytimeen.

Monista aikakauden opiskelijoista tuli hyviä ystäviä. Nimeltä haluan mainita Jari Heinosen, Petri Kinnusen, Mikko Mäntysaaren ja Reijo Väärälän.

Kaikille heille on yhteistä tohtorin tutkinnon saavuttaminen. Kolmesta ensiksi mainitusta tuli sosiaalityön professoreita ja Reijosta sosiaali- ja terveysministeriön korkea virkamies.

Kirjallisuus

- Alho, R. (toim.) 1971. Vanhukset tässä maassa. Kahdeksan nuoren tutkijan kriittinen pamfletti. Vanheneminen biologisena, psykologisena ja sosiaalisena ilmiönä; eläkkeelle siirtymisen ja eläkkeellä olemisen ongelmat. Helsinki: Otava.
- Allardt, E. 1970. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.
- Borg, O. 2009. 70-luvun tiedekunta ja suuri tutkinnonuudistus. Teoksessa Järvenpää, P., Lahtinen, M. & Nordenstreng, K. (toim.) Ajan särmä. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta 1949–2009. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 45–54.
- Christiansson, L., Fahlen, T. & Flordh, C. 1972. Hiostamisen taito. Jyväskylä: Gummerus.
- Eskola, A. 1973. Mies ja ääni. Vaasa: Kirjayhtymä.
- Eskola, A. 2009. Mikä henki meitä kantaa. Katselen työni jälkiä. Helsinki: Tammi.
- Filosofisten ja yhteiskuntatieteellisten tutkintojen toimikunnan mietintö (FYTT). Komiteanmietintö 1972: A 17. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Halonen, I. & Mykkänen, M. (toim.) 1970. Tapaus Schüller. Helsinki: Tammi.
- Hosiaisluomo, A. & Laurila, M. (toim.) 1987 Opetusjaostot opintoväylänä. 60 vuotta yhteiskunnallista koulutusta Kansalaiskorkeakoulusta Tampereen yliopistoon 1925–1985. Toinen painos. Tampere: Tampereen yliopiston jäljennepalvelu.
- Jylhä, M. 2010. Erään lääkäripiskelijän tarina. Teoksessa Haapala, P. & Kaarninen, M. (toim.) Tamperelainen yliopisto. Tarinoita yliopistosta ja kaupungista 1960–2010. Tampere: Tampereen yliopisto, 85–97.
- Kaarninen, M. 2000. Murros ja mielikuva. Tampereen yliopisto 1960–2000. Tampere: Tampereen yliopisto ja Vastapaino.
- Koskiahö-Cronström, B. 2009. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön yhteistyö – vaivan paikka. Teoksessa Järvenpää, P., Lahtinen, M. & Nordenstreng, K. (toim.) Ajan särmä. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta 1949–2009. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 89–95.
- Koskinen, S. 1976. Vanhusten sosiaalipalvelujen tarve ja siihen vaikuttavat tekijät Suomessa. Sosiaalipolitiikan lisensiaattitutkielma, Tampereen yliopisto.

- Koskinen, S. 1997. Kokemuksia ja näkemyksiä sosiaalityöntekijöiden koulutuksesta 1960-luvulla. Teoksessa ”Valitse sosiaalihuolto elämäntehtäväksesi” Sosiaalihuoltajakoulutus 1942–1995. Sosiaalihuoltajat ry. 1944–1996. Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisu C-sarja, n:o 9. Helsinki: Hakapaino Oy, 31–54.
- Koskinen, S. 2003. Suomalaisen yhteisösosiaalityön kehitys ja nykysuuntaukset. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Juva: PS-kustannus, 206–236.
- Koskinen, S. & Nuotio, J. 1972. Eriarvoisuus – haaste sosiaalityöntekijöille. Huoltaja 9, 1972, 361–363.
- Koskinen, S. & Nuotio, J. 2007. Radikalismi 1970-luvun alussa. Teoksessa Satka, M., Auvinen, A., Aho, S. & Jaakkola, H. (toim.) Huolenkantajat. Kokemuksia ja sattumuksia sosiaalialan vuosikymmeniltä. Juva: PS-kustannus.
- Koskinen, S. & Nuotio, J. 2013 Lapin Sosiaalityöntekijät ry:n kankea alku. Neli-kymppinen Talentia Lappi. Juhlalehti 2013, 15–16.
- Parjanen, M. 1983. Ylioppilasradikalismi yhteiskunnallisena liikkeenä, sen synty ja kuolema. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Sarja A. Tutkimuksia 1:1983. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Parjanen, M. 2010. Yliopiston kuohuva 60-luku. Teoksessa Haapala, P. & Kaarninen, M. (toim.) Tamperelainen yliopisto. Tarinoita yliopistosta ja kaupungista 1960–2010. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 69–84.
- Rantalaiho, L. 2009. Luentolakko 1970. Teoksessa Järvenpää, P., Lahtinen, M. & Nordenstreng, K. (toim.) Ajan särmä. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta 1949–2009. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 113–115.
- Rasila, V. 1973. Yhteiskunnallinen Korkeakoulu 1925–1966. Porvoo: WSOY.
- Seuri, O. 2008. Moraalijonglörismistä vakaumuksella. Kamppailu aseistakieltäytymisoikeudesta osana 1960-luvun suomalaista radikalismia ja sukupolvikonfliktia. Suomen ja yleisen historian pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Shanas, E., Towsend, P. & Wedderburn, D. ym. 1968. Old People in Three Industrial Societies. London: Routledge & Kegan Paul.
- Sosiaalityön koulutuskomitean mietintö. Komiteamietintö 1972:A7. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Sosiaalityöntekijäin Liitto 1949–1989. Sosiaalityön vuosikirja 1989. Miktor: Sosiaalityöntekijäin Liitto.

MINUSTA TULI TUTKIJA

Ritva Nätkin

1970-luvulla Tampereella yhteiskuntatieteitä, erityisesti sosiaalipoliitikkaa opiskellut ikäluokka, muodostaa sukupolven, joka halusi muuttaa yhteiskuntaa ja myös yliopistoa. Opiskelijat eivät olleet lähtöisin perinteellisen akateemisista taustoista vaan lähinnä työväenluokkaisesta taustasta tai maaseudulta. Hyvinvointivalttiollisilla sosiaaliturvaetuuksilla, kuten valtion takaamalla opintolainalla oli heille ratkaiseva merkitys elämässä eteenpäin pääsemisessä. Uusien etuuksien tarjoamiin mahdollisuuksiin tarttuminen oli kollektiivinen ajan henki, sukupolveni mahdollisuushorisontti.

Mannheimilaisen sukupolviteorian mukaan sukupolvi erottuu ikäluokista siinä, että sillä on yhteisiä poliittisia kokemuksia, yhteinen ”kohtalo” (Alestalo 2007, 146). Yhteinen kohtalo ja sukupolven avainkokemukset syntyivät halusta muuttaa perinteitä siten, että myös työväenluokan lapsilla olisi mahdollisuus saada sivistystä. Maailmaa piti muuttaa tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden lisäämiseksi. Tämä sai aikaan yhteishengen ja tahtotilan, joka oli ikään kuin sukupolveni pääoma. Esimerkiksi opettajien ja opiskelijoiden välillä ei ollut suurta hierarkiaa, vaan monet opettajat olivat helposti lähestytävää ja heidän kanssaan tehtiin yhteistyötä.

Ensin en havaitse mitään suoraviivaista kehityskulkua siitä, miksi ja miten minusta tuli tutkija, mutta kun ryhdyn muistelemaan, juoni alkaa hahmotua. Yksityiskohtien kirjajaan viidakkoon voi aluksi eksyä. Muisteleminen on kuin kaleidoskooppi, jossa kuviot ja niiden konstellatit lakkaamatta vaihtuvat (Saarenheimo 1997, 23). Muisteleminen on myös sosiaalista ja vuorovaikutuksellista toimintaa, ja omaelämäkerralliset merkitykset syntyvät muistelutilanteissa kollektiivisesti (Saarenheimo 1997, 58–59; Vilkkio 1997). Opiskelijaelämän ja uravalinnan kuvaus sekä hyvinvointivaltion tarjoamien mahdollisuuksien arviointi on selvästikin sukupolvitarina, joka syntyy vuorovaikutuksessa tekstien ja muiden ihmisten kanssa.

Miten teen tarinalleni juonen? Mitkä asiat nostan etualalle mitkä unohdan? Minkä tyylin otan? Kättelenkö lukijaa ”hansikaskädellä” (vrt. Vilkkonen 1997), rukkanilla vai paljain käsin? Yliopisto-opiskelu ja sitä seurannut tutkimustyö nousevat varsin helposti esiin elämäni kirkkaana pääjuonena. Sen kanssa eivät kilpaile kuin lasten syntyminen ja Pispalan peruskorjaus, mutta nekin mahtuvat mukaan tarinaan 1970–80-lukujen opiskelijaelämästä ja tutkimuksesta. Päätän kertoa tästä kaikesta paljain käsin lukijaa kätellen, arkielämän kehyksestä ja avainkokemuksista käsin, vähän yhteiskuntatieteen rukkanilla höystäen.

Lukio ja opiskeluaika

Opiskelin Tampereen yliopistossa sosiaalipolitiikka pääaineenani vuosina 1974–1981. Pro gradu -tutkielma hyväksyttiin vuonna 1980, minkä jälkeen mietin noin vuoden pari, millaiseen ammattiin suuntautuisin. Suoritin jopa sosiaalityöstä 15 opintoviikkoa ajatellen, jospa minusta tulisi sosiaalityöntekijä. Suoritin sosiaalityön harjoittelun sairaalan sosiaalityössä. Minulla oli kokemusta lastenhuollontarkkaajan ja perhepäivähoidon ohjaajan työstä kesälomasijaisena Porin kaupungilla. Olin myös tuntiopettajana sosiaalialan keskiasteella, joten yhteiskunnallisten aineiden opettaja oli toinen varteenotettava ammatti- ja uravaihtoehto. Keskiaste tarkoittaisi nykyisin ammattikorkeakoulua. Tämä vaihtoehto olisi merkinnyt myös auskultointia tai jonkinlaista opettajaksi pätevyitymistä myöhemmin. Kolmas vaihtoehto, tutkimustyö, oli kuitenkin varsinainen unelma-ammatti. Kaksi muuta vaikuttavat näin jälkikäteen ajatellen vain hätäratkaisuilta siinä gradun ja valmistumisen jälkeisessä tyhjiössä, jossa opiskelija kokee hyppäävänsä hetkellisesti tuntemattomaan ja potevansa siihen liittyvää angstia. Ensimmäinen tutkimusrahoitus, puolen vuoden rahoitus opetusministeriöltä, varmistui vuonna 1982.

Kun kirjoitin tätä artikkelia syksyllä 2013, tapasin yllättäen kaksi vanhaa opiskelukaveria, jotka tunsivat minut opiskeluaikana hyvin. Kysyin heiltä, mitä he arvelevat siitä, miksi minusta tuli tutkija. He antoivat melko erilaiset vastaukset. Ainejärjestöaktiivi Sari Kyllönen, joka oli hetken myös tutkijakollegani, sanoi, että erityisesti sosiologiassa ja naistutkimuksessa avautuvat näkymät tutkimusrahoituksen saamiseen olivat tärkein vaikutin. Lisäksi

sosiologialla oli suuri vaikutus opintojen loppupään tutkimuspainotteisuuteen. Sosiaalipolitiikka oppiaineena ei ollut kovin tutkimuspainotteinen, vaan kytkennät hallintoon, sosiaalityöhön ja yleensä yhteiskuntapolitiikkaan olivat opinnoissa enemmän esillä. Toinen, ystäväni ja kämppikseni Hannele Tikkanen, sen sijaan sanoi, että se oli itsestään selvää koko ajan, että tähtäsit tutkijaksi ja yliopistolle töihin. Se oli intohimosi.

Tarkemmin muistellen tutkijan työ oli unelma jo pitkän ajan takaa. Muistin syövereistä putkahtaa esiin muistikuva, jolloin ajattelin ensimmäisen kerran aktiivisesti tutkimustyön mahdollisuutta. Lukion viimeisenä kesänä hain Porin kaupungin lastenhuoltolautakunnan alaisuudessa toimivan lasten leikkikenttätöiminnan ohjaajaksi, puistotädiksi. Hakuun liittyivät ammatinvalintatestit, jossa yksi kysymys oli muotoiltu suurin piirtein seuraavasti: kumpi sinua kiinnostaa enemmän, ihmisten kanssa työskentely vai tutkimustyö. Erottelussa on selvästi takana hyvin teknis-luonnontieteellinen käsitys tutkimustyöstä. Ruksasin tutkimustyön tietoisena siitä, että se vähentää mahdollisuuksiani päästä puistotädiksi. Pääsin kuitenkin.

Kouluajoilta mieleen muistuu myös ainekirjoitus. Opiskeluaikanani ei kirjoitettu esseitä niin kuin nykyisin, joten gradua kirjoittaessa piti palauttaa mieleen se sama draivi, jonka tunsin keskikoulun tai lukion aineita kirjoittaessa. Nykyään sen sijaan kirjoittamista pidetään niin tärkeänä kvalifikaationa yhteiskuntatieteissä, että tänä vuonna äidinkielen numero huomioitiin sosiaalitieteiden tutkinto-ohjelman todistusvalinnassa. En tiedä, onko tämä vain tendenssinhakuista muistelo, kun muistan käyttäneeni preliminääri-aineessani sanoja ”sosiaalipolitiikka” ja ”hyvinvointivaltio”. Olin tutustunut Sosiaalipolitiikka-radiokurssiin (1972) ja se kaiketi vaikutti päätökseeni pyrkiä Tampereelle juuri sosiaalipolitiikkaa lukemaan. Lukion opettajien merkitys oli suuri. Radikaaleimmat ja uudistushenkisimmät heistä olivat helposti lähestyttäviä kuten yliopiston opettajatkin. Äidinkielen opettaja kertoi yön mietittyään päättäneensä nostaa samaisen preliminääri-aineen numeron kiitettävään eli ysimiikkaan. Samainen äidinkielen opettaja tuli 25 vuotta myöhemmin väitöstilaisuuteeni yhdessä radikaalin voimistelunopettajamme kanssa.

Tutkimustyön ihannointi oli looginen jatke myös koululais- ja opiskelija-radikalismille. Olin kouluaikana oppilaskunnan puheenjohtaja, Teiniliiton aktiivi ja Satakunnan sosialistisen nuorisoliiton jäsen. Opiskeluaikana olin jo toisena opiskeluvuonna ainejärjestö SOS:n puheenjohtaja ja vasemmisto-

lainen opiskelijaradikaali. Mielikuva tutkimustyöstä merkitsi jonkinlaista jatkoa poliittiselle toiminnalle ja maailman muuttamisen odotushorisonttia. Siinä paljastettaisiin epäkohtia ja vaikutettaisiin yhteiskuntaan.

Ainejärjestötoiminta, erityisesti SOS:n korkeakoulupoliittinen jaosto, oli yksi tie tutkimuksen piiriin. Muistan, miten menimme kyseisen jaoston kokouksesta yhdessä kuuntelemaan Heikki Lehtosen lisensiaatintutkimuksen tarkistusta, opponenttinaan Risto Eräsaari. Mukana olivat tuolloin ainakin Mikko Makkonen ja Reijo Väärälä ja muistaakseni myös Petri Kinnunen. Yleensäkin sellainen harrastus, josta ei tullut varsinaisia opintosuorituksia vaan yleissivistystä, viritti omaan ajatteluun ja jäi parhaiten mieleen. Opiskelijatoiminta oli pääasiassa ulkokohtaisten edellytysten parantamiseen pyrkivää. Vaadimme myös parempaa opetusta ja laitoskokouksia tai muita vaikutusmahdollisuuksia. Muistan, miten pieni sininen almanakka oli täynnä erilaisia kokouksia ja palaverieja. Seminaareissa ei opetettu tai opiskeltu tekstin tuottamista ja rakentelua tai argumentaatiota niin kuin nykyään, vaan seminaariväittely koski ”asioita” tai ”teesejä”, jotka tähtäsivät ”hyvään asiantilaan”. Mikä järjestelmä on paras? Pitäisikö yhteiskunnallinen muutos tehdä revolutionäärisesti vai reformistisesti? Mikä teoria on oikeassa? Metodologista keskustelua ei juurikaan käyty eikä tutkimusmetodeja painotettu niin kuin nykyään, vaan totuus ikään kuin välittyi opiskelijan/tutkijan kautta paperille.

Graduvaiheen alkaessa opiskelutyyli muuttui pelkästä tenttiin luvusta, luentojen kuuntelusta tai seminaariväittelystä tutkivaan otteeseen ja itsenäiseen työskentelyyn. Sopiva graduryhmä ja tutkimusprojekti löytyivät pitkänä sivuaineenani olleesta sosiologiasta. Tein sosiaalipolitiikan pro graduni työttömyydestä ja ajankäsityksistä Mitä on olla työttömänä? Tamperelaisten teollisuustyöläisten työttömyyskokemusten tarkastelua kapitalismiteorian avulla (1979) osallistumalla Raimo Blomin johtamaan sosiologian tutkimusprojektiin Työväenluokan asema ja tietoisuus sekä Antti Kasvion johtamaan Työttömyys elämäntilanteena -tutkimusprojektiin. Useita tunteja ja päiviä ellei peräti viikkoja ja kuukausia meni sen miettimiseen, mitä on aika. Parhaat tekstit olivat saksankielisiä. Projekteissa otettiin käyttöön laadulliset tutkimusmenetelmät ja kritisoitiin positivistista perinnettä, koska tutkittiin kokemusta ja toimintaa rakenteiden ohella. Gradussani oli yksi alaviite, joka koski nais erityisiä kysymyksiä ja nousevan naistutkimuksen teemoja. Naiset näyttivät kokevan työttömyyden eri tavalla kuin miehet. Alaviitteestä lähti

liikkeelle teema, joka sävytti tutkimustyöni sisältöä seuraavan 20 vuoden ajan.

Luokkatausta

Marjo Vuorikoski (2010, 284) kertoo tehneensä Juha Suorannan kanssa jäsen-nyksen luokkatutkimuksen pohjalta niistä kerrostumista, jotka akateemiseen sosialisatioon liittyvät työväenluokkaisesta taustasta tulleille. Yhtäältä pitää oppia akateemiset normit ja koodit ja toisaalta oppia pois työväenluokkaiseen taustaan liittyvistä kulttuurisista koodeista. Uudelleenoppimisen kautta entinen luokkatausta kytketään kriittisen reflektion kautta akateemiseen positioon ja sen yläluokkaisiin ja patriarkaalisiin piirteisiin. Luokkakokemukset voivat ilmetä, kun tarkastelee syntyperäänsä, luokkakulttuurisia törmäyksiä, kokemuksia työväenluokan työstä, vierauden ja ulkopuolisuuden tuntemuksia akateemisessa yhteisössä ja työetiikkaa. Patriarkalaisuus yliopistoyhteisössä tarkoittaa puolestaan sitä, että yliopistolaitos kantaa sääty-yhteiskunnan perinteitä. Tällöin se oli miesten, sukujen ja veljessarjojen laitos. (Julkunen 2004, 10–12.)

Naiset joutuivat aluksi anomaan ”erivapautusta sukupuolestaan” pyrkies- sään opiskelemaan 1800–1900-lukujen taitteessa. Vuosikymmenten mittaan naisten kykyä opiskeluun on useasti epäilty erityisesti heidän perhesidok- sensa ja lisääntymistehtävänsä takia. Naiset ovat kuitenkin tungeksineet yliopistoon ja halunneet opiskella ja vielä menestyneetkin siinä. On puhuttu jopa ”naisvaarasta”, joka tarkoittaa, että naisten määrän lisääntyessä yliopisto- koulutuksen taso ja arvostus laskee. Nyt kun naisten opiskelu ja työskentely akateemisissa viroissa on yleistynyt, nainen saattaa silti miettiä, pitäisikö hänellä kuitenkin olla professori-isä tai professorimies tai pysyäkö perhe koossa, jos mies ei ole koulutettu. (Julkunen 2004, 10–12; Nätkin & Kyllönen 1985, 5–15.)

Itse en tuntenut minkäänlaisia vierauden tuntemuksia Tampereen yli- opistossa. Myöskin Marjo Vuorikoski kertoo, ettei havainnut siellä elitismiä (2010, 289), jolloin olisi taustansa takia pitänyt tuntea alemmuutta. Päinvas- toin, elitismiin olisi suhtauduttu kielteisesti. Miten voi pätevyitä sosiaalipo- litiikkaan tai yleensä sosiaalialalle, jos ei tiedä omakohtaisesti, mistä puhuu? Yliopisto koettiin mahdollisuudeksi kehittää itseään ja ajaa samalla joitain

yhteiskunnallisia intressejä. Sukupuolittuneista rakenteista tultiin tietoisiksi oikeastaan vasta 1980-luvulla, vaikka sukupuolten välinen tasa-arvo oli substanssina rakentunut sosiaalipolitiikan sisään jo aiemmin. Ja sosiaalipolitiikka oli melko naisvaltainen oppiaine.

Luokkaeroja vahvempi erottelu oli jako maalaisiin ja kaupunkilaisiin. Yliopiston sijoittuminen pääkaupunkiseudun ulkopuolelle oli tuon ajan yhteiskunta- ja aluepoliittinen kysymys. Yleiskielestä erottautuva murre saattoi kertoa opiskelijan maalaisuudesta tai perifeerisyydestä ja siten jonkun tyyppisestä marginaalisuudesta. Takapajuisista kotipaikkakunnista tulikin opiskelijoiden keskuudessa vitsi. Kotipaikkakuntiin, niiden kulttuuriin ja murteeseen, suhtauduttiin samaan aikaan samaistuen ja erottaen. Minunkin pätäkivään länsimurteeseeni on kiinnitetty huomiota, mutta eniten korostin sitä itse.

Taustani on työväenluokkainen, mutta nähtävissä on myös sosiaalista liikkuvuutta alemman keskiluokan suuntaan. Sukuni miesten ammatteja olivat puuseppä, kirvesmies, muurari ja autonasentaja – sittemmin teknikko, insinööri tai pienyrittäjä. Sukuni naisten ammatteja olivat ompelija ja myyjätär – myöhemmin joku kouluttautui päiväkotiapulaiseksi tai lähihoitajaksi. Olen sisarussarjan ainoa ylioppilas ja akateeminen. En kokenut vierautta yliopistossa, mutta sen sijaan minut koettiin vieraaksi ja oudoksi kotiympäristössäni. Nykyisin yliopistokaupunkina tunnettu Pori kaihtoi pitkään yliopistokoulutusta. Kaupungin, jossa ei ole yliopistokoulutusta, tunnistaa yhdenmukaisuuden paineesta nuorison keskuudessa. ”Ritva on erilainen nuori”, totesi myyjättärenä toiminut, nuorena naimisiin mennyt minua vähän vanhempi sisareni.

Valmistumisen jälkeen olin puolisen vuotta töissä Porissa perhepäivähoidonohjaajana ja lastenhuollontarkkaajana. Sukulaiseni olivat innoissaan, että ”Ritvasta tulee sosiaalityöntekijä Virtanen” samannimisen televisiosarjan mukaan. Selkeätä käytännönläheistä ammattia pidettiin naiselle sopivana ammatinvalintana (Nätkin & Kyllönen 1985, 124–132) varsinkin, jos hän oli äiti. Äitiys ei kylläkään kuulunut lukioaikana tai opiskelujen alkuaikoina suunnitelmiini. 1960–70-luvun opiskelijaradikalismiin kuului marxilaisessa hengessä tietynlainen naiseuden vähättely, sillä sen tasa-arvokäsitys perustui miesnormiin. Tuolloin akateemisiksi pyrkiville naisille äitiys ja hoivaaminen näyttäytyivät takapajuisuutensa (vrt. Julkunen 2004, 11).

Jatko-opiskelu ja tutkimustyö merkitsivät porilaiselle vanhemman polven välle ”ikuisen opiskelijan” statusta, jossa oli lievä hyödyttömyyden leima. Muistan isäni todenneen, kun hain tutkimusapurahaa, että ”kaikkien pitäisi maksaa veroja”. Myös äitini totesi kerran sattuvasti, että ”osaa se Ritva sentään jotain tehdä”, kun hän kuuli matkakirjoituskoneen naputusta. Olin tullut esikoisvauvani kanssa mummulaan käymään ja viimeistelin samalla lisensiaatintutkimuksen johdantoa. Äitini oli varmaan huolissaan selkeän ammattitaidon puutteesta, kun lapsikin oli jo syntynyt. Havainnointi lähiö-ravintoloissa ei ollut vakavasti otettavaa työtä.

Kommentoimme opiskelijatutkimuksessamme (Nätkin & Kyllönen 1985, 65–68) opiskelijaelämän erityislaatuista. Opiskelu-aikaa on luonnehdittu pidennetyksi nuoruudeksi, vaellusvuosiksi, välivaiheeksi, sitten kun-elämäksi ja sosiaalseksi alaikäisyydeksi. Sosiologian professorina toiminut Veronica Stolte-Heiskanen kommentoi tutkimuksemme käsikirjoitusta sanoen, ettei ”sosiaalinen alaikäisyys” kuulostanut hänestä uskottavalta. Se oli kuitenkin usein työtä tekevien ihmisten näkemys opiskelijoista ja tulkitimme sen avulla joitakin haastateltavien näkemyksiä. Voi olla, että tässä näkyi tamperelaisen ja helsinkiläisen opiskelijahabituksien välinen ero.

Materiaaliset tai tyylliset luokkaerot eivät olleet silmiinpistäviä työväen omakotitaloalueella, jossa vietin lapsuuteni, eivätkä koulussani. Tyyllisten luokkaerojen sanotaan ilmenneen nuorisokulttuureissa ja musiikkimauissa, mistä minulla on paljon muistikuvia. Merkitsevää oli, kuka seiso ”rännin” milläkin puolella Porin keskustassa lauantai-iltana ja kuunteli mitään musiikkia. Sitä voimakkaammin muistan kuitenkin poliittiset luokkaristiriidat, jotka sävyttivät lapsuuttani. Ne jakoivat perheitä ja naapureita eriseuraisiksi. Teollisuuskaupunki Pori oli ollut yksi kansalaissodan näyttäjä (ks. Alapuro 1994), ja rajalinjat oikeiston ja vasemmiston sekä myös sosiaalidemokratian ja kommunistien välillä näkyivät selvästi. Radikaloituminen merkitsi näistä tietoisesti tulemista. Karkasin kristillis-isänmaallisesta kodistani joskus punaisten rientoihin, sillä leikkikaverini kävivät niissä.

Jälkikäteen huomaan, että olen tutkinut ja kommentoinut väitöskirjassani (Nätkin 1997a) poliittisia luokkaeroja niiden vaikutteiden virittämänä, joita kohtasin lapsena naapurustossa. Kirjoitin nimittäin sodanjälkeisestä yhteiskunnasta ja perhe- ja väestöpoliittisista keskusteluista. Harvemmin muistetaan, että luokkaidentiteetti sävytti myös perhe-elämää ja perhepolitiikkaa eikä vain työmarkkinoita tai politiikkaa. Elävä muistikuva jäi 1960-luvun

alussa noin 10-vuotiaana lukemastani jutusta, jota jäin ihmettelemään. Pio-neereissa käyvän leikkikaverini kodin pöydällä lojui Uusi nainen -lehti ja siinä oli juttu, jossa vaadittiin aborttien myöntämistä sosiaalisin perustein.

Tukien merkitys

Hyvinvointivaltioillisilla sosiaaliturvaetuuksilla ja muilla palveluilla oli ratkaiseva merkitys sille, mitä minusta tuli. Ilman valtion takaamaa opintolainaa ja opintorahaa en olisi lähtenyt opiskelemaan tai ilman TOAS:n opiskelija-asuntoja ja asumislisää en olisi asunut itsenäisesti ja edullisesti. Ilman opiskelija-alennuksia ja YTHS:n palveluja elämänlaatuni olisi ollut heikompi. Ilman Pispalan perusparannuksen yhteydessä tarjolla ollutta aravalainaa en myöskään olisi päässyt kiinni omistusasumiseen kohta valmistumisen jälkeen. Etuudet olivat ratkaisevia, vaikkei niillä tullut toimeen, vaan piti käydä kesätoissa, ja joskus myös ilta- tai yötoissa.

Mainitut etuudet tulivat minulle annettuna: astuin 1970-luvun puolessa välissä ikään kuin valmiiseen pöytään. Parhaiten muistaa sen, mistä on pitänyt taistella. Tällainen taisteltu etuus on äitiyden ja tutkimustyön/ansiotyön yhteensovittamisen mahdollisuus. 1970-luvulla voimaanastuneet ansiosidonnaiset vanhempainlomaetuudet sekä päivähoitopalvelut mahdollistivat toimeentulon ja arkipäivän sujuvuuden myös minulle 1980-luvulla alkaneiden jatko-opintojen aikaan, kun perheellistyin. Sen sijaan yliopistoyhteisössä piti tehdä asenteellista muokkausta ja käydä määrittelykampailua äitiyslomien merkityksestä. Äitiysloma ei olisi älyllisen kapasiteetin nollaus vaan luova tauko. Henkilökohtainen on ollut (tutkimus)poliittista tämänkin mahdollisuuden suhteen.

Kun Sari Kyllösen kanssa teimme tutkimuksen yliopistolla opiskelevien äitien arkipäivästä, opintojen kulusta ja ammattitoiveista (Nätkin & Kyllönen 1985), aihe oli uusi. Samaan aikaan ilmestyi ensimmäinen komiteamietintö Naisen tutkijauran esteet ja ongelmat (KM 1982), jossa teema nostettiin yhteiskuntapoliittiseen keskusteluun. Kun vielä 1980-luvulla (tutkimus)työn ja perheen yhdistämistä pidettiin naisen henkilökohtaisena ongelmana, tällä hetkellä yhdistäminen on hyväksytty oikeus. Se on yhteiskuntapolitiikan tavoite ja EU-kieltä. Suomen Akatemian projekteissa ja tutkijakouluissa pidetään täysin normaalina, että virkakauteen tai projektiin sisältyy vanhem-

painlomakatkoja, ilman suurempia skandaaleja. Osataan toimia, hakea ja myöntää jatkokausia projekteihin syyllistämättä nuoria naisia. Tosin ikäpolitiikka vaikuttaa toiseen suuntaan (ks. Vuorikoski 2010). Nykyään pitäisi väitellä nopeasti ja nuorena sekä kansainvälistyä jo väitöskirjaa tehdessä.

Työn ja perheen yhteensovittaminen on myös sosiaalipolitiikan oppiaineessa tällä hetkellä yksi tutkimuksen painopistealue. Vielä 1970–80-luvuilla sosiaalipolitiikka oli hyvin järjestelmäkeskeistä, eivätkä perhepolitiikka tai perhe-elämä ja hoiva olleet suosittuja tutkimuskohteita tai opetuksen teemoja. Anneli Anttonen luonnehtii väitöskirjassaan (1997) ”male/mainstreamiksi” sellaista sosiaalipolitiikkaa, joka keskittyy miehisten alojen toimintaan ja esimerkiksi sosiaalivakuutusjärjestelmään palvelujen sijaan ja joka samalla pitää miehiä normina. Nykyisin sen sijaan perheen ja työn yhteensovittaminen on esillä jo peruskurssilla.

Työelämää tutkiva Pertti Koistinen luonnehti vuoden 2011 sosiaalipolitiikan peruskurssilla, että on tapahtunut ”kolme hiljaista vallankumousta”. Ansiotyöstä ja kahden ansaitsijan työssäkäynnin mallista on tullut normi. Kahden ansaitsijan malli edellyttää työn ja hoivan yhteensovittamista. Koistisen sanoin, vähän EU-kieltä mukaillen, ”hyvinvoinnin tason ja siihen kohdistuvien odotusten kasvu on johtanut työn ja hyvinvoinnin suhteiden uudelleen arvioimiseen”. Tämä on tapahtunut viimeisten 40–50 vuoden aikana. Hän jatkaa, että kahden ansaitsijan mallia on tuettu ”työ-, sosiaali- ja hyvinvointipoliittisin uudistuksin (verotus, sosiaaliturva, sosiaali- ja hyvinvointipalvelut) ja malli on muuttanut yksilöiden käyttäytymistä ja arvostuksia (työn arvostus, avioituminen, hyvinvointiodotukset, lastenhankinta, kulutus jne.)”. Se on edellyttänyt ”perheen sisäisiä neuvotteluja ja uutta vastuunjakoja sekä johtanut palkkatyötä ja sukupuolten välisiä suhteita koskevan yhteiskunnallisen sopimuksen uusiutumiseen”. Kahden urasta perheessä on tullut normaali käytäntö, joskin naisten stressitaso on noussut (ks. Koistinen 2010).

Vallankumous ei näytä omasta näkökulmastani kovin hiljaiselta, vaan on täynnä kamppailuja. Sosiaalipolitiikassa mallitetaan liikaa, eikä (sukupuolittunut) toimijataso ruohonjuuritason kamppailuihin tule aina näkyviin. Vallankumous ei ole ohjautunut ylhäältäpäin tai tapahtunut itsestään näkymättömän käden ohjaillessa, niin kuin passiivimuotoisesta tutkimuskielestä voisi päätellä. Hiljainen vallankumous on vaatinut naisilta melko paljon henkilökohtaista riskinottoa ja aiheuttanut jännitystä siitä, miten asiat työyhteisössä järjestyvät ja miten äitiys/vanhempainloman aikainen sosiaaliturva

järjestyy. Oma väitöskirjaprosessini oli tutkimustyön ja äitiyden yhdistämisen performatiivi. En peitellyt oman hankkeeni poliittisuutta ja toin esiin hanketta vähän julkisestikin (Nätkin 1997b).

Tein todeksi sen, mitä poliittisesti tavoiteltiin ja mitä tutkin. Toimme esiin sukupuolisopimuksen käsitteistöä kirjassa Naisten hyvinvointivaltio (Anttonen, Henriksson & Nätkin 1994). Kirja oli osa laajamittaista naisten hyvinvointivaltio -tutkimussuuntausta, joka kokosi yhteen paljon naistutkijoita eri tieteenaloilta. Varsin hedelmällistä oli esimerkiksi historioitsijoiden ja yhteiskuntatieteilijöiden yhteistyö. Lapsia syntyi ja väitöskirjoja valmistui naisten vertaisohjauksella. Varsinaisesti tutkimussuuntausta koordinoi Suomen Akatemian laaja sateenvarjoprojekti Hyvinvointivaltion sukupuolijärjestelmä (johtajat: Liisa Rantalaiho ja Raija Julkunen, 1990–1994). Naisten elämä ja työ piti tehdä näkyväksi, jotta voitiin kehittää sukupuolisopimuksen käsitettä.

Scifin harrastajanakin tunnettu Liisa Rantalaiho sanoi kerran projektisille, että kun teette ”näkömätöntä näkyväksi”, käyttäkää mieluummin metaforaa ”sokea piste” kuin ”musta aukko”. Löysimme nimittäin mustia aukkoja eli tutkimuksen sokeita pisteitä sieltä, missä naisten työ ja toiminta oli aliarvostettua. Naisten elämästä kumpuavien tutkimusaiheiden ohella naistohorian määrä nousi huimasti parissa kymmenessä vuodessa, kun 1980-luvun alussa oli alettu kiinnittää huomiota naisten tutkijauran ongelmiin. Vuonna 2000 noin puolet valmistuneista tohtoreista oli naisia ja useat heistä myös äitejä (Julkunen 2004, 28). Naisten osuus yliopistollisissa viroissa lisääntyi samaan aikaan, muttei kuitenkaan samassa suhteessa kuin tutkinnot.

Henkilökohtainen analysointi ja muistelu olivat sosiologiassa muotia 1990-luvulla. Olin mukana Jeja-Pekka Roosin, pääosin Helsingin yliopistossa pitkään toimineen, elämäkertaseminaarin pohjalta käynnistyneessä kirjahankkeessa Vanhemmat ja lapset. Sukupolvien sosiologiaa (Roos & Rotkirch 1997). Kirjassa monet tutkijat kirjoittavat perhe-elämästään, omista vanhemmistaan tai omista lapsistaan pitkään ja hartaasti analysoiden, kuten esimerkiksi tutkijat Tommi Hoikkala ja Eeva Peltonen. Olin omassa artikkelissani pidättyväinen. Kerroin vain äitini sodanjälkeiseen aikaan liittyvistä väestöpoliittisista tarinoista, jotka virittivät väitöskirjani aiheeseen. Eeva Peltonen sanoi kirjan julkistamistilaisuudessa, että tarvitaan ”omaelämäkerrallista uskallusta” analysoida henkilökohtaista elämäänsä julkisesti ja tieteellisesti. Sen

verran dramaattisia ja tunteellisia kokemuksia piti hiljainen vallankumous sisällään, että muistan ajatelleeni, että teen sen vasta 10–15 vuoden kuluttua.

Väitöskirjaprosessin aikana 1986–1997 syntyi neljä lasta. Ensimmäinen ilmoitti tulostaan vuonna 1986 (ollessani jo 31-vuotias) heti, kun väitöskirjan ensimmäinen tutkimussuunnitelma oli luonnosteltu ja projektihakemus Suomen Akatemiaan lähtenyt. Olin vielä tuolloin edellisessä projektissa apurahatutkijana ja olin vähällä jäädä sosiaaliturvan ulkopuolelle. Neuvokkailla järjestelyillä projektissa pääsin puolipäiväiseen työsuhteeseen ja siten ansiosidonnaisen sosiaalivakuutuksen piiriin. Toinen lapsi syntyi Akatemian projektin aikana ja kolmas projektien välissä, jolloin ystäväni oli vain Kela, enkä siis saanut työnantajan maksamaa äitiysloma-ajan palkkaa. Neljäs lapsi syntyi vuonna 1996, heti kun olin jättänyt väitöskirjan esitarkastukseen. Olin päässyt ensimmäiseen opetusvirkaani sosiaalipolitiikan assistentiksi syksyllä 1995. Tunsin hieman työyhteisön kannalta huonoa omaatuntoa raskaudesta ja vedin varmuuden vuoksi vatsaa sisään, kunnes kanslerin paperi olisi pöydällä. Naiset olivat yliopistotyönantajallekin äitiysriski: lisäkustannuksia ja lisävaivaa aiheuttava oikukas työvoima. Vieläkään en tiedä, kuinka paljon (tai vähän) näistä vuosista on kertynyt eläkettä.

Pispalan perusparannus

Katariina Järvinen kertoo kirjassa Luokkaretkellä hyvinvointivaltiossa (Järvinen & Kolbe 2007), että hänen retkensä köyhästä pispalalaisesta kodista Helsingin yliopistoon ei sujunut ilman kulttuurisia törmäyksiä. Helsingin yliopistossa oli elitistinen ilmapiiri, joka aiheutti hänelle vierauden tuntemuksia. Itse tein valmistuttuani toisenlaisen luokkaretken Pispalaan eli hankin asunnon peruskorjaamalla vanhaa taloa. Siirryin siis omistavaan luokkaan. Olin osa peruskorjauskiimpaa, jota voi luonnehtia valkokaulusköyhälistöksi. Kimpassa oli mukana yliopistoihmisiä, tutkijoita ja opiskelijoita sekä käsityön ammattilaisia ja harrastajia, jotka suunnittelivat pienyritystoimintaa, kuten käsityöläispajoja. Olimme kaikki uuspispalalaisia. Talossa asuva torikauppias-kioskinpitäjä lähti mukaan eläkeläislainan turvin. Vain hän oli asunut Pispalassa 20 vuotta. Peruskorjauskiimpassa oli aluksi mukana myös taloa myyvän perikunnan jäsen, mutta hän luopui hankkeesta. (Nätkin 2004.)

Työläiset muuttivat Pispalasta lähiöihin, esimerkiksi Hervantaan, jonka opiskelijatalosta minä puolestani tulin. Ossi Eskelinen (1998, 107) kuvaa peruskorjaukseen liittyvää ja ajoittuvaa valtavaa muutosta asukasrakenteessa. Korjauksen alta muuttivat pois yksinäiset miehet, eläkeläiset ja yksinhuoltajaäidit. Tilalle tuli niin sanottua valkokaulusköyhälistöä ja lapsiperheitä. Pispalan väestö vähentyi rajusti 1970-luvulla ja alimmillaan se oli vuonna 1980. Pispalassa asuikin 1970-luvulla Eskelisen mukaan paljon niin sanottua läpikulkuväestöä, esimerkiksi juuri opiskelijoita. He asuivat purku-uhan alaisissa taloissa ja viettivät hipp- ja boheemielämää. Peruskorjauksen alettua kuulin jupinaa joidenkin poismuuttaneiden asukkaiden taholta: ”Arvaa, ketkä talon ostivat – opiskelijat!!” Jupinassa kuului aiemmin tuttua hämmennystä opiskelijoiden ”sosiaalisesti alaikäisestä” statuksesta.

Osmo Sounela (2004) kuvaa 1970-luvun niukkaa ja persoonallista opiskelijaelämää Pispalassa. Siellä oli lukuisia vuokrataloja, joissa oli yleensä vapaana pieniä, halpoja asuntoja. Niihin pääsi helposti asumaan ja niistä pääsi myös helposti pois. Asuntoja piti remontoida ja maalata, joten jokainen sai muokata itselleen asumisympäristön, joka ”miellytti omaa silmää, mutta poikkesi taatusti kotiväen mausta”. Useimmilla ei opiskelupaikkakunnalle tullessaan ollut muuta kuin pahvilaatikollinen keittiö- ja muuta pikkutavaraa ja kassillinen vaatteita. Huonekalut oli tarkoitus hankkia Tampereelta. Pispalan taloihin oli usein jäänyt edellisten vuokralaisten huonekaluja, jotka kelpaisivat köyhille opiskelijoille hyvin. Huonekaluja haettiin myös purkutaloista ja käytettyjen tavaroiden kaupoista. Opiskelijoilla ei ollut aina suihkua, jääkaappia tai televisiota tai muita mukavuuksia. Yleisiä saunoja opittiin pian käyttämään, mutta viikolla suihkun omistajan ovikello saattoi soida tiuhaan. Purku-uhan alainen Pispala asumismuotona on hyvä esimerkki 1970-luvun opiskelijasukupolvesta ja vertauskuva sen elämäntyylisestä. Sounela (2004) kirjoittaa: ”Kaikki eivät kokeneet sisustamista tärkeäksi, maailmassa oli aivan riittävästi tärkeämpiäkin asioita. Avautuivathan Pispalan pienistä asunnoista huikaisevan laajat ja avarat näkymät maailmaan.”

Itse olin asunut opiskeluaikana pääasiassa opiskelijataloissa ja muutin Pispalaan vasta valmistuttuani. Koin valmistuttuani statuksen nousun, ja sain asuntolainan pienellä isäni säästämällä alkupääomalla. Asuntolainalla lunastin purku-uhan alaisesta mutta korjauskelpoisesta talosta kahden keittiön, kahden huoneen ja yhden hellahuoneen suuruisen tilan. Sen peruskorjauksen rahoitin arava-lainan tyyppisellä valtiokonttorin halpakorkoisella lainalla,

jonka sain, koska olin apurahatutkija enkä palkanansaitsija. Olin myös isännöitsijä ja hoidin koko talon peruskorjauksen rahaliikenteen. Postipankin Hämeenkadun konttori tuli tutuksi monesta eri yhteydestä. Huomasin, että opiskelija oli lainansaajana varsin erilainen kuin asuntolainan saaja. Sosiaaliin alaikäisyyteen kuului se hyvä puoli, että opiskelija oli ikään kuin valtion erityisessä suojeluksessa. Muistan, kun 1970-luvun lopulla osoitimme mieltämme samaisessa Postipankin konttorissa pankkien suunnittelemaa opintolainahtojen heikennyksiä vastaan. Jalkauduimme joukolla eri tamperelaisten pankkien konttoreihin ilmaisemaan vastustuksemme. Tuttu virkailija huokaili, että mitä siitäkin tulisi, jos myös asuntolainan hakijat tungeksisivat ja esittäisivät vaatimuksiaan samalla tavalla.

Ossi Eskelinen teki siis väitöskirjan Peukalo keskellä kämmentä, pikku hiljaa perusparantamalla (1998) eri puolella Suomea 1980-luvulla tapahtuneesta vanhojen asuinalueiden peruskorjauksesta. Olin itsekin mukana Eskelisen tutkimuksen aineistossa peruskorjaajana, tutkimuskohteena, eli minua käytiin haastattelemassa. Olin myös tutkimuksen kommentoijana sen loppuvaiheessa. Puhuimme pispalalaisen yhteisöllisyyden luonteesta. Ossi ei löytänyt Pispalasta mitään yhtä lajia yhteisöllisyyttä, vaikka Pispala poikkesi muista tutkituista alueista erityisesti aktiivisen asukastoiminnan vuoksi. Toesimme, että Pispalassa on tiukkoja sidoksia karttavia keveitä yhteisöjä. Laajamittainen talkootyö, jota peruskorjauksen yhteydessä tehtiin, on esimerkki tällaisesta. Siinä oli mukana samanlaista boheemihenkeä kuin opiskelijaelämässä. (Nätkin 2004.)

Kerran pispalalaiset ehdottivat, että tekisin paikallisessa lähiöravintolassa Pulterissa havainnointia ja kirjoittaisin siitä asukasyhdistyksen lehteen. Tiedettiin, että olin mukana kulttuurintutkimuksellisessa Lähiöravintola-tutkimuksessa (1983–1985) yhdessä Pekka Sulkusen, Pertti Alasuutarin ja Merja Kinnusen kanssa. Kieltäydyin, sillä tuntui että roolit menisivät liiaksi sekaisin ja eivätkä havainnotkaan olisi välttämättä kovin tarkkoja. Tutkimuskohteena ja tutkijana oleminen meni usein sekaisin perhetutkimuksellisissa aiheissa, joten jonkinlainen yksityisyys oli hyvä säilyttää.

Lopuksi

1970-luku oli maailman muuttamiseen pyrkivän aktivismin vuosikymmen. Se oli kuin odotustila täynnä mahdollisuuksia. Sitä on sanottu myös kulutjuhlan aatoksi. Mainittu vuosikymmen oli myös minulle jonkintyyppinen aatto täynnä avainkokemuksia, mutta vasta 1980-luvulla alkoi tapahtua. Mannheimilaisen sukupolviteorian mukaan aikuisuuteen siirtymisen ikävuodet parinkymppin molemmiin puolin ovat ”otollista aikaa”, jolloin syntyvät kokemukset vaikuttavat loppuelämän. Koen, että tuosta ajasta jäi mieleen taipumus kyseenalaistamiseen, toisin tekemiseen ja kerskakulutuksen välttämiseen sekä viehtymys suurten rakenteiden, linjojen ja kokonaisuuksien hallitsemiseen tiukan professionalistisen näpertelyn sijaan.

Olen tehnyt tutkimustyötä vuodesta 1982 saakka useilla eri laitoksilla Tampereen yliopistossa: projektitutkijana, apurahatutkijana, Suomen Akatemian tutkimusassistenttina ja tutkijana, assistenttina, yliassistenttina, vs. professorina ja nyt yliopistonlehtorina. Tutkimustyö on vuosien mittaan sisällöllisesti muuttunut marxilaissävytteisestä kapitalismi- ja sivilisaatiokritiikistä nais- ja perhetutkimukseksi. Katse on suuntautunut laajoista rakenteista myös arkielämän mikrotasolle. Tutkimusotteeni täydentyi kulttuurintutkimuksellisilla aineksilla lähiöiden ja päihdekulttuurien havainnoinnissa, ja sittemmin piti tutustua myös päihhteiden hoitotutkimukseen. Sosiaalipoliittinen pohjavire on ollut koko ajan mukana, sillä yhteiskunta tuottaa sosiaalisia tilauksia tutkimukselle.

Tutkimustyö ei ole aina ollut hohdokasta eikä vastannut odotuksia. Projektirahoitukset olivat lyhyitä, ja edellinen projekti saattoi olla raportoimatta, kun seuraava jo alkoi. Sitä epäkohtien paljastamisen ja maailman muuttamisen henkeä, jota olin tutkijantyöhön ladannut, liittyi erityisesti hyvinvointivaltion naistutkimukseen (ks. Julkunen & Rantalaiho 1989), kun näkymätöntä tehtiin näkyväksi. Opiskelijaelämään liittynyt sosiaalinen alaikäisyys vaihtui 1980-luvulla tutkijan asiantuntijuudeksi, jota konsultoitiin usein myös julkisuudessa. Toivoisi, että tutkimusten tulokset välittyisivät enemmän päätöksentekoon ja niillä olisi todellista yhteiskunnallista merkitystä.

Kirjallisuus

- Alapuro, R. 1994. Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933. Helsinki: Tammi.
- Alestalo, M. 2007. Rakennemuutokset ja sukupolvet. Yhteiskuntapolitiikka 72, 2, 146–157.
- Anttonen, A. 1997. Feminismi ja sosiaalipolitiikka. Tampere: TUP.
- Anttonen, A., Henriksson, L. & Nätkin, R. (toim.) 1994. Naisten hyvinvointivaltio. Tampere: Vastapaino.
- Eskelinen, O. 1998. Peukalo keskellä kämmentä, pikku hiljaa perusparantamalla. Acta Universitatis Tamperensis 633.
- Julkunen, R. 2004. Hullua rakkautta ja sopimustohtoreita. SoPhi 96, Jyväskylän yliopisto.
- Julkunen, R. & Rantalaiho, L. 1989. Hyvinvointivaltion sukupuolijärjestelmä. Tutkimussuunnitelma. Jyväskylä yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita, nro 56.
- Järvinen, K. & Kolbe, L. 2007. Luokkaretkellä hyvinvointivaltiossa. Nykysukupolven kokemuksia tasa-arvosta. Helsinki: Kirjapaja.
- Koistinen, P. 2010. Työn, hoivan ja hyvinvoinnin muuttuvat suhteet. Teoksessa Niemelä, P. (toim.) Hyvinvointipolitiikka. Helsinki: WSOY, 371–387.
- Nätkin, R. 1997a. Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset. Helsinki: Gaudeamus.
- Nätkin, R. 1997b. Naistutkimusta äitinä ja tyttärenä – näkökulmien vaihtelua. Teoksessa J.P. Roos & Anna Rotkirch (toim.) Vanhemmat ja lapset. Sukupolvien sosiologiaa. Helsinki: Gaudeamus, 174–187.
- Nätkin, R. 2004. Pispalan perusparannus ja sosiaalinen murros 1970- ja 80-luvuilla. www.pispala.fi/historia/70-luku/sosiaalinen.html (käytetty 15.6.2014).
- Nätkin, R. & Kyllönen, S. 1985. Opiskelevan äidin kaksi maailmaa. Tutkimus yliopistossa opiskelevien äitien arkipäivästä, opintojen kulusta ja ammatitavoista. Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos.
- Roos, J.P. & Rotkirch, A. 1997. (toim.) Vanhemmat ja lapset. Sukupolvien sosiologiaa. Helsinki: Gaudeamus.
- Saarenheimo, M. 1997. Jos etsit kadonnutta aikaa – vanhuus ja oman elämän muisteleminen. Tampere: Vastapaino.
- Sosiaalipolitiikka. Yliopistotasoinen sosiaalipolitiikan radio- ja tv-kurssi syksyllä 1972 (toimittaja Keijo Kekola). Oy Yleisradio Ab. Aikuisopetus.
- Sounela, O. 2004. Pispala 1970-luvun puolivälissä. <http://www.pispala.fi/historia/70-luku/katalogi.html>

- Vilkko, A. 1997. Omaelämäkerta kohtaamispaikkana: naisen elämän kerronta ja luenta. Helsinki: SKS.
- Vuorikoski, M. 2010. Sukupuoli, luokka ja ikä kasvatustieteen tohtoreiden elämäkertoissa. Teoksessa Eteläpelto, A., Heiskanen, T. & Collin, K. (toim.) Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa. Aikuiskasvatuksen 49. vuosikirja. Helsinki: Kansanvalistusseura, 276–312.

V

VERSTAALTA HYVINVOINTIVALTIOTA RAKENTAMAAN

VERSTAALTA HYVINVOINTIVALTIOTA RAKENTAMAAN

Arja Jämsén ja Tuija Nummela

Töihin hyvinvointivaltioon

Kunnat vahvistivat sosiaalihuollon organisaatiota ja laajensivat palvelujärjestelmää samaan aikaan, kun 1970-luvun alussa sosiaalipolitiikan opintonsa aloittaneet olivat suuntaamassa työelämään. Ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneille yhteiskuntatieteiden maistereille riitti töitä suomalaisessa hyvinvointivaltiossa, noin 60 prosenttia maistereista sijoittui julkiselle sektorille. (Kivinen ym. 2012, 564.)

Sosiaalihuollon avoimet työpaikat ilmoitettiin siihen aikaan sanomalehtien lisäksi Huoltaja-lehdessä, joka oli alan arvostettu ja myös ainoa ammattilehti. Vanhan vitsin mukaan sosiaalipolitiikan opintojen vaiheen tiesi siitä, kummasta päästä opiskelija aloitti Huoltaja-lehden lukemisen: alkuvaiheen opiskelija aloitti selaamisen alusta, kun taas valmistumisvaiheen opiskelija meni suoraan lehden loppuun ”virkoja haettavana” -sivuille. Huoltaja-lehden joka numerossa oli kymmeniä avoimia työpaikkoja, lähes kaikki julkisella sektorilla kunnissa.

Virkanimikkeet vaihtelivat. Haettiin muun muassa sosiaaliohjelmissa, sosiaalitarkkaajia ja sosiaalitarkastajia. Pienissä kunnissa oli usein yhdistelmävirkoja, esimerkiksi sosiaalitarkkaaja-lastenvalvoja-perhepäivähoidonohjaajia. Joissain kunnissa toimenkuvaan kuuluivat myös johtavan kodinhoitajan tehtävät. Työssä vaadittiin laaja-alaista osaamista. Kaupunkien sosiaalitoimi oli jaettu yleiseen osastoon ja huolto-osastoon. Virkoihin haettiin lastenhuollon tarkkaajia ja huoltotarkkaajia. Virkakoneisto laajeni nopeasti. Esimerkiksi vuonna 1975 Helsingin kaupunki haki yhdellä ja samalla ilmoituksella

20 huoltotarkastajaa. Sairaanhoidopiireihin haettiin sosiaalihoitajia ja sosiaalihoitajia. Pätevyysvaatimuksena sosiaalitarkkaajan virkaan oli, että ”on suorittanut sosiaalihoitajan tai muun virkaan soveltuvan tutkinnon ja/tai on hyvä käytännön sosiaalityössä saavutettu taito ja perehtyneisyys” (Huoltaja-lehden vuosikerta 1975. Virkoja haettavana -palsta).

Lahden kaupungin sosiaalitoimiston

sosiaalitarkkailijan virka

Julistetaan haettavaksi. Pätevyysvaatimuksena on sosiaalihoitajan tai muu virkaan soveltuva tutkinto sekä sellainen sosiaalityössä saavutettu taito ja perehtyneisyys, jota viran menestyksellinen hoitaminen edellyttää. Peruspalkka on 1858 mk/kk (Y 18 pl), johon tulevat lisäksi virkaehtosopimuksen mukaiset ikälisät.

Sosiaalilautakunnalle osoitetut hakemukset, joihin on liitettävä virkatodistus, oikeaksi todistettu ansioluettelo ja jäljennökset todistuksista, joihin hakija haluaa vedota, on toimitettava sosiaalitoimistoon, os. Mariankatu 11, PL 47, 15101 Lahti 10, 11. 12. 1975 kello 12.00 mennessä.

Virkaan saadaan ottaa vain sellainen henkilö, jolla sosiaalilautakunnan hyväksymän lääkärintodistuksen mukaan ei ole viran hoitoa haittaavaa sairautta tai ruumiinvikaa.

Lahdessa marraskuun 20 päivänä 1975

Kaupunginkanslia

Outokummun kauppalassa
julistetaan 31. 10. 1975 kello 12 mennessä haettavaksi

Sosiaalihoitajan virka

Virkaan valittavalta vaaditaan, että hän on suorittanut sosiaalihoitajan tutkinnon, virkaan soveltuvan korkeakoulu- tai muun tutkinnon tai pitkäaikaisella kokemuksella käytännön sosiaalihoitotyössä todistettavasti saavuttanut sellaisen taidon ja perehtyneisyyden, jota viran menestyksellinen hoitaminen edellyttää. Virka on kunnan sosiaaliohjesäännön, kunnan virkasäännön ja kunnallisen yleisen virkaehtosopimuksen alainen. Virasta maksetaan Y 27/II pl:n mukainen palkka mahdollisine ikälisineen. Eläke-edut määräytyvät kunnallisen eläkelaitoksen eläkesäännön II aitoehdon mukaisesti. Asunnoksi on varattu 4 h + k:n käsittävä mukavuuksin varustettu huoneisto.

Hakemukset virka-, opinto- ja työtodistuksineen on kauppalanvaltuustolle esoitettuna lähetettävä sosiaalilautakunnalle, os. 83500 Outokumpu. Virkaan valitun on ennen viran vastaanottamista esitettävä hyväksyttävä lääkärintodistus terveydentilastaan. Lisätietoja antavat sosiaalisihteri Ilma Vuorialho, puh. Outokumpu 5921/19.

Outokumussa 30. 09. 1975

Sosiaalilautakunta

Sievin kunnan sosiaalilautakunta
julistaa uudelleen haettavaksi 12. 12. 1975 klo 12.00 mennessä

Sosiaalitarkkaaja—perhepäivähoidon ohjaajan viran

Pätevyysvaatimuksena on sosiaalihoitajan tutkinto, lasten päivähoitosta annetun asetuksen 7 § 1 kohdan mukainen kelpoisuus tai muu virkaan soveltuva tutkinto.

Eläke-edut määräytyvät kunnallisen eläkelaitoksen II vaihtoehdon mukaan. Palkkaus virkaehtosopimuksen mukainen.

Virkaan valitun on ennen viran vastaanottamista esitettävä hyväksyttävä lääkärintodistus terveydentilastaan.

Hakemukset virka-, opinto- ja työtodistuksineen pyydetään lähettämään Sievin kunnan sosiaalilautakunnalle, osoite 85410 Sievi kk.

Sieviissä 14. 11. 1975

Sosiaalilautakunta

Kangaslamppi

Sosiaalisihteri—lastenvalvojan virka

johon on yhdistetty virkaholhoajan sivuvirka, julistetaan sosiaalihoitajan hallinnosta annetussa asetuksessa säädetyn pätevyiden omaavien, 25 vuotta täyttäneiden henkilöiden haettavaksi 31. 10. 1975 klo 12.00 mennessä.

Virka on virkaehtosopimuksen, kunnan virkasäännön ja sosiaaliohjesäännön alainen ja virasta maksetaan Y 25/III pl:n mukainen palkka.

Eläke-edut määräytyvät kunnallisen eläkesäännön II vaihtoehdon mukaan.

Asunto voidaan järjestää ja siitä peritään kunnan luontoissuorituslainsäädännön mukainen vuokra.

Kunnanvaltuustolle esoitettavat hakemukset virka-, opinto- ja työtodistuksineen on toimitettava kunnanhallitukselle os. 79480 Kangaslamppi.

Virkaan valitun on esitettävä ennen viran vastaanottamista hyväksyttävä lääkärintodistus terveydentilastaan.

Kangaslammissa 30. 9. 1975

Kunnanhallitus

Kuva 18. Sosiaalipolitiikasta valmistuneilla riitti töitä valittavaksi asti. (Avoimia virkoja, Huoltaja-lehden 1975 vuosikerta)

Sosiaalihuoltajatutkinnon suorittaneet olivat viran haussa samassa asemassa ylemmän tutkinnon suorittaneiden kanssa. Lisäksi usein ilmoituksessa mainittiin tutkinnon vaihtoehtona käytännön kokemuksella hankittu taito, ”tai riittävä käytännön kokemus sosiaalityössä”. Sosiaalitarkkaajan virkaan oli mahdollista tulla valituksi myös ilman korkeakoulututkintoa.

Vuonna 1975 oli Huoltaja-lehden virkailmoitusten mukaan avoimna runsaasti myös sosiaalihuollon lähiesimiesten ja johtajien virkoja. Kuntiin haettiin sosiaalijohtajia ja sosiaalishteereitä sekä A-klinikoille, päivähuoltoloihin ja kasvatuseuvoloihin johtajia ja apulaisjohtajia. Kaupunkien sosiaalijohtajien pätevyysvaatimuksena oli ylempi korkeakoulututkinto, pienemmissä kunnissa pätevyysvaatimukset vaihtelivat. Järjestöissä oli tarkasteluvuonna 1975 haettavana vain muutama toimi ja lääninhallituksessa yksi sosiaali-ohjaajan virka.

Sosiaalisuunnittelu sisältyi sosiaalipolitiikan opintoihin 1970-luvulla, ja tulevia sosiaalialan ammattilaisia valmennettiin sosiaalitoimen suunnittelu- ja kehittämistehtäviin. Avoimet työpaikat olivat kuitenkin enimmäkseen kunnan sosiaalitoimen perusvirkoja ja kuvastivat sen ajan sosiaalitoimen palvelujärjestelmää. Uuden päivähoitolain mukaiseen kunnalliseen päivähoitoon tarvittiin henkilökuntaa sekä päiväkoteihin että perhepäivähoitoon. Myös kotipalvelua kehitettiin osana sosiaalipalvelua, ja kuntiin tarvittiin kodinhoitajia ja johtavia kodinhoitajia. Vanhusten hoito painottui laitoshoidon. Kunnissa oli tuolloin kunnalliskoteja, joissakin kunnissa nimi oli jo vaihtunut vanhainkodiksi. Kunnalliskotien johtajien ja apulaisjohtajien virkoja oli paljon avoimna. Kunnallisten laitosten lisäksi oli myös yksityisiä vanhainkoteja, joissa saattoi olla haettavana ”johtajattaren” virkoja. Kunnat ilmoittivat Huoltaja-lehdessä myös sairaanhoitajien, apuhoitajien ja mielisairaanhoitajien avoimista viroista, sillä kunnalliskodit ja vanhainkodit olivat sosiaalitoimen alaisia laitoksia.

Työsuhteet olivat yleensä pysyviä virkasuhteita, missä suhteessa työmarkkinat olivat varsin erilaiset verrattuna tämän päivän sosiaalialan työmarkkinoihin. Sosiaalityöntekijän palkkaluokka oli vuoden 1975 virkailmoitusten mukaan Y18–19, sosiaalishteerin Y21–24 ja sosiaalijohtajan jonkin verran enemmän. Virkaehtosopimus määritteli palkan, mikä muodostui peruspalkasta ja ikälisistä. Esimerkiksi sosiaalitarkkaajan peruspalkka Y18 palkkaluokassa oli 1 734 mk. Syrjäseudulla maksettiin lisäksi syrjäseutulisiä. Monissa työpaikkailmoituksissa mainittiin, että viranhaltijalle on varattu mukavuuk-

sin varustettu asunto. Myös virkojen täytöt julkaistiin lehdessä. Lehti ilmestyi kaksi kertaa kuukaudessa. (Huoltaja-lehden vuosikerta 1975.)

Opintolainalla virkaan jos toiseen

Sosiaalipolitiikasta maisteriksi valmistuneella oli usein mahdollisuus vaihtelevaan ja sisällöllisesti rikkaaseen ammatilliseen uraan hyvinvointivaltion palveluksessa. Jatkossa neljä sosiaalipolitiikkaa opiskellutta kertoo työelämän tarinansa.

TYÖELÄMÄTARINA 1

Kuntoutuksen sosiaalityöntekijästä sosiaalialan lehtoriksi

"Olin sosiaalityöntekijänä kuntoutustyössä. Muutimme perheen kanssa paikkakuntaa ja siirryin pienen kaupungin sosiaalitoimistoon sosiaalitarkkaajaksi. Seuraavassa paikkakunnan vaihdoksessa siirryin ensin terveyskeskuksen sosiaalityöntekijäksi ja sitten kaupungin lastensuojeluun.

1990-luvulta lähtien olen toiminut ammattikorkeakoulun lehtorina. Työttömyyttä en ole kokenut. Työt ovat vastanneet koulutusta. En hihkunut riemusta, kun sain sosiaalityöntekijän viran, mutta sitä kautta avautui kiinnostava maailma ihmisten arkeen. Tätä kokemusta olen voinut hyödyntää opettajan työssä. Opettajan työssä olen saanut perehtyä laajemmin syrjäytymisen ja huono-osaisuuden yhteiskunnallisiin prosesseihin."

TYÖELÄMÄTARINA 2

Lastensuojelun ammattilaisesta kuntoutuksen osaajaksi

"Hetimitä valmistumiseni jälkeen toimin erään itäsuomalaisen kaupungin lastensuojelulaitoksen apulaisjohtajana 1,5 vuotta. Sieltä siirryin naapurikunnan vastaavaan laitokseen johtajaksi ja olin siinä virassa lähes 1980-luvun loppuun saakka. Sen jälkeen urani jatkui lastensuojelun avohuollossa ja toimin koko 1990-luvun ajan samalla seudulla pienehkön savupiippukaupungin sosiaalitoimessa lastensuojelun esimiehenä ja lastenvalvojana. Vuosina 2001–2009 toimin samassa kaupungissa kylpylän kuntoutusosastolla sosiaalityöntekijänä ja sosiaalipsykologina. Kuntoutustoiminnan supistumisen takia päädyin vielä urani lopuksi vähän yli vuodeksi em. kaupungin kasvatus- ja perheneuvolan määräaikaiseksi sosiaalityöntekijäksi."

TYÖELÄMÄTARINA 3

Kehitysvammahuollon kautta järjestöjohtajaksi

"Sain yhteiskuntatieteiden kandidaatin paperit 1980 ja jo sitä ennen olin ollut suuren kaupungin sosiaalivirastossa pitkiä aikoja eri tehtävissä. Ajan tavan mukaan meitä haluttiin töihin jo ennen valmistumista. Töitä oli kasvavassa kaupungissa, jossa oli paljon muuttoliikettä ja myös sosiaalisia ongelmia. Olin ollut kehitysvammaisten päivähuoltolassa johtajan sijaisena ja sain heti valmistumisen jälkeen johtajan paikan. Äitiyslomien välissä suoritin (varmuuden vuoksi) sosiaaliryöön pätevytymiskoulutuksen, koska olin opiskellut sosiaalipolitiikkaa yleisellä linjalla. Olin näissä tehtävissä 1986 saakka.

Halusin järjestökentälle töihin. Olin turhautunut kuntabyrokratiaan ja arvelin, että järjestöissä olisi enemmän toimintavapautta. Pääsin koulutussuunnittelijaksi valtakunnalliseen järjestöön. Järjestö oli hyvä näköalapaikka sosiaalihuoltoon ja sen kehittämiseen. Henkilövaihdosten kautta pääsin järjestön apulaisjohtajaksi. Vuonna 1992 pääsin valtakunnallisen järjestön toiminnanjohtajaksi. Se on uelmapaikkani 14 vuoden ajan. Järjestö oli arvostettu ja toiminta-alue mielenkiintoinen. Tämän jälkeen mieli palasi vielä uusiin haasteisiin, minut kutsuttiin suuren valtakunnallisen järjestön toiminnanjohtajaksi, jossa työssä toimin edelleen. Olen ollut todella onnekas ammatillisella urallani. Minulla on ollut mahdollisuus toimia upeissa järjestöissä innostuneiden työtovereiden ja luottamusjohdon kanssa."

TYÖELÄMÄTARINA 4

Sosiaalitarkkaajasta liikelaitoksen johtajaksi

"Olen ollut työelämässä 1970-luvun puolivälistä lähtien ensin sosiaalitarkkaajana ja terveyskeskuksen sosiaaliryöntekijänä. Minulla oli kova polte päästä varsinaiseen sosiaalihuoltoon, jonne koulutus minun mielestäni tähtäsi. Vaihdoin perhepäivähoidon ohjaajaksi. Muutimme toiselle puolelle Suomea ja olin välillä kansalaisopiston opettajan sijaisena, lastenpsykiatriassa toimistossa sosiaaliryöntekijänä ja sen jälkeen pääsin sosiaalihuoltoon sosiaaliryöntekijäksi.

Vuodesta 1986 lukien olen ollut johtavassa asemassa sosiaalijohtajana, perusturvajohtajana ja liikelaitoksen johtajana. Tein myös sijaisuuksissa pienet tutustumiskäynnit erityishuollon kuntayhtymän johtajuuteen ja lääninhallituksen sosiaalitarkastajan työhön. Oma viitekehykseni on sekä opiskelussa että työelämässä ollut sosiaaliryöön viitekehys. Tehtävät ovat vastanneet koulutustani, josta olen ollut ylpeä. Opiskelin sosiaalihuollon linjalla ja koin, että koulutus valmensi eniten juuri sosiaalihuoltoon ja sosiaaliryöhön ja niitä väyliä olen kulkenut. Työnsaanti on ollut helppoa kaiken aikaa tällä koulutusallalla."

Haastateltavien valmistumisen aikoihin 1970-luvun lopulla sosiaalialaa leimasivat hyvä työllisyystilanne ja optimistinen kehittämisen vire. Sosiaalipolitiikan opinnot takasivat sujuvan työnsaannin ja yhtenäisen työuran sosiaalialan töissä. Lähiseudulla oli usein tarjolla monia työvaihtoehtoja, jolloin työpaikan vaihtuessa ei tarvinnut välttämättä vaihtaa asuinpaikkaa. Tämä taas tuki perhe-elämän ja vapaa-ajan vakiintumista sekä hyvän arjen rakentamista.

Hyvinvointivaltion onnekkaita lapsia

Kirjan haastateltavat (N=15) ja kirjaan kirjoittaneet ovat valikoitunut joukko Tampereen yliopistossa sosiaalipolitiikkaa 1970-luvulla opiskelleista. Heidät tavoitettiin kirjoittajakutsulla ja verkostojen kautta lumipallomenetelmällä. Jää avoimeksi, millaisia kokemuksia opiskelusta ja opetuksesta olisi niillä 70-luvun sosiaalipolitiikan opiskelijoilla, joita ei tavoitettu tai jotka eivät halunneet kirjaan osallistua. Mitä kertoisivat ne, jotka kohtasivat työurallaan vaikeuksia? Entä ne opiskelijat, jotka eivät syystä tai toisesta koskaan valmistuneet? Entä ne, jotka ehkä jossain vaiheessa huomasivat tehneensä väärän alan valinnan?

Tämän kirjan päähenkilöitä voi täydellä syyllä pitää hyvinvointivaltion onnekkaina lapsina. Reijo Väärälä vertaa tämän kirjan artikkelissaan itseään lainelautailijaan, joka on saanut ”elää hyvinvointivaltion suotuisien aaltojen työntämänä”. Opintolainalla ja opintolainan valtiontakauksella on tässä elämän surffauksessa ollut haastattelujen perusteella keskeinen merkitys akateemisen uran mahdollistajana.

Haimme ”onnekkudellemme” vertailupohjaa haastatteleamalla meitä aiemmin opiskelleita, nyt jo eläkkeellä olevia sosiaalialan työntekijöitä sekä tämän päivän sosiaalialan opiskelijoita opiskelusta ja opintojen rahoittamisesta. Eläkkeellä olevista haastatelluista (N=13) useimmat olivat opiskelleet silloisessa Yhteiskunnallisessa Korkeakoulussa 1960-luvulla ja suorittaneet sosiaalihuoltajan tutkinnon. Heidän kertomuksilleen oli yhteistä se, että ammattiin ja leipään kiinni piti päästä nopeasti. Haastateltavat olivat syntyneet 1940-luvulla, ja he kaikki olivat 1970-luvun alussa jo työelämässä erilaisissa sosiaalihuollon tehtävissä. Osa oli pohtinut yliopisto-opintojen jatkamista, mutta sosionomi-tutkinto mahdollisti nopean pääsyn työelämään. Osa haas-

ratelluista täytti ”lahjakkaan, ahkeran ja vähävaraisen” kriteerit. He olivat saaneet sekä lainaa että stipendejä. Huoltaja-tutkintoon sisältyi pitkiä harjoitteluita, joista osa oli palkallista. Tuleville sosiaalialan ammattilaisille oli runsaasti tarjolla kesätöitä, ja opintoja rahoitettiin kesäansioilla. He hankivat ansioita myös lukukausien aikana. Joku myi kukkia ravintoloissa, toinen oli raitionvaunun rahastaja. Tärkeintä oli, että valmistui ajallaan ja pääsi työelämään. Yksi haastateltava kertoi, että kotikylän naapurissa asuva maanviljelijä takasi pankkilainan. Tämä toimi myös kannustimena valmistua. Oli kunnia-asia saada laina maksettua heti valmistumisen jälkeen takaisin.

Nykypäivän nuoripolvi, jonka edustajia haastateltiin sähköpostikyselyllä (N=5), rahoittaa opintonsa ensisijaisesti opintorahalla. Opintolainan ottamista vältetään toisaalta markkinakoron ja toisaalta työllistymisen epävarmuuden takia. Päämääränä on valmistua, mutta nykynuorten elämässä on myös muita arvoja kuin pääseminen nopeasti leipään ja ammattiin. Tilapäistyöt opiskelun ohella ovat yleisiä. Ne voivat olla alan töitä, mutta eivät välttämättä. Opiskelun, työnteon ja vapaa-ajan yhteensovittaminen leimaa elämää.

Ainahan on maksettava, eikös juu

Haastateltavien kokemukset opintolainan takaisin maksusta ja vaikutuksesta elämään jakaantuivat. Suurimmalla osalla opintolainojen takaisin maksu sujui ilman ongelmia.

Laina maksettiin takaisin. Korko oli pieni. Lainat tuli maksettua, vaikka oli pari lastakin. Lainat eivät tuntuneet rasitteelta, koska inflaatio vaikutti. (Haastateltava 2)

Meitä oli (perheessä) kaksi pienituloista ja yksi lapsi. Ei lainan maksamisessa kuitenkaan mitään ongelmaa ollut. Pientä omistusasuntoa maksettiin samalla. Ulkomaan lomamatkallakin käytiin kerran vuodessa. Miten se olikin niin iisiä. Ei edes juhlittu, kun viimeinen erä oli maksettu. (Haastateltava 4)

Olin 42-vuotias, kun laina oli kuitattu. Vaikka olin pienituloinen, minulla ei ollut mitään vaikeutta maksaa lainoja takaisin. Ihmettelin, miten helposti se kävi ... Kultakaivokseen se ei kuitenkaan johtanut. (Haastateltava 3)

Joillekin haastateltavista opintolainan takaisin maksu oli vaikeaa. Lainanhoitoa vaikeuttivat elämän ruuhkavuodet, perheen perustaminen ja omistus-asunnon hankkiminen. Useimpien työpaikka oli julkisella sektorilla, mikä takasi turvallisen ja vakaan elämäntilanteen, mutta toisaalta palkkataso etenkin sosiaalialalla oli matala. Lainojen lyhennykset ja esimerkiksi lasten päivähoito veivät ison osan tuloista. 1990-luvulla tulikin tutuksi puhe akateemisesti koulutettujen köyhyysloukusta, valkokaulusköyhälistöstä.

Opintolainan takaisinmaksu kesti 15 vuotta ja tuotti pulmia. 1980-luvulla oltiin liian rikkaita saamaan lapset päivähoitoon, samaan aikaan oli asunto- ja opintovelat. (Haastateltava 13)

Lainaa oli paljon. Valmistuttiin ja ostettiin asunto. Tekemistä oli, että selvittiin lainoista. Lapsilisät käytettiin korkoihin ja lyhennyksiin. Joskus tuntui, että kaikki meni, omat ja varastetut. Kauan niitä maksettiin. Mulla oli pieni palkka, vaikka olin johtava viranhaltija kunnassa. Uskomattoman pienellä palkalla maksettiin asunto- ja opintolainat. Tiukkaa teki. (Haastateltava 7)

Opintolaina mahdollisti yliopisto-opinnot, jotka monille olisivat ilman lainaa jääneet haaveeksi. Yksi haastateltavista näki tässä myös kritiikin paikkaa. Hänen mielestään opintolaina tuki myös opiskelua opiskelun vuoksi. Akateeminen vapaus mahdollisti itsensä etsimisen. Opintolaina myönnettiin kaikille ensimmäisenä vuonna eikä jatkossakaan opintosuorituksia kovin paljon tarvinnut vuosittain olla. Opiskeltiin opiskelun ilosta, ja muutamien opinnot saattoivat venähtää pitkiksi.

Yliopiston eväät työelämään

Haastatteluissa pohdittiin, mitä eväitä Tampereen yliopiston opetus on antanut ja mitä jälkiä jättänyt. Haastateltaville kysymys oli mielenkiintoinen, sillä arjen työssä he kertoivat harvoin, tuskin koskaan, pohtineensa opiskelun merkitystä työhön. Yliopisto-opintojen aloittamisesta on kulunut yli 40 vuotta, ja useimmilla takana pitkä ja monivaiheinen työura. Keskeisinä asioina nousivat esille ensiksikin maisteritutkinnon merkitys ja merkitsevyys yleisellä tasolla, toiseksi tieteelliseen ajatteluun liittyvät valmiudet ja yhteiskunnallinen näkökulma ilmiöihin ja kolmanneksi eettisten kysymysten tärkeys.

Oma lapsuudentausta ja vanhempien odotukset varmistivat tutkinnon loppuun saattamista. Haastateltujen puheista nousee päällimmäiseksi toivo ja odotus pääsystä oikeaan elämään ja ”maailmaa parantamaan”. Vaikka lainaa oli paljon, se ei huolestuttanut, koska etenkin sosiaalialalla oli tarjolla työtä. Johtajan ja esimiehen paikat eivät ehkä avautuneet heti, mutta sosiaalityöntekijän virkoja oli avoimena runsaasti.

Piti valmistua suhteellisesti normaalitahtia, tehdä tutkinto loppuun... alkoi mietittyttää toimeentulo. Ja muutenkin oli selvää, että tutkinto suoritetaan loppuun, että voi hakea johonkin virkaan... ei voi jäädä ikuisesti gradun tekijäksi. Oli sääntillisyyttä ja halua päästä parempaan elämään. (Haastateltava 12)

Ylpeys akateemisesta maisterin arvosta on antanut oman arvon tuntoa ja kohottanut sisäistä itsetuntoa. Opillinen saavutus tuntuu sitä tärkeämmältä, kun muistaa omat usein vaatimattomat lähtökohtansa.

Opiskelu ei johtanut sateenkaareen päässä odottavaan aarrearkkuun. On kuitenkin ylpeys akateemisesta arvosta, vaikka en oo tuonu sitä paljon esille. Olen siitä ylpeä, se antaa sisäistä itsetuntoa. Olen ylpeä, että sain tehtyä tutkinnon loppuun. Saavutus on entistä arvokkaampi, kun tietää omat lähtökohdat. On päässyt elämässään suhteellisesti pitemmälle pienemmillä eväillä. (Haastateltava 3)

Opiskelusta jäi hyvin myönteinen kuva. Jäi tunne, että olin lukenut oikeita asioita. Oltiin joskus työpaikalla turhankin lesoja, me tamperelaiset. Kyllä se nöyryyskin on tullut työuran aikana. Tietynlainen ylpeys kuitenkin jäi. On se maisterius kyllä sellaista selkärankaa antanut. Sitkeyttä on tuonut, että jaksaa paneutua asioihin pintaa syvemmälle. (Haastateltava 13)

Tieteellisen ajattelun omaksuminen tuli esille erityisesti tiedon hankkimisen taitoina, jotka on koettu hyödyllisenä koko työhistorian ajan. Sosiaalipoliittisen ajattelun kehittyminen näkyi haastateltavien mielestä erityisesti sosiaalityön etiikan ymmärtämisenä, sosiaalilainsäädännön taustan tietämyksenä sekä asioita analysoivana ja kehittävänä työotteena työtehtävästä riippumatta. Yliopisto-opinnot antoivat ymmärrystä, että on olemassa teoreettisia lähestymistapoja, joiden kautta yhteiskunnallisia ilmiöitä voidaan arvioida. Tämä auttoi näkemään yhteiskunnallisten ja yksilötason välisten asioiden yhteydet esimerkiksi sosiaalityössä.

Vankka lainsäädännöllinen pohja ja sosiaalityön etiikka. Se tuli sieltä (Tampereen yliopistosta) opetuksen kautta. Saatuja oppeja olen konkreettisesti voinut hyödyntää työssä. Tutkimuksellinen, analyysoiva ja kehittävä työote on selkeästi tullut yliopiston kautta. Lainsäädännöllinen osaaminen on sosiaalityön pohja ja perusta. Pitää osata ajaa asiakkaan etua, mihin hän on oikeutettu. (Haastateltava 5)

Henkinen pääoma, osaa analysoida elämän asiat, orientoitua paremmin. Arkielämän asioista selviää ja on ongelman ratkaisukykyä. Henkinen pääoma on huikein, mitä jäi ja sisältä päin rakentuva tyytyväisyys. (Haastateltava 3)

Verrattaessa yliopisto-opintoja ammatilliseen koulutukseen – tai tänä päivänä myös ammattikorkeakouluun – mainitaan usein, että yliopisto-opinnot antavat laaja-alaista näkemystä. Lähes kaikki haastateltavat puhuivat laaja-alaisuudesta ja kokonaisuuksien näkemisestä. Tarkennettuna se yleensä tarkoitti kykyä katsoa asioista monesta eri näkökulmasta ja välttää tekemästä kapea-alaisia tulkintoja esimerkiksi asiakkaan tilanteesta. Yhteiskunnallisen kytkennän ymmärtäminen yksilöiden elämäntilanteissa kuvaa myös laaja-alaisuutta. Osalle haastatelluista laaja-alaisuus merkitsi myös poliittista tiedostamista ja aktiivisuutta. Se antoi eväitä tarkastella ilmiöitä ja asioita ihmisten tekeminä valintoina eikä kohtalonomaisina tapahtumasarjoina.

Yliopisto-opinnot Tampereella, ilmapiiri ja akateeminen vapaus opiskella eri aineita ovat kehittäneet minua näkemään kokonaisuuksia ja olemaan laaja-alainen yhteiskunnallisista asioista kiinnostunut ihmisen läpi työhistoriani. (Haastateltava 16)

Minä olen köyhien puolella aina ollut ja tulen olemaan, se on jäänyt vahvaksi maailmankatsomukseksi. Ura vei lastensuojelutyöhön. Katson asioita laajemmin (kuin) lastenkodissa ja sosiaalitoimistossa (yleensä). Se on ollut rankka rooli, koska kaikki työssä eivät katso niin, on niin paljon pientä pelaamista. Katson asioita monista kulmista asiakkaan kannalta ja omalta kannalta. Pitää olla elastisuutta, ei kaikki oo yksi yhteen. Uskon että Tampereen yliopisto teki minusta tämän. Sieltä tuli yhteiskuntakriittisyys. (Haastateltava 8)

Haastateltavat kokivat, että vasta työelämässä ymmärsi opiskelun ja opintojen merkityksen ja sen, miten eri ilmiöt ja yhteiskunnalliset asiat liittyivät toisiinsa. Akateemisen opiskelun arvo lisääntyi, kun työelämässä huomasi,

ettei opintojen tehtävä ole antaa suoranaisia työvälineitä, vaan yhteiskunnallista tietoisuutta ymmärtää yksilötasolla ihmisten elämäntilanteita ja oivaltaa niiden yhteiskunnallinen kytkentä. Oli sitten kysymyksessä lastensuojelu, asunnottomuus, työttömyyden kohtaaminen tai jokin muu kysymys, sosiaalipoliittinen tieto auttoi jäsentämään asioita. Etenkin sosiaalihuollon linjalla opiskelleet kokivat, että vahva sosiaalityön opetus antoi eväitä työelämään. Myös Anita Sipilän mukaan sosiaalityössä korostuvat tutkimuksellisen ja kriittisen käsitteellistämisen taidot ja sosiaalityön käytäntöjen tutkiva ja kehittävä arviointi. (Sipilä 2011, 139.)

Erityisesti Simo Koskisen 1970-luvulla Ruotsista tuomat yhdyskuntatyön tuulet ovat jääneet mieleen. Yritän sellaista sosiaalityön orientaatiota edelleen elvyttää ja vahvistaa nykyisessä työssäni ja verkostoissani. (Haastateltava 14)

Koulutus on avartanut maailmaa, ettei ole tarvinnut tuijottaa yhteen auranvakoon. Ajatukset nuoruuden haaveista, vähän kirpaisee, että elämä ei antanutkaan sitä, mitä oli luvannut. Suurimman osan aikaa on kuitenkin pärjännyt kohtuullisesti. Ei oo ollut yllellisyyteen varaa, mutta hyvin on pärjätty. Henkistä pääomaa on saatu. Olen esimerkiksi pystynyt auttamaan omia lapsia gradunteossa. Olen voinut tuoda esimerkiksi teoreettista näkökulmaa. Lasten kanssa on voitu jakaa opiskeluasioita ja keskustella niistä. Osaan auttaa vaikka tiedonhaussa. (Haastateltava 7)

Heikompiosaisten puolustaminen, asiakkaan kuuleminen ja kunnioittaminen nousevat myös esille yliopisto-opintojen tuomina arvoina. Tätä tukee myös Sipilän tutkimustulos, jonka mukaan sosiaalityöntekijät arvioivat edelleen tärkeimmiksi eettisiksi periaatteiksi oikeudenmukaisen ja tasa-arvoisen kohtelun ja asiakkaan ihmisarvoisen kohtaamisen periaatteen. (Sipilä 2011, 141.) Maailmanparannus on termi, joka toistuu useissa haastatteluissa. Myös Marita Ruohonen, sosiaalipolitiikan opiskelija 1970-luvulta, toteaa 60-vuotishaastattelussaan, että ”palo tehdä maailmaa paremmaksi ei ole laantunut”. (Helsingin Sanomat 11.11.2007.)

Sosiaalipolitiikan opinnot avasivat uuden maailman. Maailmanparantajan identiteetti lähti muotoutumaan ja se on kantanut läpi koko elämän. Tampereen aika oli ratkaiseva, se sytytti ja loi arvoperustan, joka vaan vahvistuu, kun vuosia tulee lisää. (Haastateltava 14)

Haastateltavat kuvasivat ainevalintojen sattumanvaraisuutta ja sitä, miten akateeminen vapaus mahdollisti sen. Kaikki opiskelijat eivät rakentaneet itselleen tietoista urapolkua eivätkä suunnanneet opintojaan erityisesti johonkin suuntaan uraa ajatellen. Kuitenkin kun he ovat jälkeenpäin todenneet, etteivät asiat ole olleet sattumanvaraisia. Sosiaalialan opettajaksi päätyneet ovat hyödyntäneet kasvatustieteen ja aikuiskasvatuksen opintojaan ja kuntien sosiaalitoimistoihin päätyneet ovat kokeneet kunnallispolitiikan ja julkishallinnon opintonsa hyödyllisiksi. Näin jälkeenpäin voin todeta, että akateemisessa vapaudessakin ihmiset tekivät itselleen oikeita valintoja ja ratkaisuja.

Sosiaalipolitiikan opinnot antoivat sisällöllisiä välineitä sosiaalialan töihin. Minusta näin jälkikäteen näyttää kuitenkin siltä, että hyvänä apuna olivat muutkin opiskelemani aineet. Näitä olivat sosiopsykologia, joka oli pääaineeni, sosiologia, kasvatustiede, aluetiede sekä lehdistö- ja tiedotusoppi. Luulenpa, että sattumoisin valitsemani aineyhdistelmän kokonaisuus oli hyvä eväsreppu ottaessani vastaan monet kehityshaasteet työvuosieni varrella. Reppuun sisällytän myös Tampereen yliopistosta tartzuneen kyseenalaistavan ja yhteiskunta- ja tieteelliskriittisen asioiden katselutavan. Se on auttanut muun muassa säilyttämään ihmisarvoisen asenteen sosiaalitoimen vähäosaisimpiakin asiakkaita kohtaan sekä ehkäissyt sosiaalialalla vieläkin paikoin vallitsevan häpeäkulttuurin ihon alle tarttumista. Tampereelta riitti evästä koko uran ajan – ja riittää edelleen. (Haastateltava 8)

Lopuksi

Koulutuksellisen tasa-arvon lisääntyminen Suomessa on ollut myös kansvälisesti merkittävä saavutus. Opintososiaaliset tuet ja myöhemmin yhtenäinen peruskoulutus ovat olleet merkittäviä tekijöitä koulutuksellisen tasa-arvon mahdollistamisessa. Viime aikoina tilanne on kuitenkin ollut huolestuttavalla muuttumassa. Erot akateemisten kotien ja ei-akateemisten kotien jälkeläisten osuudessa yliopisto-opinnoissa ovat uudelleen kasvussa. Lapset seuraavat koulutusvalinnoissa usein vanhempiensa jälkiä. Matalammin koulutettujen lapset ovat yliopistossa aliedustettuina Suomessa. (Kivinen ym. 2012.)

Me 1970-luvun opiskelijat olemme sukupolvena eläneet hyvinvointivaltion eräänlaista kulta-aikaa. Olemme olleet osallisina sodanjälkeisessä suuressa

yhteiskunnallisessa muutoksessa ja sen tuomassa sosiaalisen nousun mahdollisuudessa. Monet ovet ovat auenneet, mutta paljon jäi ovia kiinnikin. Emme ole edes kolkutelleet kaikille oville, koska emme ole ajatelleet niiden kuuluvan meille. Eräs haastateltava kuvasi tätä kertomalla, kuinka hänen kämppäkaverinsa haki ulkomaan stipendiä. Ulkomaan vierailuun kuului myös edustamista, vierailuja ja päivällisiä. Kämppis oli kotoisin akateemisesta sivistyskodista ja hallitsi tapakulttuurin kodinperintönä. Haastateltava kertoi jälkeensä pohtineensa, että hänkin olisi voinut hakea stipendiä, koska menestyi hyvin opinnoissaan. Hän ei kuitenkaan työläisperheen lapsena ollut osannut pitää itseään noihin piireihin kuuluvana eikä sen vuoksi edes mahdollisena hakijana.

Kodin ja lapsuuden tausta on kulkenut mukana koko elämän. Opiskelujen taustalla vaikutti jo lapsuudessa opittu kovan työnteon arvostus. Tätä perinnettä olemme kantaneet sekä hyvässä että pahassa. Tämän kirjan artikkelit ja haastattelut ovat vahvistaneet ymmärrystä siitä, miten iso harppaus tämän sukupolven koulutukseen lähtö onkaan ollut. Harppaus on ollut suuri maantieteellisesti, elämäntavallisesti ja kulttuurisesti.

Lapsen lähtö yliopistoon opiskelemaan on ollut suuri askel myös vanhemmille. Piiloon jää se, mitä isät ja äidit akateemisista opinnoista ja työhistoriasta lopulta ajattelivat, ”kun tyttö Tampereella opiskelee”. Ennen vanhaan ei juuri tunteista puhuttu. Pienistä palkoistaan vanhemmat antoivat aina kotona käydessä rahat junalippuun ja ruokapaketteja tuli säännöllisesti. He olivat varmaan omalla hiljaisella tavallaan tyytyväisiä, ylpeitäkin, mutta ei sitä ääneen sanottu. Ainakin lapset päätyivät sisähommiin, vaikka myöhemmin taisi käydä ilmi, etteivät ne akateemisetkaan työt nykyään kovin kevyitä ole.

Vanhemmat luottivat lasten pärjäämiseen maailmalla. Vanhempien tavoitteena oli kasvattaa lapsista ahkeria, työtä pelkäämättömiä, rehellisiä kunnan kansalaisia. Meistä tuli puurtajia, suomalaisen hyvinvointivaltion kasvavien sosiaali- ja terveyspalvelujen rakentajia. Olemme täyttäneet paikkamme tässä. Toisaalta voidaan arvioida, että harva omasta sukupolvestamme nousi ”kansakunnan kaapin päälle”. Onko yhden sukupolven sivistys ollut tähän liian ohut?

Kotitausta ohjasi monien haastateltavien ammatinvalintaa yhteiskuntatieteelliselle alalle. Kun puhutaan Tampereen yliopistossa opiskelusta, ei voi unohtaa Tampereen kaupunkia ja sen tarjoamia mahdollisuuksia. Tampere oli monille maalta tulleille aluksi ihmeellinen maailma, joka tarjosi kaupun-

kielämän lisäksi kulttuuria, historiaa ja muita elämyksiä. Esimerkiksi elokuvakerho Monroen tarjonta räjäytti tajunnan, jos ennen Tampereelle tuloa oli kotikylän seurojentalolla nähnyt vain yhden elokuvan, ”Kerro minulle, Zorbas”.

Historia on erilaista tulkintaa. Tämä tuli esille eräässä parihaastattelussa. Pariskunta oli tutustunut opiskeluaikana. Naispuolisen haastateltavan mukaan puoliso sai hänet väsyttämällä. Tätä todisti myös haastattelija, joka oli tuntenut molemmat jo Tampereella. Aviomiehen mukaan puolison kiinnostuksen herättämisessä ei taas ollut mitään pulmia, käsikirjoitus oli jo valmiiksi kirjoitettu. Näin voi myös lukea ja tulkita tämän kirjan haastatteluja ja kirjoituksia. ”Näin olen kokenut, näin muistan”.

Opiskeluaika Tampereen yliopistossa 1970-luvulla on ollut tämän kirjan sosiaalipoliitikoille huikea elämänvaihe. Maailmanparantajan identiteetti on kantanut läpi elämän. Teimme erilaisia valintoja, joiden pohjalla oli usko siihen, että koulutus antaa ja vahvistaa mahdollisuuksia uusiin valintoihin. Ajattelimme, että maailmassa on toivoa ja meillä on tulevaisuus. Muodostuipa työura lopulta millaiseksi tahansa, niin opiskelusta jäi vahva henkinen pääoma ja sen myötä sisältäpäin rakentuva tyytyväisyys. Me Tampereella opiskelleet!

Kirjallisuus

Helsingin Sanomat. 2012. Palo tehdä maailmasta parempi. 11.7.2012.

Huoltaja-lehti. 1975. Vuosikerta.

Kivinen, O., Hedman, J. & Kaipainen, P. 2012. Koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuus Suomessa. Eriarvoisuuden uudet ja vanhat muodot. Yhteiskuntapolitiikka Vol. 77 (2012:5), 559–566.

Sipilä, A. 2011. Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet – Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Dissertations in Social Sciences and Business Studies Nro 28. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta.

Arja Jämsénin kotiarkisto

Kuva 19. Entiset Tampereen tytöt nuoruuden maisemissa Koskipuistossa kesällä 2011.
Kuvassa Aira Vanhala (vas.), Arja Jämsén (kesk.) ja Tuija Nummela (oik.)

LIITTEET

KIRJOITTAJAKUTSU

*Kirjoittajakutsu sinulle, joka opiskelit
sosiaalipolitiikkaa Tampereen yliopistossa*

Tervehdys, tässä Arja (Jämsén, ent. Kinnunen) ja Tuija (Nummela, ent. Ruuskanen).

Opiskelimme sosiaalipolitiikkaa Tampereen yliopistossa 1970-luvulla. Silloin – juuri parahiksi – oli tullut voimaan laki opintolainan valtiontakauksesta. Se mahdollisti meille opintielle lähtemisen – riippumatta vanhempien varallisuudesta. Valtiontakaus oli merkittävä yhteiskunta- ja sosiaalipoliittinen uudistus, joka on muovannut elämäämme ja työuraamme.

Olemme kokoamassa julkaisua, jonka työnimi on ”Opintolainalla onneen ja sivistykseen”. Osa viestin vastaanottajista sai tämän kutsun jo aikaisemmin keväällä. Nyt uudistamme kutsun ja samalla laajennamme jakelua, kun olemme saaneet uusia yhteystietoja.

Aihe on selvästi herättänyt kiinnostusta, ja juttuja alkaa kesän mittaan syntyä. Saimme myös ihanan nipun SOS ry:n Hätäapu-lehtiä, jotka kertovat opiskelijajärjestön monipuolisesta toiminnasta.

Opettajistamme Briitta Koskiahho, professori emerita, ja Simo Koskinen, professori emeritus, ovat lupautuneet kirjoittamaan opetuksen näkökulmasta. Väärälän Reijo STM:stä on lupautunut kirjoittamaan katsauksen 1970-luvun sosiaalipolitiikkaan.

Julkaisun tarkoituksena on nostaa esille yhden sukupolven näkemyksiä koulutuksellisesta tasa-arvosta. Tavoitteena on tuottaa aikalaispuheenvuoro suomalaisesta hyvinvointivalttiosta, jonka rakentamiseen olemme kaikki omalta osaltamme osallistuneet. Myös Sinun tarinasi on olennainen osa tätä suurta kertomusta.

Olemme kiinnostuneita Sinun tarinastasi: millaisena muistat opiskeluaikasi 1970-luvulla Tampereella? Omassa mielessämme pyörii monia teemoja

ja muistoja: tulo Tampereelle, luennoilla istuminen, seminaarit, tentit ja gradun väntäminen, alakuppilassa notkuminen, asuminen, kaveripiiri, harrastukset, yhteiskunnallinen osallistuminen...

Toivomme, että innostut mukaan yhteisen tarinan tuottamiseen kirjoittamalla muisteluksia ja tarinoita, lähettämällä valokuvia ja muita dokumentteja opiskelijaelämästä 1970-luvun Tampereen yliopistossa.

Kirjoittamisen muoto ja tyyli on vapaa, tarina voi olla lyhyt tai pitkä.

Kirjoittamisen sytykkeeksi ja tueksi on tämän viestin lopussa luettelo muutamista teemoista. Voit kirjoittaa niistä kaikista tai vain yhdestä. Ihan yhtä hyvin voit kirjoittaa omavalintaisesti jostain muusta, Sinulle tärkeästä jutusta.

Voimme järjestää myös haastattelumahdollisuuden kirjoittamisen vaihtoehdoksi tai sen rinnalle.

Voit kirjoittaa nimellä tai nimimerkillä. Käsitlemme kaikkia tietoja luottamuksellisesti eikä kirjoittajien henkilöllisyys tule ilmi ilman heidän omaa lupaansa.

Jos sinulla vielä tallessa opiskeluaikojen dokumentteja, esimerkiksi valokuvia, lehtiä (Aviisi, Hätäapu), opinto-oppaita, lennäkkejä, laita ihmeessä tulemaan. Lupaamme palauttaa arvokkaat dokumentit Sinulle takaisin.

Julkaisun on tarkoitus olla valmis viimeistään syksyllä 2013. Toivomme saavamme kirjoitukset ja muut muistelukset 15.9.2012 mennessä sähköpostilla joko Arjalle (arja.jamsen@jns.fi) tai Tuijalle (tuija.nummela@saimia.fi).

Muita dokumentteja voi lähettää os. Arja Jämsén, Kirkkokatu 35 b A 7, 80100 Joensuu, tai Tuija Nummela, os. Untamonkatu 3-5 as. 4, 53100 Lappeenranta.

Välitä tätä viestiä omille kavereillesi, jotka ovat opiskelleet sosiaalipoliitikkaa Tampereella 1970-luvulla.

Joensuussa ja Lappeenrannassa kesällä 2012

Innostuksen iloisissa tunnelmissa

Arja Jämsén (ent. Kinnunen) ja Tuija Nummela (ent. Ruuskanen)

LIITE 2

OHJEISTUS – innosteesi ja vinkiksi – voit noudattaa vapaasti ja luovasti

1) TAUSTATIEDOT – mielellään

- sukupuoli
- syntymävuosi
- ylioppilaaksi kirjoittamisvuosi
- Tampereen yliopistoon tulovuosi
- asuinpaikka nyt
- koulutus
- ammatti

2) LAPSUUDEN TAUSTA

- lapsuuden perhe – miten kuvailisit perhettäsi, sosiaalis-taloudellista asemaa jne.
- millainen merkitys valtion opintolainan takauksella oli omalle opiskelemaan lähtemisellesi ja opiskelullesi

3) OPISKELEMAAN TAMPEREELLE

- miten päädyit Tampereen yliopistoon
- miten päädyit opiskelemaan sosiaalipolitiikka (tai yhteiskuntatieteitä)

4) RAHOITUS

- opintolaina
- kesätyöt
- muu työssäkäynti
- vanhempien avustukset
- ruokapaketit
- miten rahat riittivät
- entä lainan takaisinmaksu

5) **PAIKANTUMINEN AKATEEMISEEN MAAILMAAN**

- mahdolliset kulttuuriset verot, murre jne.
- yhteys kotiseudulle, yhteydenpito, kotona käynnit, junamatkailu, puhe-
linsoitot, kirjeet

6) **OPISKELU**

- akateemiseen opiskeluun tulo, millaisia tunteja, sattumuksia
- yliopisto-opetus ja opettajat
- seminaarit, luennot, tentit
- sosiaalipolitiikan opiskelijan viikko: esim. ma klo 8–12 Reino Salo, ti klo
16–20 Osmo Toivola, lauantaina tentti ...
- tieteellinen ajattelu
- sosiaalipoliittiset teemat, esim. Sosiaalihuollon periaatekomiteanmietin-
tö
- maailmakuva ja sen muutos

ELÄMÄÄ TAMPEREELLA

7) **ASUMINEN**

- opiskelija-asunnot: Peltolammi, Domus, Messukylä
- alivuokralaisuus

8) **YSTÄVÄT, SOSIAALISET SUHTEET**

9) **HARRASTUKSET**

- elokuvakerhot: Monroe, Solaris
- teatteri
- pesäpallo, tennis

10) **POLIITTINEN ELÄMÄ, OPISKELIJAPOLITIikka, MUU JÄRJESTÖELÄMÄ**

LOPUKSI

- kun nyt katsot elämääsi 40 vuotta taaksepäin, miten opinnot, koulutus, aika Tampereella, on vaikuttanut elämääsi, elämäsi kulkuun
- missä ehkä olisit, jos et olisi lähtenyt Tampereelle opiskelemaan
- miten sosiaalipoliittinen / yhteiskuntapoliittinen ajattelu on kantanut työelämässä
- mitä yhä muistat, mitä muistelet, mitä arvostat
- mitä jälkiä opiskeluaika Tampereella jätti

LIITE 3

TEEMAHAASTATTELURUNKO – Millainen on Sinun tarinastasi

1) taustatiedot

- syntymävuosi ja sukupuoli
- ylioppilaaksi kirjoittamisvuosi/paikkakunta
- Tampereen yliopistoon tulovuosi
- nykyinen asuinpaikka
- koulutus
- nykyinen ammatti ja ammattiura

2) lapsuuden tausta

- lapsuuden perhe
- millainen merkitys valtion opintolainan takauksella oli omalle opiskelemaan lähtemisellesi ja opiskelullesi

3) opiskelemaan Tampereelle

- miten päädyit Tampereen yliopistoon
- miten päädyit opiskelemaan sosiaalipolitiikkaa (tai yhteiskuntatieteitä)

4) rahoitus

- opintolaina
- kesätyöt
- muu työssäkäynti
- vanhempien avustukset
- taloudellinen tilanne opiskeluaikana
- opintolainan riittävyys
- lainan takaisinmaksu

5) paikantuminen akateemiseen maailmaan

- mahdolliset kulttuuriset erot, murre
- yhteydenpito kotiseudulle

6) opiskelu

- akateemiseen opiskeluun tulo
- yliopisto-opetus ja opettajat
- seminaarit, luennot, tentit
- tieteellinen ajattelu ja akateeminen ilmapiiri
- sosiaalipoliittiset teemat ja maailmankuva
- ainejärjestön merkitys

7) elämää Tampereella

- asuminen, opiskelija-asuminen, alivuokralaisuus
- ystävät, sosiaaliset suhteet
- harrastukset
- poliittinen elämä, opiskelijapolitiikka, muu järjestöelämä

8) Lopuksi

- Kun nyt katsot elämääsi 40 vuotta taaksepäin, miten opinnot, koulutus, aika Tampereella, on vaikuttanut elämääsi ja elämäsi kulkuun
- missä ehkä olisit, jos et olisi lähtenyt Tampereelle opiskelemaan
- opintolainan valtion takauksen merkitys
- sosiaalipoliittinen/yhteiskuntapoliittinen ajattelun merkitys työelämässä
- Tampereen opiskeluajan jättämät jäljet

Kirjan päähenkilöinä ovat 1970-luvulla sosiaalipoliittikkaa Tampereen yliopistossa opiskelleet. He kertovat muistojaan ja kokemuksiaan sosiaalipoliittikan opiskelusta ja myöhemmästä työelämästä.

Tämä 70-luvun sukupolvi sai osallistua suomalaisen hyvinvointivaltion rakentamiseen. Yhteiskunnallista ilmapiiriä leimasi usko tulevaisuuteen ja uuden, paremman maailman luomiseen. Opinto-sosiaaliset uudistukset ja silloin voimaan tullut opintolainan valtion-takaus edistivät sivistyksellistä tasa-arvoa. Pienviljelijän tyttärellä ja tehdastyöläisen pojalla oli mahdollisuus akateemisiin opintoihin.

Kirjassa kuvataan suomalaisen hyvinvointivaltion lähihistoriaa henkilökohtaisten muistojen kautta. Tätä historian tuntemusta ja sukupolviymmärrystä tarvitaan nyt aikana, jolloin hyvinvointivaltion perustukset ovat liikkeessä. Kirja koostuu asiantuntija-artikkeleista ja haastatteluaineistoista. Artikkelit valottavat sosiaalipoliittikan opintoja ja opiskelua kuin myös opiskelijan arkea ja nuoren ihmisen henkilökohtaista kasvua. Kirjassa pohditaan myös, miten meidän sitten kävi, opintojen jälkeen työelämässä, hyvinvointivaltiossa.

Oman näkökulmansa sosiaalipoliittikan opintoihin tuovat kaksi tuolloin sosiaalipoliittikkaa Tampereen yliopistossa opettanutta ja tutkinutta professoria.

Kirja on suunnattu kaikille hyvinvointivaltiokansalaisille, jotka ovat kiinnostuneita hyvinvointivaltion rakentamisen vuosista sekä virkamiehille ja päättäjille unohtamatta ikäluokkia, jotka ovat opiskelleet ja eläneet nuoruuttaan tuohon aikaan. Myös nykyisten nuorten, yhteiskuntatieteiden ja sosiaalialan opiskelijoiden on hyvä tutustua hyvinvointivaltion lähihistoriaan ja ymmärtää, millaisten askelten kautta tähän päivään on tultu.

Kansi: Mikko Reinikka / Albert Hall

ISBN 978-951-44-9526-7

TAMPERE
UNIVERSITY
PRESS